

Гьоте и настоящето

GA 68c

Рудолф Шайнер

Аз.	<u>Какво означава за нас Ваймарският архив на Гьоте, от личен опит</u>	22 ноември
II.	<u>Жената в светлината на светогледа на Гьоте</u>	29 декември
II.	<u>Върху мистерията в енигматичната приказка на Гьоте в „Разговори на немски емигранти“</u>	27 ноември
IV.	<u>Ваймар в центъра на германския интелектуален живот</u>	22 февруари
В.	<u>Гьоте и настоящето</u>	28 август
VI.	<u>Гьотеовият поглед върху природата в наши дни</u>	18 юни
VII.	<u>„Фауст“ на Гьоте като откровение на неговия светоглед</u>	13 февруари
VIII.	<u>„Фауст“ като проблем в образованието на учените</u>	10 октомври
IX.	<u>Въведение към приказката на Гьоте за зелената змия и красивата лилия</u>	29 март
X.	<u>Приказката за зелената змия и красивата лилия</u>	4 април
Единадесети.	<u>Гьоте като теософ</u>	22 април
XII.	<u>Приказката за зелената змия и красивата лилия</u>	27 ноември
XIII.	<u>Загадъчната приказка на Гьоте за зелената змия и красивата лилия</u>	7 декември
XIV.	<u>Приказката за зелената змия и красивата лилия от Гьоте</u>	8 януари
XV.	<u>„Фауст“ на Гьоте, картина на неговия мироглед от гледна точка на теософа</u>	18 януари
XVI.	<u>Евангелието на Гьоте I</u>	26 януари
XVII.	<u>Евангелие от Гьоте II</u>	2 февруари

XVIII.	<u>„Фауст“ на Гьоте, картина на неговия светоглед от гледна точка на теософа</u>	18 март
XIX век.	<u>Евангелието на Гьоте</u>	31 януари
XX.	<u>Езотеризъм в произведенията на Гьоте</u>	28 ноември
XXI.	<u>Върху „Мистериите“ от Гьоте</u>	31 декември
XXXII.	<u>Върху „Мистериите“</u>	22 февруари
XXIII.	<u>Теософия, Гьоте и Хегел</u>	6 март
XXIV.	<u>Гьоте, Хегел и теософията</u>	15 юни
XXV.	<u>„Приказката“ на Гьоте (Езотерично „Тайното откровение на Гьоте“)</u>	21 януари
XXVI.	<u>Духовното значение на „Фауст“</u>	22 септември
XXVII.	<u>Тайните тайни във „Фауст“ на Гьоте</u>	23 септември
XXVIII.	<u>Относно „Пандора“</u>	25 октомври
XXIX.	<u>Същността на егоизма („Вилхелм Майстер“ от Гьоте)</u>	28 ноември
XXX.	<u>Мисията на изкуството (Омир, Есхил, Данте, Шекспир, Гьоте)</u>	29 ноември
XXXI.	<u>Мисията на истината</u>	6 декември
XXXII.	<u>Екзотеричният „Фауст“ на Гьоте</u>	13 февруари
XXXIII.	<u>Тайното откровение на Гьоте (езотерично)</u>	9 януари
XXXIV.	<u>От Парацелз до Гьоте</u>	19 ноември
XXXV.	<u>От Парацелз до Гьоте</u>	13 януари

I. Какво означава за нас Ваймарският архив на Гьоте, от личен опит

Публична лекция във Виена, 22 ноември 1889 г.

Доклад в "Chronik des Wiener Goethe-Vereins" от 20 януари 1890 г.

В петък, 22 ноември 1889 г., г-н Рудолф Щайнер открива поредицата от Гьотееви вечери с изключително интересна лекция на тема „Гьотеевият архив във Ваймар“. Г-н Щайнер е натоварен с публикуването на научните трудове на Гьоте и е имал възможността да изучи подробно Гьотеовия архив през лятото. Той подробно описва колекцията по естествена история, изложена в Къщата на Гьоте, и подчерта голямата стойност на научното наследство. От него щеше да стане ясно по какъв път поетът се е изкачил до висотите на светлината и че учителят е бил неуморен изследовател във всяка област и е смятан за духовен център на епохата.

Лекторът изхождаше от идеята, че имаме двойна задача по отношение на Гьоте. Едната от тях е да схванем и оценим величествения облик на поета във всичките му аспекти, да разберем произхода на неговите произведения от неговия душевен живот и да поставим връзките на неговите произведения помежду си в правилната светлина. Но тази чисто историческа страна на въпроса постига само по-малката част от това, което трябва да постигнем по отношение на Гьоте. Много по-важната част се състои във факта, че ние, доколкото това е задача на всеки един от нас, участваме в по-нататъшното развитие на нашата култура в смисъла, който ни е бил открит от Гьоте. Културната перспектива, която той е отворил за бъдещето, трябва да бъде и наша. Трябва да следваме линиите на мисълта, които намират великолепно начало в него; трябва да подхождаме към въпросите на науката, изкуството и държавата от негова гледна точка. Трябва да се издигнем до онзи вид визия, чрез която той е получил такива проникновени прозрения, но чрез която е намерил и блаженото спокойствие на истински мъдрият пред лицето на всички дисхармонии на живота. И това е целта на архивите „Гьоте-Шилер“ във Ваймар. Който влезе в това класическо място, ще бъде обзет от полъх на онзи могъщ етос, който произлиза от Гьоте и се разпространява във всичките му произведения. Тези, които влязат в работилницата на поезията и мисълта на Гьоте, които са способни да следват стъпките на духа, довел до върховете на творчеството му чрез ръката на съкровищата, които е оставил след себе си, ще открият, че вътрешното им „аз“ е силно възвишено от въздействието на идеалната сериозност и високия морал на живота и мирогледа на Гьоте. Той вижда как всяка идея на този гений се връща към духовните борби, които е преминал във вътрешното си същество, как всяко убеждение, което е изразил, е заключение на духовен процес, който можем да следваме в много случаи. Често можем да видим от бележките, които е нахвърлял, точния момент, когато в ума му проблясва идея, която след това е оказала плодотворно въздействие върху творчеството му. По-специално, научното значение

на Гьоте ще ни бъде разкрито по-ясно чрез ваймарските публикации, отколкото досега. Абсолютната повърхностност, която досега се е осмелявала да се обърне към Гьоте по осъдителен начин, ще бъде презрително отхвърлена от всички образовани хора, за които от ръкописните съкровища на Ваймар ще се появят нови прозрения.

Имаме и важни неща, които да очакваме от дневниците. Те ще ни дадат не само точна представа за външния живот на поета, но и за процеса на неговото вътрешно развитие. Те ще ни покажат как той се развива от етап на етап, чак до онзи „духовен Монсерат“, където се чувства неразбран и самотен, но просветлен от най-дълбоките идеи. Гьоте е водил записи не само за външния си живот, но преди всичко за вътрешния си живот.

Но кореспонденцията е от особено значение. Интелектуалният живот в Германия от 1790 до 1832 г. се явява като могъщ организъм, чиято душа е Гьоте. Той упражнява пряко лично влияние върху най-важните си съвременници, а те от своя страна оказват влияние върху него. Тази великолепно мрежа от интелектуални интереси ще стане ясна едва чрез кореспонденцията.

Преди всичко, публикуването на научните трудове, дневниците и кореспонденцията на Гьоте ще бъде безсмъртен паметник, издигнат от високоумната принцеса на Ваймар. Това е доказателство, че във Ваймар знаят как да популяризират наследството на великия германец със същото разбиране, както някога са разбирали как да създадат основата за човека, върху която той би могъл да изгради пътя си към върховете на човечеството.

Благодарение на професор Суфан, хуманния и любезен директор на архива, и на благородните потомци на Шилер, преди малко повече от година имуществото на Шилер също беше включено в архива. Шилер принадлежи на Гьоте. Чрез Шилер нацията най-накрая се отвори за Гьоте. Неговият поглед към великия приятел е идеалът на всички изследвания на Гьоте.

II. Жената в светлината на светогледа на Гьоте — принос към женския въпрос

Ако си позволих да ви заинтригувам днес по въпрос, който в момента предизвиква много емоции и сякаш спешно изисква отговор, и ако съм си поставил за цел да поставя този въпрос в светлината на светогледа на Гьоте, това не е замислено като лекция по литературна история. По-скоро се надявам, че моите забележки ще събудят у вас убеждението, което е дълбоко вкоренено в мен от години: че този въпрос може да бъде правилно оценен само от тази гледна точка, от гледна точка на светогледа на Гьоте. Ние, германците, имаме двойна задача по отношение на Гьоте. Една от тях някога беше описана от Бертолд Ауербах, много обичаният разказвач на селски приказки, с остроумните думи: Трябва да сме готови за Гьоте. Тоест, трябва да можем напълно да се потопим във възвишеното царство на идеите и несравнимо интимното съдържание на чувствата на най-великия немски гений. Трябва да чувстваме това, което е чувствал той, и да мислим това, което е мислил той. Но това е само един аспект от нашата връзка с Гьоте. Защото Гьоте бележи началото на една напълно нова културна епоха в западния свят. Той хвърли нова светлина върху цялата европейска култура. Той ни отвори нови сетива, научи ни на нови начини за гледане на нещата. Тези сетива скоро трябва да се зародят в нас, ние трябва да се издигнем до тези възгледи, за да продължим културното дело на нашия народ в посоката - разбира се, доколкото това е по силите на всеки от нас - която е посочена от Гьоте. Всеки, който не вижда в Гьоте това начало на културата, от което всеки трябва да започне, който иска по някакъв начин да се отнесе към образованието на настоящето, просто не разбира своето време. И за съжаление трябва да ви призная, че вашите братя в сърцето на Европа, особено по-младото поколение, по никакъв начин не са схванали задачата си по отношение на Гьоте. Напротив, налага се един известен лекомислен начин на мислене, който върти нос пред Гьоте и вярва, че отдавна е напреднал отвъд него, докато всъщност все още има дълъг път, преди да го схване напълно. Гьоте е отхвърлен като старец, който вече не е достатъчен за нашето ново време. Ново поколение вярва, че има нови идеали. За съжаление, при по-внимателно разглеждане, тези идеали обикновено се оказват доста незрели продукти, които са на километри далеч от истинските нужди на времето, докато изглеждат сякаш са родени от времето. И това наше време, това наше живо настояще, е повече, отколкото може да се повярва с повърхностно наблюдение, дете на Гьоте, дете на нашите класически духове. Нашето време е времето, в което индивидът отстоява във всяка посока изначалните суверенни права, които божествената сила е поставила в душата му. Човекът вече не иска да бъде покровителстван; не, той иска да бъде напълно зависим от себе си, от своята проникателност, от своята воля. Той вече не иска да търси свещеното,

божественото аз във външния свят, а се гмурка в дълбините на собствената си гръд, за да долови Бога, за да почерпи силата и смелостта на живота оттам. От този стремеж на индивида да отхвърли всички окови и да отстоява своите неотменими права на суверенитет, тогава възниква и движението, което поставих на начало на моите днешни изказвания: въпросът за освобождението на жените от предполагаемите окови, които според вярванията на някои хора, техният пол досега е налагал на един предубеден свят. Жените вече не искат да бъдат обвързани със семейния дом, с къщата; те искат да излязат в открития свят и да бъдат наравно с мъжете във всяка дейност. Те искат да се включат в конкуренцията за съществуване с мъжкия свят, те изискват професия като тези, които имат мъжете. Неоспорим факт е, че германският народ досега е участвал най-малко в обширните усилия за еманципация на жените. Докато в Русия, Швейцария, Англия и Франция, но особено в Америка, стотици и стотици жени вече са навлезли в научните професии, германският народ все още упорито затваря вратите към висшите научни професии за жените. Дали това е просто инат или консервативното чувство, което толкова добре подхожда на германеца, който винаги е бил против всяка насилствена революция, защото не е искал да признае, че в историята може да възникне нещо толкова неразумно, че да трябва да бъде свалено с един удар? Или може би в това се крие по-висше осъзнаване – дори мнозина да не го осъзнават напълно – че пълното равенство на жените дори не изисква пълна асимилация и че последното противоречи на ролята и природата на жените? Това е големият въпрос: имаме ли работа с предразсъдък, който трябва да бъде изкоренен с течение на времето, или с оправдано прозрение, което има право да се съпротивлява на другите народи на Европа в това движение? Нека сега оставим Гьоте да бъде нашата пътеводна звезда! Той ще ни води безопасно; защото в него цялата дълбочина на германския характер е въплътена в един-единствен индивид. Всичко, което се е появило в германския народ като възвишено и велико, идва при нас в лично единство в Гьоте; ние сме толкова по-германски, колкото по-гьотеански сме. Където и да имаме нужда от светлина, ние гледаме към него с увереност. Бурният живот на настоящето хвърля дисхармония в сърцата ни, обзема ни мрачно настроение, цели тълпи от съвременници стават жертва на мрачния мироглед на песимизма; избавление от всичко това намираме само в блаженото спокойствие на хармоничния мироглед на Гьоте. И какво дълбоко удовлетворяващо съзнание се крие в това поглъщане в света на идеите и волята на нашия най-велик национален поет, когато го разглеждаме в смисъла на думите на Шилер: „А ако самият ти не можеш да бъдеш цял, тогава се присъедини към цяло!“ Защото човекът е нищо като индивид, цялата му сила е вкоренена в нацията, от която произлиза, във времето, към което принадлежи.

Тези, които се поддават на самотата, скоро се чувстват сами,

както казва самият Гьоте. Можем да добавим: Те скоро ще се поддадат на духовна смърт в своята тъжна, изолирана духовна пустош. Мислете с народа си, с времето си! Това е, което трябва да призоваваме към всяко човешко същество. И ние мислим най-хармонично с нашия народ, когато мислим и чувстваме с Гьоте, пълното и цялостно въплъщение на цялата ни национална и съвременна сила. Нямаме право да се оплакваме, че по този начин губим своята независимост, за да се поклоним напълно на чужда власт; защото човек може да бъде свободен само когато се издигне до висшите идеали на културата, където трябва да се търси цялата светлина на образованието. Само тогава той съзнателно ще участва в развитието на своята раса, само тогава ще определи самостоятелно целта си с велики идеали, докато в противен случай само ще опипва сляпо надолу и ще бъде повлечен заедно с останалите, служещ и със сигурност несвободен член на човешкото тяло. Само като търсим човешкото съвършенство на Гьоте и, където го намерим, като се присъединим към него, можем да работим върху нашето велико дело на освобождение. Можем да станем свободни само с нашия народ и в нашето време, а не поотделно. Да се поклоним пред властта на Гьоте, когато сме осъзнали нейната висота, не е робство, а Гьотевата форма на свобода. И именно като следваме примера на Гьоте, можем най-добре да продължим това велико дело на нашето освобождение. Защото в общата схема на нещата Гьоте не представлява нищо повече от по-нов процес на пречистване и освобождение от самоналожени окови. Какви бяха тези окови? Те бяха оковите на неестествеността, на желанието да се имитира чуждото, на несвободната, прекалено нежна чувствителност, от която германците са се лишавали преди времето си. Той се стреми обратно към природата, към насочване на чувствата и мисленето. Човекът има пристрастие да се отдалечава все повече и повече от природата. Знаем, че единствените напълно наивно-естествени хора в Европа са били гърците. Когато Гьоте се запознал с техните великолепни произведения на изкуството в Италия, той изпаднал в един вид екстаз. Защото тези безсмъртни творения са му въздействали като величествените произведения на самата природа. В тях той е виждал действащия световен дух. Гърците, както е усещал живо тук, са подслушвали законите на създателя на света, според които той е създал величествените, възвишени произведения на природата и е оформил своите произведения на изкуството по човешки начин в този Гьотеов смисъл. Римляните не са разбирали как да проникнат в мистериозните портали на божествената световна работилница и просто са имитирали гърците. Това е отдалеченост от природата, която с по-нататъшното развитие на човечеството става все по-изразена. Може да се каже, че когато Гьоте се е появил на сцената в Германия, много малко от това, което е преобладавало в поезията, всъщност в емоционалния и интелектуален живот на германците, е носило печата на изначалната наивна истина. Всичко е било измислено, всичко е било предполагаемо, всичко е било клише. Гьоте е първият, който е потърсил директен

контакт с духа на света. И в това се крие величието на неговата мисия. Но той дължи това величие на обстоятелство, което трябва да вземем предвид, ако искаме правилно да оценим отношението му към жените и отношението му към женската природа. Това е неговата дълбоко вкоренена религиозна черта, черта, която винаги се проявява в него чрез идеалистична вяра в божественото във всичко естествено и човешко. Още от младостта си той е доминиран от фундаментална черта, която е вродена само в по-дълбоките умове: вяра в свръхестественото в природата, предчувствие за висше същество, което по-късно се превръща в търсене на идеята, на духа във всички неща. Тайнственото, това истинско дете на науката, както и на религията, е това, което винаги го е привличало. Във всичко, което му се е случвало в живота и в историята, той е търсел точката, от която може да възприеме действието на висша сила. И това е, което винаги е търсил в жената и често е намирал. Човекът се дистанцира от природата, от непосредствеността на чувството, когато трябва да изтощи духа си в едностранчив житейски труд: Той става сух, педантичен, неестествен. Губи онази свежест и естественост, от които произтича цялата магия на една неопосредствана природа. Но това са именно качествата, които жените запазват, разбира се, само когато остават изцяло жени и не се стремят да бъдат като мъжете. При жените не на преден план излиза едно психическо или физическо качество, а по-скоро всички те се развиват в красива хармония и остават в пълна сила. Така природата изглежда по-чиста, по-пълноценна, по-божествена в жената, отколкото в мъжа, който е направен едностранчив от природата. Така жените са нашите истински посланици от Бога, в които човекът намира това, което самият е загубил. И тук се крие това, което човекът търси; той трябва да го търси с особен копнеж, защото му липсва в себе си и може само с мъка без него. И това е, което Гьоте търси най-вече. За него да бъдеш с жена винаги означава духовно подмладяване, обновено чувство за братство с природата, което многократно ободрява и подхранва поетичната му сила. Потапянето в женските ценности и женската същност винаги поражда обновени артистични способности в него. Когато сякаш се дистанцира от природата по мъжествен начин, когато пълната сила на естествеността сякаш избледнява от сърцето му, тогава винаги любовта го обгръща в онази мистериозна магия, която го прави способен на ново творчество. Пред лицето на тази черта в природата на Гьоте, всички резерви, които възникват отново и отново срещу чистотата и благородството на отношението на Гьоте към женската природа, трябва да избледнеят. За съжаление, тези резерви все още се срещат достатъчно често. Прави се неестествено разграничение между поета и мъжа и се допуска само първият, докато толкова много се желае да се припише някакъв човешки недостатък на Гьоте. Но в този ум всичко е в неразделно единство. Поетичната мисия на Гьоте е пряко свързана с неговата човешка мисия. А стихотворенията му не са нищо друго освен директни откровения на най-съкровената и чиста човешка природа. Да, тук-там в творчеството на Гьоте можем

да открием и отделни цинични, на пръв поглед лекомислени стихове. Но това не говори за нищо друго освен за безкрайната любов към истината, която винаги го е доминирала. Той никога не е искал да се яви като ангел, винаги като човек, да, като човек с всички недостатъци. Предпочитал е откритото признание пред целия свят. Но не това е въпросът. Основното е, че в любовта му никога няма лекомислена или зла жилка, нищо от бонвивана. Тя винаги произтича от ума и винаги е свързана с дълбока оценка на истинската женска ценност. Любовта му никога не унижава жените. Той винаги гледа с благоговение към женската ценност. И това е самият германски начин. От Тацит знаем, че дори нашите предци в древността са почитали нещо в жените, което е предвещавало бъдещето, и че са почитали мъдри жени край извори и в горички. Това е същността на истински религиозното чувство: то винаги изисква благоговение от своя носител. И Гьоте се е прекланял в прахта пред божественото в жената. Жените, преди всичко, трябва да разпознаят това. И тогава мрачните сенки, които все още се вкопчват във възвишената личност на Гьоте, ще се разтворят.

Силно въздействие върху въображението на Гьоте оказва, когато в кръговете на неговата дейност навлиза нова женска фигура. Богатият му вътрешен свят тогава обгръща почитаното същество с цялата магия, на която е способно богатото му въображение. За него любимата е повече, отколкото друг смъртен може да види в нея, защото въображението вижда по-дълбоко от ума. Това е един вид ореол, с който въображението на поета я обгръща. Тогава винаги една идеална фигура се откъсва от реалността. Любовта се превръща във възвишено любовно опиянение и ново стихотворение се издига от гърдите на Гьоте. Такъв беше случаят с Фридерике в Зезенхайм, с Лили във Франкфурт, с фрау фон Щайн, с Кристиане, съпругата му, и накрая с жените, които влязоха в живота му късно в живота му: Мариане Вилемер и Улрике фон Леветцов. Във всеки случай това е любовта на благородна, идеалистична личност, а не на бонвиван. Моят уважаван и обичан учител, професор Карл Юлиус Шрьоер във Виена, с право казва:

В любовта отново има благочестие, както е било сред гърците, и по този начин тя е свободна от лекомислие. Ако тази обезбожена любов е егоистична, тогава тази любов, която се основава на преданост, е единствената страст, свободна от егоизъм.

За да разберем истински духовната природа на любовта на Гьоте, е достатъчно само да погледнем към често оспорваните му отношения с фрау фон Щайн. Как е виждал той тази жена, която е водила живот на отречение, която не е искала да бъде взета предвид от никого, която не е изисквала нищо за себе си, а е дарявала блага на всички около себе си? Той пише за нея, тя му се явява като богиня, възнасяща се към небето. Напразно човек протяга ръце към нея, напразно окото му жадува за поглед. Тя се носи, изгубена в небесното сияние, което я обгръща, към небето. И когато видим успокояващото и блажено въздействие, което тази жена оказва върху младия мъж, който влиза в живота на Ваймар, изпълнен с най-яростни страсти

в гърдите си, изпълнен с висок дух и прекомерна радост, тогава можем добре да разберем неговата преданост към нейната възвишена женственост. Кой не познава безумията, високопарните шеги, които Гьоте и неговият приятел херцог са разигравали във Ваймар, но кой не познава и дълбоката нужда и у двамата да се измъкнат от тази високопарност и да преминат към по-висш живот! Именно в такива настроения Гьоте е писал стихове като тези:

Каква е ползата от цялата болка и удоволствие? Сладък мир, ела, о, ела в сърцето ми!

Сладкият мир му е донесен от „успокоителя“, както е наричал жена си фон Щайн.

Връзката на Гьоте с Кристиане също е била чиста и благородна. Колко нежен е следният жест: когато веднъж я намира заспала в стаята, той сяда много тихо до нея, слага пред нея плод и цвете и е омагьосан от мисълта, че когато тя се събуди, веднага ще насочи погледа си към нещата, които любящата му ръка е поставила там. И колко дълбоко думите му докосват сърцата ни, когато ги изрича, докато тази, която обича, е отнета от смъртта: „Единствената печалба в живота ми сега е да оплаквам смъртта ѝ.“ Мариан Вилемер е фигурата, на която дължим най-великолепните песни в „Дивана“. Отново тук имаме раздвижването на поетичното настроение чрез силата на любовта. Дори на осемдесет години той пише своята „Елегия“ в „Трилогията на страстта“ от блясъка на страстта и въображението, освежено от източника на святата любов, в което, така да се каже, се съдържа апотеоз на любовта в истински Гьотеовия смисъл. Ако разберем това великолепно стихотворение, адресирано до Улрике фон Леветцов, тогава имаме ключа към любовния живот на Гьоте като цяло. Улрике фон Леветцов е млада жена по това време, която е с майка си в Мариенбад, където е отседнал и поетът. Той е омагьосан от нейната грация. Отново ще усети цялото блаженство и мъка на любовта, отново ще струпва радостите и мъките на земята върху гърдите си. Елегията съдържа следното: Поетът се е сбогувал; блаженството от последната целувка е все още в сърцето му и той намира сбогуването за трудно, той поглежда към небето, от което звездата на деня, слънцето, също вече се е сбогувало. Вижда облаци, които преминават, и въображението му ги превръща във фигури, променящи се фигури на любимата му. Той иска да се задържи за нея за миг; но скоро си спомня, че истинският образ на любимата му може да бъде само в сърцето му. И сега той съживява този образ.

Разривът с природата, както се случва и трябва да се случи в човека, може да доведе до горчива дегенерация. Това, което е загубил, дреме в него като неудържим копнеж, като родина, която сме загубили. Само любовта може да преодолее този копнеж, само любовта може да балансира конфликта на докоснатата природа. Ако тази любов не се случи, тогава човекът остава за цял живот ренегат, същество, отчуждено от първичната си сила и скитащо по грешен път през живота. Слепи, егоистични страсти ще заемат мястото на любовта. Този, който първоначално се е погълнал от копнеж, ще се стреми да се притъпи в лудостта на

унизителната чувствена наслада. Той никога няма да може да види кое е превъзходно, защото, както е казал Шилер, има само една сила в лицето на превъзходството: любовта. Ето ви необходимостта от любов, произтичаща от човешката природа. Ако премахнем любовта, сме се справили с божественото аз или, понеже не можем да направим това, сме се отвърнали от божественото. Но ние осъществяваме това отстъпничество, когато отчуждаваме жената от истинската ѝ природа, когато я лишаваме от съдбата ѝ да бъде посредник на божественото, на природата, което изглежда направо наивно. Не е случайно, че движението за еманципация се е появило за първи път в онези европейски страни, където любовта в благородния смисъл, както е разбрана от германските народи, никога не е пуснала корени. Където жената знае, че има своята роля в целия процес на човешкото развитие по начин, който съответства на нейната природа, а не на неговата, и където знае, че ще бъде призната и почетена от мъжкия свят за труда си, тя не се стреми отвъд това, което ѝ е отредено в плана на света. Това е по-висша визия, която търси удовлетворение в хармонията на различните сили на действие, и по-нисша, която би искала да направи всичко еднакво. За предпочитане е идеалната страна на културата, на която жената е носител и разпространител. Какви могат да бъдат причините, които би трябвало да изтласкат жената от сегашното ѝ положение, от границите, които историята е очертала за нея?

Първо, стремежът да не изоставаш от човека в интелектуалното образование и прозрение. Второ, стремежът да не бъдеш задължена на човека за това, което ѝ осигурява истинската основа за живот.

Когато си помисля, че толкова често разумни, въображаеми майки са стояли до люлката на велики мъже, когато гледам самата стара жена Рат, майката на Гьоте, която за първи път е стимулирала поетичното чувство на младия Волфганг, като е разказвала приказките си, ми се струва, че това може лесно да се обясни с идеята, която току-що развих за женската природа. Ако божествената сила на природата е по-чисто и неподправено изразена у жените, отколкото у мъжете, тогава е правдоподобно живото влияние на майката върху човек да е най-плодотворно в онази възраст, когато всичко е все още природа, всичко е все още наивно, сърцето е все още цяло, а главата все още не е, духът все още не се е откъснал от своя източник, от природата, разделението между идея и реалност все още не се е случило, с една дума: в детството. Тук се крие огромното културно влияние, което жените имат върху развитието на човечеството, влияние, което е по-ценно от това, което те някога могат да упражнят като лекари, държавни служители или писатели.

III. Върху мистерията в енигматичната приказка на Гьоте в „Разговори на немски емигранти“

Доклад в „Chronik des Wiener Goethe-Vereins“ от 15 декември 1891 г.

Вечер на Гьоте, 27 ноември

На този ден д-р Рудолф Щайнер (който в момента участва в публикуването на част от научните трудове на Гьоте за голямото Ваймарско Гьоте издание в Гьотеския архив във Ваймар) изнесе лекция на тема „тайната в загадъчната приказка на Гьоте в „Unterhaltungen deutscher Ausgewandener““.

След кратко въведение от лектора за връзката между „приказката“ и повествованието, чийто завършек тя формира, и посочването на факта, че в нея символично е представен погледът на Гьоте за света и живота, г-ца Адриен Кола от к.к. Хофбургтеатър, така че въпреки простотата на представлението, не само тайнственият, мистичен характер, който преминава през цялото, но и многобройните отделни акценти, до които се издига представлението, бяха напълно изразени. Това можеше да се чуе в рецитацията на г-ца Кола, на която трябваше да се обърне особено внимание, когато става въпрос за интерпретация на „Приказката“.

Д-р Щайнер последва рецитацията със собствени наблюдения. „Приказката“ представя, по гьотеовски начин, решението на същия проблем, който Шилер също се опитва да реши в своите „Писма за естетическото възпитание на човека“ по това време: Как човек, доминиран от законите на природата и чувственото съществуване, достига до онова най-висше състояние, в което може да се ползва с пълна, неограничена свобода? Шилер се заема с решението на тази задача чрез философско изследване, Гьоте я дава в ярък образ, изпълнен с богато поетично съдържание. Щастливото състояние, което човекът ще постигне, когато пълната свобода е негова, ни се представя като брак на млад мъж с красивата лилия, царицата в царството на свободата. Младият мъж управлява, надарен с трите най-висши дара, които могат да принадлежат на човека: мъдрост, благочестие и сила. Храмът, от който той управлява новото царство, се издига над река, която разделя царството на свободата от това на естествената необходимост, чувствения нагон, страстта, преди да бъде постигната тази най-висша човешка цел. Тази река представлява държавата, обичая, закона и справедливостта, които пречат на хората, които все още не са подготвени за свобода, да я завладеят, преди да могат да я разберат и използват. Само в определени моменти е възможно човек да премине в тази жадувана земя. По обяд, когато зелената змия се увива над реката и служи като мост, и вечер, по здрач, когато сянката на голям гигант се простира над реката. Змията представлява човешката безкористност и себеотрицание. Само в онези моменти, когато всички егоистични желания са утихнали, когато човек безкористно се губи в обективния свят, той е достоен за свобода и също участва в нея. Срещу

змията са така наречените блуждаещи светлинки. Те се хранят със злато, което (в приказката) е символ на мъдростта. Но те не могат да го смелят и да го изхвърлят като безполезен метал. Блуждаещите светлинки са символ на човешката самоличност, която се превръща в егоизъм и не приема златото на мъдростта заради самата нея, а само за да блести и да се показва с него. Под това се разбират лъжепророци, демагози, учители, на които им липсва истинската любов към знанието. От техните уста мъдростта е празна, несъществена фраза. Но ако тя бъде схваната като такава и от възприемчив ум, тя е пропита с вътрешен живот и води до най-висша култура. Златото, което блуждаещият огън изхвърля, е погълнато от змията и кара тялото ѝ да блести, така че в пространството, което сега осветява, свети и светлината на най-висшето знание, което е обозначено от стареца с лампата. Само там, където има възприемчивост към тази светлина, т.е. в пространство, където вече има друга светлина, свети същата. Гигантът представлява сляпата произволност, суровата сила на природата, която не води хората в царството на свободата чрез собствената си стойност и ефикасност, а чрез онези средства, които ги свързват случайно, без вътрешна необходимост. Този елемент, което се добавя към човека само от външна природна сила, се символизира от сянката, която човекът, в края на краищата, не хвърля сам. Когато дойде времето, тоест, когато човекът е схванал, че не трябва просто да се отрече от себе си за мигове, а че безкористността трябва да стане самата му природа и същност, тогава ще настъпи състоянието на пълно блаженство. Тогава змията не просто лежи през реката за кратко, а се жертва и образува постоянен мост от царството на природата към това на свободата. Скитниците сега пресичат отново и отново без принуда, тоест те се движат еднакво добре и в двете царства; те облагородяват естествените си задължения чрез свободата и извършват делата си на свобода, сякаш те ще се случат с естествена сила. По този начин е постигнато състояние на човечност, към което Шилер се е стремил чрез осъществяването на своето естетическо общество.

По време на лекцията д-р Щайнер сподели три интерпретации на „приказката“ от приятелския кръг на Гьоте, които са записани от самия поет през 1816 г. с разрешението на проф. д-р Суфан, директор на архивите на Гьоте и Шилер.

IV. Ваймар в центъра на германския интелектуален живот

Доклад във „Ваймарише Цайтунг“ от 26 февруари 1892 г.

В поредица от лекции, разглеждащи развитието на основните течения в немския интелектуален живот, лекцията, характеризираща кулминацията на това развитие, естествено трябва да претендира за основен интерес. Тази задача беше петата лекция от цикъла:

„Ваймар в центъра на немския интелектуален живот“ и лекторът д-р Рудолф Щайнер блестящо изпълни тази задача. В реч, която беше едновременно оживена и съдържателна, ясна и жива, той скицира образ на основния период на немската култура, който се развива на почвата на малкия Ваймар.

Появата на Гьоте във Ваймар, на пръв поглед съвпадение в живота му, се е превърнала в необходим фактор в културната история. Гьоте и Карл Август са се разбирали и от самото начало всеки от тях е оценявал високата човешка стойност на другия. Когато Гьоте пристига във Ваймар, той вече е преминал през важен период от своето развитие. Произведения като „Гьоц“ и „Вертер“ показват дарбата му да изважда наяве най-дълбокия източник на живота, който е развил до съвършенство. Той е имал учител в лицето на Шекспир, поета на чистото човечество, чиито фигури не са повлияни от външна съдба, а създават свои собствени съдби от себе си. Във фрагмента „Прометей“ това всеобхватно чувство за сила и индивидуалност намира най-мощния си израз.

В артистично отношение първите десет години във Ваймар са най-малко продуктивни от живота на Гьоте; но те са значителни за неговото личностно развитие, за което кръгът, в който живее, допринася много: Виланд, високодарената херцогиня Анна Амалия, възхитителната херцогиня Луиза, бистроумният, разумен Кнебел. Шарлот фон Щайн му замества на земята това, което прометеевата му вярва му е отнела в отвъдния живот: нуждата от почит. С оглед на това спорът за границите на тази връзка е просто смехотворен. Хердер също е от най-голяма ценност за неговото самообразование. И двамата се срещат по това време в идеята за развитието на земните неща, всяко от които е звено във великата световна хармония. За Гьоте тази идея е отправна точка на неговата научна работа. На мястото на изключително субективния мироглед на младия Гьоте сега възниква по-обективен, който интегрира човека във вселената и нейните вечни закони. Този мироглед и съответстващият му идеал за изкуство намират своята зрялост в Италия. Тази промяна може да се види още в „Ифигения“, във фигурата на Орест. Гьоте е Орест, фрау фон Щайн е Ифигения. Човекът, преследван от фуриите, не намира изкупление в себе си, а то му е дадено отвън. Предупреждението, че зависим от железните закони на външния свят и че стремим се към свобода вътре в нас трябва да се бори със силите на живота, се проповядва и от „Тасо“, чийто мотив е

дълбокият конфликт между таланта и живота. С този обективизъм Гьоте се дистанцира от всички субективни, партийни гледни точки.

Следователно, когато се завръща от Италия, той е непознат за Шилер; и едва от момента, в който Шилер, погълнат от изучаването на философията, също се насочва към изключителния субективизъм на изяснения, безпристрастен мироглед на Гьоте, двамата мъже стават приятели. Те развиват заедно идеалистичен мироглед; различен по форма, но произтичащ от едно и също ядро, той е изложен в „Писма за естетическото възпитание на човечеството“ на Шилер и в „Приказките“ на Гьоте. От строгия морален закон на Кант тук се постига напредък към свободен морал, който създава добро по собствена инициатива, а не е принуден да го прави от категоричен императив. Шилер се стреми да води човека към свобода чрез красотата. Много изследователи вече са се опитвали да намерят скрита мъдрост в „Приказката“ на Гьоте и са се провалили в задачата си. Д-р Щайнер за първи път разкрива и обяснява дълбоко символичната природа на това трудно за разбиране стихотворение по такъв начин, че неговото голямо човешко и етично съдържание е напълно разкрито. „Приказката“ провъзгласява в символична форма същото, което писмата на Шилер провъзгласяват в абстрактна форма: само чрез жертване на ограниченото си ето човек постига онова висше „аз“, където вече не е нужно да се подчинява на заповедта на морален закон, идващ отвън, а може да прави от себе си това, което му съветва личната му преценка.

Образователният идеал на класическия период е бил универсален: Гьоте и Шилер също са оказали научно влияние. Научният мироглед на Гьоте е силно идеалистичен, чиято стойност може да бъде напълно реализирана отново само в идеалистична насока на науката. В същото време науката, особено философията, достига несъзнавана висота в Йена: Фихте и Шелинг, на първо място, също са оказали стимулиращо въздействие върху Шилер и Гьоте. Кореспонденцията между Гьоте и Шилер е съвършен израз на тази универсалност. Тя намира своя продуктивен израз, от една страна, в „Ксенийенкамф“, а от друга, в драмите на Шилер и епичните и драматични произведения на Гьоте от следващия период. След това лекторът обсъди, с общи черти, но винаги откроявайки същественото с уверена ръка, структурата и завършената поетична форма на „Херман и Доротея“, където изискването на класическата естетика материалът да бъде напълно абсорбиран във формата е изпълнено по най-съвършен начин. Същото важи и за „Естествена дъщеря“. Обвинението, че тук са създадени не индивиди, а типове, е отхвърлено. Същността на това произведение на изкуството е, че индивидуалността е дадена само дотолкова, доколкото е и необходимост в рамките на произведението на изкуството. Методът на Шилер за характеризиране е точно обратен. Той представя индивида като такъв заради самия него, но за разлика от младостта му, сега без пристрастия. Подходът на Шилер към стила на поезията на Гьоте в „Месинската булка“ е само привиден; защото идеята за съдбата е

противоположна на моралния световен ред на Гьоте и по същество на модерния, а следователно и на Шилеровия възглед за моралното изискване за човешка свобода. Драмите на Шилер също така дават на сцената вътрешен импулс; чрез тях се развива и нов идеалистичен актьорски стил. Шилер е бил връзката между Гьоте и обществото; когато той умира, Гьоте е изолиран. Никой не може да го последва до висотите, които е достигнал чрез несравнимо самообразование. Това самообразование е най-силно отразено във „Фауст“, който го съпътства от най-дивата младост до прояснената зрялост на старостта.

Материалът за „Фауст“ се основава на конфликта в човешката душа между положителните неща, които тя притежава, и единствените подозирани неща, които би искала да придобие. Възходът към отвъдното тук не се случва, както в сагата за Теофил, чрез благодатта на висшите сили, а Фауст иска да се бори за всичко чрез собствените си сили. Още от самото начало Гьоте е имал предвид прославянето на победата на този възвишен стремеж. И не е целял единно външно действие, а поетично преобразяване на собствените си преживявания. Но както субективното индивидуално преживяване изчезва в ясения, обективен, общ мироглед у по-стария Гьоте, така и във втората част на „Фауст“ преживяването се издига далеч над видимото, реалното, то се трансформира в образи, в символи и алегии; и именно от тази гледна точка трябва да се разглежда втората част. Докладчикът засегна и същия феномен у Вилхелм Майстер.

Мисията на Гьоте е била да подмлади човечеството в една застаряваща епоха. Такава трансформация се случва и в наше време, защото времето отново е остаряло. Стремежът, който е подмладил времето на Гьоте, стремежът към реалност, изпълва и нашата младост. Но каква разлика! Гьоте е разбирал реалността като вътрешното, необходимото, божественото в земното, докато нашето настояще я вижда във външното, случайното. Но народ с такова минало никога не може да го забрави, без едновременно с това да слезе от висотата на своята култура. И поколението, което не може да каже за себе си: И слънцето на Гьоте, ето, то ни се усмихва и на нас! С този топъл призив към настоящето ораторът завърши своите интересни и изцяло оригинални забележки, чрез които подари на всички свои слушатели един поучителен и приятен час.

В. Гьоте и настоящето

I. Доклад в "Deutsche Warte - Tageblatt für Politik und Gesellschaft, geistiges und wirtschaftliches Leben" от 29 август 1899 г.

В понеделник вечерта, Freie Volksbühne проведе честване на Гьоте в Keller's Festsäle на Koppenstraße 29, на което присъстваха голям брой членове и гости. Д-р Рудолф Щайнер говори на тема: „Гьоте и настоящето“. Лекторът представи Гьоте като дете на 18-ти век, но едновременно с това и като човек на бъдещето, който поставя науката над всичко останало. Още като момче той инстинктивно усеща научния мироглед на бъдещето и рано се противопоставя на преобладаващия мироглед. На шестгодишна възраст, по повод голямото земетресение в Лисабон, при което загиват хиляди, той отхвърля идеята за благосклонен Бог и създава своя собствена природна религия. Същите мисли го водят и по време на следването му в Лайпциг, където ентусиазирано следва лекциите по естествени науки, но стои далеч от часовете по философия. Така той се убедил, че човекът е природен продукт, както всеки друг, и не е получил никакви специални морални качества от висше същество, и изразил това убеждение с думите: „Благороден, полезен и добър, нека бъде всеки един, защото само това го отличава от всички други създания, които познаваме.“ Тогава за него се появила нова идея за Бог от гледката на гръцките произведения на изкуството в Италия, както той изразил в своя „Химн към природата“: „Тя, природата, ме е поставила, тя ще ме изведе – аз ѝ се доверявам.“ След това лекторът обяснил как могъщият духовен титан се е заел да въплъти цялото устройство на света в една единствена идея, предадена от шестнадесети век, във „Фауст“, контрастната фигура на Лутер. Във „Фауст“ Гьоте искал да покаже как човекът може да намери удовлетворение чрез собствените си дела; той обаче не успял да осъществи работата си, защото не бил човек на действието, а художник, който наблюдавал. Тази истина се очертава и когато погледнем към личния му живот – Гьоте бил експериментатор в живота. След това последва подробно обсъждане на „Фауст“, какъвто е станал, заедно с описание на отделните фази от живота на олимпиада и влиянието, което те са оказали върху творчеството му.

II. Доклад в "Freie Volksbühne" през октомври 1899 г

В съответствие с решението на последното общо събрание, управителният съвет на асоциацията организира честване на Гьоте на 28 август 1899 г. във фестивалните зали на Келер. За вечерта беше спечелен д-р Рудолф Щайнер. Той изнесе оживена лекция, която завладя публиката, и каза приблизително следното:

Човек не проявява подобаващо благоговение към ум като този на Гьоте, като се отдава на сляпо поклонение, а по-скоро като отделя трайните аспекти на неговите творения от ефимерните капани, в които той се разкрива само като дете на своето време. Гьоте е вестител на научния мироглед, който дава плодове в настоящето, и същевременно син на осемнадесети век. Въпреки просвещението си, този век не

можа да се издигне над предразсъдъка, че човекът е специално, по-висше същество от другите природни създания; не можеше да стигне до осъзнаването, че природата създава човека според същите вечни и необходими закони, както и най-простото животинско или растително същество. Предположението за творчески Бог извън и над природата беше здраво залегнало. Още от най-ранна младост Гьоте се покланяше на природата като единствената постепенна, творческа същност. Той се стремеше да получи представа за хода на световните събития не чрез свръхестествени истини, а като се потапяше в естествените науки. Той също така виждаше само висши природни закони в действие в творчеството на художниците. Когато видя произведенията на изкуството на древните гърци в Италия, той се убеди, че те са създадени според същите закони, които самата природа следва. След като видял тези произведения на изкуството, той написал думите „Има необходимост, има Бог“. В разцвета на кариерата си творчеството на Гьоте е било служба на природата. В своя „Прометей“ Гьоте най-категорично отхвърля всички свръхестествени божества. Всичко, което човек може да бъде и да стане, той трябва да се стреми към себе си, а не чрез перспективата за отвъдно съществуване. Първоначално той искал да изрази тази идея и в своя „Фауст“. Целта била да покаже, че човек може да постигне задоволително съществуване, развивайки собствените си сили. Нищо от рая и ада, от Бог и дявола не се съдържало в плана на Фауст, който Гьоте имал предвид в началото на седемдесетте години във Франкфурт. Вместо по-късния Бог, по това време съществувал Земният Дух, който е само олицетворение на силите на природата; а Мефистофел не бил замислен като дявол, а като възплъщение на злото; той не бил пратеник на Бог, а на Земния Дух. Когато в края на 1890-те години Шилер насърчил Гьоте да продължи „Фауст“, вече бил настъпил пролом в неговия мироглед. Той преплел по-ранните си идеи, чрез които се превърнал в пророк на деветнадесети век, с мислите на едно умиращо време. Вече не можел да завърши „Фауст“ така, както го бил започнал. Той въвежда в поемата Бог и дявола. Те сега се превръщат в главни герои, борещи се за душата на Фауст. Фауст, велик персонаж, образ на борещото се човечество, се превърнал в играчка в ръцете на небесните и адските сили. Ето как казва Фауст в първата част на поемата за земния дух:

Ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш да познавам братята си
в тихия храст,
във въздуха и водата,

с други думи, как един дарвинист разбира природата и човека заедно като едно велико единство. А във втората част същият Фауст е изкупен не от собствената си сила, а от благословения войн, защото „любов свише“ го е обзела. Гьоте, който е написал първия план за „Фауст“, продължава да влияе на нашите възгледи и

възприятия и до днес; Гьоте, който е завършил „Фауст“, принадлежи на осемнадесети век. Ораторът беше благодарен с ентусиазирани аплодисменти.

VI. Гьотеовият поглед върху природата в наши дни

Доклад в "Berliner Hochschul-Zeitung" от 25 юни 1901 г.

Във вторник, 18 юни, секцията по естествени науки преживя знаменателна вечер. Около сто души слушаха лекцията на д-р Рудолф Щайнер на тема „Гьотеевият поглед върху природата и настоящето“. Лекцията завърши с отговора на въпроса: До каква степен Гьоте е бил предшественик на съвременния материалистически мироглед? Цялата позиция на Гьоте по отношение на днешната естествена наука, обясни лекторът, характеризира собствените думи на поета: Той най-много би искал да предприеме околосветско пътешествие до Индия, не за да прави нови открития, а за да погледне на вече откритото от своя гледна точка. Казват, че Гьоте е бил неспособен на обективен поглед върху природата. Това не е вярно. Гьоте е действал методично, както всеки от съвременните изследователи. И най-голямата му заслуга е, че научният начин на мислене го е довел първо до самия човек като създание на природата. Целта му е била да разбере цялото човешко същество като природен продукт и това е, което ни кара Гьоте да изглежда пропит с изцяло модерни възгледи за природата. Той се бори срещу остарялата теологична концепция за сътворението, бори се срещу системата за класификация на Линей. Стремеше се да разбере природата като цяло от всеобхватна гледна точка. Неговите добре познати изследвания върху междинната челюст ни показват неуморните му усилия да премахне последната анатомична бариера, която е била предназначена да отдели човека, най-висшата връзка в естествената верига на развитие, от останалата част от животинския свят. Човекът не се различава качествено от останалата част от органичния свят, а само количествено; защото той все още изгражда морален свят за себе си. „Благороден, полезен и добър трябва да бъде човекът“, но и той трябва да се преклони пред „вечните, нагли, велики закони“. Това, което Кант търсеше във физическия свят, Гьоте търсеше в органичния свят: вътрешната връзка, естествената закономерност на цялото битие и всички явления. Именно тук Гьоте е бил толкова безкрайно изпреварен от времето си, което го прави да изглежда като дух на новата епоха. Ако беше познавал Дарвин и Хекел, щеше да каже ентузиазирано „Да“ на казаното от тях. Неговите изследвания на черепите показват как той е първият, който съзнателно навлиза в областта на съвременната сравнителна анатомия. Както навсякъде, Гьоте, като натуралист, съзнателно е преследвал ясна идея; не е правил случайни и щастливи открития, както толкова често искат да го упрекват днес.

Гьоте е бил натуралист до мозъка на костите си и това е не по-малко очевидно в неговото разбиране за изкуството. Ето защо произведенията на гръцкото изкуство са му се стрували толкова възвишени, защото са създавали по същите закони като самата природа. Според него всеки художник трябва да усети законите на природата, преди сам да може да образува органични фигури.

А какво да кажем за Бога на Гьоте? Неговата концепция за Бога е усещането за единен световен ред. Гьоте също е търсил хармония между неорганичния и органичния свят. Кант е описал този стремеж като приключение на разума, Гьоте е смел да упорства в него.

Дори и да не искаме да виждаме Гьоте като важно звено в развитието на естествените науки, едно е сигурно: той е първият, който развива в себе си великия материалистично-монистичен възглед за природата, който ще определи характера на 19-ти век. Съвременната наука е потвърдила това, което неговият гений е предвиждал. Той е инициатор на великата духовна революция, призвана да събори стари предразсъдъци и да предизвика нов дух на епохата. Винаги трябва да се обръщаме към него, когато търсим връзката между явленията и великите чувства на целия светоглед.

Блестящите думи на доказателствения оратор бяха последвани от бурни аплодисменти. След кратка дискусия, в която думата взе г-н канд. фил. Рехе, вечерта завърши с обичайната уютна част.

VII. „Фауст“ на Гьоте като откровение на неговия светоглед

Репортаж в „Neue Hamburger Zeitung“ от 14 февруари 1902 г

Д-р Рудолф Щайнер говори по тази тема снощи в местното Теософско общество. От изказванията на лектора, които са интересни и за онези, които не споделят тези възгледи, научаваме следното:

Истинските духовни водачи на човечеството се различават от другите хора по това, че ние непрекъснато се връщаме към тях и непрекъснато черпим ценни напътствия от техните писания. Но само малцина са призовани към това водачество. Сред тях е Гьоте, художникът и защитник на мироглед, който отваря безкрайни перспективи. Той е човек с дълбока, мистична природа, който е заложил във „Фауст“ това, което е можел да разкрие на човечеството само чрез символи. Вярно е, че това произведение е малко разбрано. Първата част е възхищавана като велико, гениално произведение на отличен поет, докато втората е намерила само малцина оценени зрители. Дори естет като отец Т. Вишер нарича втората част сглобена смесица от старост. Само този, който е схванал и разбрал откровенията на вътрешния живот, както те се появяват в мистичните произведения на всички времена, може да черпи от втората част на „Фауст“, този дълбок източник. Самият Гьоте казва, че тази част от произведението трябва да се оценява съвсем различно от първата, точно както той също така посочва, че човек става мистик в напреднала възраст при всички обстоятелства.

Още през XVI век фигурата на Лутер, който искал да търси истината с Библията в ръка, била противопоставяна в народните легенди на тази на Фауст. Фауст търсил истината в книгата на света и искал да гради по-нататък, разчитайки на познанието за природата. Такава личност не хвърля мастилницата в главата на дявола, а бива грабната от него. В резултат на образованието на своето време и собствения си характер, Гьоте бил узрял да разбере този фаустовски стремеж към познание. Дошло му било времето да черпи истина от природата; още като седемгодишно момче той се стремил да установи свой собствен култ към природата! А познанието за природата на най-високото ѝ ниво е едновременно и познание за човека. Първата част на „Фауст“ показва как Гьоте се изправя срещу природата, човек, изправен срещу вселената. Но Фауст не може да се откъсне от материалното и изпада в тежък грях още в първия етап на развитие. Кой пътища трябва да поеме Фауст в бъдеще? Италианското му пътешествие открило нов свят за Гьоте. На класическа почва му били разкрити тайните на едно старо, благородно изкуство. Той също така нетърпеливо преследвал законите на природата. Сега Гьоте бил готов Фауст да поеме по дълбок път на развитие: втората част на „Фауст“ свидетелства за това. В двора на императора Фауст се появява с маската на Плутон, който е бил почитан в древния мистицизъм като бог на живота и смъртта. Гьоте знаел как от

смъртта може да възникне разбиране за живота. Фауст показва император Елена и Парис, вечно живите, вечни архетипи на онези, които са преодолели живота и са познали смъртта. Фауст открива тези архетипи в майките. Точно както в гръцкия символизъм появата на женска личност означава постигане на по-дълбоко ниво на съзнание, така и в творчеството на Гьоте майките са символично представяне на по-дълбоките слоеве на съзнанието, до които човекът се спуска, представяне на дълбините на собствената му душа, от които той черпи себепознание. Но когато Фауст иска да схване архетипите, те избледняват, защото той все още не е напреднал към пълното вътрешно преживяване. В Хомункулус виждаме продукт на чистото познание. Хомункулус все още не може да живее, но може да бъде водач по пътя към живота до мястото, където самият Гьоте е бил отведен: до Древна Гърция, за да намери истинската Елена, която сега може да застане пред душата му като фигура на преживяването. Евфорион, който е създаден от Фауст, представлява най-високото, първоначално постижимо ниво на съзнание.

В началото на четвърто действие Фауст се явява като завършен мистик. Той е преосмислил най-доброто от вътрешното си същество за безсмъртие. Този, който е събудил най-висшата човечност в себе си, се изправя срещу света като напълно нов човек и затова Фауст се стреми към всестранна дейност във всички области. За пореден път той става грешник, но след това се появява на по-високо ниво, това на материалната слепота. Но душата блести още по-ярко във вечното си сияние. Сега Фауст е станал напълно дух в тялото. Изкачването на Фауст през етапите означава поредица от вътрешни процеси и отваря перспективата за безсмъртие. Химнът на *Pater ecstaticus* е перифраза на „Аз съм вечен във всяка крайност“ на Фихте. Това показва озарението на истината в човешкото същество. По време на изкачването на Фауст към небето, Гьоте се стреми да символизира висшите сили на познанието отново в женска фигура, този път *Mater dolorosa*. *Chorus mysticus* също показва, че Гьоте е искал развитието във втората част на „Фауст“ да се разбира като символично-мистично. Вечното женско начало, което ни дърпа нагоре, са по-дълбоките сили на нашето съзнание. Само онзи постига вечността, който я придобива във времето. Така Гьоте завършва втората част на своя „Фауст“ като истински теософски мистик. Думите са изречени от по-висока гледна точка: Който винаги се стреми, ние можем да го изкупим.

и

Само онзи заслужава свобода и живот, който трябва да ги побеждава ежедневно.

VIII. „Фауст“ като проблем в образованието на учените

Доклад в „Pädagogische Reform“, също орган на Изложението на учебни материали в Хамбург, от 10 август 1904 г.

Не е трудно да се види как драмата „Фауст“ на Гьоте е на практика трагедия на стремежа към образование. И чрез ученика, който получава наставления от Мефистофел, а след това, във втората част, споделя собствената си мъдрост, трагедията понякога се превръща и в комедия. Но дори повече! Тук виждаме не само стремеж към образованието като цяло и дори осмиване. Става въпрос и за много специални исторически институции на образователната система, които ни се представят тук. Средновековният университет оживява отново.

Доколкото познанията ни за всички аспекти на образованието се развиват, ще става все по-ценно за нас да разбираме по-дълбоко образи, каквито ни е дал тук Гьоте. Неговото творчество е късна проява на дълга литературна традиция, многостранната сага за Фауст и поезията на Фауст, която се развива от 16-ти век. Едно модерно движение, което се стреми да насърчава и изследва най-високите нива на всяко образование и обучение, не може да пренебрегне такива дълбоко характерни литературни представи. Движението, което си е поставило тази задача и което следователно се стреми да култивира педагогиката на науките и изкуствата като такива, всъщност се е стремilo да схване значението на темата за Фауст за себе си.

Донякъде тромавият и подвеждащ термин „научно и художествено образование“ е заменен от по-простия термин „висше образование“ от това движение. Това показва решаващата роля, която гимназиите всъщност играят в образованието по науки и изкуства. Дори в стихотворенията, написани за Фауст, различните институции на системата на висшето образование играят роля. Въпреки това, за тази литература и за това движение, ролята на училищната система е преди всичко само външен въпрос. Основното тук е начинът, по който се развива ученичеството на наука или дори на изкуство по отношение на предмета и личността. И „Фауст“ на Гьоте дава уникални картини на това. Авторът на тези редове е направил няколко предложения на две други места, в двете есета: „Faustschüler und Genossen“ („Етическа култура“, 11 април 1903 г.) и „Ein neuer Faust“ („Нова свободна преса“, 5 юли 1903 г.). Изглеждаше обаче спешно необходимо темата да се разгледа по-задълбочено, отколкото позволяват тези кратки алюзии. Асоциацията за университетска педагогика, която се стреми да осигури външна рамка за това съвременно движение, се обърна към изследовател, който отдавна е посветен на неговите тенденции и има специални познания за творчеството на Гьоте. Д-р Рудолф Щайнер пое задачата да изнесе лекция по тази тема, озаглавена: „Фауст като проблем за педагогиката на науката“. Лекцията се проведе в гореспоменатото сдружение в Берлин и също така даде повод за оживена дискусия в този кръг. Едва

ли можем да продължим собственото си разглеждане на темата по-добре, отколкото просто да оставим думата на гореспоменатия лектор и гласовете от дебата, които са добавени към неговата лекция. Д-р Щайнер обясни приблизително:

Идеята за темата за Фауст като педагогически проблем в науката се зароди у основателя на Асоциацията за университетска педагогика. Известна тръпка – продължи лекторът – първоначално ме обзе, сякаш беше просто продължение на стария навик всичко да се свързва с Гьоте. След внимателно обмисляне обаче открих тясна връзка с това, което представляваме под името университетска педагогика. Педагогиката намира своето специално приложение на всички нива на училищните институции: в началните училища, в средните училища, а също и в университетите в по-широкия смисъл на думата. Именно това, че те също трябва да бъдат подложени на някакъв вид педагогика, е целта на нашите начинания. Ако някога се предприеме цялостно литературно обяснение на това, последната глава ще бъде посветена на разглежданата тема. След всички останали бележки авторът ще трябва да отговори на важния въпрос: Как се отнася предметът, разглеждан в университета, към идеалните аспекти на живота? Какво може да ни предложи висшето образование по отношение на по-висша концепция за живота? Навсякъде трябва да извървим едностранчиви образователни пътища. Как да получим свободен и широк поглед? Към задоволителна концепция за живота?

Така поставеният въпрос е в основата и на проблема с Фауст в неговата историческа форма, която той е придобил от 16-ти век насам и която се среща и през 19-ти век у Николаус Ленау. Накратко, това е въпросът: Какво може да предложи университетът на хората?

Твърди се, че историческият Фауст е станал бакалавър в Хайделберг през 1509 г., по-късно магистър и доктор, а също така е учил в Инголщат и т.н. Няма съмнение относно историческата личност на д-р Фауст и значителното впечатление, което е направил върху съвременниците си. Фауст се явява като изключително опасен човек. Още през 1505 г. абат Тритхайм пише за него. Според това, Фауст вече е бил известна личност по това време, която се е появявала на много места по зашеметяващ начин. По-късно той отива в Краков, за да учи магия. Сега възниква въпросът как един доктор по теология и медицина е могъл да отиде в Краков заради местните дреболии и след това да продължи като магьосник. Освен това се съобщава и за неговия разпуснат начин на живот и т.н. Значи това е личност, която е завършила обучението си по най-добрия възможен начин, но въпреки това е получила толкова малко подкрепа за живота си от него. Дали науката му е дала толкова малко сила? Възможно ли е да достигнеш върховете на знанието и все пак да не можеш да се справиш с живота?

Това е изключително педагогически въпрос, който задава въпроса за стойността на академичното обучение в живота. Виждаме го и у Гьоте. Фауст обаче не е бил патологична личност, а по-скоро феномен на своето време. И Гьоте е вложил най-

личните си преживявания във Фауст. Спомнете си как говори за себе си по повод напускането си на Университета в Страсбург. Въпросите за висшето образование са вихрушка около нас.

Личността на Гьоте със сигурност има много да ни каже тук, въпреки факта, че обучението му е било прекъснато. Той е бил в подобна ситуация като Фауст. Учил е в Лайпциг и Страсбург по научен начин, близък до нас, съвременниците, и по този начин е търсил и просветление относно загадките на живота. Той ни изправя пред сурово съмнение, но това е било и фундаментално настроение в личността на Гьоте. С необходимите разграничения откриваме, че Гьоте е подобен на Фауст, само че без липсата на основа. Така и в случая на Гьоте университетското образование изглежда безсилно да осигури идеалните блага на живота. Как студентът стига до такова състояние на безпомощност? Гьоте е размишлявал върху това през целия си живот. Той обаче е търсил изкупление за своя Фауст отвън. Ако беше по-възрастен човек, все още в епохата на Просвещението, той (според собственото си твърдение) би завършил „Фауст“ с думите:

Добрият човек в тъмните си пориви
е добре наясно с правилния път.

Сега обаче, в напреднала възраст, той трябваше да завърши с мистицизъм. Гьоте не можеше да каже как един учен като такъв може да се отнесе към живота.

Следователно сме изправени пред една депресираща мисъл; и това повдига още два въпроса. Първо, как такива личности в частност стигат до подобни въпроси?

Наивният човек наистина ще бъде лесно задоволен; но как тези въпроси възникват в частност у научния човек? Човек се сеща за „Фауст при трупа“ на Ленау, от който никога не идва отговор! Но след това, второ, възниква въпросът: произтича ли подобно съмнение от необходимите ограничения на самата наука или по-скоро от нашето неадекватно университетско образование? В първия случай го разбираме епистемологично; във втория - от гледна точка на университетската педагогика.

Лекторът каза, че би искал да покаже, че второто е правилно.

Виждаме една много изучавана личност, която е безсилна пред житейските мистерии. Въпросът е, че нещо заема мястото на науката. Чрез науката у ученика възникват въпроси, които иначе не биха му хрумнали. Това не е целта, а е необходим страничен ефект от научните усилия. Юриспруденцията може да ни научи на това и онова; но освен това с нея възникват и въпроси, като например този за човешката отговорност, които наивните не задават. Националната икономика събужда у нас въпроси за социалния контекст. Естествените науки имат подобен ефект: помислете за биологията, особено за въпроса за постепенното развитие на органичния живот. А изучаването на древното класическо изкуство ни кара да се съмняваме в психологията на гръцкия народ и развитието на човечеството като цяло. По този начин нашите изследвания ни представят скрупулозни въпроси

именно за най-висшите загадки на човешкия живот. Не можем да станем опитни юристи и т.н. без тези странични ефекти.

Естествено е, че нашите изследвания, каквото и друго да ни предлагат, първоначално ни правят несигурни; и още повече, защото всяко изследване трябва да бъде едностранчиво. „Въведение в духовните науки“ на Дилтей показва, че можем да виждаме цялото само от индивидуални перспективи. Как да преодолеем тези неизбежни ограничения? Как да преминем от едностранчивост към всестранчивост? Съвсем естествено е, че някой, който е преминал през едностранчивост, става нестабилен. Гьоте обаче не е могъл да реши въпроса по професионален, университетски начин. И аз, каза лекторът, трябва да действам едностранчиво тук, а не например да ставам естетически настроен.

Гьоте не можел да намери това, което търсил, в знанията на университетите по своето време. По време на обучението си в Лайпциг той търсил светоглед. По-късно дошло общуването му с госпожица фон Клетенберг и изучаването на Парацелз. Какво следва от тази необходима връзка? Науките ни обременяват с въпроси, но не могат да ни освободят от тях още в началото. Предизвикателството е да се даде на хората това, което те имат право да изискват тук. Гьоте се е опитал да покаже това по свой начин. Нашият въпрос е: Как можем да организираме университетското обучение по отношение на описаните странични ефекти? Тази последна глава от цялостен труд върху университетската педагогика ще премине от клон на клон и ще зададе въпроса за съмненията относно живота, които възникват там. Освен това, как трябва да се справят с тези съмнения в самия университет, така че студентът да е подготвен да се изправи пред живота? В известен смисъл, ако можем да говорим в крайности, университетът греши, като ни обременява. Задачата на неговата педагогика ще бъде да отговори на въпроса какви изисквания трябва да се отправят към университетската педагогика в това отношение. Дори в педагогиката на началното училище е подобно. Целта на истинската университетска педагогика трябва да бъде не да разсее тези съмнения, а да ни подготви да се борим с тях. Но точно това обикновено се пренебрегва.

Сега знаем защо историческият Фауст можеше да стане нестабилен. Именно по негово време е било възможно студентът да не намери обобщаващо затвърждаване на знанията си. През Средновековието именно теологията е осигурила това увенчаване. От петнадесети до шестнадесети век в научната общност настъпва голям обрат; неговият израз е именно сагата за Фауст. Как се справяте с живота без Библията и теологията? Те, разбира се, са разрешили съмненията по свой начин. През осемнадесети век университетските изследвания все още не са напреднали толкова далеч.

Въпросът на Кант: Как е възможна науката? Той има и университетска педагогическа страна. Разпознаваме я в двете произведения на Кант, първото от 1796 г.: „За един новоповдигнат, благороден тон във философията“ и второто от

1798 г.: „Спорът между факултетите“. И чак до деветнадесети век тази нестабилност може да се открие като психологическа основа за научните личности. Нашият поет също се е заел с този фундаментален въпрос на времето преди Гьоте. Така той се е превърнал в поета на университетския педагогически проблем.

Излагаме тезата: Нашата задача по отношение на университетската педагогика ще бъде завършена само когато разрешим тези скрупули. Ако не направим това, ако оставим студента да си отиде без това, което имаме предвид, тогава е налице етично-университетско педагогическо нарушение на дълга. Всеки отделен специализиран курс на обучение трябва да бъде съпроводен от внимателно задълбочаване на житейските въпроси, които възникват от това изучаване. Ако университетският преподавател не подминава небрежно човешката душа, той трябва да се справи с този въпрос. Няма да напреднем в професията си, а ще насърчаваме житейските въпроси в духа на изучаваното. По този начин можем да накараме фаустовските натури, дори малките, да изчезнат.

Тук е невъзможно да се навлиза в подробности за Гьоте. Не бива да бъркаме подигравката на Мефистофел, изразът на баналния живот, с думите на Гьоте. Именно от тези контексти произтича знойната атмосфера, онази особена среда, която характеризира първата част на трагедията. Срещу тесногърдия Фамул Вагнер стои безпомощният Фауст; и след това отново студентът, който копнее за проблемите, но не намира решението в непедagogическата трактовка на науката! Гьоте кара Мефистофел да изрази този фалшив научен подход. Във втората част на трагедията виждаме как Гьоте, по свой поетичен начин, разсъждава за това. Междувременно той е преминал и практическо университетско педагогическо обучение – в институциите на Йенския университет, който е ръководил като министър. Сцените от първата част са били написани от копнеж и нужда. Сцените от втората част са били различни. Гьоте е натрупал интимен опит като ръководител на университета. Всеки, който дори бегло е разгледал досиетата на Ваймарското министерство, разпознава Гьоте като най-идеалния университетски администратор, който от една страна обръща внимание на най-непосредствените практически изисквания на живота, а от друга - на научните изисквания, но се стреми хармонично да обедини двете. Гьоте е знаел много добре как да се измъкне от университета. С помощта на тези преживявания и собствените си усилия той е написал втората част на своята трагедия, особено второто действие. Образът на Хомункулус е бил обект на широк спектър от коментари, всички от които са валидни, тъй като фигури като тази имат безкрайни пластове значение. Във всеки случай, едно нещо е символично изразено тук: връзката между научното познание и най-висшите цели в живота. Гьоте също е включил знанията си за научното образование във втората част. Там той показва символично как науката се развива стъпка по стъпка; наблюдението на живата природа е важно, преминаването от сухото концептуално към човешкото. Но хомункулусът има и втора задача: той води

към древността. От „Италианското пътешествие“ на Гьоте виждаме как поетът търси познание за природата стъпка по стъпка, но също така превръща това знание в умение и го води до върха на човешкото съществуване. Каква е целта на изкуството? „Има необходимост, има Бог“ и т.н. Сега той ни показва това психологическо развитие на собствения си ум във втората част. По този начин знанието никога не трябва да става сухо, нито пък да стои самостоятелно; то винаги трябва да води към живот. Хомункулусът е имал копнеж за реалност, копнеж да излезе от едностранчивостта. Нека хората винаги бъдат водени само към сухо учене: то трябва да има и силата да води отвъд себе си.

Следователно, в заключителна глава за университетската педагогика, трябва да покажем какви големи житейски загадки поставят отделните научни начинания и как тези загадки трябва да бъдат решени. Това не е непреодолима задача.

Отделните клонове на науката днес поставят големи изисквания; но въпреки това трябва да е възможно да се задоволят тези изисквания на науката.

Моето намерение беше – заключи лекторът – да получа резултат от Гьоте и всъщност само едно изискване. Как това изискване ще бъде изпълнено ще бъде предмет на много по-нататъшни педагогически разсъждения в Школата по духовна наука. Постарах се да докажа необходимостта на тази теза.

Толкова за лекцията на д-р Щайнер. Сега може би е интересно да се спомене впечатлението, което лекцията е направила в неговия кръг, и по този начин да се отрази последвалата дискусия. Тя започна със следното изявление от философска гледна точка.

Лекторът – заяви този глас – показва как позитивните науки ни стимулират да задаваме въпроси, но не решават крайните „метафизични“ въпроси. Вярно е, че науката не иска и не може да даде повече. Причината обаче науката да е способна на повече от просто конкретното се крие във факта, че наивният ум подминава по-дълбоките въпроси, тъй като му липсва опит и трудът на предишните поколения. Да се поправи един проблем е все едно да се реши наполовина. Науките се издигат над повърхностното наблюдение, задълбочават се, показват нещата по-добре от тях и задават нови въпроси. Със знанието идва и съмнението. Колкото по-дълбоко проникваме, толкова повече питаме. Но как може да се премахне това нещастие? Несигурността може да ни потиска. Г-жа Бенеке е използвала мотива за това непреодолимо бреме, за да подкрепи предположението за безсмъртие. Във всеки случай, това е един от най-здравословните мотиви за нея. Тези въпроси обаче не могат да бъдат отговорени от Гьоте. Не знам, каза интерпелантът, какво може да се направи за университетското образование там. Само отделният преподавател може да даде на отделния студент нещо отвъд филистерството. Античността също предлага нещо тук, но твърде малко.

Друг глас, този път от областта на медицината, го формулира по следния начин: Би било твърде много да се иска да се преразгледа всичко. Като се има предвид, че има толкова много съгласие, би било неблагодарно да не се изпълнят необходимите задължения. Доведени сме до псевдоуниверситетско ниво, така да се каже. Може дори да се цитират проповедникът Саломонис и Фридрих Шилер, за да се докаже, че всяко знание води до съмнение. Но изглежда, че отделните науки трябва да покажат, че тези загадки, повдигнати от тях, са неразрешими и всеки един учител би могъл да гарантира това. Но това надхвърля предишните ни знания. Лекторът беше умен, като не каза как да го направи. Може би това означава, че трябва да се върнем към нашия философски колеж, както правехме някога. Но има ли философията отговор на всичко? По-скоро ни се струва, че е необходимо да се посочи, че търсенето на истината е от първостепенно значение. Днес, благодарение на естествените науки, обстоятелствата са различни, отколкото бяха преди. Авторът на тези редове подчерта, че темата е изключително педагогическа и всъщност ще бъде разгледана в отделна глава от обширен труд.

Друг оратор каза, че не можем да отдадем дължимото на богатството от материал, представен в лекцията, и че той възнамерява да подчертае само един момент. Гьоте е бил толкова универсален, че е невъзможно да се определи каквото и да е отделно нещо като лично мнение на поета. При него всичко е в състояние на развитие. Според Хегел това съответства на диалектичното развитие на нещата. Коя наука тогава дава цялостна картина и по този начин концентриран ефект върху личността? На първо място, философията влиза в действие, особено метафизиката, която самият Гьоте е презирал. Фактът, че човек вече не иска да се занимава с нея, е продукт на съвременен страх. Отдавна тя се практикува в неговия университет за първи път. Въпросните проблеми са добре известни, главно тези, които се отнасят до връзката между нашия свят на идеи и реалния свят. Но човек може да стигне до този проблем от всяка наука. Точно както може да се обърнем към естествените науки, например, може да се обърнем към юриспруденцията. Тя трябва да установи *и8'i0охрауia tÿs vvxiġ*; с това ние ставаме господари на проблема на живота. Най-презряната наука, догматиката, се занимава интензивно с тези проблеми. По този начин биха могли да бъдат цитирани всички отделни науки. Разделението на труда прави това разбираемо. Метафизиката не може да реши проблема на живота без другите науки. Голямата промяна, която се случи през последните няколко десетилетия, ни накарва да виждаме като действително познаваме само това, което се крие в съзнанието. В. Йерусалим (Виена), в есето си за функцията на преценката, се укрива в реализма, който „ти проблемът“ ни налага. Така че сме насочени към практическата цел и към полицията! Не мога да се съглася с това светотатство срещу абсолютността на когнитивния нагон. Казваме: ако искаш да преподаваш, трябва да имаш нещо (Гьоте). Има нужда да се създават знания у другите. Така че преминаваме от науката към „ти проблемът“. Въпреки това, все още се нуждаем от

наука за връзката между науката и живота. И това вероятно е педагогиката. В нея всички науки се проявяват. Освен това, една от целите на висшето образование е и да образова университетски преподаватели. Нужен ни е и университетски образователен семинар. Въпросът, който е повдиган няколко пъти, кой трябва да обучава учителите, лесно се отговаря с факта, че по-възрастните обучават по-младите.

В заключение лекторът добави следното: „Моята задача беше строго педагогическа. Следователно не можех да се занимавам с възможностите на отделните науки. Студентът трябва да стане устойчив. А това включва и устойчивост на резигнация. За мен беше необходимо да остана строго педагогически тук. Искях само да обсъдя психологическия факт на тези копнежи. Трябва да се направи нещо по въпроса. Гьоте обаче схвана проблема ни с висшето образование само интуитивно и ни го илюстрира по същия начин, по който може да ни илюстрира природата. Той изобщо не трябваше да мисли за висшето образование. Що се отнася до „как“, един курс по философия не е достатъчен. По-скоро трябва да изследваме педагогически как отделният учител трябва да се справи със задачите на живота. Не можем да предложим подробни решения, но можем да посочим пътя. Това „как“ е основно философско изследване. Следователно, въпросът за епистемологичните гледни точки не може да се обсъжда тук повече, въпреки доброто предложение за семинар. Основното е: искаме да станем годни за живот. Така че не става въпрос за догматични решения, а по-скоро за намиране на пътища.“

IX. Въведение към приказката на Гьоте за зелената змия и красивата лилия

Гьоте е един от онези умове в световната история, които винаги са предизвиквали много особен отзвук у наблюдателите. Ако се заемете с едно стихотворение или с което и да е друго произведение на Гьоте, независимо кое е то – подчертавам, че това важи и за така наречените научни писания на Гьоте – на всяка възраст, ще откриете красота и дълбочина, мъдрост и изкуство в изобилие във всичките му произведения. Ще срещнете удовлетворение от четенето или от всякакъв друг вид съзерцание. Ако може би след години се заемете със същото произведение на Гьоте, след като междувременно сте узрели, след като сте опознали сами света и хората, ще откриете, че когато за първи път сте се запознали с произведението на Гьоте, сте пропуснали много в него, че не сте могли да разпознаете изобилието от мъдрост, красота, дълбочина и истина в произведенията на Гьоте. Това е така с всички велики и значими хора в световната история. И човек със сигурност опознава действителното значение на истински водещите духове именно от обстоятелството, че когато се запознае с тях, открива в тях нещо ново отново и отново, в зависимост от степента на духовна зрялост, която е постигнал. И тогава е добавен фактът, че тези открития, така да се каже, никога не достигат край в човешкия живот. При Гьоте, ако изучаваме неговите наистина фундаментални произведения от пет до пет години, ние откриваме нещо ново на всеки пет години, стига самите ние да продължаваме да се развиваме и да не оставаме на нивото, което някога сме достигнали. Ние виждаме в почти непостижима дълбочина, когато започнем да разбираме творчеството на Гьоте.

Така е и с „Фауст“ на Гьоте. Всеки, който сериозно се е заел с „Фауст“ на Гьоте, ще може да каже, в съвсем различен смисъл от често твърдия, че „Фауст“ на Гьоте наистина съдържа един вид съвременно евангелие. Ако твърдението, че във „Фауст“ на Гьоте се съдържа един вид съвременно евангелие, е оправдано, тогава е също толкова оправдано твърдението, че малко познатата поема, така наречената „Приказка за зелената змия и красивата лилия“, съдържа апокалипсиса на Гьоте, тайното откровение на Гьоте.

Тази приказка за зелената змия и красивата лилия съдържа в дълбочина светогледа и философията на живота на Гьоте. Тези, които четат тази приказка за първи път, обикновено не могат да я разберат напълно. Тези, които се опитват да открият ключа към нея, първо ще разберат, че Гьоте е искал да изрази нещо специално чрез тази приказка. Тази приказка за зелената змия и красивата лилия може да се намери във всяко голямо издание на произведенията на Гьоте. Подчертавам това, защото многократно са ме питали: Къде мога да намеря „приказката“? Ако я потърсите в „Разговори на немски емигранти“, ще я намерите накрая. Тази приказка е замислена, така да се каже, като напълно самостоятелно писмено произведение.

Преди четенето на „приказката“ от г-жа Х[олгер], нека само да кажа няколко думи за това как Гьоте е стигнал до написването на тази приказка. Това е било в средата на 1790-те, когато Гьоте е бил в разцвета на творческите си сили. Това е било времето, когато той е получил онова дълбоко прозрение за природата, което е изразено в неговите научни трудове. Това е било времето, когато е завършил първата част на „Фауст“, която е публикувана като фрагмент през 1790 г. Именно през това време му хрумва идеята да развие „Фауст“ в голяма, всеобхватна картина на човечеството. Това произведение на Гьоте, което е намерено запечатано в наследството му, когато той умира, ни се представя като втора част на „Фауст“. Екерман е говорил многократно за тази втора част на „Фауст“. Бих искал да подчертая само една характерна поговорка. Гьоте казва: Тези, които се наслаждават на втората ми част на „Фауст“ като поредица от драматични образи, могат да изпитат естетическо удоволствие. Но ще има и такива, които от време на време интуитивно ще разпознаят какво тайно съм скрил в тези образи. И Гьоте отново посочва в разговорите си с Екерман, че във втората част на „Фауст“ има скрит, както бихме казали на теософски език, езотеричен смисъл. Смисъл, който е скрит зад образите, който след това се изразява по начина, по който Гьоте го е направил във втората част на „Фауст“. Когато открием, че обикновеният език на интелекта, езикът на думите, е твърде беден, твърде сух, твърде неплоден, твърде трезвен, твърде обикновен, за да изрази богатото изобилие на духа, което трябва да представим, когато искаме да изразим собственото си дълбоко мнение за живота на света. Езотериците, жреците на мъдростта на всички времена, са говорили на картинен език. Колкото по-дълбоко навлизаме в света на древните легенди, толкова повече осъзнаваме, че този свят на легендите съдържа символични маскировки на велики, вечни истини. В този смисъл Гьоте е говорил във втората част на „Фауст“. Но той е говорил още повече в този смисъл в приказката за зелената змия и красивата лилия.

През 1794 г. той описва как отново се е заел да реши сам проблема, който е занимавал умовете на времето. Проблемът или въпросът за човешката съдба, или проблемът за свободата. След като големите борби за свобода са развълнували сърцата в Германия и Франция, проблемът за свободата е бил и проблемът на най-великите умове. Шилер е бил ангажиран и се е питал: Свободен ли е човек, който е в капан във вечна необходимост? Трябва ли действията му да се разбират като протичащи с вътрешна необходимост, както външните природни явления с външната? Като падащ камък или по такъв начин, че те възникват от самия човек и той е автор на своите действия? Човекът свободно същество ли е? Това е въпросът, който е занимавал не само великите умове, но и сърцата на всички хора. Хегел, Фихте, Шелинг, Новалис, братята Шлегел и т.н. принадлежат към този кръг. Проблемът за свободата е проблем на сърцето. Шилер разглежда свободата в едно от най-важните си произведения, своите „Писма за естетическото възпитание на

човека“. Той твърди, че човекът е тройно същество, че от една страна е подчинен на природата, а от друга страна, съществува човекът по отношение на телесността. След това, на най-високия връх на неговото същество, имаме човека като разумно същество, като духовно същество. Там, според изключително одухотворените обяснения на Шилер, той се управлява от законите на вечния живот, вечната истина и доброта. Тези закони проникват в човешкия живот. Човекът не може да избегне тях, защото е наясно с факта, че съдбата му може да бъде постигната само в царството на истината и доброто. Тялото и умът са двата полюса. И Шилер казва: дори умът е подчинен на необходимостта, на логическата и послушната необходимост. В тази област не може да става дума за свобода, защото човекът не може да бъде свободен. Нито пък духът може да бъде свободен, защото би трябвало доброволно да се подчини на законите на истината и доброто. От една страна, имаме необходимостта на природата, а от друга, необходимостта на духа. Между природата и духа Шилер поставя душата на човека. Душата, която е по средата и е свързващо звено между тялото и духа, представлява действителната личност на човека. Това, което кара човека да изпитва радост и скръб, това, което се издига над естествената необходимост и все още не се е издигнало до наглата необходимост на разума. От друга страна, е дългът на вечната истина и вечното добро, които имат завладяващо въздействие върху човека. Но радостта и скръбта възприемат нашите закони на добротата и истината по такъв начин, че развиват симпатия към тях в душите им, че ги довеждат до духа. Така Шилер казва: „Необходимостта на природата се издига до духа и [истината] и добротата се свеждат и усещат като красота. И по този начин тя се включва.“ В смисъла на Шилер, Кант твърде грубо подчертава вечната необходимост в своя категоричен императив. Шилер отхвърля това с думите: „Няма категоричен императив!“ Щастлив съм да служа на приятеля си, но за съжаление го правя с желание и затова ме притеснява, че не съм добродетелен.

– защото не превръща служенето във въпрос на непреодолима естествена необходимост. Човек не бива да бъде толкова дълбоко потопен в страстите си, че те да го дърпат надолу. Той трябва да ги вдъхновява и да ги издига. От друга страна, той трябва да се остави да бъде пропит от законите на доброто и истината, за да може да се отдаде на своите наклонности и тези наклонности да му дадат душа, която представлява вечната необходима истина и доброта. Това е Шилеровият проблем за естествената необходимост. В центъра му стои свободата, това е Шилеровото решение.

Но Гюте казва, че всички проблеми у човека могат да бъдат решени само ако се разглеждат в контекста на по-големия свят. Той си казва: Аз също искам да реша проблема, но по различен начин. Нужен ми е богат, всеобхватен въображаем живот, за да реша този проблем. Човекът е малък свят и когато го разглеждам в контекста на космоса, тогава мога да реша този проблем.

Следователно, Гьоте поставя цялата образност, която е придобил от досегашните си изследвания, в служба на решаването на този въпрос. От друга страна, той поставя в тази служба целия си опит като истински духовен участник в работата на масонството. Именно чрез масонството той е успял да усвои идеите, които е искал да изрази. Следователно, всичко това трябва да се вземе предвид, за да се разреши по някакъв начин тази Гьотеова приказка за зелената змия и красивата лилия, която е толкова богата на съдържание. Хората вече са се опитвали да я решат по време на живота на Гьоте. И самият Гьоте е казал: „Не искам да говоря за „приказката“, преди да има сто решения от други.“ По онова време не е имало толкова много решения или не са стигнали до неговото внимание. Но след това са се появили много, твърде много решения. Хората са се опитвали да я решат от гледна точка на критиката, на рационалистите, от чисто масонска гледна точка и т.н. Но това са само индивидуални гледни точки и не са достатъчни. Те са едностранчиви гледни точки. Ако времето позволява, ще направим поне няколко предложения и коментара след лекцията на г-ца Холгер за това какво иска да каже Гьоте с тази загадъчна приказка. Затова ще кажа само, че днес, с малкото време, мога да дам само намеци. За тези, които искат да се задълбочат, бих искала да насоча вниманието към лекцията на тема „Гьоте като теософ“, където ще се опитам да покажа дълбочината на неговия мироглед.

Х. Приказката за зелената змия и красивата лилия

Ако теософията твърди, че е нещо съвсем ново, появило се на света едва през последните няколко десетилетия, тогава тя лесно би могла да бъде отхвърлена като неефективна. Защото е лесно за хората да повярват, че отделни специални истини, нови придобивки в някоя област на знанието, биха могли да обогатят човешката мисъл и възприятие в напредващата епоха; но не и това, което се отнася до най-дълбоката същност на човека, източника на човешката мъдрост, че това трябва да се появи като нещо съвсем ново във всяка епоха. Това не бива да се вярва без повече шум и затова е съвсем естествено подобно убеждение, сякаш теософията може или иска да донесе нещо съвсем ново, да предизвика недоверие към теософското движение. Но теософията винаги, откакто за първи път се е опитала да повлияе на съвременното културно движение, се е описвала като древна мъдрост, като нещо, което хората са търсили, което са се надявали да постигнат в най-разнообразни форми по всяко време. И задача на теософското движение е била да търси в различните религии и светогледи различните форми, в които хората през вековете са се опитвали да проникнат до източника на истината. Теософията е разкрила, че в различни времена, дори в най-древните, е имало нещо дълбоко свързано с мъдростта, чрез която човекът се е опитвал да разпознае целта си. И наистина е така. Теософията ни прави скромни по отношение на постиженията на нашето време. Добре познатата, напълно нескромна поговорка, че сме стигнали толкова славно далеч през този 19-ти век, е странно ограничена от разглеждането на интелектуалния живот в най-дълбокия му смисъл, през вековете и хилядолетията. Не искам обаче да ви връщам в древни времена; вместо това бих искал да ви покажа една съвременна личност, която се е опитала да приложи на практика древната мъдрост, изписана върху гръцкия храм с думите „Познай себе си“, че такава съвременна личност, която е направила тази поговорка своя, е фундаментално в пълна хармония с това, което теософията описва като своя доктрина и вярване. Тази личност е не друг, а Йохан Волфганг фон Гьоте. Тази личност несъмнено е позната не само на германците, но и на много други културни хора на нашето време. Той е горе-долу такъв за всеки индивид. Гьоте обаче е ум, с който човек се свързва по много специален начин. Той е дух, който човек може да изучава във всеки момент от живота си и ще открие много неща, които разкриват не само великия художник, великия поет с изключителни качества, но скоро, ако се задълбочи по-дълбоко, ще може да прецени Гьоте като великия мъдрец, с когото човек има такава близост, че ако се върне към него след години, винаги може да открие нещо ново и все повече в него. Откриваме, че Гьоте е един от онези умове, които съдържат безкрайно много. И ако сме научавали нови неща отново и отново, за да добавим към нашата малка съкровищница от мъдрост, и след това се върнем към Гьоте, ние отново сме изумени и се възхищаваме на това, което преди ни е

било затворено, защото ни е липсвал ехото на сферата, която е говорила чрез него. И без значение колко много такъв човек е култивирал вътрешния си живот, без значение колко дълбока мъдрост открива в Гьоте, когато изчака още няколко години и отново се задълбочи в неговите писания, той ще се убеди, че открива нещо ново, по-голямо, дори безкрайно в произведенията на Гьоте. Гьоте никога не се изчерпва. Това е преживяване, което се получава особено от онези, които имат доверие, които вярват в дълбокото развитие на човешката душа.

Казват, че в своя „Фауст“ Гьоте ни е дал един вид съвременен евангелие. Ако тази поговорка трябва да се приеме, тогава Гьоте ни е дал, освен евангелието си, и един вид тайно откровение, един вид апокалипсис. Този апокалипсис е скрит в неговите произведения; той представлява заключението на „Разговори на немски емигранти“ и се чете само от малцина. Винаги са ме питали къде се намира тази приказка в произведенията на Гьоте. Тя е във всички издания на произведенията на Гьоте и, както казах, представлява заключението на „Разговори на немски емигранти“. В тази приказка Гьоте създава произведение на изкуството с безкрайна красота. Ще се опитам да дам интерпретация на тази приказка, без да разрушавам непосредственото изобразително впечатление от произведението на изкуството. Гьоте е вплел най-съкровените си мисли и идеи в „Приказката“. В последните години от живота си той казал на Екерман: „Скъпи приятелю, искам да ти кажа нещо, което може да ти бъде полезно, когато разгледаш моите произведения. Моите произведения няма да станат популярни; малцина ще разберат какво исках да кажа, но нищо не може да направи произведенията ми популярни.“ Вероятно е казал това, имайки предвид втората част на „Фауст“, и е имал предвид, че тези, които се наслаждават на „Фауст“, могат да получат незабавно художествено впечатление. Но тези, които надникнат в тайните, скрити във „Фауст“, ще могат да кажат и какво се крие зад тези образи.

Не искам да говоря за втората част на „Фауст“, а по-скоро за приказката за зелената змия и красивата лилия, в която Гьоте се е изразил още по-интимно, отколкото във втората част на „Фауст“. Бих искал да говоря за това, което Гьоте тайно е скрил в тези странни образи. Но бих искал да говоря и за това защо Гьоте е използвал образния израз, за да изрази най-съкровените си мисли. И на двата въпроса ще бъде отговорено в хода на лекцията.

Всеки, който разбира „Приказката за зелената змия и красивата лилия“, знае, че в Гьоте имаме теософ, мистик. Гьоте също така е представял мъдростта и житейския възглед, които теософията защитава в популярна форма; и „Приказката“ е напълно валидно доказателство за това. Но във времената, когато Гьоте се е изразявал, хората не са се опитвали да облекат най-висшите истини в думи чрез силата на интелекта в публични лекции, както правят днес; те не са се опитвали да представят тези най-съкровени истини на човешката душа по същия начин. Тези, които са имали прозрение за такива истини, са ги изразявали в образна форма, чрез притчи.

Това е бил стар обичай, обичай, който все още е възникнал през Средновековието, че човек не може да стигне до най-висшите прозрения в абстрактна форма, а че за това е необходимо своеобразно посвещение. И това посвещение е правело невъзможно за онези, които са усещали, че е необходимо определено настроение, своеобразно дишане на душата, за да се схванат такива истини, да се говори за тези висши истини; истини, които наистина не могат да бъдат възприети само с ума. Необходимо е определено настроение и аз наричам това настроение „дъх на душата“. Езикът на разума им се струваше лично твърде трезвен, твърде сух, за да изрази най-висшите истини. Освен това те все още имаха известно убеждение, че този, който преживява подобни неща, първо трябва да се направи достоен за истината.

Това убеждение е означавало, че в древността, до около трети век от християнската ера, истината за човешката душа и човешкия дух не е била представяна по начин, който би могъл да бъде разкрит публично. Вместо това, онези, които е трябвало да придобият най-висшите истини, е трябвало да бъдат подготвени да приемат това, което се предлага в така наречените мистериини центрове. Тези мистериини храмове са представяли всички тайни на природните и цикличните закони на мистиците като нещо, което бихме разпознали като трезва истина, ако го изразим в сухи изречения на ума, но което ученикът е трябвало да разпознае и живее като жива истина. Не става въпрос за мислене на мъдрост, а за жива мъдрост. Не става въпрос просто за проникване на мъдростта с пламенността на духа, а за превръщане в съвсем различен човек. Той е трябвало да се обърне към най-святото с известно страхопочитание; той е трябвало да разбере, че истината е божествена, че е пропита с божествената кръв на света, че тя навлиза в нашата личност, че божественият свят трябва да се възроди, че знанието означава същото, което се има предвид под думата развитие. Това е трябвало да стане ясно на мистика и това е трябвало да постигне на етапа на пречистване от мистериите. Той е трябвало да се възпита в свято страхопочитание пред истината, да се отучи от привързаността към чувственото, към страданията и радостите на живота, към това, с което ни заобикаля ежедневието. Светлината на духа, от която се нуждаем, когато се отдръпнем от профанния живот, може да бъде получена само когато тя е била отхвърлена. Когато сме достойни да получим светлината на духа, тогава сме станали различни, тогава обичаме духа, тогава обичаме с искрено съчувствие и преданост това, което иначе сме разпознавали само като сенчесто съществуване, като абстрактно съществуване: Ние обичаме духовния живот, който за обикновения човек е само мисъл. Но мистикът се научава да жертва себе си, което се придържа към ежедневието; той се научава не само да прониква в истината чрез мислене, той се научава да я живее, той се научава да я приема като божествена мъдрост, като теософия. Гьоте изразява това убеждение в „Западно-източния диван“:

И докато нямаш това,
това: Умри и се прероди!
Ако си просто мрачен гост
на тъмната земя.

Към това са се стремели мистиците на всички времена: да оставят низшето да умре и да позволят на това, което живее в духа, да се издигне. Да не ценят умирането на чувствената реалност, за да може човекът да се възнесе в царството на божествените намерения. Умиране, за да стане. Който няма това, не знае какви сили действат в нашия свят; той е само скучен гост на нашата земя. Гьоте е изразил това в „Западно-източния диван“ и се стреми да го изобрази живо и в приказката за зелената змия и красивата лилия. Преобразуването на човека от едно ниво на съществуване към по-високо ниво е загадката, която той иска да реши. Въпросът е бил: как може човек, който живее в ежедневието, който може да вижда само с очите си и да чува с ушите си, да схване това „умиране и ставане“? Това е бил въпросът на мистиците на всички времена. Този велик въпрос винаги е бил наричан „духовна алхимия“ – преобразяването на човека от обикновената душа в духовна душа, която схваща духовните неща, както обикновеният човек схваща земните неща – масата, стола и т.н. – и ги смята за реални. Когато тази алхимия се е случила с човека, тогава водачите на мистериите го сметнали за достоен да получи най-висшите истини. След това го въвели в светилището на светиите, след това той бил посветен, след това бил надарен с ученията, които го учат за намеренията на природата, за намеренията, които проникват в плана на света. Именно такова посвещение описва Гьоте [в „Приказка“]: посвещение на достойния човек в мистериите.

Това се дължи на две причини: първо, в младостта си Гьоте е бил също толкова нетърпелив да научи тайната, която тогава е била наричана тайната на алхимията. Между обучението си в Страсбург и Лайпциг той вече е осъзнавал, че алхимията има духовна страна и е знаел, че обикновената алхимия е само изкривяване на духовната. Че всичко, известно като алхимия, може да съществува само защото фигуративните изрази са приемани за реалности. Той е имал предвид алхимията на човешкото същество, която се случва със силите на вътрешния живот.

Мистериозните водачи също са давали инструкции как може да се постигне тази алхимия. Тъй като са могли да опишат тази трансформация на човешките вътрешни сили само в притчи и образи, те са говорили за превръщането на едно вещество в друго. В това, което са казвали за трансформацията на веществата, са изразявали това, което се развива на по-високо ниво в живота на човешката душа, това, което се трансформира по духовен начин. Това, което великите умове са показали в духовната сфера на хората, привързани към ежедневието, те са го приложили към трансмутацията на вещества, на обикновени вещества и метали в реторти, и са се стремили да открият какви мистериозни средства са били предназначени да

извършат трансмутацията на веществото. Гьоте е показал в един пасаж от „Фауст“ какво е разбирал за тези неща. В първата част на „Фауст“, по време на разходката извън градските порти, той посочва точно какво е погрешно, какво е лъжливо и дребнаво в твърде материалистичния възглед за алхимията. Той се подиграва на онези, които се стремят към откриването на тайната с капризни усилия и в компанията на адепти и според безкрайни рецепти, наливат противното:

Имаше един червен лъв, смел ухажор,
женен за лилия в хладката баня,
и после двамата измъчвани с открити пламъци
от една брачна стая в друга.

Това, което Гьоте осмива тук, бракът с лилията, е това, което е искал да покаже в приказката за зелената змия и красивата лилия. Най-висшето, към което човек може да се стреми, най-висшето, в което човек трябва да се преобрази, е това, което Гьоте описва със символа на лилията. Тя е синоним на това, което наричаме най-висша мъдрост, така че действията на човек да виждат през природата, как една еволюция се е превърнала във вечност. Когато човек спазва и вечните закони, според които трябва да усъвършенства вечните закони на съществуването, когато осъзнава и вечното развитие на своята свобода, тогава той се озовава на ниво на развитие, тогава това представлява такова състояние на духа, такова ниво на познание, което е обозначено със символа на лилията. Тази лилия, най-висшата от силите на душата, най-висшето състояние на съзнанието, където човек може да бъде свободен, защото не може да злоупотребява със свободата си, защото никога не може да наруши циклите на свободата, това съдържание на душата, което е било дадено на мистиците в мистериите чрез пречистването им, това съдържание винаги е било символично обозначено като лилия. Лилията се използва и за описание на това, което Спиноза, в своята „Етика“, където иначе изглежда трезвен и математически настроен, изразява ентусиазирано и почти поетично в края, когато казва, че човекът се е възнесъл до висшите сфери на съществуването, че се е пропил със законите на природата. Спиноза нарича това царството на божествената любов в човешката душа; царството, където човекът вече не е принуждаван към нищо, а където всичко, което се намира в сферата на човешкото развитие, се извършва от свобода и преданост, от пълна любов; където всяка принуда, всеки произвол се трансформира от духовна алхимия, където всяко действие се влива в царството на свободата. Гьоте описва тази любов като най-висша форма на свобода, като свобода от всички желания и копнежи на ежедневието. Той казва: В чистите ни сърца нахлува стремеж
доброволно да се отдадем на нещо по-висше, по-чисто, непознато
от благодарност,
да разгадаем вечното неназовано.

Наричаме го: благочестие! — В такива благословени висоти
се чувствам част, когато стоя пред нея.

Пред погледа ѝ, както преди царуването на слънцето
, пред дъха ѝ, както пред пролетния бриз,
се топи, докато ледената, твърда хватка е скованата
от себелюбие дълбоко в зимни гробници,
без егоизъм, без его воля,
преди идването ѝ те са потреперили.

Тази спинозианска любов към Бога, която той се стреми да постигне чрез духовна алхимия, е това, с което човекът, човешката воля, трябва да се обедини. Човешката воля, която е активна на всяко ниво, е това, което винаги е било наричано „лъв“, съществото, в което тази воля е най-силно напрегната, в което тази воля оживява най-силно и затова мистицизмът нарича човешката воля лъв.

В персийските мистерии е имало седем посвещения. Те са следните: Първо човек ставал гарван, после таен агент, после воин, после лъв. Петата степен е тази, при която човекът вече е гледал на живота от другата страна, където човекът се е раждал в действителното човешко същество. Затова персиецът нарича този, който е преодолял гледната точка на лъва, „персиец“. Персиецът е бил посветен на пета степен, а този, който е довел дотам, че действията му да протичат толкова спокойно, колкото слънцето завършва своя път в небесния свод, персиецът го е нарекъл „слънчев бегач“. А този, който извършва действията от безкрайна любов, той нарича „принадлежащ към степента на бащите“. Четвъртата степен е там, където човекът е стоял на кръстопът, където човек се е организирил чрез физическото тяло, етерното двойно тяло, което е носител на жизнената сила, и астралното тяло, което е подчинено на законите на желанието, на страстта. Според теософската терминология тези три тела образуват по-нисшите части на човешкото същество; по-нисшият човек се ражда от тях. Посветеният, този, който е прозрял тази връзка, е обозначен от персиеца като „лъв“. И тук човешкото същество стои на кръстопът. Тук това, което го принуждава да действа от природата, се трансформира в свободен дар на любовта. Когато той се издигне до петата степен на посвещение, когато се развие, за да стане свободно човешко същество, което се осмелява да прави от свободна любов това, което иначе би бил принуден да прави. Тази връзка на лъва със свободно любящата същност е това, което алхимията описва като мистерията на човешкото развитие. Гьоте изобразява тази мистерия в своята „Приказка“. Той започва, като показва как стои този волеви човек, как е привлечен във физическия свят от по-висши сфери, от сфери, които не познава сам. Гьоте е наясно, че човекът, в своята духовна природа, идва от по-висши сфери, че е воден в този свят, който Гьоте представя като свят на материалното, чувствено съществуване. Този свят е земята на единия бряг на реката. В „Приказката“ обаче има две земи, от тази страна на реката и от другата страна на нея. От отвъдното, неизвестният лодкар превежда хората в земята на чувствения свят; а между земята на духовния и чувствения свят е

реката, водата, която разделя двете земи. С водата Гьоте е символизиран същото нещо, което са символизирали мистиците от всички времена. Още в Битие този израз означава същото като у Гьоте. Откриваме този израз и в Новия завет. Например в разговора, който Исус е провел с Никодим. Там се казва: „Който не се роди отново от вода и Дух, не може да влезе в небесното царство.“ Гьоте е разбирал много добре израза „роден отново от вода“ и можем да видим как го е разбирал от „Песента на духовете над водите“:

Душата на човека,
колко си подобна на водата,
съдба на човека,
колко си подобна на вятъра.

Той поставя света на душата, света на желанията и копнежите, света на страстите и желанията между нашия ум и нашите сетива. Те не познават нито добро, нито зло, нашите сетива не могат да грешат. Този, който се занимава с тези разграничения, знае, че когато изучаваме законите на природата, не можем да говорим за добро и зло. Когато изучаваме природата в животинското царство, откриваме, че можем да говорим за вредни и полезни животни, но не и за добро и зло. Само чрез потапянето на човека във водата, в света на душата, той става способен на добро и зло. Този свят, който лежи между духовното и чувственото, е реката, през която духът идва от непознати сфери. През реката е преминало най-съкровено същество на човека, неговото действително духовно ядро, през реката на страстите и желанията. И ако не претърпи по-нататъшно развитие, той е като блуждаещ огън. Този човек, който е подчинен на законите, които живеят в него, когато е преминал реката, но все още не е получил божествената искра, която да го отведе в другия свят, следователно е свален от лодкаря, който превежда хората от отсрещния бряг на реката на тази страна. Никой не може да бъде преведен от лодкаря, но всеки може да бъде преведен. Чувстваме се доведени без нашата намеса, чрез силите, които се намират под нашето съзнание, които предшестват нашите действия. Чрез такива сили се чувстваме поставени в света на сетивата, в този свят. Лодкарят, който ни е превел от духовния живот отвъд, ни е поставил в този свят и вече не може да ни върне обратно в земята, която трябва да достигнем, земята на красивата лилия. (Лодкарят е следователно силата, чрез която човек несъзнателно навлиза в света на сетивата.)

Блуждаещите огънове искат да платят на лодкаря дължимия данък със злато. Но той изисква плодове на земята, които те нямат; имат само злато. Но той не иска да му се плаща в злато. Парчетата злато, казва той, са вредни за реката. Реката не може да понесе такова злато, тоест мъдростта може да се плати само с плодове на земята. Това е дълбока мъдрост. Златото представлява силата на мъдростта, която живее в човека. Тази сила на мъдростта, която живее в човека, е неговият водач през живота. Тази сила на мъдростта се утвърждава, когато човек се чувства пренесен в

чувственост, като силата на неговото знание, неговия интелект. Но тази мъдрост не е това, което води човека до развитие; тя е именно това, което го прави егоистичен, егоистичен, когато се съедини с човешката природа. Ако тя се слее с това, което тече в потока, тази сила на разбирането, това знание, тогава страстта би хвърлила огромни вълни; защото където човек не постави мъдростта си в служба на безкористността и просто я хвърли, отдаде се на страстите си, там потокът хвърля диви вълни. Невъзможно е да се насити потокът със злато, с мъдрост. Затова той отхвърля мъдростта, която все още не е преминала през безкористност. Той я отхвърля в дерета, където е дълбокият мрак на земята, където са дълбоките пукнатини. Там я заравя. Ще чуем след малко защо я заравя. Затова лодкарят иска три зелки, три артишока, три глави лук; той иска плодовете на земята.

Как може човек да постигне своето развитие? Като облагороди низшите импулси на своята природа, като пречисти това, което живее в тях като чувствена природа, като го хвърли в потока и по този начин подхрани потока на страстите. Това е, което Шилер толкова красиво изрази в своите „Естетически писма“: Само този, който е еманципирал низшата си природа, разбира как да бъде свободен. Когато нашата външна природа, нашата чувствена природа, е била толкова облагородена, е израснала отдолу, че самата тя се стреми към доброто, красивото, защото страстта вече не може да я отклони, защото нашата външна чувствена природа вече не може да ни съблазни; когато вече не хвърляме мъдрост в нея, а плащаме за страстите си с плодовете на земята, така че самата ни чувственост да бъде погълната от тях, както плодовете на земята трябва да бъдат поглънати от потока, тогава сме достигнали най-ниската степен на посвещение. Това е изразено в думите на лодкаря:

Трябва да знаеш, че мога да бъда платен само с плодовете на земята.

Сега блуждаещите светлилки продължават в този свят, тоест човекът се стреми да продължи по своя житейски път. В този свят той намира зелената змия, символ на човешкия стремеж, на човешкото познание. Тази змия е имала странно преживяване. Лодкарят преди това е закарал златните монети надолу по течението и ги е скрил в пукнатините на земята. Змията ги е намерила. Мъдростта, която помага на хората да се движат напред, е и днес скрито съкровище, обгърнато в мистерия. Това е искал да каже Гюте. Следователно, човекът, който иска да намери мъдрост, е трябвало да я търси далеч от човешки егоизъм. Тогава, когато човекът се е удостоил да я получи, тя е на правилното място. Символът на човешкия стремеж към знание, змията, се пронизва със злато. То самото се пронизва напълно с мъдрост и сега става светещо. Така змията желае от блуждаещите светлилки това, което дава на егоистичния човек повод за гордост, това, с което той след това се хвали и се хвали. Това човешко знание, което е разрушително в служба на егоизма, се постига, когато човек, подобно на змията, пълзи смирено по земята и се стреми да разпознава реалността малко по малко. То не може да бъде получено, когато човек стои гордо и изправен, а само когато той, хоризонтален като змията, се

прилепи към земята в смирение. Там е златото на мъдростта на мястото си, там човек може да се пропита с мъдрост. Ето защо блуждаещите светлини също наричат змията свой роднина, казвайки:

Разбира се, ние сме роднини само по външен вид.

– и да, те са свързани, свързана е змията с блуждаещия огън, свързана е мъдростта, която се поставя в служба на егоизма, с мъдростта, която се предоставя в смирение. В „Приказката“ ни се казва, че змията е била долу в пукнатините на земята и че там е намерила нещо с човешка форма. Змията е била в храм. Това не е нищо друго освен символ на мистериозния храм на всички времена. Този скрит храм, който е бил в пукнатините под земята, е символ на мястото на посвещението. Тук, в този храм, змията е видяла тримата велики жреци на посвещението, онези жреци, които са надарени с трите най-висши сили на човешката природа. Теософията ги нарича Атма, Будхи, Манас. Гьоте нарича това, което теософията нарича Атма, Будхи, Манас, Царят на мъдростта, Царят на красотата и Царят на силата или Царят на волята. В мистериозните центрове духът е бил обединен с тези три фундаментални сили на душата, с които човешката душа трябва да бъде посветена. В „Приказката“ Гьоте описва този процес. Тук долу в залите на земята е змията, която ще блести отвътре, защото е погълнала златото на мъдростта. И тъй като го е погълнала в смирение, тя е осветена отвътре. Старецът с лампата е друга фигура. Какво представлява той за нас? Лампата на стареца има свойството да свети само когато вече е налице друга светлина. Тъй като змията свети, осветява вътрешността на мистериозния храм със светлината, излъчваща се от нея, светлината на стареца също може да свети тук. Гьоте изразява тази мисъл другаде с думите:

Ако окото не беше слънчево,

как бихме могли да съзрем светлината?

Ако Божията сила не живее в нас,

как бихме могли да бъдем пленени от божественото?

Тук той казва с поетични думи това, което изразява с картини в „Приказката“.

Осъзнаването, което в теософията наричаме окултно осъзнаване, е представено от стареца с лампата. Светлината не се явява на никого, който не се е подготвил истински да я приеме. Тя не се явява на никого, който не се е издигнал до това повисоко ниво на развитие, така че неговото „аз“, неговата безкористна природа, да свети отвътре, носейки светлина на светлината. Когато тези две светлини, интуитивната светлина и светлината, която идва от личността, светят една към друга, те дават това, което човекът преживява в своята трансформация като духовна алхимия. Стаята около него става светлина и той се научава да разпознава кои са най-висшите духовни сили, даровете на тримата царе: мъдрост, красота и сила. Дарът на златния цар е мъдрост, дарът на сребърния цар е красота, преданост, а дарът на медния цар е сила, воля. Човек може да разбере себе си само според най-съкровените си сили, когато светлината е взаимна, светлината на лампата, която

може да свети само там, където светлината вече е налице. Тогава тримата царе се появяват в своя блясък и едновременно с това значението на четвъртия цар става ясно, този цар, който е съставен от металите на другите трима царе. Той е символ на нисшата природа, в която благородните сили на мъдростта, красотата и силата взаимодействат по безреден и дисхармоничен начин, както в хаос. Тези три сили, които живеят във високоразвитата душа, присъстват и в нисшата природа, но по хаотичен, дисхармоничен начин. Този четвърти цар е царството на настоящия свят, хаотичната смесица от мъдрост, красота и сила. Душевните сили, които могат да постигнат най-висшето само в хармонично взаимодействие, действат една върху друга по хаотичен начин в настоящата епоха. Гласът звучи в храма на посвещението:

Той ще седне.

Хаотичното смесване ще е изчезнало, когато се осъществи онова, за което Гьоте толкова копнееше: храмът вече няма да бъде скрит, а ще се издигне на бял ден; храмът ще се е издигнал от дълбините и ще може да служи на всички хора като храм на посвещението; мостът ще бъде достъпен за всички хора, за да могат да преминават напред-назад. Това е времето, когато всички хора ще се удостоят за най-висшата мъдрост, най-висшата преданост и най-висшата воля. Тогава той ще е изпълнил тази задача: храмът ще се е издигнал над потока на страстите. Тези страстни сили ще бъдат толкова чисти и благородни, че най-висшият духовен елемент ще може да се издигне в храма на бял ден от потока на желанията и страстите. Затова е необходимо човечеството да се изпълни с „умирането и превръщането“, което Гьоте толкова ясно е изобразил в „Западно-източния диван“. Гьоте многократно е бил питан какво е решението на загадката. Той е отговорил: „Решението на загадката може да се намери в самата „приказка“, но не в една дума. То може да се намери в момента, в който чуваме в разговор в подземния храм, че змията казва нещо в ухото на стареца, което ние не чуваме, чрез което Гьоте го внушава като поверителна тайна. Този неизказан елемент е решението. Решението не се крие в нещо, което може да се изрази с думи, а във вътрешна решителност. Гьоте също загатва за това в самата „Приказка“. Змията казва съвсем делово: „Искам да се жертвам, искам да се пречистя чрез безкористност.“ Именно това трябва да се счита за най-дълбокото решение на приказката. Това е действие, а не учение. Досега имаше само два начина да се прекоси реката: или по обяд, когато зелената змия лежи от другата страна на реката и образува мост, така че човек да може да премине реката по обяд, или в момент, когато слънцето е по обяд за него, когато е узрял да се отдаде на висшата духовна светлина. Но отново и отново той е привлечен обратно от този обеден момент на живот в долния свят, разкъсван от страсти. В такива обедни моменти избраникът на духа може да премине от брега на чувствения живот към брега на духа.

Но има и друг начин да се прекоси реката, а именно вечер, когато сянката на големия гигант се простира над реката. Сянката на големия гигант може също да образува мост над реката, но само привечер. Тази сянка на големия гигант, какво е тя? Гьоте разговаря по-подробно и по-задълбочено със своя доверен приятел за силите, за които той символично наметна в приказката. Когато Шилер веднъж искал да пътува до Франкфурт на Майн и бил в опасност да бъде замесен в кавгите на времето, Гьоте писал на Шилер: „Много се радвам, че не дойде тук на Запад, защото сянката на гиганта можела да те докосне грубо.“ Но значението на гиганта е ясно изразено и в самата приказка. Гигантът, бидейки слаб, е неспособен на нищо. Само сянката му може да построи моста от другата страна. Този гигант е суровата [механична] сила на природата. Неговата сянка е способна да преведе човека на суровите страсти през реката, където светлината вече не свети толкова ярко, където светлината вече не мами. Това са хората, които, като угасват ясното си съзнание за деня в различните състояния на душата, в транс, в сомнамбулизъм, в състояние на психическо видение и така нататък, се стремят да преминат в страната на духа. Така и в дивото и яростно действие, чрез което хората от онова време са искали да проникнат в царството на свободата, тяхното съзнание за деня е било угаснато. Те са искали да достигнат земята на красивата лилия. Но сянката на гиганта може само да премине. Само несигурно, в сумрака на съзнанието, човек може да преодолее страстите, тоест да ги притъпи, когато е в почти безсъзнателно състояние, когато не живее в светло дневно съзнание.

Това са двата пътя, които водят към другия бряг: в тържествени моменти по обяд, змията; и в сумрака на съзнанието, в транс и така нататък, сянката на гиганта. Но тук трябва да се стремим към едно нещо: змията трябва да се жертва напълно, тя не трябва просто да се навежда над реката на страстите по обяд, тя трябва да води от единия бряг до другия като мост във всеки час на деня, така че не само някои да могат да преминат, но всички хора да могат да идват и да си отиват с лекота. Това е решението, което е взела змията, това е решението, което е взел Гьоте. Гьоте посочва епоха на безкористност, където човек не поставя силата си в служба на нисшия аз, а в служба на безкористността, без да желае лична полза. Никаква собствена заинтересованост, никаква егоистична воля не траят, преди идването им те са се свили.

Има редица други идеи, свързани с тази основна тема на „Приказката“. Не мога да ги разгледам всички днес, но бих искал да засегна няколко.

Намираме жената на стареца с лампата, която е омъжена за представителя на човешкото — окултно — знание. Тя се грижи за къщата на стареца. Блуждаещите светлинки са дошли при нея. Те са облизали цялото злато, което е било по стената, и са се отказали от златото, с което са се обогатили, така че живото куче, което е изяло златото, е трябвало да претърпи смърт. Старата жена е силата на разбирането, която ражда полезното. Само когато окултната сила се омъжи за това,

което е прилепнало към материалната култура, когато най-висшето се ожени за най-нисшето в света, само тогава светът може да поеме по своя път на развитие. Човекът няма да бъде отклонен от ежедневието, а ще пречисти ежедневната култура.

Човекът е заобиколен в света, в жилището си, от това, което виси по стените като злато. Всичко, което го заобикаля, също е злато. И така, какво го заобикаля? От една страна, това е човекът на знанието, от друга, човекът на полезността. Целият опит на човешката раса го заобикаля. Всичко, което е събрано като опит на човечеството, е натрупано в човешката наука. Тези, които се стремят към това, търсят записаното в писанията. Там те облизват, така да се каже, историческа мъдрост. Това е, което обгражда човека в неговия стремеж; това е, с което човек ще се пропие напълно. Но то е безполезно за това, което трябва да живее. Живият мопс поглъща златото и умира от него. Мъдростта, която съществува само като мъртва книжна мъдрост, несъживена от духа, убива всичко живо. Само когато се съедини отново с източника на мъдростта, с красивата лилия, тя оживява отново. Затова старецът дава на жена си мъртвия мопс, за да го занесе на красивата лилия. Лампата има едно особено свойство: [мъртвите животни се превръщат в скъпоценни камъни от нея], всичко мъртво се съживява от нея; живото се избистря от нея, за да стане кристално, ярко и прозрачно. Тази трансформация се осъществява в човека чрез знание, тоест чрез окултно знание.

Освен това, старата жена е спряна от блуждаещите светлини, за да плати дълговете си на лодкаря. Тези три плода са представители на човешката полезност, представители на материалната култура. Материалната култура би трябвало да отдаде този данък на страстта. Откъде другаде биха могли да дойдат действителните движещи сили на нисшата природа, ако не от технологиите и култивирането на материалната култура? Интересно е, че сянката на гиганта, който току-що е излязъл от реката, отнема част от плодовете на земята, така че старата жена има само по два от всеки плод вместо три. Тя обаче би трябвало да има три за лодкаря и следователно трябва да даде залог на реката. В този момент се случва нещо много важно: Тя трябва да потопи ръка в реката, което я прави черна, така че почти вече не се вижда; тя все още е там, но почти невидима. Това ни показва връзката между външната култура и света на реката, света на страстите.

Материалната култура трябва да бъде поставена в служба на астралното, на душата. Докато човешката природа не е достатъчно усъвършенствана, за да бъде предложена като почит на потока на страстите, технологията е в дълг на човешкия поток. Невидимото човешко усилие е невидимо, когато е в служба на човешките страсти; невидимо човек работи върху нещо, което не може да се види в крайната му цел. То е невидимо, но присъстващо; осезаемо, но не и външно видимо. Всичко, което човек постига по пътя към великата цел, докато не е изплатил дълга си към потока на душата, всичко, което има да хвърли в света на страстите, приема облика

на невидимата ръка на старата жена с лампата. Докато чувствената природа не е напълно пречистена, докато не е погълната от огъня на страстта, тя не свети, тя е невидима. Това е, което толкова разстройва старата жена: тя вече не дава никаква светлина. Това би могло да се разшири по-подробно. Всяка дума е значима, но би ни отвела твърде далеч днес.

И така, нека побързаме към големия влак, където ни среща един юноша, който твърде рано се е опитал да прегърне красивата лилия и по този начин е парализиран в цялата си жизнена сила. Гьоте казва другаде: Този, който се стреми към свобода, без вече да е освободил вътрешното си „аз“, пада още повече в капана на необходимостта. Този, който не се е освободил, ще бъде убит. Само този, който е подготвен, пречистен, както в мистериите, който е преминал пречистване в храма на мистериите, за да може да се ожени за лилията по достоен начин, няма да бъде убит. Този, който е умрял за по-нисшия смисъл, за да се прероди във висшия смисъл, може да прегърне лилията. Настоящото ни е представено чрез парализирания юноша, който е искал да постигне най-висшето в буря. Сега той се оплакваше на всеки, когото срещаше, че не може да прегърне лилията. Сега той трябва да узрее, за което трябва да се обединят всички човешки сили, които са символизиращи в участниците в шествието. Шествието се състои от стареца с лампата, блуждаещите светлини и самата лилия. Всички красиви индивидуални сили са обгърнати по този начин в това шествие, което е водено надолу в пукнатините на земята към храма на посвещението. Да, това е и дълбока черта на загадката, че той позволява на блуждаещите светлини да отключат портата на храма. Егоистичната мъдрост не е безполезна; тя е необходим преходен етап. Човешкият егоизъм може да бъде преодолян, като се храни с мъдрост, като се проникне със златото на истинското знание. Тогава тази мъдрост може да послужи за отключване на този храм. Онези, които несъзнателно служат на мъдростта във външния си аз, са водени до действителните седалища на мъдростта. Учените, които само се вглеждат в книги, са водачите там. Гьоте не е подценявал науката; той е знаел, че именно науката отключва храма на мъдростта; той е знаел, че човек трябва да изпита това, да прецени и да усвои всичко в чисто знание и че без това не може да се проникне в храмовете на най-висшата мъдрост. Гьоте е търсел тази мъдрост навсякъде. Той се е смятал за достоен да разпознае най-висшето в духовния живот в изкуството, след като е преминал през науката. Той е търсел знания във физиката, в биологията, навсякъде. И така, той допуска в храма на посвещението да влязат и онези, които са блуждаещи светлини, които, разчитайки на себе си в фалшиво изправено положение, се изправят срещу този, който все пак е наблюдавал чрез опит и може да се промъкне като змия. Те карат храма да се отвори и сега шествието влиза в него.

Сега се случва нещо, за което Гьоте е копнеел за цялото човечество: Целият храм се издига от пукнатините на земята. Храмът може да бъде построен само над реката на

душата, над реката на страстите и желанията, защото змията се е разпаднала на скъпоценни камъни, които образуват стълбовете за мост. И сега хората могат свободно да се движат от чувствения свят в духовния свят и от духовния свят в чувствения свят. Брактът на чувствения човек с духовния се постига чрез безкористния човек, чрез жертвата на змийското аз, което се извисява над реката като мост. Така храмът се издига от пукнатините на земята и е достъпен за всички, които преминават моста, достъпен за тези с ежедневни превозни средства, както и за пешеходците.

В самия храм отново виждаме тримата царе. Младият мъж, който е бил пречистен, защото е разпознал трите душевни сили, е надарен с тези три душевни сили.

Златният цар се приближава до него и казва:

Разпознай най-висшето;

Сребърният крал се приближава до него и казва:

Храни овцете.

По този начин Гьоте изразил една мисъл, която се намирала дълбоко в душата му, а именно съюзът на красотата с благочестието. Това е [поканата], която е в Библията. Той отправя тези думи към младия мъж в смисъла, който е изразил, когато е видял гръцките божества, изобразени в Рим, и е казал:

Има необходимост, има Бог

и:

Подозирам, че те [великите художници на гърците] са действали според същите закони, по които протича природата и по които аз съм на път.

Това е личен почерк на Гьоте, когато той позволява на сребърния крал да се яви като красота и благочестие. А след това кралят на силата се приближава до него и казва:

Мечът отляво, десният е свободен.

Мечът не трябва да се използва за атака, а за защита. Трябва да се постигне хармония, а не конфликт. След този процес младият мъж е посветен в трите душевни сили. Но четвъртият цар няма какво повече да каже; той се свива в себе си. Храмът се е издигнал от мрака в ярката светлина на деня. В храма се издига малък сребърен храм, който не е нищо друго освен преобразената колиба на лодкаря. Значителна характеристика е, че Гьоте позволява колибата на лодкаря, който е този, който ни превежда от земята на духа, да се превърне в чисто, ковано сребро, така че самата тя да се е превърнала в малък олтар, малък храм, светилище на светините. Тази колиба, която представлява най-святото в човека, най-дълбоката му сърцевина на битието, която той е запазил като спомен за земята, от която идва, от която е дошъл и в която лодкарят не може да го върне обратно. Тя [колибата] представлява това, което е било преди нашето развитие; това е споменът, че слизаме от духа. Този спомен стои като светилище на светините в храма, в неговото светилище.

Гигантът, тази сурова природна сила, която живее в природата, дух, който не би могъл да действа чрез себе си, а само като сянка, е получил забележителна мисия. Този гигант стои изправен и само показва часа. Когато човекът е отхвърлил всичко, което принадлежи на неговата нисша природа, когато е станал напълно одухотворен, тогава суровата, нисша природна сила вече няма да се явява в първоначалната си елементарна мощ като буря от природната сила, живееща около човека. Тази механична, сурова природна сила ще изпълнява само механични услуги. Човекът винаги ще се нуждае от тези механични природни сили, но те вече няма да го завладяват, а той ще ги обучава в тяхната служба. Неговото дело ще бъде часовниковата стрелка на духовната култура, която, подобно на часовник, редовно показва механична необходимост. Но самият гигант вече няма да е необходим.

Не трябва да подходим към тълкуването на приказката, като обсъждаме педантично всяка отделна дума, а по-скоро трябва да съчувстваме на това, което Гьоте е искал да каже и е изразил в своите образи. В своята „Приказка“ Гьоте се обръща към това, което Шилер е изразил в своите „Естетически писма“: бракът на необходимостта със свободата. Това, което Шилер е успял да изрази в своите писма, Гьоте не е могъл да изрази в абстрактни мисли, а в приказна форма. Ако искам да изразя тези мисли в цялата им жизненост, тогава ми трябват образи; образи като тези, използвани от древните жреци на посвещението в мистериите. Жреците на посвещението не са преподавали, като са обучавали учениците си с абстрактни действия, а като са им представяли свещената драма на Дионис, показвайки им великия процес на човешкото развитие и възкръсващия Дионис, както и показвайки какво невидимо се е случвало в драмата на Дионис или драмата на Озирис. По този начин Гьоте също е искал да изрази това, което е живяло в него, в неговата драма в образи. И така, ние не искаме да тълкуваме приказката на Гьоте както обикновено, а искаме да я разберем така, както теософията обяснява този процес, а именно бракът на нисшата природа на човека с висшата, като брак на физическото и етерно тяло, жизнената сила и страстите и желанията с висшата природа на човека, трите чисти духовни душевни сили, а именно Аتما, Будхи, Манас, които са представени като тримата царе. етерното тяло, на жизнената сила и на страстите и желанията с висшата природа на човешкото същество, трите чисти духовни душевни сили, а именно Аتما, Будхи, Манас, които са представени като тримата царе.

Това е развитието на човешкото същество, което се простира до епохата, когато всяко човешко същество ще може да бъде посветено. Гьоте се опита да изрази това по истински теософски начин. Точно както онези мистериозни жреци изразяваха своята мъдрост в образи, така и Гьоте в своя апокалипсис, в образи, изрази това, което представлява човешкото развитие, което един ден ще бъде най-великото дело на човечеството: преобразуването на нисшата природа на човека във висша,

преобразуването на нисшите метали, нисшите сили на душата, в златото на мъдростта; преобразуването на това, което живее в изолация, в чистия, благороден метал на мъдростта, представен от царя, който е въплътен в злато. Гьоте искаше да изрази тази човешка алхимия, тази духовна трансформация, по малко по-различен начин, отколкото в своя „Фауст“. Той искаше да изрази в малко по-различна форма това, което тайно беше включил във втората част на „Фауст“. Гьоте беше истински теософ. Той беше схванал какво означава, че всичко, което е преходно, което живее в нашите сетива, е само притча. Но той също така осъзна, че това, към което човек се опитва и се стреми, е невъзможно да се опише, а че се постига чрез действие; че неадекватното е това, което ни държи от тази страна на реката, че то трябва да се превърне в събитие, ако смисълът на човешкото развитие трябва да бъде изпълнен. Ето защо той също изрази тази тайна в „Chorus mysticus“ и завърши втората част на „Фауст“ с нея. Това е най-висшата жизнена сила на човешкото същество, символизирана в красивата лилия, с която се обединява мъжкият принцип, силата на волята. Той изразява това в красивите заключителни думи на втората част на своя „Фауст“. Тези стихове са неговото мистично кредо и те се разбират напълно само когато човек е видял по-интимния му живот да се разгръща в приказката за Зелената змия и красивата лилия. Той вече е започнал да работи върху втората част на „Фауст“ в началото на 18-ти век, по времето, когато неговият възглед за природата се е трансформирал, за да се превърне във възглед за един по-висш свят. Това има най-дълбоко значение, ако можем да разберем думите на Гьоте в неговото завещание, във втората част на „Фауст“. Когато завършил земния си път и починал, тази втора част била намерена запечатана в бюрото му. Той завещал тази книга на света като завещание. И това завещание завършва с неговата мистична изповед:

Всичко преходно

е само сравнение.

Неадекватното

тук се превръща в събитие.

Неописуемото

тук се случва;

Вечната женственост

ни привлича.

XI. Гьоте като теософ

Доклад в "Allgemeine Zeitung München" от 3 май 1904 г

Гьоте като теософ. На 22 април известният гьотеучен писател и философ д-р Рудолф Щайнер от Берлин, бивш служител в архива „Гьоте-Шилер“ във Ваймар, изнесе дълга лекция в голямата зала на градината Вителсбахер на тема „Гьоте като теософ“, която писателят Лудвиг Дайнхард представи с кратка реч. Последният се позова, наред с други неща, на по-ранните трудове на д-р Рафаел фон Кьобер и проф. Зайлинг върху позицията на Гьоте по въпроса за безсмъртието и окултизма. Д-р Руд. Щайнер първо заяви, че в лекцията си би искал да се ограничи единствено до връзката на Гьоте с теософията, без да преследва позицията му по окултизма. След това той обсъди основната идея на теософията – „божественият стремеж на човека да се развива“, която може да бъде разпозната като същност на различните религии и е намерила израз в произведенията на Гьоте, както и в писанията на други водещи фигури в световната история. Гьоте, в своята духовна дълбочина загадка за съвременниците си, знаеше много, наистина много, да каже за божественото, мистичното, идеалното човешко същество в дълбините на човешката същност. Той беше търсил и виждал божественото в природата, в красотата на изкуството, в законите на макрокосмоса и микрокосмоса, в човека. За да осветли теософските идеи на Гьоте, ораторът се позова по-специално на по-малко известната загадъчна приказка „Зелената змия и красивата лилия“. Ораторът се опита да интерпретира това „тайно откровение“ на поета по смислен начин. Блуждаещите светлилки, душите, хванати в капан в света на сетивата, могат да се върнат в страната на духа само като пожертват змията, символ на висшето аз, жертващо се за другите. Само чрез жертвоприношение може да се изгради мостът към страната на духа, към висшето познание. В това царство младежът, представляващ човешката раса, получава лилията, символът (взет от алхимиците) на „висше духовно развитие“. Освен това, лекторът се стреми да проследи теософските възгледи на Гьоте и във втората част на „Фауст“. Той обсъжда, наред с други неща, значението на идеите за постепенно разкриващата се душевна същност, хомункулуса, слизането към майките, идеята за кармата в живота и делото на Фауст и окончателното му изкачване към мистичен живот, след като ослепява за сетивния свят. В заключение лекторът предлага смислено обяснение на „Chorus mysticus“. След лекцията редица присъстващи, които бяха посрещнали интересните обяснения на лектора с бурни аплодисменти, се събраха за дискусия. Чрез „Карма“ беше установено, че слушателите трябва да понесат тъжно доказателство за „неадекватността на нашата земна Сансара“ в усилията си да се сдобият с гардероба си. В „ужасната теснота“ на опашката пред входа на залата те успяха да практикуват „жертване на по-нисшото си аз“. За съжаление, няколко теософи, които може би все още бяха твърде

погълнати от „Слизане при майките“ на Фауст, бяха спънати от кантар пред гардеробната, който се надяваме да бъде премахнат през 20-ти век.

XII. Приказката за зелената змия и красивата лилия

Многократно се подчертава, че теософията не е нещо ново, не е нещо, което е дошло до човечеството едва в наше време. Но е особено интересно, че дори личности, близки до нас, се изправят пред нея по такъв начин, че можем да ги причислим към духовете, които можем да наречем „теософи“. Наред с Хердер, Жан Пол, Новалис и Лесинг, Гьоте се явява като един от най-изявените теософи. Някои хора обаче биха могли да възразят срещу това, защото няма много доказателства за теософия в произведенията на Гьоте, които познаваме. По времето на Гьоте все още не е било възможно да се разпространяват езотерични истини по целия свят.

„Висшите истини“ са били разпространявани само в ограничено общество, например розенкройцерите. Никой, който не е бил подготвен, не е бил приеман в това общество. Но тези, които са принадлежали към него, са говорили за него с всякакви алузии. Така Гьоте на най-разнообразни места в своите писания. Само онези, които са въоръжени с теософска мъдрост, могат да четат Гьоте правилно. Например „Фауст“ не може да бъде разбран без това.

„Приказката“ е апокалипсисът на Гьоте, неговото откровение, в чието символично представяне се съдържат най-дълбоките тайни. Фактът, че Гьоте разкрива своя теософски мироглед в „Приказката“, може да се разбере само ако се знае причината за това. Шилер е поканил Гьоте да сътрудничи по „Хорен“. Самият Шилер е допринесъл с есето „За естетическото възпитание на човека“ за това списание. То поставя въпроса: Как човекът, който живее в ежедневието, достига до най-висшите идеали, до посредничество между свръхсетивното и сетивното? Шилер е видял в красотата спускане на най-висшата мъдрост в сетивното. Той е успял да изрази по чудесно ярък начин това, което му се е струвало като мост, водещ от чувственото към свръхсетивното. Гьоте сега казва, че не може да се изрази във философски термини за най-висшите въпроси на битието, но иска да го направи в една голяма картина. По това време той е допринесъл с „Приказката“ за „Хорен“, в която се е опитал да реши тези въпроси по свой начин.

Гьоте също се е изразявал в изцяло теософски смисъл и другаде. Той е включил своите възгледи във „Фауст“ още в ранната си младост. Между обучението си в Лайпциг и престоя си в Страсбург, Гьоте получава посвещение от личност, дълбоко посветена в тайните на розенкройцерите. Оттогава нататък той говори на мистичен, теософски език. В първата част на „Фауст“ има странна фраза, поставена в кавички: „мъдрецът говори“. Гьоте вече е бил привързан към теософската идея, че днес сред нас има същества, които са вече по-напреднали от останалото човечество, че те са водачи на хора от свръхсетивните сфери, макар че и те са въплътени в тялото. Те са постигнали знание, което далеч надхвърля това, което може да се разбере със сетивата. Въпросният пасаж гласи:

Едва сега осъзнавам какво казва мъдрецът:

„Духовният свят не е затворен,

умът ти е затворен, сърцето ти е мъртво!
Стани, учениче, неуморен,
облей земната си гръд в утринната светлина!“

Когато опознаете Якоб Бьоме, вие се запознавате с един от източниците, от които Гьоте е черпил своята теософска мъдрост. [„Аврора“ на Й. Бьоме е зората, астралният свят.] Можем да разберем част от творчеството на Гьоте само ако го схванем в този смисъл. В стихотворението „Божественото“ Гьоте говори за закона, който наричаме карма, а също и за тези възвишени същества:

Според вечните, желязни
велики закони,
всички ние трябва
да завършим
съществуването си
Да живеят непознатите,
висши същества,
които усещаме!

Ако някой сега иска истинско доказателство за теософския начин на мислене на Гьоте, нека прочете стихотворението, озаглавено „Паметник на Хауърд“, в рубриката „Бог и светът“. Първият ред гласи:

Когато Готхейт Камарупа се издигна високо и възвишено

— Кама Рупа е принципът на човека, астралното тяло, както го познаваме от теософските учения. Когато Гьоте разговарял интимно с онези, с които бил обединен в ложата, той говорил за идеални божествени същества, които блестят като примери за човечеството. Това било предназначено за неговия близък кръг, например, както казва в стихотворението „Символ“:

От другата страна
гласовете на духовете ви зоват,
гласовете на господарите.
Не пренебрегвайте да упражнявате
силите на доброто.

Той говори открито за майсторите, когато разговаря интимно със своите колеги зидари.

Но именно приказката за зелената змия и красивата лилия ни въвежда най-дълбоко в неговия възглед. В нея откриваме изображение на трите сфери, в които живеят човешките същества: физическия, душевния или астралния свят и духовния свят. Символът за астралния или душевния свят е водата. За Гьоте водата винаги представлява душата. Такъв е случаят и в неговото стихотворение за душата и съдбата:

Душо човешка,
колко си подобна на водата!
Съдбо човешка,
колко си подобна на вятъра!

Той познаваше и менталната сфера, която човекът преживява между две състояния на възплъщение, между смъртта и раждането, Девачан, сферата на боговете. Човекът непрестанно се стреми към тази сфера. Той се бори тук, на земята, за да я достигне. Алхимиците са разглеждали химичните процеси като символ на стремежа към това духовно царство. Те са наричали това царство: царството на лилията. Човекът е наречен лъв, който се бори за това царство, а лилията е булката на лъва. Гьоте също наемква за това във „Фауст“:

Баща ми беше мрачен

човек на честта, който по свой начин размишляваше върху природата и нейните свещени кръгове

с искреност, но по причудлив начин;

който, в компанията на адепти,

се заключваше в черната кухня

и според безкрайни рецепти

наливаше в себе си противното. Тогава един червен лъв, смел ухажор, беше оженен за лилията в хладката баня.

Тук Гьоте говори за брака на човека с духа (в хладката баня е в душевната баня.

Душата е водата, червеният лъв е човешкото същество). В „Приказката“ Гьоте също изобразява трите царства: чувственото царство като единия бряг; душевното царство като реката; Девахан - духовното царство - като отсрещния бряг, на който се намира градината на красивата лилия, която символично представлява Девахан за алхимиците. Цялостната връзка на човека с трите царства е представена в символично красиво представяне. Ние сме дошли от духовното царство и се стремим да се върнем към него. Гьоте има лодкар, който превежда блуждаещите светлини от духовното царство в чувственото царство. Лодкарят може да преведе всички, но не и да ги върне обратно. Дойдохме без нашата воля, но не можем да се върнем по същия път. Трябва да си проправим път обратно в духовното царство. Блуждаещите светлини живеят от злато. Те поглъщат това злато. То прониква в телата им. Но те веднага го изхвърлят във всички посоки. Искат да хвърлят златото по лодкаря като награда. Но той казва, че реката не може да понесе златото; то би се разпенило диво. Златото винаги представлява мъдростта. Блуждаещите светлини са хора, които търсят мъдрост, но не се обединяват с нейната същност, а вместо това я изригват несмилаема. Реката представлява живота на душата, сборът от човешки инстинкти, стремежи, страсти. Ако златото на мъдростта бъде небрежно хвърлено в реката на страстите, душата се смущава, раздвижва.

Гьоте винаги е посочвал, че човекът първо трябва да премине през катарзис, пречистване, за да узрее за приемане на мъдростта. Защото, ако мъдростта се превърне в непречистена страст, страстта става фанатична и хората остават в капана на нисшето си его. Изкачването от Кама към Манас е опасно, ако не е свързано с жертвоприношение на нисшето аз. По този въпрос Гьоте казва в „Западно-източния диван“:

И докато нямаш това,
това: Умри и се прероди!
Ако си само скучен гост
на тъмната земя.

Човекът трябва да е готов да се жертва.

Блуждаещите светлилки все още са хванати в Ахамкара, в нисшия аз. Мъдростта не може да толерира това. Душевният живот трябва бавно да се пречисти и бавно да се издигне. В поляната блуждаещите светлилки хвърлят злато наоколо. Там те срещат змията. Тя поглъща златните парчета. Прави ги едно със себе си. Тя има силата да не прави егото си гордо и егоистично, да не се стреми нагоре по вертикален, арогантен начин, а да се движи по хоризонтална линия в пукнатините на скалите и постепенно да постигне съвършенство. Изобразен е храм, който е разположен в пукнатините на земята. Змията вече се е скитала напред-назад из него, опипвайки и усещайки, че там живеят мистериозни същества.

Но сега идва старецът с лампата. Змията е станала светеща заради златото. Храмът е осветен от нейното сияние. Лампата на стареца има свойството да свети само там, където вече има светлина. Там тя свети с много специална светлина. Така че от едната страна е змията, която е станала светеща заради златото, а от другата страна е мъжът с лампата, който също свети. Светлината от двете страни прави всичко видимо в храма. В ъглите са четирима царе - златен, сребърен, бронзов и смесен цар. Змията е могла да ги намери само като ги докосне преди, но сега те са станали видими за нея чрез собственото им сияние. Те са трите висши принципа на човека и четирите по-нисши. Железният цар е Атма, божественото Аз; сребърният цар е Будхи, любовта, чрез която човек може да общува с всички хора; а златният цар е Манас, мъдростта, която излъчва в света и която може да абсорбира тази сияйна мъдрост.

Когато човек е придобил мъдрост безкористно, той може да вижда нещата в истинската им същност, без завесата на Мая. Змията сега ясно вижда трите висши принципа на човека. Златният цар е Манас, точно както златото навсякъде означава Манас. Четирите нисши принципа са представени, символизирани от смесения цар. В нисшите принципи също Атма, Будхи и Манас са се преместили в сферата на видимостта, но дисхармонично. Само когато тя е пречистена, се развива нещо, което не може да съществува в дисхармония. Храмът е мястото на посвещението, тайното училище, в което могат да влязат само онези, които самите носят светлината, които са толкова безкористни, колкото змията. Храмът ще бъде разкрит един ден, издигайки се над реката. Това е царството на бъдещето, към което всички се стремим. Тайните места на учене ще бъдат водени нагоре. Всичко, което човекът е, ще се стреми нагоре, ще се разтвори в хармония, ще се стреми към висшите принципи. Това, което някога е било преподавано в мистериите, ще стане очевидна

тайна. Скитниците ще прекосят реката, от чувствения към свръхсетивния свят и обратно. Всички хора ще бъдат обединени в хармония.

Старецът с лампата представлява мястото, където човек вече може да придобие знания днес, без да е достигнал върха на мъдростта, а именно чрез силите на благочестието, на ума, силите на вярата. Вярата се нуждае от светлина отвън, ако иска наистина да доведе до висшите мистерии. Змията и старецът с лампата притежават силите на духа, които вече водят [душата] днес и водят в бъдещето. Този, който вече чувства тези сили днес, знае това от определени тайни. Затова старецът казва, че знае три тайни. Но за четвъртата тайна се говори по най-странен начин. Змията изсъска нещо в ухото му. Тогава старецът извиква:

Времето дойде!

Дошло е времето, когато голямо множество хора ще са разбрали кой е пътят.

Змията е казала, че е готова да се пожертва. Тя е стигнала до точката, в която е осъзнала, че човешкото същество първо трябва да умре, за да стане:

И докато нямаш това,

това: Уми и се прероди!

Ако си само скучен гост

на тъмната земя.

Да бъде в пълния смисъл на думата, човек може само чрез любов, преданост, жертвоготовност. Змията е готова за това. Това ще се разкрие, когато човекът е готов за тази жертва. Тогава храмът ще стои край реката. Блуждаещите светлини не са успели да изплатят дълга си; те е трябвало да обещаят на лодкаря да го платят по-късно. Реката взема само плодовете на земята: три зелки, три глави лук, три артишока. Блуждаещите светлини идват при жената на стареца и се държат много странно там. Те са облизали златото от стените. Те искат да се натъпчат с мъдрост и да я върнат. Мопсът изяжда част от златото и умира, тъй като всички живи същества трябва да загинат от него. То не може да абсорбира мъдростта, както змията я абсорбира и трансформира, така че тя има смъртоносен ефект. Старата жена трябва да обещае на блуждаещите светлини да изплати дълга си към лодкаря.

Когато старецът се прибира с лампата, той вижда какво се е случило. Той казва на старата жена да спази обещанието си, но също така да занесе мъртвия мопс при красивата лилия, защото тя връща всичко мъртво към живот. Старата жена отива при лодкаря с кошницата. Там тя се натъква на две странни неща. По пътя си тя намира големия гигант, който има особеността да оставя сянката си да прекоси реката вечер, така че пътникът да може след това да прекоси реката върху неговата сянка. Освен това, пътят се предава, когато змията се извива над реката по обяд. Гигантът може да посредничи при прехода, но същото може и змията, когато слънцето е най-силно, когато човек издига егото си до божественото чрез блестящото слънце на познанието. В тържествените моменти на живота, в моментите на пълна безкористност, човек се обединява с божеството.

Гигантът е грубото физическо развитие, през което човекът трябва да премине. Чрез това той също така навлиза в царството на отвъдното; но само в сумрака, когато съзнанието му е угаснало. Но това е опасен път, поет от онези, които развиват психически сили в себе си, които се поставят в състояние на транс. Този преход се случва в сумрака на състоянието на транс. Шилер също веднъж е писал за сянката на гиганта. Това са тъмните сили, които водят човека.

Когато старицата минава покрай великана, той открадва глава зеле, лук и артишок, така че старицата има само част от тях, които иска да използва, за да изплати дълга на блуждаещите огньове. Следователно числото три вече не е пълно. Това, от което се нуждаем и трябва да вплетем в душевния си живот, ни се отнема от силите на здрача. Има нещо опасно в това да се отдадем на тях. Низшите сили трябва да бъдат пречистени от душата. Едва тогава тялото може да се възнесе, когато душата го абсорбира напълно. Всичко, което обгражда вътрешното ядро под формата на черупки, е символ на черупките на човешкото същество. Индийската алегория нарича тези черупки листата на лотосовия цвят. Човешката физическа природа трябва да бъде пречистена в душата. Трябва да се изплатим, да се откажем от нисшите принципи на душевния живот. Изразихме изплащането на дълга във факта, че реката трябва да бъде изплатена. Това е целият процес на кармата.

Тъй като реката не е доволна от плащането на старата жена, тя трябва да потопи ръката си в реката. След това тя може само да усети ръката, но вече не може да я види. Това, което е външно и чувствено за нас, хората, това, което е видимо в човек, е тялото; то трябва да бъде пречистено чрез душевния живот. Това символизира, че ако човек не може да изкупи вината си в природата на растението, той трябва да извърши вина. Тогава действителната физическа природа на човека става невидима. Тъй като старата жена не може да изкупи вината си, тя става невидима. Азът може да бъде видян само в блясъка на деня, когато е пречистен от душевния живот. Старата жена казва: О, ръката ми, която е най-красивото нещо в мен. Именно това, което отличава човека от животното, това, което свети през него като дух, става невидимо, ако той не я е пречистил чрез карма.

Красивият юноша се е стремил към царството на лилията – духовността – и красивата лилия го е парализирала. С това Гьоте има предвид древната истина, че човекът първо трябва да се пречисти, първо трябва да премине през катарзис, за да не достига вече до мъдрост чрез вина, за да може да поеме блясъка на висшата духовност в себе си. Младецът все още не е бил подготвен от пречистването. Всички живи същества, които все още не са узрели, биват убити от лилията. Всички мъртви неща, преминали през „Stirb und Werde“, биват съживени от лилията. Гьоте сега казва, че този, който първо се е освободил вътрешно, е узрял за свобода. Якоб Бьоме също казва, че човекът трябва да се развие от по-нисшите принципи.

Който не умре, преди да умре,
ще загине, ако умре.

Човекът първо трябва да узрее, първо трябва да се пречисти, преди да може да влезе в царството на духа, лилията. В древните мистерии човекът е трябвало да премине през етапи на пречистване, преди да може да стане мистик. Младежът първо трябва да премине през тези етапи. Те го водят до лилията.

Змията символизира развитие. Виждаме онези, които търсят новия път, всички онези, които се стремят към духовност, събрани около лилията. Но първо храмът трябва да се издигне над реката. Всички се движат към реката, блуждаещите светлинки отпред; те отключват портата. Егоистичната мъдрост е мостът към безкористната мъдрост. Чрез аза мъдростта води до безкористност. Змията се е пожертвала. Сега човек разбира какво е любовта, жертва на нисшия аз за доброто на човечеството, пълно братство.

Цялото събрание се придвижва към храма. Храмът се издига над реката. Младежът е възкресен. Той е надарен с Аتما, Будхи и Манас. Аتما, във формата на медния цар, застава пред младежа и му подава меч. Това е най-висшата воля, несмесена с останалите. Аتما трябва да действа в човека така, че мечът да е отляво, а дясната да е свободна. Преди това човекът работи поотделно, войната на всички срещу всички. Но сега, когато човекът е пречистен, мирът ще заеме мястото на борбата, мечът отляво за защита, дясната свободна да върши добро.

Вторият цар представлява това, което ни е известно като втори принцип, като Будхи – благочестие, ум, чрез който човек се обръща към Висшето във вярата. Среброто е символ на благочестието. Вторият цар казва:

Храни овцете,

защото тук си имаме работа със силата на ума. Привидността тук е привидността на красотата. Гьоте свързва религиозно благоговение с изкуството. Той вижда в изкуството откровението на божественото, царството на красивата привидност е царството на благочестието. Медният цар означава – без низшите принципи – сила, сребърният цар – мир, златният цар – мъдрост. Той казва:

Разпознайте Върховния.

Младежът е човекът с четири принципа, който се развива във висшите принципи. Четирите принципа са парализирани от духа, преди да са преминали през пречистващото развитие. Тогава трите висши принципа работят в хармония в човека. Тогава той ще бъде силен и могъщ; тогава може да се ожени за лилия. Това е бракът между душата и духа на човека. Душата винаги е била представяна като нещо женско; тук е представена мистерията на вечното, безсмъртното. Вечната женственост ни привлича нагоре.

Гьоте използва същия образ и тук в „Приказката“, когато младият мъж се жени за красивата лилия.

Сега всичко живо преминава през сводестия мост от жертвеното човешко „аз“.

Пътници преминават от едната страна на другата. Всички царства сега са свързани в красива хармония. Старата жена е подмладена, както и старецът с лампата; старото

е отминало и всичко е станало ново. Малката колиба на лодкаря сега е включена в храма в посребрен вид като вид олтар. Това, което несъзнателно е превеждало човека преди, сега го превежда в съзнателно състояние. Съставният цар се е сринал. Фенерите от тикви облизаха златото, защото те все още са насочени към ниското. Гигантът сега показва времето. Това, което някога е било чувственият принцип, това, което е водело в сумрака, това, което е чувствено, това, което принадлежи на естественото състояние, сега показва равномерно протичащото време. Докато човекът не е развил трите висши принципа, миналото и бъдещето са в конфликт. Гигантът тогава може да действа само по нехармоничен начин. Сега времето се е превърнало в нещо хармонично в това идеално състояние.

Мисълта закрепва това, което се колебае, по траен начин, което се изразява в следните думи:

И това, което се носи в променлив вид,
е закрепено с трайни мисли.

Това, което в питагорейската школа се възприема като ритъм на вселената, музиката на сферите, звученето на планетите, които се движат ритмично около слънцето, възниква чрез осъзнаването на божествената мисъл. За мистика планетата е била същество от по-висш порядък. Ето защо Гьоте също казва:

Слънцето еhti по древния начин

В пеенето на сферите

и завършва предписаното си пътуване

С гръмотевичен трясък.

Че човек има способността в себе си да се развива до най-висшето божествено, той казва с думите:

Ако окото не беше като слънцето,

то никога не би могло да види слънцето;

ако силата Божия не беше в нас,

как бихме могли ние, бидейки божествени, да бъдем очаровани?

XIII. Загадъчната приказка на Гьоте за зелената змия и красивата лилия

I. Доклад във „Ваймарски вестник“ от 9 декември 1904 г.

В сряда клонът на Теософското общество във Ваймар организира лекция в Ербпринцен върху приказката на Гьоте за зелената змия и красивата лилия. Както ни информираха, д-р Рудолф Щайнер показва, че това малко стихотворение съдържа тайната на светогледа на Гьоте в един великолепен художествен образ. Изобилието от фигури и събития, които поетът ни представя, представлява душевния живот на човека в неговото развитие от чувственото до най-висшето духовно съществуване. За Гьоте човешката природа се състои от тяло, душа и дух. Духът достига най-високото си ниво, когато трите му компонента: мъдрост, ум и воля, работят заедно в пълна хармония в него. Претърпявайки пълна трансформация чрез пречистването на всички свои нисши сили от огъня на безкористната любов и преданост, душата постига тази хармония. По този начин Гьоте символично представя човешката ценност и човешката съдба. Хармонията на чувствения и духовния свят на най-висшите нива на съществуване първоначално се изразява по загадъчен, но веднага щом човек проникне до решението на загадката, по завладяващ начин. Човек получава истинско усещане за дълбочината на Гьоте само когато се стреми да отключи вътрешното си същество с помощта на тази приказка. Гьоте е вдъхновен да направи това от Шилер, който в своите „Писма за естетическото възпитание на човека“ се стреми по по-философски начин да помири чувствената и духовната природа на човека. Гьоте иска да се изрази поетично за това. В картините той можеше да говори толкова живо за загадките на света, колкото можеше, когато искаше да разкрие какво живее в душата му за тях.

II. Доклад в „Дойчланд“ от 9 декември 1904 г.

В сряда д-р Рудолф Щайнер изнесе лекция в Ербпринцен върху загадъчната приказка на Гьоте за зелената змия и красивата лилия, организирана от Ваймарския клон на Теософското общество.

Лекторът показва как Гьоте е изразил най-дълбоките си мисли за природата на човека и смисъла на живота в това малко стихотворение. Шилер, в своите „Писма за естетическото възпитание на човека“, поставя същия въпрос: Как човек може да хармонизира чувствената си природа с духовната си природа? Той отговаря на този въпрос философски, а Гьоте е вдъхновен да изрази това, което има да каже за него, в силен поетичен образ. Колкото по-дълбоко човек се задълбочава в гореспоменатата приказка, толкова повече може да види, че нейните живи, изработени образи съдържат способностите и силите, които са действени в човека, а описаното действие съдържа символ за цялостното развитие на човека от чувствеността до духовността. Тялото, душата и духът в отношенията им помежду си и със законите на Вселената са представени по колоритен начин. Трите най-висши

сили на духа - мъдростта, умът и волята - в хармоничното им взаимодействие са целта на човешкия прогрес. Душата ще бъде надарена с тях по правилния начин, когато достигне своя връх. Пътят ѝ води от живота в нисшия аз към този във висшия аз. Безкористната преданост и любящата жертва за духовния живот водят дотам. Гьоте разкри най-зрелите плодове на вътрешния си опит чрез тази приказка. Лекцията посочи посоката, в която трябва да се търси обяснението, и същевременно изтъкна, че колкото по-интимно човек се занимава с него, толкова по-изненадан ще бъде от богатството и величието на тази поезия.

XIV. Приказката за зелената змия и красивата лилия от Гьоте

На брега на голямата река, придошла и преляла след проливните дъждове, старият лодкар лежеше в малката си колиба, уморен от дневните усилия, и спеше.

Лодкарят – нисшите сили на природата – почива на далечния бряг – менталният план – на реката – астралният план на желанието.

Тогава се появяват два блуждаещи огъня: хора, в които живее само Кама-Манас, тоест нисшият ум, който черпи знанията си от нисшия материален план.

Блуждаещите огъня искат да платят на лодкаря със златото си, което отърсват от себе си. Той няма нужда от това; нисшият ум не може да контролира нисшите сили на природата. Лодкарят събира златните знания с ужас.

Ако парче злато беше паднало във водата, потокът,

– страстта –

което този метал не може да издържи,

– златото и знанието разпалват страстите –

се надигнаха на ужасни вълни, поглъщайки кораба и мен. И кой знае как щеше да се случи с теб! Вземи си парите обратно със себе си,

казва лодкарът.

Не можем да си върнем това, от което сме се отърсили,

казват блуждаещите огънове. Съвсем правилно; земната мъдрост не може да побере това, което е пуснала. Лодкарят изисква наградата си от блуждаещите огънове: плодове на земята; три зелки, три глави лук, три артишока. Блуждаещите огънове не могат да му ги дадат, но обещават да ги вземат. Лодкарят внимателно събира златото в шапката си и плава по реката до скалиста местност от същата страна, където са блуждаещите огънове, които отново го викат напразно, където водата никога не може да ги достигне, и излива опасното злато в огромна цепнатина; след което се връща в колибата си.

В тази цепнатина [беше] красивата зелена змия,

– висшият Манас –

което беше събудено от дрямката си от падащата монета.

Тя поглъща златото с нетърпение, което се топи в нея и я озарява, причинявайки ѝ радост и удоволствие. След това търси дарителя на златото, без да обръща внимание на трудностите и опасностите.

Много уморена, тя най-накрая стигна до влажна тръстика, където нашите две блуждаещи огнища свиреха от време на време.

Тя е доволна, че открива роднинска връзка в тях. Блуждаещите огънове също я поздравяват топло, но казват, че са свързани само по външен вид.

Змията се чувства неудобно в присъствието на познатата си; не може да се протегне към тях и се страхува да не загуби собствения си облик. Тя пита господата за

произхода на златото, което според нея е паднало от небето като златен дъжд. Блуждаещите огньове се тресат от смях и разпръскват ново злато, което змията поглъща с алчност и по този начин става все по-сияйно, докато блуждаещите огньове намаляват и се смаяват, но винаги остават весели. Змията иска да покаже своята благодарност и обещава да им служи.

Блуждаещите светлинки питат за посоката към красивата лилия – най-висшето блаженство – и за свой ужас и скръб разбират, че тя живее отвъд водата, откъдето идват. Те молят змията да повика лодкаря вместо тях, за да ги преведе обратно. За свой ужас те научават, че на лодкаря е позволено да превозва всеки, но никой обратно. В [земния] свят сме пренесени от природни сили, но обратно във висшия свят човек трябва да се пренесе сам.

Блуждаещите огньове питат как може да се направи това. Змията им дава две възможности: тя самата предлага да ги прекара по обяд. Но този час не устройва господата. Втората възможност се предлага от гиганта – Смъртта – чието тяло е безсилно, но чиято сянка – сън, дълбок сън, транс – много, да, всичко

може да направи. Сянката му лежи над реката вечер и сутрин и господата биха могли да я използват като мост. Блуждаещите светлинки се отдалечават, змията е щастлива, че се е отървала от тях. Тя се връща в скалистия си пролом. Там вече е направила странно откритие. През пукнатина в скалите тя е стигнала до място, където е открила неща, които са ѝ били чужди. Дотогава се е срещала само с природни продукти, които лесно е могла да различи с допир дори в подземни пространства: заострените кристали, кукички и косми от масивно сребро, и тя също така донесе много скъпоценни камъни на светлината. На споменатото място, за нейно голямо учудване, тя откри гладки стени и неща, направени от човешки ръце; красиви колони и други подобни, и човешки фигури, около които се беше увила и ги беше разгледала. Сега тя искаше да разгледа и тези неща чрез зрението си, след като вече беше станала светеща, за да добие пълна представа за тях. Със светлината си тя не можеше да освети напълно пещерата, в която беше влязла по познатия път, но разпознаваше отделните предмети, до които се приближаваше. В една ниша стоеше портретът на цар, изцяло направен от чисто злато. Въпреки че беше изобразен в свръхчовешки размер, той сякаш... подобие на малък, а не на едър човек.

Златният крал

попитал: „Откъде идваш?“ „От пукнатините“, отговорила змията, „където живее златото.“ „Какво е по-славно от златото?“, попитал царят. „Светлината“, отговорила змията. „Какво е по-освежаващо от светлината?“, попитал царят. „Разговор“, отговорила змията.

В следващата ниша седеше сребърен цар - Будхи - с висока и сравнително слаба фигура,

украсена с великолепна роба,
корона, пояс и скипър, украсени със скъпоценни камъни. На лицето му се изписа
спокойствието на гордостта и сякаш щеше да проговори, когато на мраморната стена внезапно
проблесна тъмна жилка, преминаваща през нея, и приятна светлина се разля из целия храм. В
тази светлина змията видя третия цар, който седеше там в могъщия образ на бог, облегнат на
тоягата си, украсен с лавров венец и приличащ повече на скала, отколкото на човешко
същество. Тя искаше да потърси четвъртия цар, който стоеше на най-голямо разстояние от нея,
но стената се отвори, осветената жилка проблесна като мълния и изчезна.

Влезе мъж, облечен в селски дрехи, с малка лампа в ръка.

в чийто тих пламък човек с удоволствие се взираше и който по прекрасен начин, без да хвърля
дори една сянка, осветяваше цялата катедрала.

Човекът с лампата е религията.

„Защо идваш, когато имаме светлина?“ попита златният Крал, Мислителят. Знаеш, че не ми е
позволено да осветявам тъмнината.

Силата на религията има просветляващ ефект само когато се сблъска с друга сила.

Религията трябва да се посрещне с вяра, иначе тя не може да просветли хората.

„Дали моето кралство е към своя край?“, попита Сребърният крал.

— Будхи, духът на живота, духовното тяло.

— Или това, или никога — отвърна старецът. — Кога ще се събудя?

— тоест, да спечеля моя суверенитет — медният цар — духовният човек, Атма —
да попита. „Скоро“, отговори старецът. „С кого да се обединя?“, попита царят. „С по-големите ти
братя“, каза старецът. „Какво ще стане с най-малкия?“, попита царят. „Той ще седне.“

- израз за установяване на правилото -

каза старецът. — Не съм уморен — извика четвъртия крал с дрезгав, заекващ глас.

Четвъртия цар е символ на четирите нисши, нетрайни основни части на човека; по
този начин:

първо, физическото тяло,

второ, етерното тяло – линга шарира,

трето, тялото на разумната душа – астрално тяло, и четвърто, душата на ума – нисш
манас, кама манас – тоест умът, силата на мисълта, който е неподвижен и желае и
следователно е неспособен да разпознае висшето, божественото, висшия Манас,
истинския мислител, истинския човек и още по-малко духовния човек, Атма.

Междувременно змията се беше промъкнала около храма

и сега видя четвъртия цар наблизо. Той се беше облегнал на колона и величествената му
фигура беше по-скоро тежка, отколкото красива. Само металът, от който беше отлят, не можеше
лесно да се различи. При по-внимателно разглеждане, той беше смес от трите метала, от които
бяха оформени братята му. Но при отливането тези материали сякаш не бяха се стопили
правилно; златни и сребърни жилки преминаваха неравномерно през месингова маса,
придавайки на изображението неприятен вид.

Междувременно златният крал попитал човека: „Колко тайни знаеш?“ — „Три“, отвърнал
старецът. „Коя е най-важната?“, попитал сребърният крал. „Манифеста“, отговорил старецът.

„Тогава ще ни го разкриеш ли?“, попитал медният крал. „Ще го направя веднага щом узная
четвъртата“, казал старецът. „Какво ме интересува!“, промърморил на себе си съставният крал.

„Знам четвъртата“, казала змията, приближавайки се до стареца и изсъсквайки нещо в ухото му. „Време е!“, извикал старецът с мощен глас. Храмът ехнал, металните статуи заекнали и в този момент старецът потънал на запад, а змията на изток, като всеки от тях се промъквал през пукнатините на скалите с голяма скорост.

Скалата, която е описана тук, е описание на древните мистериозни храмове, където учениците са били посветени в мистериите на съществуването. Там са били символично изобразявани основните части на човешкото същество. В Индия все още има много такива храмове и тъй като духовният живот вече не прониква в хората, както е бил в древността, когато интелектът и разумът все още не са били развити, те са били изоставени, разрушени и съборени от диви ръце; дори като руини, те все още правят великолепно, понякога ужасяващо впечатление. Фигурите, които са символично изобразени там и които представят ужасяващ образ за очите ни, някога са били, когато се гледат с окото на ума, средство първо да разберем висшия живот и след това, след достигане на зрялост, да го видим сами. Ние, западняците, ги виждаме само като отвратителни идоли; ориенталците виждат през външната форма значението на символите. Те все още не са развили чувство за красота във формата. В древността, когато са били създавани гротескните образи, външната форма е била толкова маловажна за тях, че са я използвали само за изразяване на идея, точно както ние сега използваме езика, писмения език, като средство, за да съобщим на нашите събратя нещата, които сме схванали в съзнанието си. Грубият начин, по който ние, западняците, често съдим за тези неща, прозелитизмът, който е търсил своята мисия в унищожаването на „идолите“, свидетелства за пълно непознаване на тези неща.

Змията прошепнала в ухото на стареца, че е готова да се пожертва напълно, и тогава старецът извикал:

Време е!

при което храмът ехти. Не е нужна ориенталска мъдрост, за да разберем този „резонанс“. Гьоте ни дава обяснение в своя пролог към „Фауст“ в рая:

Слънцето ехти по древния начин

В братски сфери на състезателна песен.

Небето – Девачан – е нивото, където той отеква. Звукът има своето царство там.

Звучен за духовните уши

Новият ден вече се ражда!

Змията, интелектът, който търси просветление, отива на изток, човекът с лампата – религията – отива на запад.

Всички проходи, през които минаваше старецът, веднага се изпълниха със злато зад него; защото лампата му имаше чудното свойство да превръща всички камъни в злато, цялото дърво в сребро, мъртвите животни в скъпоценни камъни и да смачква всички метали. Но за да покаже този ефект, тя трябваше да свети съвсем сама; ако до нея имаше друга светлина, тя имаше само красив, ярък блясък и всички живи същества винаги се освежаваха от него.

Старецът влязъл в колибата си, построена до планината, и намерил жена си в най-голямо нещастие. Тя седяла до огъня, плакала и не можела да се утеши. „Колко съм нещастна!“, възкликнала тя. „Не исках да те пусна днес!“

В отговор на въпроса на съпруга, съпругата му казва, че по време на неговото отсъствие двама господа – блуждаещите огънове – са били с нея и са се държали много натрапчиво.

„И само се огледайте в какво състояние са стените; само вижте старите камъни, които не съм виждал от сто години: те са облизали цялото злато, няма да повярвате колко ловко, и непрекъснато ме уверяваха, че е много по-вкусно от обикновеното злато.“

Тогава те ставаха все по-нахални, галеха я и я наричаха кралица, разтърсваха я така, че се разпръснаха множество златни монети, а за да влошат нещата, кучето ѝ мопс изяде някои от тях и сега лежеше мъртъв край огнището.

„Видях го едва след като си тръгнах, иначе нямаше да обещавам да изплатя дълга ѝ към лодкаря.“ „За какво е задължняла?“ попита старецът. „Три зелки“ каза жената, Старата жена е душата, обикновеният чувствен живот на човека. Блуждаещите огънове – рационалната наука – облизват златото – историческото знание – и го разпръскват отново. То ласкае низшата природа, но няма ободряваща сила; кучето, което яде от него, умира. Естествената наука отрича силата на живота и без ободряващата сила на лампата – светлината, която носи религията – животът умира чрез мъртво знание. В първия кръг минералното царство съдържа формата за мъдрост. Три по три е девет – човешката чувственост. Три зелени глави, три лука, три артишока. Човекът е преминал през трите царства. Жената плаща за потока от страсти с плодове на земята. Зелето, мидите, [представлява] листата; лукът, есенцията, която се състои от обвивки, [представлява] корена; артишокът [представлява] плода. Тя [съпругата на стареца с лампата] трябва да плати този [данък] на потока.

— Можеш да им направиш услугата — каза старецът, — защото те ще ни услужат отново при нужда.

XV. „Фауст“ на Гьоте, картина на неговия мироглед от гледна точка на теософа

През Средновековието можем да проследим мистично течение от Майстер Екхарт до Якоб Бьоме. Гьоте се е спуснал в дълбините на мистичната мъдрост. Само научно обяснение на произведенията на Гьоте не е достатъчно. Гьоте е бил задълбочен познавач на мистицизма в цялата му дълбочина. В своето евангелие, своя „Фауст“, той е дал картина на своя теософски или мистичен мироглед.

Теософът е убеден, че човек носи в себе си сърцевина, която е душа, която е дух. Джордано Бруно също е бил убеден, че душата и духът имат значение, което се простира отвъд материалното. Това е убеждението на теософа. Теософията издига религията до мъдрост; тя издига вярата до знание. Теософията учи, че в човека има Богочовек, който е излязъл от божествената утроба, развива се и се завръща към Божеството. Тя вижда в природата израз на божествения произход.

От младостта си Гьоте е търсил Бога в природата и отражението на божественото същество в собственото си сърце. Той е виждал в природните продукти израз на божествения дух. Другата наука се занимава само със сетивната сфера; тя не знае нищо за духовната сфера. Човекът е поставен [в природата] и води битката си в този физически свят. Гьоте описва [във „Фауст“] великата човешка борба, която води човека към неговото по-висше развитие, чрез която човек получава прозрение за духовния и интелектуалния свят и осъзнава, че формира божествено „аз“, божествено его. Гьоте иска да внуши, че борбата е вкоренена в духовния свят, в пролога на небето. Борбата се води между доброто и злото. Това е битката на духовните световни сили. Когато мистикът се издига до най-висшия свят, той говори за музиката на сферите в смисъла на питагорейците; той говори за факта, че този най-висш свят е свят от тонове и хармонии.

В звездното небе мистикът вижда творческия световен дух в гръмогласна хармония. Слънцето звучи по стария начин, казва Гьоте. Светът е израз на божествената световна мисъл. Мислите на хората са отражение на божествената световна мисъл.

Това, което се носи в променлив вид,
е закрепено с трайни мисли.

Фауст иска да разпознае духовното. Духовете са в света; човешкият дух, планетарният дух, духът на слънчевата система, Гьоте цитира земния дух.

Физическата земя е само израз на истински земен дух. Описанието на Гьоте за Земяния Дух е подходящо. Ако изучаваме живота на Земята, в неговото възникване и умиране, откриваме Земен Дух, който е много различен по природа от духовете на другите планети. Работата върху божествеността на безсмъртното облекло всъщност е задача на Земяния Дух.

Когато погледнем към целия стремеж на Фауст, разпознаваме, че той иска да проникне все повече и повече във вътрешното си „аз“. Можем да познаем себе си само когато преминем през опит. Фауст преминава през цялата световна сцена. Това е показано в първата част. Теософията учи, че човек придобива човешки способности чрез опит и се издига до по-високи нива на съществуване. Фауст е преживял всичко, което може да научи едно човешко същество, което е чувствено и интелектуално същество. Но той иска да знае какво се крие отвъд това. Гьоте е бил убеден, че човек може да се доближи до най-висшия източник на познание само като подготвено, пречистено човешко същество. Фауст първо преминава през всички индивидуални сетивни преживявания, през преживяванията на нисшия аз. Изкушаващите сили сега са представени в Мефистофел. Само преодолявайки съпротивата, човек прави себе си съвършен, по-добър. Когато Фауст е преминал през житейската борба, той си спомня, че земният дух е едновременно израз на божествения дух. Това му показва родството на човека с цялата природа и след това го води към себепознание. Това е израз на това как човекът е воден от преходното към трайното. Но човекът първо трябва да натрупа опит. Фауст се поддава на изкушението. Той става съблазнител. След това го виждаме в най-дълбоко разкаяние и депресия, тъй като вътрешното му „аз“ не може да излезе навън.

Втората част показва преход, при който духовният свят преминава в сетивния свят. Гьоте ни показва как вътрешното същество на Фауст се раздвижва, когато той слуша духовния свят. Отново се появява звучащият духовен свят, в хармония с целия мистицизъм.

Фауст трябва да се издигне вътрешно до висините на човечеството. Водени сме към императорския двор. Показано ни е как Фауст, като човешко същество, работи не само за себе си, но и за по-нисшия аз на много хора. Фауст създава чувствен просперитет за хората. Фауст претърпява по-голям урок, но все още в рамките на чувствеността. Той трябва да бъде воден по-високо. Фауст трябва да може да покаже нещо, което не може да се постигне със сетивата. Това, което първоначално е било живо, все още присъства в духа. Духовните архетипи присъстват някъде. Изкусителят е успял да го преведе през чувствения свят. Мефистофел има ключа към вечните дълбини на нещата, към духовния свят, но не и силата сам да проникне в него. Ето защо той дава на Фауст ключа към царството на майките.

Мистицизмът през вековете винаги е описвал най-висшата душа като женска. Мистикът си представя целия свят като оплождащ баща. Душата е вечната женственост, която става все по-зряла чрез оплождане отвън. Най-висшата душевно-духовна сфера е мястото, където първоначално е пребивавало божеството. Това е сферата на архетипите, на майките.

Теософът признава, че най-дълбоката същност се изразява в три форми. Фауст намира светещия тринитожник. Той съответства на най-дълбоката същност на

човека, която теософът нарича „Атма, Будхи, Манас“. Това са трите най-висши принципа на човека.

Царството на Майките съдържа архетипите на всички неща. Фауст е способен да извика архетипите на всички неща. Фауст е извел духа от Парис и Елена.

Как човешките същества живеят заедно като тяло, душа и дух е чудесно изобразено във втората част на „Фауст“. Човек може да се доближи до духа само в чистота, а не с желание. Човек първо трябва да се пречисти от желаниа, от копнеж. Фауст все още трябва да се пречисти и да постигне по-висши прозрения. Това ще бъде обяснено по-подробно. Фауст се завръща в лабораторията. Хомункулусът е душата. Духът обитава с майките, източниците на духовен живот. Душата е представена в хомункулуса. Душата обитава във физическото тяло [като хомункулуса в стъклената ампула], но самата тя е безсмъртна. Тя може да възприема чрез физическото тяло със сетивата. Мистикът знае чрез практическия си опит на безплътното виждане. Душевното око е ясновидско. Хомункулусът няма физически свойства, но не и душевни. Хомункулусът вижда съня на Фауст. Яркия начин, по който Гьоте описва хомункулуса, как той копнее за въплъщение, за проникване във физическия свят, показва как душата живее в душевния свят с такива свойства, каквито притежава хомункулусът. Тук е представено човешкото тяло във връзката му с душата и тялото. В класическата „Валпургиева нощ“ ни се разказва как хомункулусът [започва да се въплъщава] в най-ниското царство и се развива през всички сфери на природата. С развитието на хомункулуса от минералното царство до растителното царство се казва, за да се намекне за това:

То така ръмжи.

След това, когато започва сексуалният живот, Гьоте позволява на Ерос да се появи. Накрая Хомункулус се блъска в каретата на Галатей. Той е преминал през всички сфери на природата, свързва се с духа и става човек.

Сега, когато тялото, душата и духът са свързани, Елена може да се яви в плът. В Елена ни е представено женското начало. Във външната си форма Елена трябва да покаже на Фауст душата. Това е развитие на Фауст към душата. Тогава за Фауст се случва себепознанието, мистично преживяване. Това произтича от факта, че в моментите на празнуване на живота човек може да погледне в духовен свят. Тогава той ражда божествения дух в себе си. Във Фауст това е представено от раждането на Евфорион. Човекът се обединява с висшето си аз - женското начало, Елена. Син и на двамата е Евфорион. Евфорион представлява начина, по който всеки човек, по един или друг начин, ражда духовното в себе си. За един човек това е поезия, за друг мистично съзерцание. Това познание за висшите светове в тържествените моменти на живота е индивидуално.

Когато човек се завърне към ежедневието и си спомни какво е родил в празничните моменти на живота, тогава чува думите:

Не ме оставяй, майко, в мрачното царство
!

Фауст все още не е готов мистичният живот да се превърне в крайъгълен камък на неговото същество. Но самият Гьоте определя своя Фауст като мистик. Той казва на Екертман за втората част на „Фауст“: „За посветения по-дълбокият смисъл е забележим.“

Фауст най-накрая получава възможността да живее като безкористен човек. Той иска да стане пратеник на божествената космическа дейност. Но той все още се придържа към външния, чувствен поглед. Той все още не е над всяка чувственост. Той отново причинява разрушение - разрушение на колибата. Сега следва последната стъпка към изкачването. Той все още напредва в това. Дори когато човек е достигнал по-високо ниво на развитие, той все още е обсебен от низки мисли и тревоги. Чрез тревогите той ослепява. Външното му, сетивно възприятие избледнява. Но ярка светлина свети вътре. Вътрешното му чувство е отворено. Във „Фауст“ Гьоте представя всичко, което човек може да разпознае и разбере. Той показва каква ще бъде душата в началото и в края. В началото е невинната Гретхен - в края Гретхен отново е женското в човека, душата. На върха на развитието е неадекватното събитие. Фауст може да види това, което не може да се види със сетивата. Във „Фауст“ имаме развитието от нисшия аз към висшия аз.

XVI. Евангелие от Гьоте I

[В тези лекции бих искал да дам картина на теософския мироглед, напълно свободен от всякаква догматика, като се опитвам да покажа какво е специфично за нашия собствен духовен живот, разглеждайки явленията в него.]

Тези, които знаят колко силно съм се съпротивлявал на всичко пропагандно, на всякакъв вид пропаганда, ще знаят и колко силно съм се противопоставял на възгледа, че теософията е внасяне на някакъв чужд, ориенталски мироглед в нашето време и как съм подчертавал, че теософията трябва да бъде живот; пряк, реален живот. Ако теософията беше нещо, което е дошло на света само чрез Теософското общество, тогава човек наистина би могъл да има много малко доверие в нея. Как е възможно човечеството да трябва да чака хиляди години за новото евангелие на теософията! По-скоро в Теософското общество си имаме работа с обновяването на духовния поток, вкоренен в човешката душа. Но това, което би трябвало най-много да интересува хората от настоящето, е да видят как любимите им гении са напълно пропити с това, което се нарича теософия, теософският мироглед.

Освен всички останали, има една велика немска личност, чието творчество, особено творчеството от по-късния му живот, е изцяло вкоренено в този мироглед: Гьоте. Съчетанието на Гьоте и теософията може първоначално да ви изненада; но всеки, който подобно на мен изучава Гьоте повече от двадесет години, по-специално дълбоката Гьотеова поезия „Фауст“, ще се запознава все повече с това, което ще се опитам да обясня днес. През годините се натъкнах на много обяснения на Фауст, на много изследователи на Фауст и на много опити да проникна в чудото на тази фаустовска поезия. Това, което ще ви представя, дойде при мен само, по най-ненатрапчив начин, съвсем от само себе си. В първата от двете лекции ще говоря за евангелието на Гьоте, изхождайки от поезията на Гьоте „Фауст“, а в следващата лекция ще дам някои възгледи за Гьоте от тази гледна точка. След това ще се опитаме, след като съм вмъкнал лекция за основните понятия на теософията, да схванем Гьоте там, където той ни се разкрива най-дълбоко и е най-малко разбран: в неговата приказка за зелената змия и красивата лилия, която човек само трябва да разбере, за да получи дълбоко прозрение в мъдростта на света, от една страна, и в най-съкровенията природа, в най-съкровенията душа на Гьоте, от друга. В непринуден вид тези лекции на Гьоте могат да бъдат последвани от размисли за великите посветени на всички времена и за Ибсен. След това ще се опитам да вмъкна лекция за значението на Зигфрид, Парцифал и Лоенгрин.

Гьоте е бил теософ по природа, по най-съкровения смисъл на живота си. Преди всичко той е бил теософ, защото никога не е приемал никакви ограничения на разбирането си, никакви ограничения на знанията и работата си, а е бил дълбоко пропит с идеята, че няма човешка гледна точка, от която да не можем да се издигнем до по-висша, от която светът се разкрива не само в по-широк контекст, но

и по по-смислен начин. Целият облик на Гьоте е бил определен от светогледа, който обсъждаме тук. Неговият светоглед е приемал, че човекът е в дълбоко свързана връзка с останалия свят и че този останал свят не е просто материален, не само външно физически, но и еднакво духовен, че божествен, творчески, активен дух се изразява в целия свят. Това, може да се каже, е пантеизъм. Но пантеизмът приема, че една неопределена божествена същност се разпространява по целия свят и също така оживява човека. Теософският светоглед обаче приема, че това не е неопределена, неразбираема същност, а духовна същност, до която можем да се издигаме все повече и повече, и че можем да влезем във връзка с тази духовна същност; [издигаме се до жива връзка с великия Бог].

Гьоте е бил подходящ за този вид взаимоотношения по самата си природа. Още като седемгодишно момче той търси бога. Построява олтар с растения, камъни и тамян отгоре, взема горяща чаша и когато първите лъчи на изгряващото слънце проблясват през прозореца, той събира слънчевите лъчи, така че те запалват тамяна. Така тази компилация е била олтар за него, върху който той извършва служба на природата, служба на боговете. [Той иска да запали жертвена служба от огъня на природата], толкова вроден е бил този мироглед за него. Когато след това в Лайпциг опознава все повече и повече самия свят и се задълбочава в отделните науки, го осмисля прозрение, което е изцяло теософско. Той ни разказва за това в „Поезия и истина“. Той казва: „Когато изследваме различните религии и философии по света, навсякъде откриваме нещо общо, общо ядро на истината. Навсякъде, където се е появила религия, философия или мироглед, независимо дали в митично-алегорична или философска форма, навсякъде човек се стреми да намери връзката между нисшия си аз и най-дълбоката част от душата си, която се нарича божествена и чрез която може да постигне връзка със самото божествено. Така мъдреците на всички времена са показали люлеенето на махалото между нисшия и висшия аз и виждаме как това се изразява в приказките, митовете и легендите; може да се намери навсякъде.“

Когато самият Гьоте прекрачва прага на смъртта след обучението си в Лайпциг и се завръща във Франкфурт, той се посвещава на мистични изследвания. В „Поезия и истина“ можете да прочетете какво влияние е оказал Гьоте от това време и какво се е появило в него, след като се е запознал добре с естествените науки по време на престоя си в Страсбург. Това се изразява по най-добрия начин, отколкото във факта, че той решава да изрази целия човешки стремеж към мъдрост и единение с божествената природа в едно велико стихотворение – поемата „Фауст“. Правейки това, той се позовава на света на легендите, чрез които късното Средновековие подсказва контраста между старата и новата епоха.

Фауст е от хората, които искат да се освободят от всяка традиция, от основните идеи на Средновековието и да проникнат от собствената си душа към по-висше познание. Гьоте не е оставил Фауст да загине, както е правил още шестнадесети

век, а по-скоро го е изкупил чрез силата на собствената си стремяща се душа. По този начин той е поставил целия проблем на нова основа, така че дори днес трябва да усещаме всяка дума от това стихотворение като израз на собствените си мисли и чувства. Ще обсъдя някои от подробностите в следващите лекции. Засега трябва да ви въведа директно в това, за което става въпрос.

Преди всичко, след като Гьоте представя Фауст като борещ се човек в младостта си и носи със себе си своята „фаустовска“ поезия във Ваймар, и се издига до по-чисто познание и мироглед, той поставя своя „Фауст“ на нова основа през 1890-те години. В началото на „Фауст“ откриваме Пролога в небето. Тук Гьоте иска да ни покаже за какво е неговият епос за Фауст. Той иска да ни каже нищо друго освен това: човешката съдба не се определя само в този физически свят, тя се определя и във висши, духовни светове. Ако си спомняте лекциите ми тази зима, казах тогава: физическият свят, който ни заобикаля, не е единственият свят; има висши светове, светът на душата или астралният свят и това, което наричаме деваканичен свят, духовният свят, небето. Това, което претърпява борба във външния свят, е не само значимо за външния свят, но е отражение на сили от свръхсетивните светове. Когато проникнем в душевния свят, ние навлизаме в свят на пъстроцветно съществуване. Астралният свят може да бъде възприет от онези, чиито духовни сетива са отворени, като свят, блестящ от цветове, с красота и величие, но също така с ужас и жестокост, които никога не се срещат в нашия физически свят. Деваканичният свят може да бъде описан като звучащ. Питагорейската музика на сферите може наистина да бъде чута от онези, чиито духовни уши са отворени; тя не е просто алегория, а реалност.

Ето защо е изключително интересно, че Гьоте, съвсем уместно, бих казал, използвайки технически термин на мистик или теософ, описва този свят на Девачан в своя „Пролог в небето“. Планетите и слънцето са надарени с души. Гьоте говори уместно в смисъл на мистика; така че той трябва да изрази и това, че намира този звук в този свят. И така той наистина започва този „Пролог в небето“:

Слънцето отеква по древния начин
В братски сфери на състезателна песен
и предписаното му пътуване
завършва с гръмотевичен трясък.

Слънцето не звучи във физически смисъл и всеки, който казва, че е само образ, говори повърхностно. Можете да видите къде Фауст, след като е преминал през пречистването, трябва да бъде издигнат до Девачан, колко точно Гьоте говори за този деваканичен свят:

За духовните уши новият ден вече се е родил

Тук Гьоте говори за духовни уши, за звуците на духовния свят. Ние го описваме не под формата на поетични образи, а на езика на теософската наука. В „Пролог в небето“ почти всяка дума може да бъде интерпретирана по начин, който е в

съответствие с нашия мироглед. В това виждаме важен принцип на човешкото съществуване. Всички знаете за закона на кармата. Знаете, че когато човек преминава през портата на смъртта, той отнася със себе си преживяванията, които е имал в този свят, и че след това отнася със себе си плодовете на този свят по такъв начин, че извлича, така да се каже, нещо вечно от този земен свят. Тъй като мислите му са отражение на духовния свят, той може да вземе плодовете със себе си в духовния свят. Напълно в съответствие със закона на кармата е, когато Бог призовава ангелите:

И това, което се носи в променлив вид,
го прикрепете с трайни мисли.

Разбира се, всеки, който иска, може да каже, че това са поетични образи. Но всеки, който подобно на Гьоте не само се е занимавал с мистика практически десетилетия преди да напише тези неща, но и се е запознал добре със средновековния мистицизъм, знае, че Гьоте е черпил тези неща от мистично мислене и възприятие. Знаем, че теософският мироглед проследява основата си до великите мъдреци, до висши духовни личности, които вече са достигнали нивото, до което обикновеният човек тепърва ще се издигне в бъдеще. Тези велики мъдреци са великите учители на човечеството. Критикувано е, че теософията говори за такива непознати мъдреци. Гьоте също говори за такива непознати мъдреци, когато Фауст, пропит от суетата на знанието в първия монолог, иска да схване източника на живота и вече е зърнал отражение на божествения живот.

Едва сега разпознавам какво казва мъдрецът:

„Духовният свят не е затворен;
умът ти е затворен, сърцето ти е мъртво!
Стани, ученико, и непоколебимо облей
земната си гръд в зората!“

Това е израз, който се среща у мистиците от всички времена. Якоб Бьоме нарича произведението, с което започва мистичната си кариера, „Аврора“. Гьоте поставя „зора“ в кавички. Той изразява нещо, което е знаел от практическия си мистицизъм, като вътрешно преживяване, а не като обща фраза, като общо изказване; той говори изцяло в технически мистичен смисъл.

Ако погледнем към Фауст, какво виждаме в първата част? Знаете, че правим разлика между нисш аз, аз, който преживява света през портите на сетивата и, пречистен през много пътища, накрая се възнася до висшия аз. Ако прочетете първата част, ще намерите описание на борбата на нисшия аз на човека с околния свят. Фауст първо трябва да премине през тази борба, преди да може да стигне до истински мистичното осъзнаване в себе си. От самото начало той се стреми към това осъзнаване. И отново сме изправени пред някои изречения, които само запознатите с теософския мироглед могат да разберат. Когато Фауст осъзнава връзката си с висшия аз, той се обръща към земния дух. Това е шедьовър на

описанието на живота на душата; [астралното тяло на земята, духовно изковано и изтъкано от плодовете на одеждата на безсмъртната душа].

В потопа на живота, в бурята на действието

аз се надигам и надигам, тъйайки напред-назад! Раждане и гроб, вечно море, променящо се тъкане, сияен живот, така творя на бръмчащия стан на времето и тъка живата дреха на Божеството.

Това описание, особено последният ред, е много смислено за всеки мистик. То изразява как душата, от по-ранните преживявания на това „аз“, работи и изплита форма, която остава вечна.

Фауст трябва да се отдръпне като плах, изкривен червей. Той все още не е достатъчно зрял, за да проникне до източниците на живота. Той трябва да води себе си през света чрез ръката на изкусителя Мефистофел. Гьоте дава на това форма в смисъла на древноеврейския мистицизъм. „Мефис“ означава „развращател“, а „Тофел“ означава „лъжец“. Това са силите и съществата, които винаги присъстват в света като препятствия. Докато човек се стреми напред, те го възпират и в моралния свят се превръщат в изкусители. Изкусителят е Мефистофел. Той води Фауст през областите на нисшия аз, през всякакви преживявания на нашия нисш аз. Виждаме как Фауст е неудовлетворен от науката на ума. Най-висшето учение може да бъде не повече от занимание със сетивния свят. След това той е воден чрез страст и така нататък към пречистване. Фауст сега иска да се обърне към духа, от когото е трябвало да се отвърне. Той среща този дух отново в сцената „Гора и пещера“. Сега той може да се обърне към духа по такъв начин, че да изрази фундаментално вярване, както можете да го намерите във всяка теософска книга. Привлича го фактът, че този дух може да му покаже, че във всички същества намираме своите братя, както сме свързани с всички и че когато открием родството си с всички братя, откриваме и собственото си божествено „аз“. По красив начин Гьоте описва в образи възхода на човека в неговото познание.

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
затова поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огъня.

Даде ми славната природа за моето царство,
силата да я усещам и да я наслаждавам. Ти не допускаш студени, смаяни посетители, ти ми даваш привилегията да гледам в дълбоките им гърди, като в пазвата на приятел. Ти водиш редицата от живите пред мен и ме учиш да познавам братята си в тихия храст, във въздуха и водата.

Чудесно е, че Гьоте е довел своя „Фауст“ до това признание за вглеждане в собственото аз. След като преминава през поредица от изкушения, Фауст, който в нисшия си аз вижда преходността на живота, получава прозрение за възможността наистина да разпознае висшия аз.

Фауст, след като е бил дълбоко съкрушен от житейските нещастия, сега ще бъде издигнат до по-висши нива. Преди това той е преживявал само това, което може да

бъде преживяно от нисшия егоизъм. Сега той работи в императорския двор за нисшия аз на другите. В разгара на тази работа, сред преходността на света, Фауст е изведен до непосредствена мистична гледна точка. Самият Гьоте отхвърлял мнението, че втората част на „Фауст“ е нещо различно от най-чистия израз на истински мистичния душевен живот. Приятел го попитал дали иска да завърши своя „Фауст“, както е написал в първата част:

Добрият човек в тъмните си пориви
е добре запознат с правилния път.

О, не, отвърна Гьоте, Фауст завършва в напреднала възраст, а в напреднала възраст човек става мистик. Но това би било просветление. След като Гьоте е постигнал мироглед, който позволява свободен поглед към духовния свят, той вече не може да позволи на Фауст да завърши в смисъла на Просвещението. Затова през 1827 г. той казва на Екерман за втората част на „Фауст“: „Замислих Фауст по такъв начин, че образите също са интересни, драматични за ума. Всеки може да се наслади на образите. Но за посветения в моя „Фауст“ има нещо съвсем различно. Ще видите, че в него се крият много загадки. Въпреки че Гьоте не е включил нищо неразгадаемо във втората част на „Фауст“, има нещо, което не може да бъде открито за повърхностния ум.“

В двора императорът изисква Парис и Елена да се явят пред всички. Сблъскваме се с проблем, който ни отвежда отвъд физическия свят. Гьоте го улавя в най-дълбокия му смисъл. Фауст трябва да слезе при „майките“. Учените са интерпретирали много неща в него. За тези, които са надарени с мистично знание, е ясно какво се има предвид тук. В целия мистицизъм най-висшата душа на света винаги е била описвана като нещо женско. Това е съвсем уместно, защото това, което човек нарича знание, висш живот, възниква в душата му, когато се остави да бъде оплоден от силите, които действат във Вселената. Знанието е процес на оплождане; ето защо целият мистицизъм е търсил вечното в женското, в „майките“. Теософският светоглед вижда най-висшето, което човешката душа може да постигне, във висшата, горна троица, на санскрит: Манас, Будхи, Атман; дух-аз, жизнен дух и действителен дух на човека. Тази висша троица трябва да бъде развита в човека, ако иска да стигне до истинско себепознание. Но тогава той постига връзката с вечните източници на съществуване. Гьоте посочва, че това е троица, като поставя триножника сред майките, от който извира огън. Мистицизмът познава този огън като първичната материя. Фауст може да го използва, за да изведе на преден план духовната същност на Парис и Елена. Духовната същност не е нито горе, нито долу, поради което Мефистофел казва:

Потъни тогава! Бих могъл да кажа и: издигни се!

Това показва как вечното, извадено от Парис и Елена, е извадено от душевно-духовния свят.

Но за да се издигне човек до това чисто духовно ниво, е изключително важно той да бъде толкова пречистен, че желанията на тялото, по-нисшите качества на душата и инстинктите да бъдат пречистени, че човекът вече да не жадува за това най-висше духовно, а да се свързва с него по безкористен начин. Когато Фауст го повдига, той го изисква страстно и това предизвиква експлозия. Фауст все още се нуждае от пречистване и изчистване. Той трябва да научи тайната на това как е структурирана човешката природа, как трите члена - тяло, душа и дух - работят заедно, за да образуват едно цяло. Установената психология разпознава само тялото и душата. Това е наука, която се е спряла на две трети от човешкото същество, защото не разпознава тройната му природа. Училищната психология може да изглежда много учена, но за всеки, който вижда през нещата, тя е най-аматьорското нещо, което може да се представи. Фауст е предназначен да разпознае как тялото, душата и духът се свързват, тази дълбока тайна на човешката природа. В този момент можем да подслушваме Гьоте в най-дълбокия му вид, тъй като той се е превърнал в пълен мистик, тъй като се е потопил в знанието, което се намира и в нашите теософски учебници.

Първо, Фауст е да опознае душата. Това ни е представено по своеобразен, но подходящ начин, като Фауст се връща в лабораторията, където е бил преди и където сега се създава хомункулусът. Този хомункулус не е нищо друго освен образ на човешката душа. И е чудесно разбираема всяка дума, ако се докоснете до хомункулуса като душа без тяло, като душа, която все още не се е въплътила.

Хомункулусът

не му липсват духовни качества,

но му липсват твърде много осезаеми и практични качества.

Когато душата е свободна от тялото, когато се появява без обвивката на физичността, тогава тя е ясновидска, не зависи от виждането чрез сетивата. Тя вижда в най-съкровенията част на човешката природа. Тя не просто възприема това, което има външен цвят, звучи във външни тонове, но възприема импулсите, най-съкровенията мисли на човека. Това е нещо, което може да се възприеме ясновидски, извънфизическият свят. Гьоте позволява на хомункулуса да бъде ясновидец. Целият сън на Фауст е описан чрез хомункулуса, който вижда в дълбините на човешката душа. Можем да преминем през цялата втора част на „Фауст“ по този начин: душата е изразена в хомункулуса.

Третата част от човешкото същество, тялото, е това, което се е развило от най-несъвършеното до най-съвършеното, не само в смисъла на естествената наука, но и в смисъла на мистицизма. Но мистицизмът не разглежда само как физическото се е развило от най-несъвършеното до най-съвършеното, както прави съвременната наука. Мистицизмът показва и как физическото се е развило през минералното царство, растителното царство, животинското царство и накрая до човешкото същество. Тялото се е развивало по този път, докато е станало способно да се

свърже с душата. Във втората част на „Фауст“ Гьоте представя това постепенно развитие на физическото тяло във великолепни образи. Той отвежда хомункулуса Мефисто и Фауст до полетата на „Класическата Валпургиева нощ“. Там той е събран с Протей, който ръководи трансформацията на физическата форма, и с мъдреците Талес и Анаксагор, които знаят как се случват физическите трансформации.

Показано е как този хомункулус, като душа, може да придобие тяло, като преживее всички царства на природата. Трябва да се започне отдолу, с минералното царство, и след това бавно да се премине към по-висшите сфери. Гьоте описва по прекрасен начин как това въплъщение се издига от минералното царство към растителното царство. Гьоте е измислил израз, за да опише това толкова чудесно и живо:

То изгрява така

- структурата на растението!

Само на определен етап от развитието, това, което се нарича сексуален живот, това се свързва с всички формиращи сили, които са присъствали по-рано. Гьоте изразява това, като позволява на Ерос да се свърже с хомункулуса, борещ се за проектиране на този етап. Така Гьоте описва как е структурирана душата, докато не е готова да приеме духа. Стигнахме до края на втори акт на втората част на „Фауст“. Фауст е научил тайната как са свързани трите части на човешката природа: безсмъртното, вечното, което е в царството на „майките“, душата и тялото. Ето как човек може да се въплъти. Ето как това, което също е живяло физически във външния свят и е принадлежало на отдавна отминали времена, Елена, също може да се въплъти отново. Срещаме я отново в началото на третия акт. Тя се е въплътила, Елена стои пред Фауст в плът и кръв. Така Фауст е преминал през мистично познание, той е преживял тайната на това да стане човек.

Казах, че във всеки мистицизъм душата в човека е представена като нещо женско. Тогава борбата за висшето, стремежът към висшето се изразява именно в стремежа на Фауст към Елена. Фауст се съединява с Елена. Това първоначално е символичен израз на вътрешно преживяване. Фауст търси висшето и там се ражда духовното.

Поезията изразява това символично чрез съединението на мъжкото и женското начало на душата, чрез което се заражда висшето духовно познание: Евфорион. Евфорион представлява как духът в човешката природа оживява в мистични моменти. Мистикът познава тези моменти. Но има едно нещо, което той все още трябва да научи: В началото това, което преживява, е само мимолетен момент, само празничен момент в живота, момент на мистично прозрение; след това той трябва да се върне към професията си, към ежедневните си занимания. Тези мистични прозрения са празнични моменти; но празничните моменти умират бързо:

Евфорион умира бързо. Това, което следва, е дълбоко извлечено от мистичното съзнание. Евфорион, след като отново е изчезнал в духовния свят, вика към майка си Елена:

Не ме оставяй сам в тъмното царство,
майко!

Това е глас, който всеки, преживял мистични моменти, е чувал в даден момент. Духовното винаги зове душата, „майка“: „Не ме оставяй сам, потърси ме!“ Тук теорията не може да говори, само прекият опит може да говори, за да се разпознае пълната дълбочина на това, което е заложено тук. Мистичните моменти на празненство са представени от Евфорион. Спокойният мироглед на Фауст, в сравнение със случилото се в императорския двор, сега излиза наяве. Фауст сега трябва да бъде воден да преживява не само отделни моменти на празненство на мистично съзерцание, защото това е все още несъвършено състояние. Съвършеният мистик работи от духовния свят; той работи безкористно, като пратеник на божеството, сякаш самото божество твори. Така е с Фауст, когато е достигнал по-високи нива.

Но Фауст все още не е толкова далеч, че да е над всички изкушения, които търпи нисшият аз. Нищо вече не трябва да говори на сетивата на мистика; сетивата трябва да се превърнат във врата към духовното. За пореден път, за последен път, Фауст се поддава на изкушението. Нещо смущава окото му, затова той премахва колибата на Филемон и Бавкида. Това е последното външно изкушение; отсега нататък той вече не може да бъде изкушаван от сетивата си.

Но в човека все още има нещо, което се обръща към нисшия му аз, това е паметта, която все още се придържа към нисшия му аз, която многократно го дърпа надолу в този нисш свят. Това е символизирано от факта, че тревогата се приближава до Фауст. Но това изпитание също идва от него. Фауст ослепява. Сега се предполага, че ослепявайки, Фауст става ясновидец: ярка светлина свети отвътре, докато отвън става тъмно и мрачно. Той е станал мистик в най-красивия смисъл, станал е ясновидец, вижда в духовния свят.

Фауст е преминал през борба през етапите на нисшия и висшия аз до дълбините на мистичния мироглед. Тази борба между нисшия и висшия е борба между доброто и злото. Сега, в една оживена загадка във втората част на първо действие, Гьоте токущо е намекнал как доброто и злото работят заедно, за да позволят на човешкия боец да премине през средата за пречистване. Коментаторите напразно са се опитвали да обяснят тази реплика.

Какво е едновременно страховито и винаги добре дошло?

Какво е желано и винаги прогонено?

Какво е постоянно защитавано?

Какво е сурово смърряно и обвинявано?

Кого не можеш да призовеш тук?

Чие име всеки иска да чуе?

Какво се приближава към стъпалата на твоя трон?

Какво се е само изгнало?

Едва ли ще намерите решение на тези загадъчни думи в коментарите към „Фауст“. Но за тези, които познават по-дълбокия смисъл на „Фауст“, те ще бъдат разрешени естествено. Можем да преминем ред по ред и е нужно само да кажем „зло“ за първия ред и „добро“ за втория, и имаме пълното решение на загадката. Така Гьоте описва битката между доброто и злото в човека и превръща Фауст в мистик. Гьоте може само да загатне за последните етапи на развитието и използва мистична символика. Всеки ред е дълбоко значим за мистичния път, мистичните етапи, през които мистикът преминава в практическото си развитие. И тогава, накрая, Гьоте ни показва, че това е всъщност имал предвид във втората част на „Фауст“. Той стоеше там сам, когато стигна до това мистично осъзнаване.

Ако сте чели „Фауст“ в младостта си, ще откриете много, по-късно ще откриете все повече и повече, а дори по-късно още повече. Днес и аз успях да опиша само бегло какво има във „Фауст“. Втората част на „Фауст“ е нещо съвсем различно от това, което беше замислено в първата част. Старият Гьоте се разбира само ако го приемете толкова дълбоко. Той знаеше, че около него има много хора, които биха защитили младия Гьоте от стария. В момент на негодувание той се изказа за онези, които искат да приемат само по-ранните произведения и това, което иначе е лесно за разбиране, казвайки: „Гьоте е остарял.“ Към тях той вика:

Те хвалят Фауст

И какво друго

в моите произведения реве

в тяхна полза.

Старите Мик и Мак

Които са много щастливи;

Това означава, че глутницата дрипави хора,

Един не би бил повече!

Гьоте знаеше, че „той все още е това“, знаеше също, че не може да бъде разбран. Във втората част на „Фауст“ Гьоте е скрил много тайни за посветения, който иска да ги чуе. И след това, за да внуши, че иска „Фауст“ да бъде разбран в мистичен смисъл, той е завършил втората част с „Chorus mysticus“. Там той ни показва как не вижда нищо в ефимерното освен притча за нетленното, за вечното. Това е възгледът на мистицизма или теософията, че това, което е налично в сетивата, е само притча за нетленното. Това, което човек никога не може да постигне в сетивния свят, това, към което се стреми в сетивния свят, да разпознае истинския смисъл на живота, това „недостатъчно“ се превръща в „преживяване“ във висшия свят чрез практически мистицизъм; и това, което не може да бъде описано, може да бъде преживяно. Тогава духовните сили, спящи в човека, се пробуждат; той не само възприема със сетивата си, но и бива отведен във висшите светове. Това, което е „неописуемо“ за сетивния свят, се случва, сега във висшите светове. И това, което мистиците от всички времена са наричали „женско“, най-висшето, това, към което се стреми низшето, това, което Гьоте е търсил в „майките“, в „женското“, „вечно

женското“, най-висшето в човешката душа, което дърпа човека нагоре. Това е фундаменталната изповед на Гьоте, мистикът, която той е изразил тук и която блести върху всичко, което е мистериозно вложил в своя „Фауст“:

Всичко преходно

е само притча;

Неадекватното

тук се превръща в събитие;

Неописуемото

тук се случва;

Вечната женственост

ни привлича напред.

XVII. Евангелието на Гьоте II

Преди осем дни се опитах да обясня светогледа на Гьоте чрез неговия „Фауст“. Видяхме, че Гьоте представя великата борба на вселената, духовната вселена, между доброто и злото, както тя се разгръща в човека и около човека, по начина, по който е в смисъла на мистицизма или това, което наричаме теософия. Видяхме, че когато Гьоте насочва хората към светове отвъд сетивното, той го прави по такъв начин, че можем ясно да видим от неговите изрази неговото интимно познание за това, което ние в теософията приемаме за наше убеждение. Видяхме това в „Пролог в небето“ и в начина, по който той оставя Земния Дух да говори, но също и в това, което можем да видим като препратка към духовния свят и като съпоставяне на нисшия и висшия аз. Разгледахме по-отблизо обръщението към Земния Дух и видяхме как Гьоте въвежда своя Фауст в света, който нарекохме свят на висшето познание, като показва как човешкото същество е съставено от физическо, душевно и духовно. Успяхме да покажем това чрез сливането на Фауст при „Майките“, чрез характерните свойства на хомункулуса, които не могат да бъдат направени правдоподобни по никакъв друг начин, а след това и чрез рехуманизирането на Елена в „Класическата Валпургиева нощ“. Видяхме как той се издига към знанието, издига се до висотите на духовен Монсерат, до висотите на познанието и мистичния опит, завършва с думите, които кара Chorus mysticus да каже, и по този начин подсказва смисъла, в който иска да бъде разбран Фауст.

Това, което Гьоте изрази тук, не е плод на неговото въображение, нито е казано в чисто поетичен смисъл, защото Гьоте винаги е виждал израз на тайни природни закони в изкуството, които по друго време е изразил по следния начин: Изкуството трябва да се основава на най-дълбоките основи на познанието. Няма съмнение, че ако следваме Гьоте до висотата на живота му, ако погледнем нагоре и погледнем към духовните светове, тогава ще можем да демонстрираме непрекъснато издигане до наистина мистични висоти у самия Гьоте. Последния път вече посочих, че посоката на погледа на Гьоте към духовното е била не само в неговата природа, но е била налице още когато той вече си е изградил светоглед, когато се е опитал да си изясни, когато е влязъл във Ваймар, как са свързани нещата в природата, когато е търсил духовна същност, която е в основата на цялата природа. Последния път вече говорих за химна „Природа“, който той е написал във Ваймар. В него той се обръща директно към природата, но по такъв начин, че тя се превръща в пряк израз на духовна същност за него. От всяка дума в този прозаичен химн можете да видите, че той се обръща към природата като към същество с духовна природа. В книгата „За естествените науки“ като цяло той казва за природата:

Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея, неспособни да излезем от нея или да се потопим по-дълбоко в нея. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлеча в цикъла на своя танц и ни отнася със себе си, докато се уморим и не паднем от прегръдките ѝ [...] Тя е мислила и непрекъснато размишлява; но не като човешко същество, а като природа [...] Тя няма език или

реч, но създава езици и сърца, чрез които чувства и говори [...] Не говорих за нея. Не, кое е истина и кое е лъжа, тя е казала всичко. Всичко е нейна вина, всичко е нейна заслуга. Така той се поставя в тази природа, която е възприел изцяло духовно, и говори за природата като за външен израз на духовна същност. Тъй като Гьоте се е обърнал към природата по този начин, той е бил длъжен да се възнесе. Защото така той представя физическото въплъщение: Той си представя, че душата е над природата. Вярно е, че тя принадлежи на великото цяло на света и следователно говори и за висша природа. Но като говори за нисшата природа, за различните промени, за метаморфозите на природата, той изгражда светогледа в смисъл на мистичното. За пример споменавам Парацелз. Без него Гьоте е немислим. Чрез Парацелз Гьоте е по-разбираем. Не искам да твърдя, че ученията на Парацелз могат да бъдат възприети изцяло. Не мислете, че искам да говоря в полза на онези, които днес искат да говорят отново така, както е говорил Парацелз. Но все пак бихме могли да научим безкрайно много от такъв високо избран дух. Гьоте също е научил безкрайно много от него. Само една дума, за да покажа как Гьоте се е стремил в духа на Парацелз: Парацелз се поставя пред истинската същност на човека, душата и духа, въплъщавайки се в архетипите на природата, в минералното царство, растителното царство, животинското царство, където то се изразява едностранчиво, за да се изрази най-многогранно в човека. В различните минерали, растения и животни са създадени букви, с които великият Все-Дух в крайна сметка е написал човешкото същество. Това показва дълбочината на прозрението на Парацелз за човешкото същество. Когато Гьоте се заема да изучава развитието на световните създания от несъвършеното към съвършеното, той се изразява по подобен начин на Парацелз. Всеки ден фрау фон Щайн получавала отговори на въпроси за това как зреят мислите му. Веднъж, когато си помислил, че е на път към особено важно откритие, той ѝ казал: „Правописът ми помогна.“ Той имал предвид, че се е опитал да опознае растенията и животните, които, подобно на Парацелз, са били букви за него в разрешаването на голямата мистерия, която човекът представлява за човека. По този начин Гьоте искал да продължи от самото начало на своето изучаване на природата, за да търси великата духовна връзка във всички същества. Така че, от самото начало, той търси това, което нарича „първоначално растение“, за което се казва, че живее във всички растения и което по същество е духът на растителното съществуване. След това се издига до „първоначално животно“ и се стреми да докаже „първоначално животно“ в животните. Метаморфоза на растенията и Метаморфоза на животните – само трябва да ги прочетете, за да имате най-красивия теософски трактат за растенията и животните, който някога можете да намерите. Именно това отношение довело Гьоте, скоро след пристигането му във Ваймар, до важно научно откритие. До времето, когато Гьоте се заел с изучаване на природата, Фактът, че хората са превъзхождащи животните, трябваше да се търси в съществуването на специални индивидуални органи. Това, че хората се различават

по физическото си устройство от висшите животни, обаче, е разгледано още от Хердер в неговата „История на човечеството“. Хердер е бил учител на Гьоте до голяма степен. По това време се е казвало: Всички висши животни имат горните резци в специална междучелюстна кост. Само хората нямат такава междучелюстна кост. Гьоте е казал: Разликата между хората и другите същества е от духовно-умствено естество. Но разликата не може да се открие в такъв детайл, поради което хората също трябва да имат междучелюстна кост. Изследователите дълго време се съпротивляват да признаят това откритие на Гьоте. Но днес се приема за даденост, че откритието се основава на пълен факт. Така че дори тогава Гьоте прави това велико научно откритие, основано на собствените си убеждения. В Италия той изучава растителния и животинския свят с цел да намери начини и средства за получаване на общ поглед върху тези същества. В своята „Метаморфоза на растенията и животните“ той създава шедевър в това отношение. Идеята, която Гьоте осъществи, е идея, която вече може да се открие в голям мащаб у Джордано Бруно. Джордано Бруно, например, както може да се очаква от всеки, който наистина вижда в дълбините на природата и вселената, е един от онези, които приемат, че хората преминават през различни превъплъщения, който приема, че хората често са били тук преди и често ще се връщат. Тялото на човека, както го виждаме пред себе си, ни показва как душата и духът се разширяват в пространството. И когато човек умре, душата и духът се свиват, те стават, така да се каже, точни, за да се разширят отново и след това отново да се свият. Така съществуването се редува между разширяване и свиване. Човекът се издига, като става все по-съвършен с всяко ново разширяване, само за да се свие отново и да премине през чисто духовната сфера. Тези мисли са замислени от Джордано Бруно и са разширени от Гьоте, за да включат растителния и животинския живот. Цялата метаморфоза ни показва, че растението се състои от цвета и корена в свиване и разгръщане. Това може да се намери и в книгите на Сведенборг, където той е записал фундаменталните открития, които е направил, които след това са дали плод у Гьоте и достигат отново до нас чрез него. Сега някои учени от скандинавските академии са обединили сили, за да публикуват трудовете на Сведенборг, и остава да видим колко наука във всички области на естествените науки може да се открие у Сведенборг. Гьоте е изучавал Сведенборг и има интересна докторска дисертация от Берлинския университет от Ханс Шлипер, в която е демонстрирана връзката между трудовете на Гьоте и Сведенборг. Ако искате да добиете представа за това как Сведенборг е развил тези идеи, тогава трябва само да прочетете „Представителите на човешката раса“ на Емерсън и да потърсите статията за Сведенборг. Там ще намерите идеите, които са дали такъв изключителен плод у Гьоте. Но ще откриете също, че различните царства на природата в крайна сметка трябва да намерят своята кулминация в човешкото същество, че в крайна сметка трябва да се покаже как душата излиза от малкия свят, за да намери своето

единство в по-големия свят, в космоса. Шилер също изрази това по великолепен начин. В кореспонденцията си с Гьоте, Шилер пише на 23 август 1794 г.:

Отдавна, макар и от значително разстояние, наблюдавам хода на ума ти и забелязвам пътя, по който си тръгнал, с постоянно обновяващо се възхищение. Ти търсиш необходимото в природата, но го търсиш по най-трудния път, който всяка по-слаба сила би свършила добре да избегне. Ти събираш цялата природа заедно, за да осветлиш индивида; в съвкупността от нейните проявления търсиш обяснението за индивида. От простата организация, стъпка по стъпка, ти се изкачваш към по-сложните, за да изградиш най-сложното от всички - човешкото същество, генетично от материалите на цялата структура на природата. Като го пресъздаваш, така да се каже, ти се стремиш да проникнеш в скритата ѝ технология. Велика и наистина героична идея, която ясно демонстрира как твоят ум държи богатата съвкупност от своите идеи заедно в красиво единство. Никога не би могъл да се надяваш, че животът ти ще е достатъчен за подобна цел, но дори самото поемане по такъв път струва повече от всеки друг край - и ти си избрал, подобно на Ахил в „Илиада“, между Пития и безсмъртието.

Бих могъл да продължа да чета и ще откриете, че всяка една дума на Шилер е подходящо приложена към Гьоте. Самият Гьоте е говорил прекрасно за връзката между човека като микрокосмос и останалата част от природата, показвайки с огромна сила на думите как не един детайл, а целият дух на природата живее в човека, как целият този дух стига до осъзнаването на себе си. Който си спомня красивите думи, изречени от немските мистици, ще знае, между другото, поговорката: „Божеството живее в човека и в човека Бог е създал орган, за да вижда Себе Си.“ В книгата си за Винкелман Гьоте казва, където говори за древността:

Когато здравата природа на човека работи като цяло, когато той се чувства в света като във велико, красиво, достойно и ценно цяло, когато хармоничният комфорт му дава чиста, свободна наслада - тогава вселената, ако можеше да почувства себе си, би ликувала, сякаш е достигнала целта си и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие.

Какво казва Гьоте тук, което е различно от това, което представя в своя „Фауст“ като преход на всички сфери през природата? Гьоте никога не е бил доволен от материалистичния възглед за природата. И когато Холбах е създал особено груб израз в това отношение, той му се е противопоставил като млад човек. Гьоте казва за това, че [не е] намерил в него нищо друго освен безплодна спекулация, но не и истинско обяснение на природата. Освен това, материята е трябвало да съществува от вечността и от вечността е трябвало да е в движение и чрез това движение е трябвало да произведе феномените на съществуването. Така Гьоте отхвърля материализма. Гьоте винаги се е стремил да намери хармония между това, което той нарича духовна природа, и това, което представлява включването на духовната природа. Следователно той е бил последовател на доктрината, която вижда въплъщението на духа в нашата физичност, във външните форми на природата. Гьоте е поддържал тази гледна точка през целия си живот и е издигал тази гледна точка до все по-ясни форми. Сега обаче тази гледна точка изисква нещо друго. Тя изисква да признаем, че човешкото същество не е завършено. Сферите на

съвършенството трябва да продължат отвъд човешкото същество. Това е теософският мироглед. По този начин, като теософи, ние не заемаме гледната точка, че човешкото същество е някак завършено. Но точно както има и по-несъвършени същества, ние също така признаваме, че имаме по-съвършени и по-несъвършени човешки братя и че има някои, които са напреднали далеч отвъд мярката на другите хора. Това са великите учители, които се стремят да водят хората към все по-висши и по-висши светове. Това е царство от най-нисшите същества до боговете. Ние признаваме, че човекът един ден ще се издигне до божественост и вече днес разпознаваме ред, който започва с по-нисшите духове и не свършва, докато физическото съществуване не се изчерпи и не погледнем нагоре към висоти и същества, които запълват празнината между човешките същества и съществата, за които хората само подозират. В този смисъл, че е погледнал нагоре към по-висши духовни същества, Гьоте е казал своето стихотворение от първия Ваймарски период, добре познатото стихотворение „Божественото“:

Благороден да бъде човекът,
полезен и добър!
Защото само това
го отличава
от всички същества,
които познаваме.

Слава на непознатите Висши същества, които интуитивно прозираме! Човекът ще бъде като тях! Неговият пример ни учи, тези, които вярват.

Това е стихотворението, в което Гьоте говори за етапите на издигане към висши същества. Тези, които са слушали теософските лекции тук преди, знаят, че в теософията разпознаваме непрекъснатата последователност от същества, от днешния средностатистически човек до висшите същества, че знаем, че сред нас има братя, достигнали високи нива, които са наши учители, но които са се отдръпнали от суматохата на хората, защото се нуждаят от свобода. Само ограничен брой ученици са способни да ги видят. Онези, които се издигат до пламенността на дълбоките истини, до съответно осъзнаване, което трябва да бъде свободно, могат да чуят тези извисени човешки индивидуалности. След това Гьоте говори за тези висши индивидуалности. Трябва само да цитирам стихотворението „Символ“. В него той говори за светото страхопочитание, което трябва да ни прониже пред истината и духовния свят. Следователно Гьоте говори тук за гласовете на духовете и учителите. Това ще ви покаже дълбокото съгласие между Гьоте и това, което наричаме теософски мироглед. Сега бих искал да ви покажа и че такова съгласие наистина стига много далеч у Гьоте. Знаете, че в теософския светоглед говорим за факта, че човешките същества нямат само физическо тяло. Това физическо тяло е подчинено тяло на човешкото същество. След това имаме етерното двойно тяло. То може да се види от онези, чиито психически органи са отворени. Може да се види, когато физическото тяло се извади. Тогава същото пространство, което заема човешкото

същество, се запълва от етерното тяло. То прилича на цвета на прасковен цвят. След това идва астралното тяло, израз на чувства, инстинкти, желания и страсти. Теософският светоглед нарича това тяло „кама-рупа“. За тези три насложени тела се говори и днес. Казва се, че има паралел в нашата физическа природа. Така нареченият окултист казва, че физическото тяло има външен паралел в това, което наричаме твърди тела, че това, което наричаме етерно тяло, има сходство с течността и че астралното тяло има чувствен паралел във всичко, което изглежда газообразно и ефирно. Всичко, което се оформя в живота на сетивата и живота на инстинктите, се нарича образ на астралното тяло. В мистична форма говорим за божество, което създава тези образувания. Това не е нищо друго освен „Кама“. Когато изучава образуванията на облаци, Гюте говори, напълно в съответствие с този светоглед, за факта, че и за него изразът на образуването на вода разкрива образ на душата, КамаРупа:

Когато божеството Чамарупа, висше и свято,

събира гънките на завесата, разпръсква ги,
наслажда се на променящите се форми,
ту замръзва, ту изчезва като сън,
ние се удивляваме и едва вярваме на очите си;

С изключение на термина „Чамарупа“, можете да преоткриете теософския мироглед на Гюте. Въпросът сега е: Как Гюте е свързан с това, което всъщност наричаме теософско движение и как то не е създадено само от Теософското общество. Теософското общество просто популяризира старите теософски учения, които винаги са съществували. Преди 1875 г. стриктно се е спазвал принципът, че теософските учения трябва да бъдат тайни, че само онези, които изповядват много специфични предпоставки и условия, могат да ги научат. В моето списание „Лузифер-Гнозис“ ще намерите нещо, което се обсъжда, което може да ви отведе до по-висши неща. В по-ранни времена теософските учения са се практикували само в най-тесните кръгове, в така наречените тайни училища. Само онези, които са постигнали определени степени, са могли да получат определени учения. Определена степен на тайни се е предавала на човек само когато е постигнал определени степени. Най-важното общество е било това на розенкройцерите, едно строго тайно общество. Каквото и да намерите за това в книгите, можете да го наречете измама, що се отнася до мен. Това, което може да се намери в литературата и което е достъпно за науката, не е розенкройцерство. Братята са се познавали само помежду си. На върха са били дванадесет посветени. Само тринадесетият е бил водачът. Външният символ е бил кръстът с рози. Обществото, въпреки че е било тайно, е оказало голямо влияние върху хода на интелектуалното развитие. По времето, когато материализмът все още не е доминирал в основните среди, все още е можело да се упражнява много голямо интелектуално влияние.

Розенкройцерското общество е това, чиято традиция и вътрешно значение са били известни и на Гьоте. Той се запознава с него в ранен етап. По времето, когато пребивава във Франкфурт след много тежко заболяване по време на обучението си в Лайпциг, той е посветен в тайните на розенкройцерите от определена личност. Все повече и повече този мистицизъм се поглъща в Гьоте. Сега той иска да изрази това, което има да каже по този въпрос, в едно много дълбоко стихотворение. По времето, когато пише това стихотворение, той се доказва като практичен мистик, тъй като разбира живота като практичен мистицизъм. Само при определени условия той е бил учен на най-съкровени неща. Г-жа фон Щайн е била една от неговите близки. Той не е можел да си представи тази връзка по друг начин, сякаш вече ѝ е принадлежал в предишен живот. Това е важното. Не догмата за прераждането; основното е да се разбере животът от тази гледна точка. Така Гьоте веднъж е казал, за да си изясни дълбоката си връзка, връзката си с г-жа фон Щайн: В миналото със сигурност някога си била моя сестра или моя съпруга. Така той тълкува прераждането тук и по други начини. Разбира се, Гьоте смята това за своя тайна. Той говори за него само на близките си. Ето защо можете да цитирате някои неща от Гьоте, които сякаш му противоречат. Можете да откриете това и при други мистици. Знаем, че случаят е такъв. Гьоте е изразил нещо като възход, за духовен ред в розенкройцерите в гореспоменатото стихотворение. Това стихотворение е станало толкова скъпо на г-жа фон Щайн, че се нарича „Тайните“. То никога не е било завършено. Величието на стихотворението би трябвало да бъде много по-обширно. Той би могъл да се изрази, ако имаше толкова стихове, колкото дни има в годината. Но той ясно е изразил следното: първо, тази основна идея и, второ, възгледа, че зрънце истина може да се намери във всички религии, че всички велики религии съдържат основно учение, така наречената религия на мъдростта, и че различните религии на мъдростта са вплътени в отделни велики посветени, които са свързани помежду си в братство, че се различават според своите наклонности, природата на страната и т.н. Брахманизъм, будизъм, конфуцианство, ученията на Хермес, юдаизъм, християнство; всички те съдържат общо ядро на истината. Те са различни, защото онези, които наистина разбират човешкото същество в неговата духовна същност, знаят, че не става въпрос за прилагане на абстрактна догма, а че човек трябва да говори с всеки човек по неговия собствен начин. Трябва само да притежавате ядрото на истината, след което можете да го облечете в обичаите на всяка страна. Ще откриете, че нашите теософски учения са възстановили древните учения на ришите в индуистката религия, точно както са го направили в Европа. Дори във форма, която отново ще може да издържи на науката. Така че можем да говорим с всеки народ на неговия собствен език. Но общо ядро на истината живее във всички тези езици. Това е било и мнението на розенкройцерите, както е изразено от Гьоте в поемата „Мистерии“. Ще видите колко мистика и теософия живеят в Гьоте, когато разгледаме неговите тайни

откровения в приказката за зелената змия и красивата лилия. Но сега нека разгледаме този розенкройцерски колорит в неговото стихотворение, което е останало като фрагмент. Гьоте знае, че няма да има много хора, които ще могат да разберат това стихотворение „Мистериите“. Той знае също, че това стихотворение съдържа толкова много, че никой не би посмял да повярва, че може да го разбере напълно. Но той го изразява ясно, така че ни позволява да надникнем в най-дълбоката му душа: и че различните религии на мъдростта са въплътени в отделни велики посветени, които са свързани помежду си в братство, че те се различават според своите наклонности, природата на страната и т.н. Брахманизъм, будизъм, конфуцианство, ученията на Хермес, юдаизъм, християнство; всички те съдържат общо ядро на истината. Те са различни, защото онези, които наистина разбират човешкото същество в неговата духовна същност, знаят, че не става въпрос за прилагане на абстрактна догма, а че човек трябва да говори с всеки човек по неговия собствен начин. Трябва само да притежавате ядрото на истината, след което можете да го облечете в обичаите на всяка страна. Ще откриете, че нашите теософски учения са възстановили древните учения на ришите в индуистката религия, точно както са го направили в Европа. Дори във форма, която отново ще може да издържи на науката. Така че можем да говорим с всеки народ на неговия собствен език. Но общо ядро на истината живее във всички тези езици. Това е било и мнението на розенкройцерите, както е изразено от Гьоте в поемата „Мистериите“.

Ще видите колко много мистика и теософия живеят в Гьоте, когато разгледаме неговите тайни откровения в приказката за зелената змия и красивата лилия. Но сега нека разгледаме този розенкройцерски колорит в неговото стихотворение, което е останало само като фрагмент. Гьоте знае, че няма да има много хора, които ще могат да разберат това стихотворение „Мистериите“. Той знае също, че това стихотворение съдържа толкова много, че никой не бива да се осмелява да повярва, че може да го разбере напълно. Но той го изразява ясно, че ни позволява да надникнем в най-дълбоката му душа: и че различните религии на мъдростта са въплътени в отделни велики посветени, които са свързани помежду си в братство, че те се различават според своите наклонности, природата на страната и т.н. Брахманизъм, будизъм, конфуцианство, ученията на Хермес, юдаизъм, християнство; всички те съдържат общо ядро на истината. Те са различни, защото онези, които наистина разбират човешкото същество в неговата духовна същност, знаят, че не става въпрос за прилагане на абстрактна догма, а че човек трябва да говори с всеки човек по неговия собствен начин. Трябва само да притежавате ядрото на истината, след което можете да го облечете в обичаите на всяка страна. Ще откриете, че нашите теософски учения са възстановили древните учения на ришите в индуистката религия, точно както са го направили в Европа. Дори във форма, която отново ще може да издържи на науката. Така че можем да говорим с всеки народ на неговия собствен език. Но общо ядро на истината живее във всички

тези езици. Това е било и мнението на розенкройцерите, както е изразено от Гьоте в поемата „Мистериите“. Ще видите колко много мистика и теософия живеят в Гьоте, когато разгледаме неговите тайни откровения в приказката за зелената змия и красивата лилия. Но сега нека разгледаме този розенкройцерски колорит в неговото стихотворение, което е останало само като фрагмент. Гьоте знае, че няма да има много хора, които ще могат да разберат това стихотворение „Мистериите“. Той знае също, че това стихотворение съдържа толкова много, че никой не бива да се осмелява да повярва, че може да го разбере напълно. Но той го изразява ясно, че ни позволява да надникнем в най-дълбоката му душа: Той знае също, че това стихотворение съдържа толкова много, че никой не би посмял да повярва, че може да го разбере напълно. Но той го изразява ясно, така че ни позволява да надникнем в най-дълбоката му душа: Той знае също, че това стихотворение съдържа толкова много, че никой не би посмял да повярва, че може да го разбере напълно. Но той го изразява ясно, така че ни позволява да надникнем в най-дълбоката му душа:

Чудна песен е приготвена за вас;

Слушайте с радост и призовете всички!

Пътеката е прокарана през планини и долини;

Тук гледката е ограничена, там е отново свободна,

и когато пътеката плавно се плъзга в храстите,

не мислете, че е грешка;

Искаме, когато сме се изкачили достатъчно,

да достигнем целта си в точния момент.

След това той показва как брат Марк отива към самотен манастир. В него живеят дванадесет отшелници, посветените, водени от тринадесетия, когото Гьоте нарича Хуманус, който обхваща всички тях. Във всеки от тези дванадесет е въплътена една от великите световни религии. В зависимост от разнообразието на страните и епохите, различните религии са различни и във всеки от посветените всяка от религиите е различна. В колеж обаче те работят за цялото човечество. Лидерът Хуманус се нарича така, защото е толкова късно въплъщение, че най-висшата истина и знание се изразяват в него по особен начин. Тези хора, които са в сравнително ранни въплъщения, които все още не са преминали през много въплъщения, получават уроците на живота и се издигат до такава степен, че носят най-дълбокото ядро на истината в себе си като нещо естествено. Тогава те не е нужно да учат в новото въплъщение, тогава те са такива - чрез определени знаци на раждането им това е символично предсказано - че те, както трябва да се каже за великите посветени на човечеството, излъчват мъдростта на света. Едно такова въплъщение е Хуманус. След като е разпространил духа около себе си в обкръжението си, той се възнася към по-висши сфери. Брат Маркус е друго такова въплъщение. Когато се е появил, Гьоте е казал за него, че по по-висши причини е създал впечатлението, че в света трябва да дойде по-висша мъдрост. Брат Маркус изглежда прост. Но той е късна итерация на човешкото съществуване. В същия

момент, както казва Гьоте, брат Маркус е въведен в братската ложа, където дванадесетте са обединени, когато на Хуманус е позволено да напусне дванадесетте, където в тях остава само неговият дух, където духът се възнася към по-висшите сфери. Брат Маркус заема неговото място. Това е управлението на човечеството, което Гьоте е искал да изобрази тук.

Той вижда славно издигнатия символ,
който представлява утехата и надеждата на света,
към който са свързани хиляди умове,
към който хиляди сърца пламенно са се молили,
който унищожаваш силата на горчивата смърт,
който се развява над толкова много победоносни знамена:

Извор от освежаване прониква в уморените крайници, той вижда кръста и свежда очи.

Още от самото начало това стихотворение ни показва как Гьоте осъществява духовното ръководство на човечеството чрез дванадесетте. Тридесет години по-късно редица ученици се обърнали към него с молба да даде някои обяснения. Той също се опитал да каже нещо за това стихотворение. Ще ви спомена само няколко неща. Той говорил изцяло в теософски смисъл:

За да изповядам по-нататъшното намерение, всъщност плана като цяло и следователно целта на поемата, разкривам, че читателят трябва да бъде воден през един вид идеален Монсерат и, след като премине през различните райони на планините, скалите и клифите, от време на време да се връща към широки и щастливи равнини. Всеки от рицарските монаси би бил посетен в дома си и чрез климатичните и националните различия би се научило, че най-отличните мъже от всички краища на земята могат да се събират тук, където всеки от тях тихо би се покланял на Бога по свой собствен начин.

Сега той ни показва как брат Марк е въведен в предния двор. Гьоте не е доживял да изобрази действителния интериор. Но след това ни е показано кой е брат Хуманус:

И ако ме питаш как се казва избраният,
когото око на предпазливостта избра?

Когото често хваля, но никога достатъчно,
на когото се случиха толкова много невероятни неща?

Хуманус е името на светеца, мъдреца,
най-добрият човек, когото съм виждал с очите си:

И неговия пол, както го наричат принцовете,
също трябва да знаеш заедно с неговите предци.

Той показва и тук как такъв водач се е издигнал до такива висоти. Низшият аз трябва да се е пожертвал. Ще видим това в жертвоприношението на змията, когато говорим за „приказката“. Но тук виждаме как водачът на дванадесетте избрани спасява висшия си аз, душата си. Как е преминал през това умиране и ставане и не е останал скучен гост на тъмната земя, а е събудил Богочовека в себе си. Той ни казва ясно и отчетливо, че вижда този висш аз като женски. За да го спаси, низшият аз трябва да бъде убит. В красивата символика на поемата „Тайните“ Гьоте описва възходящото развитие на същество като тринадесетото. Той го изразява така:

Като трети човек, разказвам все по-свободно,
Как дух на майката му обеща рано,
И как звезда на кръщенето му
блестеше по-ярко във вечерното небе,
и как лешояд с разперени криле
се настани в двора сред гълъбите;
не удряйки свирепо и, както обикновено, причинявайки вреда,
той сякаш нежно ги канеше към единство.
После скромно се въздържа да ни разкаже
как като дете е преодолял ехиднините,
Които е намерил увити около ръката на сестра си,
Здраво увити около спящото момиче.
Дойката избяга, оставяйки бебето да лежи;
Той удуши змията със сигурна ръка:
Майката дойде и видя с радостен трепет
делата на сина си и живота на дъщеря си.
Сестрата е най-съкровенията част на душата, същата като вечната женственост, която
ни привлича. Змиярникът е това, което трябва да се избави. Той добавя следното
обяснение към символума:
Когато природата е възвисила човек,
не е чудно, че той успява в много неща;
Трябва да хвалим силата на Създателя в него,
Който донася слабата глина на такава почит:
Но когато човек, когато човек, в най-тежкото изпитание на живота,
победи себе си;
Тогава можем да го покажем на другите с радост
И да кажем: „Това е той, това е негов!“
Когато Богочовекът се роди в душата, тогава всяка сила се устремява напред в
далечината:
Защото всяка сила се втурва напред в далечината,
за да живее и работи тук и там;
от друга страна, отвсякъде потокът
на света се стеснява, спъва и ни повлича:
В тази вътрешна буря и външна борба,
духът чува дума, която е трудна за разбиране:
„От силата, която свързва всички същества, човекът се освобождава, който побеждава себе си.“

XVIII. „Фауст“ на Гьоте, картина на неговия светоглед от гледна точка на теософа

I. Доклад в „Mühlheimer Zeitung“ от 20 март 1905 г

В събота вечер д-р Рудолф Щайнер от Берлин, генерален секретар на Германската секция на Теософското общество, говори на тема „Фаустът на Гьоте в светлината на теософския мироглед“. Лекторът обясни, че Гьоте не може да бъде разбран в цялата дълбочина на житейското му дело, ако Фауст се разглежда само като поетичен израз на външния живот около нас и на душевния живот във външните му явления. „Фауст“ предлага безкрайно повече; той се стреми да даде картина на развитието на човека и неговото място в света и вселената. Гьоте е имал прозрение за ученията на мистицизма, които съвпадат с тези на теософията; в смисъл на мистицизъм, той е дал в своя „Фауст“ картина на човешкото същество, неговото развитие и възход. Той е възпроизвел древните учения така, както само поет може да ги възпроизведе, а именно в представянето на поет, и при това е използвал мистична терминология. Гьоте е бил запознат с древното разделение на вселената на физически, психически и духовен свят и за него е било ясно, че човекът също е съставен от три части: физическа, психическа и духовна. Затова той е разбирал човешкото същество като микрокосмос, в който се отразява образът на вселената, макрокосмосът. Древните мъдри учения на индийците, египтяните, персите и гърците са разбирали развитието на човешкото същество по същия начин като Гьоте. Той е отдавал почит на възгледа, че човешката душа е била там от самото начало, че тя се е развила през всички сфери на природата и е станала създател на тези сфери, че по този път на развитие през най-разнообразни състояния тя е създала човека в сегашния му вид и сега се стреми да го одухотвори още повече. За да изясни този възглед за творчеството на Гьоте, ораторът е посочил многобройните изрази на мистична терминология, разпръснати из „Фауст“, като например пасажа в пролога за небето, който не може да се разбира по друг начин освен в мистичен смисъл:

Слънцето еhti според древен обичай

В песенните състезания на сферите на братята

и предопределеното му пътуване

завършва с гръмотевичен трясък.

Тези процеси, които могат да бъдат възприети само в света на духа, където ухото на духа слуша и окото на виждащия вече не може да ги следва, да не говорим за физическото око – те се наричат в мистицизма звучащи или резониращи. В първото действие на втората част Ариел нарича органа, който трябва да се разбира като орган на възприятието в тези светове, „ухо на духа“. Ариел говори:

Чуй! Чуй! Хрътките вят!

Новороденият ден настъпва

за ушите на духовете.

Портите на скалите скърцат и пукат;

колелата на Феб се търкалят и тракат;
каква суматоха носи светлината!
Тя тръби, тя тромбонира;
окото мига и ухото се изумява,
нечувано не слуша.

Първата част на трагедията, както обясни д-р Щайнер, ни представя човека в борба с нисшите физически страсти. Във втората част ни е показано развитието на душата му и неговото издигане в чисто духовното. Мефисто е принципът на желанието и копнежа, докато душата не се подтикне към по-висш живот. Под царството на майките се разбира духовното царство, до което Фауст се спуска, за да достигне духовните архетипи на нещата (Елена като символ на красотата). В „Хомункулус“ пътят на развитие на душата е показан през царствата на природата; в „Евфорион“ – моментът на висше просветление, което идва при нас в щастливи часове и внезапно изчезва отново и т.н. Завладяващите обяснения, от които успяхме да възпроизведем само няколко тук, бяха посрещнати с много аплодисменти.

II. Доклад в „Kölnische Zeitung“ от 22 март 1905 г

В събота вечер в Изабелензал на Гюрцених, д-р Рудолф Щайнер от Берлин изнесе лекция на тема „Фауст на Гьоте, картина на неговия мироглед от теософска гледна точка“. Лекторът често използва мистично непрозрачен начин на изразяване; в хода на едночасовата си реч той вплете в своето вътрешно одухотворено представяне, което с общи черти се разви в пътешествие през житейското дело на Гьоте, гледано от теософска гледна точка, размисли върху историята и същността на теософията. Въпреки че Теософското общество като такова съществува само от 30 години, духът на мирогледа вече е бил активен първо в езотеричния будизъм, а по-късно и в най-важните умове на Ориента и Запада през всички времена. От отделни основни идеи на теософската доктрина, Редрике разпространи, както в по-ранни лекции, върху трите свята на теософията, живота, душата и духа. Относно самата тема, той каза, че поемата на живота на Гьоте може да бъде разбрана само ако се осветли с това, което означава теософският мироглед, който той е изразил по специален начин в тайните и приказките за зелената змия и красивата лилия. С напредването на възрастта той все повече се е поглъщал от този свят и е осъзнал, че когато познаваме света, познаваме и фрагментираните детайли на нашето същество; няма край на знанието, само степени. Ето защо Гьоте е трябвало да завърши Фауст като мистик, след като е казал в младостта си: „Добрият човек в тъмните си пориви е добре наясно с правилния път.“ След като говорещият е разгледал пролога от гледна точка на мистика, той е описал Фауст в първата част като уморен от чувствения свят; всички науки на ума не са го задоволели, в най-съкровено му същество е имало копнеж за духовен свят в смисъл на мистицизъм. Ето защо Гьоте позволява на Фауст да достигне земния дух в пламъка и да разпознае в края на първата част, че истинското себепознание е познание за света. Във втората част той

запознава Фауст с трите свята на теософа. Императорският двор олицетворява великия чувствен свят – Мефисто, „импулсът на развитието“, многократно го привлича обратно в него – майките са душевният принцип, който е оплоден, за да може висшето човешко същество да се роди в човешкото същество. Мистикът също казва на материалиста: „В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото.“ Хомункулусът, който също може да бъде разбран само мистично, е представител на мистичното ясновидство, раждането и падението на Евфорион са мистичните моменти на празненство, които бързо отшумяват. Накрая е обяснено как Фауст става напълно независим от чувствения свят, как ослепява, как около него е тъмнина, но вътре в него има ярка светлина. „Chorus mysticus“ е Гьотево кредо. Лекцията е много добре приета и е последвана от стимулираща дискусия.

XIX. Евангелието на Гьоте

Лесинг вярваше в прераждането.

При Хердер откриваме идеите за превъплъщение в неговите трудове върху развитието на човешкия дух.

При Шилер го откриваме в кореспонденцията му: „Юлий и Рафаел“ (Шилер и Кьорнер), „Теософия на Юлий“ и в писмата за развитието на естетическото образование на човека.

Новалис вярваше в това.

Гьоте представя развитието на човешкото същество от нисшите към висшите сили на душата в приказката за зелената змия и красивата лилия. Неговата гледна точка е била: Само този, който е преминал през етапите на развитие, който се е почувствал привлечен в него, който е преминал през съмнения, е придобил великото убеждение, голямата вяра и се е преборил с дисхармонията към хармонията. Неговият Фауст е песен за човешкото съвършенство. Не е нужно да го търсим в Бхагавад Гита. Големият проблем откриваме и у Фауст. Той си поставя задачата да разреши мистериата на злото.

Фауст (Първа част) Тук виждаме младия мъж, изпълнен с чувство на дисхармония. Земният дух не е символ, а реално същество за Гьоте. Той приема, че има планетарни същества в планетите и че те имат свои тела, точно както ние имаме своите тела от плът и кръв.

Неговото, тоест, кредо на Гьоте: земният дух го е научил не само да вижда, но и да усеща и усеща единната същност на камъка, растението, животното и човека. Той го е научил на братството на всички сътворени неща до човека, короната на [творението]. Той е изразил кредото си на осемдесетгодишна възраст в „мистериите“ – поклонниците вървят до манастира, броеницата е знак на трите царства на природата; камъкът, растението, животното е кръстът. Розите са любовта. Самият Гьоте по-късно казва, че всяка от дванадесетте личности представлява едно от великите световни вероизповедания или религии. Целта е била да се търси истинското вътрешно ядро на световните религии.

Три свята: първи, светът на сънищата; втори, астралният или душевният свят; трети, менталният или духовният свят.

Пробуждането на духовното око първо води до огромни промени в съновидения живот. Когато новото виждане, новият свят, се отвори, то придобива голяма закономерност. Разбира се, никоя наука не може да се основава на това, което човешкото същество преживява там.

Ученикът или чела трябва да се научи да внася съзнанието на втория, астралния свят, в ежедневно си съзнание чрез съня. По-късно, в безсънния сън, той преживява духовния и менталния свят. Съзнанието на астралния свят се изразява в

образи. Съзнанието на духовния свят - в духовния слух. Питагорейците са го наричали музиката на сферите.

Пролог в Рая – духовният свят.

В „Мефистофел“ Гьоте създава образа на древна идея, която се съдържа във всяка дълбока духовна мъдрост. Той се опитва да разреши мистерията на злото. Злото е сборът от всички сили, които се противопоставят на прогреса на човешкото усъвършенстване. Ако истината се състои в по-нататъшно развитие, тогава всяка пречка е лъжа. Този, който покварява чрез лъжи, се нарича Мефистофел.

Част втора

Фауст е трябвало да завърши като мистик. В „Разговори на Екерман с Гьоте“ Гьоте казва: „За посветения скоро ще стане очевидно, че в този Фауст се крие голяма дълбочина.“ Основната идея на „Фауст“ представя трите основни части на човешката природа: дух, душа и тяло.

Духът е вечен, съществувал е преди раждането и ще съществува след смъртта.

Душата е връзката между духа и тялото; в своето развитие тя първо се стреми повече към тялото, след това към духа и с това към трайното, вечното. Развитието на духовното око помага за това.

Царството на майките представлява източника на всички неща; духът идва оттам.

За да се влезе в духовния свят – Девачан в теософията – е необходима морална квалификация. Целта на теософията е да води хората нагоре. За да направи това, човек първо трябва да се направи способен, достоен. Когато Фауст води Елена нагоре за първи път, той е обзет от дива страст и това кара Елена да се разпръсне. Елена представлява различните въплъщения.

Хомункулусът е душа. В класическата „Валпургиева нощ“ е показано как се заражда душата. Гьоте вижда постепенното развитие пред себе си. Хомункулусът трябва да получи тяло. Той трябва да започне с минералното царство; след това следва растителното царство. Изразът на Гьоте: „То така грухти“.

Слепотата на Фауст представлява: физическият свят умира за него; сега вътрешното му зрение се отваря. Великолепен образ! Който няма това, това умира и превръщане...

Якоб Бьоме го казва така: И така, смъртта е коренът на целия живот. И на друго място:

Който не умре, преди да умре,
ще загине, ако умре.

Мистичен припев:

Всичко преходно
е само притча.

Неадекватното,
тук се превръща в събитие.

Неописуемото,
тук се случва;

Вечната женственост
ни влече напред.

В целия мистицизъм стремящата се човешка душа е описана като нещо женско. Съединението на душата с мистерията на света: духовното единение при мистиците се изразява като брака на агнето. Този възглед още повече задълбочава Гьоте в гореспоменатата приказка за зелената змия и красивата лилия.

Еуфорион въплъщаваше поезията.

Самият Гьоте казва за последната част от „Фауст“ на Гьоте, че иска да изобрази възхода на Фауст в образа на края – Монсерат.

Стихотворението подсказва: Парсивал, турист в долината. Когато Фауст ослепява, му се дава възможност да се развива бързо. Той навлиза в по-висшите сфери; ние бихме го нарекли Девачан или Сушупти. Но Гьоте донася със себе си католически идеи. Затова той кара отец Марианус да се яви в най-чистата килия. Това показва: освобождение от всички сексуални неща, като по този начин стои над мъжа и жената. Ето защо той му дава и женско име с мъжки окончание. Сега двойственият пол е заменен от единичния пол. Той се е събудил напълно в Будхи. Будхи, шестият основен елемент, е взел надмощие над всичко останало.

XX. Езотеризъм в произведенията на Гьоте

Скъпи мои приятели!

На 29 януари 1827 г. Гьоте казва на приятеля си Екерман за вече напредналата втора част на „Фауст“:

Но всичко е чувствено и когато е представено на сцената, ще привлече вниманието на всички. И това е всичко, което исках. Само тълпата от зрители да се наслади на вида; в същото време посветените няма да пропуснат висшия смисъл, както е в случая с „Вълшебната флейта“ и други неща.

По този начин Гьоте изрази, че самият той допуска да се разпознае по-дълбок смисъл в произведенията му. Известно е, че обясненията за по-дълбокия мироглед на Гьоте се срещат с възражението: Вие самите влагате в произведенията си какви ли не неща, които Гьоте изобщо не е имал предвид. Това възражение би могло лесно да бъде опровергано. Само някой, който не иска да вложи всички сили на душата си, за да се добере до смисъла на стихотворението, може да каже това. Ще противопоставим на всички тези възражения с казаното от Гьоте в разговора му с Екерман. Гьоте ни се явява като една от онези артистични фигури, които не са се оставяли да бъдат вдъхновени от произвола на фантазията или от случайността на външния опит, а са се стремели да разпознаят и изследват великите загадки на битието. Гьоте е бил сериозен и задълбочен търсач. Посоката на неговите търсения може да се види още в най-ранната му детска нагласа. Никъде подобна посока не може да ни изправи пред толкова силно, колкото в това, което Гьоте ни е разказал за времето, когато е бил на седем години. Той взема най-добрите минерали и скали от колекцията на баща си от природни предмети и ги подрежда в правилна форма върху пюпитр. Това е олтарът, на който той иска да принесе жертви на бога на природата. На върха той поставя тамяни шишарки, които запалва с помощта на горяща чаша чрез събраните лъчи на изгриващото утринно слънце. За него природните продукти са израз на първичните божествени сили на природата. Чрез лъчите на утринното слънце, които е уловил, той е запалил естествен огън, свещен огън чрез същността на самите божествени сили на природата. С това той е искал да направи жертва на бога на природата; по този начин е искал да се доближи до великия бог на природата. По този детски начин се изразява цялото духовно отношение на Гьоте към космоса. На по-високи нива виждаме отново изповедта на младия Гьоте в неговия прозаичен химн „Природа“, когато той вече е работил във Ваймар:

Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея – неспособни да излезем от нея и неспособни да се потопим по-дълбоко в нея. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлеча в цикъла на своя танц и продължава с нас, докато не се уморим и не паднем от прегръдката ѝ. След това той се обръща към всички същества на природата, как те са откровения на духа, който присъства в природата. Накрая той казва:

Тя ме е довела, тя ще ме и изведе. Вярвам ѝ. Може да прави с мен каквото си поиска. Няма да мрази работата си. Не съм говорил за нея. Не, каквото е истина, така и каквото е лъжа, тя е казала всичко. Всичко е нейна вина и всичко е нейна заслуга.

И преди това пише:

С няколко глътки от чашата на любовта тя обезщетява за живот, изпълнен с труд.

След студентските си години в Лайпциг, Гьоте преживява важно вътрешно преживяване: на болничното си легло той се научава да усеща сериозността на живота. Във Франкфурт той предприема всякакви странни изследвания с приятели и се задълбочава в много мистични и алхимични произведения. Среща хора, занимаващи се с мистицизъм и търсещи Бога, Христос, в себе си. След това в Страсбург среща другия велик ум, Хердер, покрай когото развива остър поглед към природата, който след това се изразява в научните му изследвания и писания. Когато Гьоте се премества във Ваймар, често го намираме в Йена, като студент, да слуша лекциите на Лодер и други учени, за да се доближи до божествената сила в природата. Той винаги вижда проявление на духа във всичко, което се представя материално. Докато е още в Страсбург, попада на книга от френски енциклопедист-материалист. Тя му прави голямо впечатление. Той казва за нея в „Поезия и истина“: Но колко кухи и празни се чувствахме в тази мрачна атеистична полунощ [...] Материята е трябвало да съществува от вечността и да се движи от вечността, и сега, с това движение, надясно и наляво и във всички посоки, тя е трябвало да произведе безкрайните явления на съществуването без повече шум.

След това той продължава:

Но той е знаел за природата толкова малко, колкото и ние: след като е усвоил няколко общи понятия, той веднага ги изоставя, за да превърне това, което в природата се явява като по-висше от природата или като по-висша природа, в материална, тежка и наистина движеща се, но безцелна и безформена природа, и по този начин вярва, че е спечелил много.

Това е критика, която Гьоте би могъл да отправи и към днешната материалистическа наука. Тези, които се потопят в Гьоте, скоро ще забележат, че когато говори за природата, той говори от големи дълбини, от духа, който наричаме теософски мироглед. Това е било през XIV век, когато това вече се е култивирало в розенкройцерското течение. Нищо достоверно за това не е съобщено от външни хора. Само посветените са знаели кое наистина е важно.

Има едно стихотворение от Гьоте, „Мистериите“, където една личност идва в нещо като манастир и среща група от просветлени личности, дванадесет на брой. С тях е и тринадесети, който е на път да умре. Неговите дванадесет братя говорят за него с най-красивите, признателни думи. След това се разказват някои черти на този велик човек, който е познавач на света. Казва се, че като момче той вече е убил ехидна, което означава преодоляване на нисшата природа. След това, след много смислени думи, следват редовете:

От силата, която обвързва всички същества,
човекът, който преодолява себе си, е освободен.

Човек, който е преодолял себе си, е представен в стихотворението „Тайните“ от Гьоте. Цялата ситуация, в която е въведен братът, на когото се разказва това величие, изглежда на знаещия като ситуацията с Граала или Парцифал. Гьоте не можа да завърши стихотворението, материалът беше твърде обширен. Веднъж той даде обяснение на един ученик. Той намекна за съюз от просветени хора, които са се обединили в братство. Всеки от тях представлява една от великите религиозни системи на света. Великите пратеници на тези хора са обединени в братство, където трябва да има един от водачите, който вижда единството, ядрото на мъдростта, в религиите. Това, което Гьоте казва тук, би могло да се превърне в принцип на теософското движение. Гьоте посочва тук това, което всеки посветен знае, че има таен съюз. Гьоте позволява на новодошлия да види мистериозния символ на портата: кръстът с преплетените рози. Гьоте искаше да посочи, че има такава мистерия в съвременния свят, тъй като е имало такива посветени във всички времена.

След това Гьоте търси Бога по-нататък като художник по време на своето италианско пътешествие. Той търси Бога във вселената, във всичките си творения, които дишат божественото величие; той го търси и в творенията на хората, в изкуството, което за него е продължение на природата. На 6 септември 1787 г. той пише в дневника на италианското си пътешествие:

Тези велики произведения на изкуството, които са и най-великите произведения на природата, са създадени от човека според истински и естествени закони. Всичко произволно и въображаемо се разпада; има необходимост, има Бог.

За гръцкото изкуство Гьоте казва:

Подозирам, че са действали според същите закони, по които действа природата и по които съм на път.

Той изразява връзката между човека и природата по прекрасен начин в книгата си за Винкелман:

Когато здравата природа на човека работи като цяло, когато той се чувства в света като велико, красиво, достойно и ценно цяло, когато хармоничният комфорт му дава чиста, свободна наслада – тогава вселената, ако можеше да се чувства, би ликувала, сякаш е достигнала целта си, и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие. Защото каква е целта на всички усилия на слънца и планети и луни, на звезди и млечни пътища, на комети и мъглявини, на светове, които са се появили и все още са в процес на формиране, ако в крайна сметка не за това щастливото човешко същество несъзнателно да се наслаждава на съществуването си?

Това, което живее в човека, в дълбините на човека, като духовно-умствена същност, е самата Природа и за човека тя става съзнателна в душата на човека. Именно това интуитивно възприятие е ръководило Гьоте, когато се е опитвал да оформи легендата за Фауст в нова форма. Тази легенда е изразявала това, което редица хора са чувствали по това време. В средновековния Фауст виждаме човек, който иска да разпознае божественото в самата природа. През Средновековието търсенето на божественото в природата се е възприемало като отстъпничество.

Божественото може да се намери само в религиозните записи на Библията. От другата страна е легендата за Фауст, който търси божественото в природата и сключва договор с дявола. От другата страна е Лутер, който, както разказва легендата, хвърля мастилницата на дявола в главата му. Фауст става жертва на дявола; той става светски човек и лекар, който иска да разпознае великия Бог в природата. През Средновековието такива хора са били наричани „синове на дявола“. Гьоте внася нещо ново в идеята за Фауст; неговият водещ принцип е: Който се стреми, ние можем да го изкупим.

Стремящият се човек, който търси източниците на природата, който търси духа на природата, трябва да достигне целта. Гьоте е сериозен в тълкуването. Където човек не само търси нещо душевно и духовно в себе си, но и където се издига до осъзнаването, че всичко около нас е одушевено, там той е на правилния път. Когато погледнем човешкото същество, трябва да кажем, че нашият пръст, например, е мислим само като крайник на целия ни организъм. Човекът живее под илюзията за лично аз, защото се посвещава на идеята, че е независим и самодостатъчен, а не член на целия земен организъм. Но ако човекът бъде издигнат на няколко мили над земята, той вече няма да може да живее; той ще трябва [да претърпи нещастна смърт от] задушаване и да изсъхне като пръста на ръката ми, ако бъде отрязан. Гьоте разпознава земния организъм. Има дълбоко признание в желанието му да позволи на Фауст да проникне до източниците на живота и да характеризира духа на земята с думите:

В потопа на живота, в бурята на действието
аз се нося нагоре и надолу,
преплитам напред-назад!
Раждане и гроб,
вечно море,
променящо се тъкане,
сияен живот,
така че аз творя на бърмчащия стан на времето
и тъка живата дреха на Божеството.

Как Гьоте се е поставил в духа на космоса, как чувства и усеща духа в космоса и как живее и в човешкото сърце, се вижда, когато той кара Фауст да говори със същия Земен Дух другаде. Там разбираме, че Гьоте вижда същото дело във всяко дърво, всяко растение, както и в човека:

Възвишен Дух, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Ти не обърна напразно лицето Си към мен в огън.
Ти ми даде славното царство на природата
и силата да му се наслаждавам. Ти не
допускаш само студени, смаяни посетители,
давайки ми да погледна в дълбоките ѝ гърди,
като в пазвата на приятел.
Ти водиш редицата от живи

покрай мен и ме учиш на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.
И когато бурята реве и скърца в гората,
гигантският смърч се събаря, смачквайки съседни клони
и съседни стволове,
и падането му глухо пронизва хълма,
тогава ме водиш до безопасната пещера, показваш
тогава мен самия и собствените ми гърди.
Тайни дълбоки чудеса се отварят.

Ще открием теософските идеи у Гьоте отново, без принуда.

Говори се за питагорейската музика на сферите. На по-високи нива на човешко развитие има преживявания, подобни на тези на човек, роден сляп, който претърпява успешна операция и внезапно проглежда – само че много по-величествени и мощни. Такава духовна операция наистина съществува. В нея ние научаваме за неща и същества, които са навсякъде около нас в света. Светът на духа, за който Фихте говори на своята публика през 1813 г., тогава се отваря за нас. Той казва: „За това е необходимо ново чувство.“ Когато човек говори за тези светове на хората, това често се случва с тези, които говорят така, както се случва с виждащ човек сред група слепи хора, на когото той говори за цвят, блясък и светлина. Всичко, което се казва теософски за този духовен свят, е казано изцяло в духа на Фихте. Теософът не говори за отвъдно. Колко светове възприемаме около себе си зависи от това колко органи имаме за възприемане на тези светове. Колкото спящи способности се събудят в нас, толкова нови светове се отварят за нас. За днешния човек първоначално съществува ниво на съзнание, чрез което той възприема сетивни и външно възприемаеми неща. След това има друго ниво на съзнание за тези, които са постигнали способността за висше виждане. Пред въображението им се отваря нов свят от цветове, блясък и светлина. Този свят се нарича астрален свят. Още по-висш свят може да бъде възприет, когато човек постигне непрекъснатост на съзнанието, където проявленията на един по-висш свят се проявяват по начин, наречен звуци. Деваканичният свят е звучащ свят. След това този свят се пренася в ежедневно съзнание, така че човек може да го възприема и когато се разхожда сред ежедневните неща, сред маси и столове. Теософският светоглед говори за свят на душата, астрален свят, и за деваканичен свят, светът на духа, който може да бъде възприет от онези, чиито духовни очи и уши са отворени. Там, където Гьоте поставя Фауст между силите на доброто и злото, той оставя думите да отекнат:

Слънцето отеква по древния начин
в сферите на песента на братята
и предписаното му пътуване
завършва с гръмотевичен трясък.

Когато повечето хора казват, че това е поетичен образ, те разбират погрешно поета, ако си мислят, че той си измисля фраза. Истинският поет не прави това. Физическото слънце не ехти. Но ако разглеждаме слънцето като израз на духовен организъм, тогава можем да говорим за слънцето, което ехти. Във втората част на „Фауст“ Гьоте го оставя да се сблъска с подобна ситуация. Там се казва:

Чуй! Чуй бурята на часовете!

За духовните уши,

новият ден вече се ражда.

Скални порти скърцат и тракат,

колелата на Феб се търкалят и тракат,

какъв рев носи светлината!

Тя барабани и тръби, окото мига и ухото е изумено,

нечувани неща не се чуват.

Това са дълбините на мъдростта, от които Гьоте черпи. Тези, които не знаят, че Гьоте се е стремил да черпи от източниците на езотеричната мъдрост, не разбират добре Гьоте. Самият той е казвал, че дълбокият смисъл на неговата поезия няма да остане скрит.

Втората част на „Фауст“ винаги е била голям проблем за хората, както и фактът, че Мефистофел, представителят на злите сили, е свързан с Фауст. Изследователите на Гьоте също са писали безкрайно много за Мефистофел. Думата е съставена от „Мефис“ – е равно на Вердербер – и „Тофел“ – е равно на лъжец. В същото време това ни води до факта, че Гьоте е успял да черпи от източници, където може да се намери точно това значение на Мефистофел. Запознаваме се с езотеричния Гьоте от втората част на „Фауст“. Хората са мислили много за хомункулуса. Някои тълкуватели на Фауст предполагат, че хомункулусът представлява хуманистично изследване. Учените на Фауст също могат да бъдат видени да се борят с въпроса какво представляват „майките“.

Окултните учения винаги са разграничавали физическата, умствената и духовната природа на човешкото същество. Дори днешната материалистична наука разглежда физическата природа. Светът на душата принадлежи към това, което характеризираме като астрал. Духът принадлежи към деваканичния свят. Както във всеки мистицизъм, за Гьоте физическото тяло е преходното. Душата е това, което формира връзката между преходното във времето и духовното вечно. За Гьоте човешкото същество също е съставено от три части: тяло, душа и дух. За този, който по този начин разглежда структурата на човешката природа, какво се случва с него, когато човек влезе в този свят? Той идва от вечната сфера на Девакан. Източникът на духовно съществуване се нарича „Майките“. Тройният източник на човешкото същество е при Майките. Вечното съответства на духа. Душата също има вечен архетип. В теософията това се обозначава със санскритските думи: Атма, Будхи, Манас. Това се нарича божествената троица, която е при майките, на която човекът е троен образ. Гьоте иска да изобрази това, начина, по който тройната природа на

човека е съставена от дух, душа и тяло. Пред Фауст ще застане отдавна починал човек: Елена. Примерът на Елена ще бъде използван, за да илюстрира развитието на човечеството. Там ще бъде показано прераждането на духа в нова форма. Трите части на човешкото същество ще се съберат отново.

Гьоте изобразява самата душа чрез хомункулуса, който е астралното тяло на човешкото същество; тя копнее да се въплъти. Духът трябва да се присъедини към нея; тя е с майките. Сега Гьоте всъщност описва пътуването към майките по много подходящ начин. Мефисто му казва, когато Фауст влиза в царството на майките: Потъни! Бих могъл да кажа и: издигни се!

В Девачан няма разлика между горе и долу. След това му показва триножника, който му показва пътя към майките, тройната природа на човека. Фауст успява да извика призрака на починалата Елена. Фауст все още не е готов да разбере това напълно. Когато иска да прегърне Елена страстно, следва експлозия.

Създаден е хомункулус; това е именно човешкото астрално тяло. Това астрално тяло трябва да получи физическо тяло. Гьоте го насочва към древногръцките философи. Той иска да има „напълно практичното“ за астралната душа. Сега той трябва да се научи от гръцките философи как да се зароди и развие. След това е описано цялото развитие през камъни, растения и до човешкото същество. Процесът на преминаване през растителното царство е подходящо описан като „то хърка така“. Накрая виждаме как възниква възможността тялото да се свърже с душата, когато дойде Ерос. Хомункулус е разбит на парчета в черупката на Галатея; като дух той вече не съществува, той се е свързал с елементите.

В поемата за великия свят виждаме как Гьоте е въплътил своя възглед в нея. Гьоте описва възгледа си по различен начин в приказката за зелената змия и красивата лилия. Начинът, по който е създадена „приказката“, би трябвало да покаже, че изразеното тук е възможно. По време на приятелството им Гьоте и Шилер публикуват „Писма за естетическото възпитание“ като вид зестра. Шилер моли Гьоте да направи принос. Гьоте му пише, че не може да изрази това, което има да каже, по философски начин, а че ще го представи в картинна форма. Така той написва приказката за зелената змия и красивата лилия. Ако искаме да разберем какво е имал предвид Гьоте под „приказка“, трябва само да прочетем какво е писал Шилер на Гьоте по това време. Шилер вижда в царството на красивата външност, в царството на художествената външност, междинна област, която издига хората от царството на необходимостта, на чувствената природа, до вътрешна свобода. Той вижда в твореца човека, който намира духовното във физическото, така че чувственото да се одухотвори. По този начин изкуството може да помогне на хората да се издигнат над чувствения свят. Това е средство за тях да пречистят и одухотворят инстинктите си. Хората могат да следват инстинктите си, когато са толкова пречистени, че вече не вървят срещу духа, така че хората не могат да не желаят идеала. Гьоте представя това в един велик образ, но такъв, който е извлечен

от безкрайни дълбини. В блуждаещия огън от приказката, който прекосява река и трябва да обещае на лодкаря да плати за пътуването им с три глави лук, три артишока и три зелки, ние разпознаваме нисшия аз на човека, его природата, която има потенциала да развие тричастната, висша, бъдеща природа, а именно мъдростта или манас, добрата природа или будхи, благочестие и силата или атма, сила. Развитието на човека до тази висша троица се нарича посвещение, което се осъществява в мистериите. Постепенно, във великия процес на еволюция на човечеството, всички хора ще станат посветени.

В целия езотеризъм водата се използва за описание на астралния свят.

Човешка душо, колко си подобна на водата!

казва Гьоте. Има два типа човешка природа: едната, която придобива мъдрост в егоизма, другата, която придобива мъдрост, работейки от опит към опит. Ако астралът – реката – приеме златото, мъдростта, придобита в суета, тогава той ще пламне. В езотеризма оригиналът е представен от лотосовите цветове, от нещо, което може да се обели, така че да остане зародиш. Блуждаещите светлини представляват човешкото его, което иска само да блести; змията представлява човешкото его, което се отъждествява с мъдростта. Гьоте веднъж е казал:

Ако окото не беше слънчево,

как бихме могли да видим светлината?

Когато змията свети отвътре, тя може да влезе в храма, където човечеството придобива трите най-висши блага, които са представени от трима царе: мъдрост, благочестие или красота и сила. Старецът с лампата представлява начина, по който повечето хора сега са просветени. Религията е символизирана от съпругата на стареца. Красивата лилия представлява вечното, което човек може да постигне само когато е пречистен. Най-висшето убива всичко живо и незряло. Но чрез мистичната смърт човекът постига най-висшите духовни дарове. В тази приказка Гьоте е вложил най-дълбоките истини на езотеризма. В нея той показва как човекът постига най-висшите блага на човечеството чрез жертвата на нисшата си природа. Същата идея е изразена в поговорката, която се появява в Западно-източния диван, в стихотворението, което започва:

Не казвай на никого, само на мъдрите,

защото тълпата ще се присмя.

Накрая той говори за жертвоприношението на нисшата природа и духовното прераждане на човека:

И докато нямаш това,

това: Умри и се прероди!

Ако си само скучен гост

на тъмната земя.

XXI. Върху „Мистериите“ от Гьоте

В средновековното християнство тримата мъдреци от Изтока представляват трите континента - Европа, Азия и Африка. Точно както подобни неща са свързани с велики истини в езотеризма, така е свързана и илюзията, че единият крал е мавр, вторият - европейец, а третият - ориенталец. Тримата мъдреци от Изтока са свързани с велики космически истини. Само преди две седмици казахме, че теософията ще възстанови на човека прякото възприятие, правилното разбиране за това какво се случва в течение на една година, така че промените да ни покажат как нашият дух съвпада с космическите събития.

Точно както не виждаме просто физическо движение, когато ни гледа човешко око, а правилно правим заключения за вътрешното състояние на човешката душа от външния поглед на окото, така и теософът осъзнава, че във всеки гръм и светкавица, във всяко глътка въздух, във всеки изгрев и залез, трябва да се търси само физическият израз на духовни същности. И точно както ежедневните събития дават на съществата представа за съществата зад тях, така и редовно повтарящите се явления през годината разкриват делата на божествен дух, който действа по закон. Виждаме как силата на слънцето нараства все повече и повече от пролетта нататък, как слънцето възвръща силата си от най-кратките дни, как събужда забуления живот на земята и го оставя да поникне отново, как силата на слънцето се изразява във външни дела. От определен ден нататък силата на слънцето отново намалява, дните стават все по-къси. Когато и най-малката физическа сила на слънцето достигне до нас, животът се оттегля под повърхността на земята. Човек може да усети и преживее, че зад всички дела на външната природа стои духовното творение на духовните същества.

Ако проникне още по-дълбоко, ученията, култивирани в мистериите, му казват, че не само това се случва, но и че с нарастващата слънчева сила активността на слънчевите същества намалява, че по времето, когато външната слънчева сила е най-слаба, друга сила се увеличава. В най-кратки срокове друга, духовна сила, е най-силна. Когато тъмнината е най-голяма, има светлина през годината, която свети най-ярко; традициите на мистериите винаги са изразявали това. Коледа е свързана с дълбоката мъдрост на света. Всички легенди ни казват, че боговете спят по обяд. Има райони, където църквите са отворени през целия ден, затворени само по обяд; това се основава на същата предпоставка. Това, което християнското човечество празнува като Коледа, може да се разбере само от мистериалното учение. На ученика са показани слънцето и луната, както се редуват в нормалния си ход. Специално им е посочен фактът, че през нощта самата земя забулва слънчевата светлина. На Коледа, в най-дълбока тишина, на ученика е показана прозрачна земя, през която може да се види слънцето. „Да видиш слънцето в полунощ“ е древният обичай на Коледа. Тези, за които материята не е пречка, могат да видят през земята

слънцето от другата страна, а именно слънчевите същества. Противно на традицията, че боговете спят по обяд, се е вярвало, че боговете бдят в полунощ, защото в полунощ духовната светлина може да се види най-добре. Това трябва да се прави с особена тържественост по Коледа. Можем да разберем, че това продължава да има ефект и в наше време, тъй като Коледа е в този сезон. Езотеричното християнство също вижда тяло в слънцето и точно както човекът не се задоволява само да наблюдава тялото физически, така и християнинът е наясно, че чрез слънцето тялото на духовно същество става видимо и че Христос е главата на духовните същества.

Физическият факт, че Луната отразява слънчевата светлина, е израз на духовен факт, който е в основата на физическия. Дори в еврейската епоха хората са казвали: Преди силата на Христос да действа и да твори в самата земя, тя действа по косвен начин. Еврейският закон преди Христос е бил духовният фон на Луната. Докато хората на Земята са били незрели и не са били готови да приемат силата на Христос, те е трябвало да приемат отразената светлина на Луната. Чрез Мойсей ние получихме закона; законът беше духовна слънчева светлина в отражението на Луната. Посветените можеха да видят силата на Христос чрез Земята по Коледа. С идването на Христос на Земята, духовната сила на Слънцето се обедини със силата на Земята и това е произходът на християнската Коледа. Тя празнува момента в еволюцията на Земята, когато човекът е узрял, за да приеме вътрешното слънце, и сега човекът трябва да може да вижда през прозрачната Земя. Това, което преди е било мистериозен празник, се е превърнало в християнска Коледа. Сега човекът трябва да усеща силата на Христос и през деня и на Земята, не само на слънцето. Това говори много. Хората усещали духовната слънчева светлина в отраженията на различни религии и светогледи. Тези религии и светогледи представляват тримата мъдреци от Ориента. Сега е дошло времето, когато слънцето прониква в земята като единна сила, когато човек трябва да усети основната мощ във всички религии. След това пристигат религиите, водени от звезда, звездата на Коледа. Само на мъдреците е показано прозрачното слънце, което е самата Витлеемска звезда и ги е довело до мястото, където Христос се явява в плът. Те носят злато, тоест своята мъдрост, която е приела различни форми; сега е пристигнала звездата, която ги обединява. Таманът е символ на благоговение пред силата, която носи мир във всички човешки дела, мнения и въпроси; смирната е символ на безсмъртието, пред духовната сила на слънцето. Чрез гледане през земята, ученикът получава осъзнаването, вътрешната гаранция за безсмъртието на душата. Освен това, смирната означава възкресение и съхранение. Установяването на Коледа в най-краткия ден - той е леко изместен - не е произволен акт, а израз на човешкото развитие. Християнската традиция знае какъв дълбок факт стои в основата на това. По време на обедния час боговете спят, докато в полунощ боговете са будни. Това, което действа външно, физически, е показано от мита чрез фигурата на Йоан, а

именно физическата сила на слънцето, наред с пряката сила на Христос. Когато слънцето е най-силно, духът е най-силен. Рожденият ден на Йоан е, когато слънцето е най-силно: Аз трябва да намалявам, но той ще се увеличава. От лятото към зимата физическата сила на слънцето, подобно на Йоан, намалява, а духовното слънце, подобно на Христос, се увеличава. Тези, които работят в смисъла на езотеричния Христос, са усетили тази идея за мир и хармония.

Това стихотворение е толкова велико, че в него се крие най-дълбоката черта на християнството, на езотеричното християнство. Един поклонник е изпратен в манастира със специална мисия. Там се намират дванадесет души, като тринадесетият е начело. Брат Марк е воден през много региони и ни е описан неговият характер. Казват ни, че това е дълбоко значимо, което формира външна интелектуална сила, образование и обучение. Брат Маркус се доближава до целта си след много скитания. Той се стреми към сериозно обучение в мъдростта. [Този самотен, странен скитник не притежава науката на ума, но притежава мъдрост, която говори сякаш от детски устни. Това е мъдростта, която говори чрез преобразената наука. Той говори от наивното чувство на своята мъдрост и наистина звучи сякаш идва от детски устни.] Отново трябва да вземем превъплъщението за отправна точка. Човек, който е научил много в предишен живот, който има свят от идеи и съдържание за съзерцание, тогава ще бъде превъплътен. Тези идеи не е задължително да се появяват под формата на идеи. Той търси сериозно обучение в мъдростта. [Неговата мъдрост е зряло и трансформирано знание от предишни въплъщения. Той не е научил много нови знания в настоящото си въплъщение, но е натрупал мъдрост от предишни животи.] Сега това са любов, доброта, състрадание и Брат Марк се явява не като мъдрец, който е научил много, а като зрял мъдрец, който е учил в предишни превъплъщения; чиято мъдрост се е превърнала в злато. На входа на манастира, в който влиза, той среща странен символ, който би трябвало да представлява смисъла на живота за него: кръст, преплетен с червени рози. Той вижда знака на кръста, изповядван от толкова много хора, преплетен с рози. Обърнете внимание на формулировката в това изречение, това е паролата на розенкройцера:

Кой е съединил рози с кръста?

[Това може да подсказва, че Гьоте е бил посветен в розенкройцерите. Кръстът представлява трите нисши тела на човека - физическото, етерното и астралното тяло. В живота си човек трябва да преодолее качествата на тези три тела, които са дошли при него отвън. Те трябва да бъдат трансформирани в него чрез неговото его.] Чрез факта, че собственото му его може да си каже „Аз съм“, той трансформира тези три тела. [Защото този, който няма това умиране и ставане, остава само скучен гост на тъмната земя. Нисшите тела са представени в черния кръст.] Човек трансформира тези нисши сили и качества не като форма на самоумъртвяване, а като инструменти на собственото си его, пречистени, очистени, трансформирани в

сили на собственото му его. Той убива това, което първоначално е било в него, и го оставя да се издигне отново като млада, свежа сила - висшето му его, което е владетел над нисшите сили. Умъртвените тела - черният кръст - в умъртвеното първоначално Дърво на живота като три представителя и четвърти: поникващ живот. [Четири греди на кръста са направени от дървото на кипариса, кедра, палмата и маслиновото дърво и се докосват в една точка.] Кипарисът е физическото тяло, палмата е етерното тяло, а кедърът е астралното тяло, което е било победено; маслиновото дърво, което прониква в трите долни тела като с мехлем, като с масло, като това, което подмладява и ражда отново.

Езотеричното християнство вижда в броеницата на кръста Христос Исус, чрез когото низшата природа в човека се пречиства и се издига на по-високо ниво. Когато човек гледа поникващия живот, все още непроникнат от страсти, все още спящ, само смъртно съзнание, растението е зелено. Където се издига до Аз-а в астралното тяло, където Аз-ът се изразява, там зеленият растителен сок се превръща в червена кръв. [Червената кръв, цветът на розите, е символ на Аз-а. Докато зеленият растителен сок все още блика през листата, той ни възвестява чистата, целомъдрена растителна субстанция. Проникването на тялото със страсти, желания, инстинкти причинява появата на червена кръв. В човека чистата растителна субстанция е била пропита с желания и страсти. Така човекът е придобил висшето си съзнание, чрез което възприема така, както възприема днес: чрез проникване на растителната субстанция с желания и страсти. Той отново ще пречисти егото си, ще си възвърне целомъдрието на растението. [С течение на времето егото трябва постепенно да възстанови чистата растителна субстанция. Така човекът с червената си кръв трябва, така да се каже, отново да се превърне в чиста растителна субстанция.] Докато това остава зелено, то спи.] В бъдеще червената кръв вече няма да бъде израз на неговите нисши инстинкти и желания, а на неговия висш аз. Червените рози на кръста означават както цвета на нашата кръв, така и нашата чиста растителна природа. Това създава митообразуваща сила, подобна на мъдростта. В силата, която произлиза от Христос, егото е водено нагоре, за да се превърне отново в чиста, целомъдрена растителна субстанция. В червеното цвете виждаме пречистеното, рафинирано его. Има един красив стар мит: пчелата, както отива при червената роза да суче, така е отишла при Христос Исус, за да суче от раната. [Дяволът мрази най-много червените рози!] Той иска кръвта в юмрука. Той мрази пречистената кръв, която се е върнала в червената роза. В поемата имаме дванадесет представители на различни религии, обединени във водещото, велико братство на човечеството. [Тринадесети ги води, защото той пренебрегва и обхваща всички отделни религии], за да се излеят оттук в целия свят. Точно както тримата царе идват в хармонията във Витлеем, така и дванадесетте изпращат своите духовни лъчи в света. И един води. Тук виждаме тройната висша природа на човека, лъчите, излъчващи се от една точка.

Маркус е приет в манастира и се обединява с единадесетте, за да стане дванадесет. [Брат Маркус получава най-дълбоките наставления в манастира. Стихотворението характеризира тринадесетия, водача на събранието.] Тринадесетият е представен в същността си като човек, който е възвишен в душата си, в сърцето му различните изповедания на света са балансирани. [При раждането му блесна звезда, символизираща духовното слънце, което той беше видял при посвещението си. Това е същата звезда, която блестеше за влъхвите от Изтока при раждането на Исус Христос.] Лешояд слиза и обитава мирно сред гълъбите. Мирът е атмосферата, която се разпространява при раждането на този човек. Разказва се странна сага за него в младостта му: като момче той е победил ехиднините, това е по-нисшата природа на неговото същество. В предишни животи той е придобил силата да преодолее себе си. Ехидна е била увита около ръката на сестра му. Тази сестра символизира етерното му тяло, което при мъжете е женско.] — Знаете, че етерното тяло при мъжкия пол е женско, тоест винаги при противоположния пол. Астралното тяло се обгръща около това - усойницата, змията, и той преодолява това, което се обгръща около сестра му - около етерното му тяло. Момчето практикува послушание във външния свят. Отначало то се подчинява на това, което родителският дом изисква, с известно смирение и преданост. Сега му е позволено да излезе в света и накрая, по право на раждането си, може да поеме ръководството в ордена. [По право на раждането си той е поставен начело на своя орден, което е нещо дълбоко значимо.] Дванадесетте представляват различните религии на човечеството. Всяка от тях [преживява момент в своето развитие, когато чувства, че се е доближила най-много до истината]. Всяка има нещо специално да разкаже, като специална връзка с тринадесетата. [По този въпрос дванадесетте са особено близки до тринадесетата.] В един важен момент Маркус влиза в манастира: тринадесетият се готви да напусне манастира, за да навлезе в по-високо ниво. [Тринадесетият от старците иска да се издигне до най-висшата област на мистичното. Той вече не се нуждае от физическо възплъщение. За да направят това, дванадесетте останали трябва да узреят, за да могат след това да се справят без тринадесетия.] В залата има тринадесет стола, символизиращи духовната работа на тринадесетте, а брат Маркус е показан наоколо. Задачата на всеки е символично изобразена в знак над стола. Над стола на тринадесетия е кръстът от рози. Тринадесетият, Хуманус, е посредник за хармония и мир, които са диференцирани в света. Различните религиозни деноминации, които са в конфликт, се намират тук на по-високо ниво, така че силата да не се губи, а да изтича в света. Отдясно и отляво на стола е огнено оцветеният дракон. [Огненият дракон е нисшата астрална природа, която трябва да бъде победена; а ръката в челюстите на мечката означава егото на човешкото същество, което е обгърнато от нисшата, разрушителна природа, но през който етап човек трябва да премине като мистик. Значението на този символ откриваме и при бога на войната от Централна Европа, с ръката в челюстите на вълка. Това

символизира времето, когато словото е потънало във вътрешното същество на човека. Силата на словото, чрез която човек се развива. Тук [се изразява дълбокият смисъл, че трябва да се работи]. Защото много хора гледат на това, което се върши, което е по-важно от физическата работа за цялостното развитие на човечеството. Това, което се върши от духовните центрове, е невидимо. Дванадесетте са преживели радостите и скърбите на живота и сега са събрани за различен вид работа – друга врата е затворена със завеса. [Дванадесетте мъже вече не работят тук по физически начин, а по по-висш духовен начин. Чрез собственото си усъвършенстване те работят едновременно върху по-нататъшното развитие на човечеството.]

Марк е посрещнат в предния двор и чака да влезе в най-вътрешната част. Брат Маркус е успял само да надникне в астралното царство, но има намек, че с времето ще опознае и духовния свят. Отначало той вижда само образи и цветове от него. Духовните светове, от друга страна, отекват в духовния тон, в хармониите на звука на сферите. След съня си той чува три удара и между тях лек звук на флейта. Това трябва да се разглежда като символ на хармонията на сферите. Освен това той усеща постепенното пробуждане на тройната висша природа на човека. Така той е посветен, за да стане най-накрая член на висшия космически свят. Едва тогава той действително се чувства приет във великия космически звук. Раждането на висшия човек чрез силата на розите се случва [символично представени от тримата младежи. Те означават раждането на трите висши части на човешкото същество. Силата на Христос ни издига до истинското аз като най-високо ниво на мистично-духовно развитие]. Най-голямото блаженство, което човек може да постигне, е Манас, Будхи, Атма. Чрез това той става част от великите космически тайни на развитието на земята.

Днес, в навечерието на Нова година, нашите поздрави отиват от душа на душа, от сърце на сърце, и когато прегърнем тези импулси, нашите поздрави съдържат нещо от целите на световния принцип. Една година следва друга в постоянния ход на времето. Размисли като днешните би трябвало да ни изпълват и да ни напомнят, че не само годините минават и идват, но че това са етапи към все по-високо и по-високо изкачване на индивида и на цялото човечество. Чувстваме, че това не е повторение на едно и също, а изкачване с цели в живота с истинското, истинско съвършенство на човечеството. Нека позволим на душите ни да се изпълнят с тези размисли и по този начин да почувстваме импулса на истинския новогодишен поздрав, който е ударен в душите ни от Христовия принцип, като поздрав, който обхваща цялото човечество.

Искаме да си помагаме взаимно да се издигнем, поздравяваме се на всеки етап от годината. Искаме да работим заедно, в теософско братство, за да се изкачим по пътя на човешкото съвършенство. Тогава звукът на новогодишните камбани ще съдържа нещо от хармонията на сферите. Има обичаи и традиции и когато свържем

душата с тези обичаи и със звука на новогодишните камбани, ние казваме: Искаме да си бъдем помощници един на друг в напредващото изкачване на човечеството към най-висшите му цели.

XXII. Върху „Мистериите“

Кипарис, кедр, палма, маслиново дърво: според древна легенда дървесината на тези дървета е била използвана за кръста на Христос.

Розата, целомъдреното его, е растителен сок, но червен. Пчелите долетяха до раните на Спасителя, смучеха ги и откриха в тях същото, което и в цветето: кръв, която се беше превърнала в растение. За да съчувстват напълно.

„Мистериите“. Дванадесетте в манастира са представители на дванадесетте религии и вероизповедания. Може да има дванадесет. Всички те стоят под един върховен; духът е един и същ, влива се във всички.

От устата на брат Марк мъдростта отеква като от детски устни; в най-дълбоката си простота това е божественото учение.

Тези, които знаят това и са изразили голяма мъдрост в най-висока степен в предишни прераждания, могат в следващия си живот на земята да позволят на най-висшите изрази на мъдрост да звучат от устните им толкова естествено, колкото говори дете. На най-висшето ниво има най-голямо опростяване на мъдростта. Такъв е случаят с Марк.

Тринадесетият е на път да напусне това тяло, докато е в пълно съзнание. Звезда при раждането означава, че раждането на някой такъв е от дълбоко значение за целия космос. Той побеждава змиите, което означава, че е роден на високо ниво. Трите крайника са изобразени във формата на земноводно. Символ на змия. Рибата е знакът на Христос.

Той вече е преодолял низшата си природа. Това е показано от убийството на пепелянката.

След втората половина от живота, физическата сила намалява. Духовната сила обаче се увеличава. Дори тези на високо ниво трябва да преживеят отново детството и да преминат през много, преди висшата им личност да може напълно да се разкрие. Духът се крие в силите, които притежаваме, а не в това, което научаваме; това са само форми.

Той вижда билки и става лечител. Готовността да се подчинява на волята на другите му спестява огромно количество сили за живот.

Хуманус [тринадесетият], който притежава всички човешки сили в себе си и се е издигнал над него.

Щитовете [над столовете на братята] символизируют това, което всеки от тях е трябвало да даде на света: огнено оцветен дракон утолява жаждата си в пламъци, което е трансформираната астрална природа, страстта към религията. Ръката в челюстите на мечката: дивата природа на човека се нарича мечка природа. Низшите животни са беззвучни животни. Колкото повече животното става подобно на човека, толкова повече „звук“ възниква в него. Когато „аз-ът“ се е преместил напълно в човешкото същество, той може напълно да звучи в света. Това е Рубиконът, който

човекът трябва да премине, представен в езика. Това, което е в устата, езикът, е едновременно и ръката в гърлото (Фенрисуолф).

Човек трябва да използва това, което хората вече са постигнали, а не да иска да постигне всичко сам. Това е безполезно усилие. То черпи сила от света. Тук все още се случва много. Бялата ложка е сред нас, винаги.

Тримата младежи: трите висши крайника на човешкото същество.

Изглежда сякаш са дошли от нощни танци,
съвсем освежени и красиви след радостно усилие.

По време на сън астралното тяло е във висшия свят и носи нова сила. Това не трябва да се приема интелектуално, а да се усеща: от смирението и простотата идва най-висшата мъдрост.

XXIII. Теософия, Гьоте и Хегел

I. Откъс от нидерландска брошура

Горното беше заглавието на лекция, изнесена от Рудолф Щайнер в Амстердам в четвъртък вечерта в сградата „Van het Nut“.

Лекторът, представен на публиката си като генерален секретар (председател) на Германската секция на Теософското общество, започна с описание на концепцията за теософията. Теософията иска да бъде движение за задълбочаване на духовния живот. И е справедливо да се каже, че теософията в наше време представлява това, което възприемаме като велико движение в целия културен свят.

След това лекторът посочва нарастващия интернационализъм и продължаващото изчезване на стените между хора и хора, между народи и народи, през вековете. В материалната област виждаме банкера, индустриалеца, търговеца да играят важна роля тук. Но всичко това като материални явления са последствия от съществуването на общи идеи, от интернационализацията на идеите.

Това, което видяхме в по-ранни векове (и дори сега) в религиозната сфера, разделяйки един човек от друг и един народ от друг, е великолепно преодоляно от теософията и това е възможно само защото теософското духовно течение се простира до най-дълбоките основи на духовния живот.

Не е теософското отношение, което казва: „Как е възможно да сме стигнали толкова чудесно далеч“ и поглежда назад с известно съжаление към старите „детски“ вярвания.

Ние в теософията напълно се отвърнахме от заблудата, че можем да гледаме отвисоко на постиженията на човечеството в по-ранни времена.

За да покаже връзката между поета Гьоте и философа Хегел, както и теософския възглед за живота, лекторът ще представи последния чрез няколко основни принципа:

Първият принцип е, че този видим свят се основава на невидим свят; второ, че човек може да опознае свръхсетивния свят зад сетивния свят. Но: свръхсетивният свят не може да бъде достигнат с обикновеното сетивно възприятие. Теософията не се занимава с магия, със суеверия, с връщане към стари фантазии. Този, който възприема не само фактите на материалния свят, но и духовните причини за него, осъзнава висша способност в себе си.

След това д-р Щайнер дава любим пример за човек, който е роден слеп и е претърпял операция. Пред него се отваря свят на възприятия. Безкрайност от светлина и цвят се влива в окото му, което сега вижда, за което човекът преди това не е имал представа и не е можел да си състави представа. Като гражданин на нисшите природни царства чрез своята нисша природа, човешкото същество, от друга страна, чрез своята висша природа, принадлежи към царството на висшите

светове, от които е изградено неговото същество. И така, човешкото същество стои със своето вътрешно същество между две царства.

Сега виждаме как животът на отделния човек се развива външно между раждането и смъртта и как той става все по-богат на опит чрез възприятието на външния свят. И се питаме: Какво и къде е поел човекът през цялото това време? Това, което сме погълнали, се трансформира от смъртта в семе за различно развитие. Сумата от житейския ни опит е достигнала душата ни и в момента на смъртта плодът на живота се представя като семе. В нов живот, в ново въплъщение, семето се разгръща. Можем да възприемем това в развитието на човек от момента на раждането.

Това, което възприемаме, не може да се обясни само с този един живот. Точно както растителният зародиш ни води към по-ранно растение, така и този духовен душевен зародиш ни води към по-ранен духовен живот. Това обикновено се нарича прераждане.

Всеки живот обогатява душата с плодовете на живота и всеки живот, в който човек навлиза, е по-богат: Всичко, което имаме в себе си, сме го придобили в предишни животи. И знаем също, че мислите, живеещи в този свят, са плод на по-ранно човешко развитие. Но виждаме, че както старите приказки и митове, така и това, което в момента наричаме наша наука, са само форми на човешко развитие – и че по-късно ще постигнем други, по-висши форми на това развитие.

Когато разгледаме всичко това, можем да изградим мост към поета Гьоте и към философа Хегел. Още от самото начало откриваме основа за теософски чувства в цялото същество на Гьоте. Още като момче Гьоте се опитва да открие собствената си божествена духовна природа чрез своите духовни преживявания.

Седемгодишното момче не може да разпознае външните религиозни форми на своето време като свои собствени, затова си построява олтар върху катедра и поставя върху него камъни и растения от геоложката колекция на баща си: природни продукти, които възприема като изрази на божествения живот. А след това иска да запали жертвен огън и оставя първите лъчи на изгряващото слънце да паднат през горяща чаша и да запалят жертвената свещ на олтара, който сам е издигнал.

Като художник също не търси нищо друго освен великия живот на свръхсетивния свят, например по време на пътуванията си из Италия. Той казва още, че изкуството е най-достойният тълкувател на духовния свят. Трябва да се разгледат и писмата му до Винкелман, където той описва възгледа си, че всичко, което съществува в природата по отношение на ред, хармония и мярка, се отразява в човека, където то ликува до най-високия връх на съвършенство.

Шилер пише на Гьоте: „Скъпи приятелю, отдавна, макар и отдалеч, наблюдавам хода на твоя дух.“ — „Ти вървиш по труден път, но със сигурност ще го намериш... и

т.н. Още от самото начало Гьоте чувства, че е роден от духовно-космическата природа.

Че Гьоте е разпознавал духовното в човека, се вижда не само от стихотворението от 1790-те години „Мистериите“, в което той говори за розенкройцерския символ: черния кръст с червените рози; той представя своето кредо още по-красиво в приказката за красивата лилия и зелената змия и в поемата си „Фауст“. Ораторът се позовава на писмата на Гьоте до Екерман, където казва, че неговият „Фауст“ може да се разглежда от две гледни точки: първо, той е нещо за хората в театъра, но след това в него има и нещо за посветения, който вижда духовния живот зад чувствения живот на човека. Тези, които нямат това, умирането и ставането, остават само скучни гости на тази тъмна земя.

След това ораторът посочва други неща, които са толкова добре познати на повечето хора, но разбирани от толкова малко хора и със сигурност не от повечето коментатори на Гьоте: в пролога, където Гьоте говори за „хармонията на сферите“ и небесните хорове; в повторната поява на фигурата на Елена във втората част, Елена, която вече е починала; и накрая върху хомункулуса, с който той иска да внуши нищо друго освен това, което е човешко, от въплъщение на въплъщение: душата: Той беше твърде щастлив да бъде въплътен.

Ораторът е по-кратък по отношение на Хегел, именно поради вече напредналото време на събранието. Хегел е съвременник и в много отношения ученик на Гьоте. Той е разбирал всичко за Гьоте, с изключение на теософската основа. Хегел показва докъде може да стигне човек, който не познава гореспоменатите основи на теософията.

Вземете чаша вода: можете да черпите вода от нея само ако тя е в нея. А човек може да черпи мъдрост само от свят, който сам е изграден от мъдрост. Хегел се е стремил да докаже това.

Хегел разпознава света на идеите като кохерентен духовен свят, независим от природата, и нарича този свят чиста логика. За Хегел „логос“ има значението на: великия първоначален план на света, сборът от идеите, които са в основата на този свят.

След това лекторът посочва добре познатата систематика на Хегел и проследява как той говори за трите страни на идеите: - идеята сама по себе си - идеята в природата, разпространена в пространството и времето, където тя ще се самоосъзнае, сливайки в различни форми, до хората и по-нататък - след това идеята, връщайки се към собствената си чиста същност, след като се самоосъзна. Но, казва ораторът, Хегел носи в себе си всички ограничения на своето време. Не бива да виждаме само философските линии, нито да разглеждаме „света на идеите“ като нещо абсолютно. (Ораторът сякаш е имал предвид: не като нещо конкретно). За Хегел научният възглед за света се е превърнал в абсолютен и човек винаги има усещането, че Хегел има предвид, че когато човек е схванал света на идеите,

човечеството е стигнало до своя край. Хегел не е знаел нищо за безкрайността на формите, чрез които светът на идеите постепенно става съзнателен в последователни животи, и че човек трябва да научи логоса на чувството, както и логоса на идеята, за да живее и преживява. От философията на Хегел се е зародил един вид материализъм.

[След като говори] неуморно почти два пълни часа с голяма умствена сила, този изключителен оратор завърши лекцията си с подходящите думи на Гьоте:

Ако окото не беше слънчево,

как би могло слънцето да ни радва?

Ако душата не беше божествена,

как би могло божественото да ни радва!

II. Доклад в "Algemeen Handelsblad" от 7 март 1908 г

Теософия, Гьоте и Хегел.

Горната тема беше обсъждана снощи в „Nutsgebouw“ на голяма публична среща, свикана от Холандската секция на Теософското общество, с лектор д-р Рудолф Щайнер, генерален секретар на Германската секция.

Лекторът – интересна фигура: остро очертан, аскетичен мислител с дълбоки, искрящи черни очи и дълга, матово черна коса, сресана назад; на всичкото отгоре талантлив оратор – започна речта си с обобщение на същността на теософията и нейните учения.

Той говореше за възможността, толкова позната и окуражаваща за онези, които са се потопили в теософски идеи, но все пак толкова шокираща, внушителна, да не кажем страховита, за новациите, човекът да надрасне физическия, сетивно възприемаем свят, който го заобикаля непосредствено, и да се движи и развива на свръхсетивно ниво на съществуване, като по този начин се издига над себе си; възможността човекът, не чрез магия или с помощта на всякакви суеверия, а чрез култивиране на способностите на душата, които спят в него, да търси и намира духовните основи, върху които се основава сетивното му съществуване.

Д-р Щайнер продължи да говори за доктрината за прераждането, според която човешката душа, натрупвайки житейски опит в поредица от животи, расте в способности, дарби и аспекти, разгръщайки се отново и отново в нов живот като ефект, следствие, резултат от предишни животи, и след това, обогатена от нов опит, се връща обратно в състояние на кондензация и концентрация, за да си проправи път нагоре от света на несъзнателното чувство, от който се е родила, през света на идеите или съзнателното чувство, до онзи световен план, където единството на знанието и волята ще се роди от съзнанието на идеите и човешката душа ще се върне към вечно-духовното ядро на съществуването, от което е произлязла вселената.

Момчето Гьоте вече е било наясно с това вечно духовно ядро на съществуването.

Той си е построил олтар от растения и минерали, за да прослави цялото творение, и

е запалил върху него тамяната свещ на слънцето, вечното най-велико проявление на вечния Бог.

Достигайки и мъжката пубертетна зрялост, той не спира да търси трансценденталните основи на всичко съществуващо. Пътувайки из Италия и възхищавайки се на древни художествени съкровища, той пише на приятелите си във Ваймар за откритието си за „необходимостта от творчество – Бог“.

И също: „Подозирам, че древните гърци са създали произведение на изкуството според същите закони, по които природата също извършва своята творческа работа, закони, [чиито] следя.“

И по-късно, все още в работата си за Винкелман, той пише: „Всичко, което природата притежава по отношение на ред, хармония и мярка, е обобщено в човека.“

Други велики фундаментални идеи, върху които се основава теософията, също са доминирали у Гьоте и са изразени в неговите произведения.

Така, неговият незавършен труд „Мистериите“, датиращ от 1780 г., е подходящо обобщение на теософските идеи, където доктрината за прераждането е разпозната в този красив образ: „От устата на този поклонник струи мъдрост, като от устните на дете.“

И отново, в приказката за зелената змия и красивата лилия, но особено във втората част на „Фауст“, откриваме признание за това учение и други подходящи интерпретации на теософските идеи на Гьоте.

Без да навлизаме в подробности, не бихме могли да следим цитатите на говорещия. Ще споменем само изненадващото му обяснение на загадъчната „фигура на хомункулус“ от втората част на „Фауст“ като човешка душа по пътя към прераждането.

Д-р Щайнер също така е усетил великите фундаментални мисли за света, които Гьоте е „вложил в поемата“ във философията на Хегел. Той също е разпознал Бог, Логоса – тази дума, която води началото си от първоначалното си значение – в „първоначалната идея за света“. Той е видял сбора от идеи, лежащи в основата на чувствено възприемаемото съществуване, което по този начин се превръща в образ на „духа в себе си“. И в изолирания субективен дух на човешкото същество Хегел е видял и е почитал макрокосмоса, отразен като микрокосмос.

Но абсолютизмът на Хегел, роден от ограниченията на светогледа на неговото време, му попречи да продължи по-нататък. Непрекъснатото развитие на човешката душа като микрокосмос до постигане на единство с космическото ядро не е признато от него. Но това не омаловажава величието – сега до голяма степен неразбраното величие – на неговата основна идея, която е била чисто теософска, подобно на тази на Гьоте, когато е писал:

Ако очите не виждаха слънцето,
как би могла светлината да ни радва тогава?

Ако в нас нямаше Божията сила,
как би могла божествеността да ни радва тогава?

С този цитат д-р Щайнер завърши лекцията си, която беше изслушана с голям интерес от многобройната публика от дами и господа.

XXIV. Гьоте, Хегел и теософията

Много читатели на „Фауст“ на Гьоте ще усетят нещо много значимо за всяка човешка душа и сърце, когато чуят думите на поета да отекват, които изобразяват как Фауст, този представител на най-висшите стремежи на човечеството, как този Фауст, след като е преминал през всичко, което нашата наука от най-разнообразните си клонове може да постигне, стои в затруднение, борейки се за знание, което означава повече от задоволяването на теоретичните нужди на ума, което обхваща всичко, от което човекът е най-необходим в най-мрачните си часове, за утеха и за възвисяване на живота, за сила на съществуването и за творчество в реалността. И когато думите на поета ни посочват възможността да се издигнем отвъд обикновената интелектуална теория в сферата на духовния свят, когато ни се посочва фактът, че има нещо по-висше, което може да се постигне от теорията и мъдростта на ума, това може би ни подтиква, ако се интересуваме от това, което трябва да се включи под името теософия в съвременните духовни пътища, да погледнем какво се е вляло в немския културен живот чрез Гьоте от този конкретен ъгъл. Може би ще бъдем призвани да се вгледаме в това, което всъщност се крие зад този израз на Гьоте, когато, подобно на Фауст, вижда пред очите си знака на макрокосмоса, казва, че сега знае какво има предвид мъдрецът с думите:

Духовният свят не е затворен,
умът ти е затворен, сърцето ти е мъртво!
Стани, изкъпи се, ученик, неustraшим
Земната гръд в утринната зора!

В известен смисъл това е покана от самото творчество на Гьоте да бъде разгледано от гледна точка на духовната наука. Подобно разглеждане на делото на велики личности, оказали дълбоко влияние върху културния живот, е в голяма степен в сферата на духовната наука, защото тази наука никога не може да изпадне в грешката на други течения, твърдяйки, че всичко, което е наистина ценно от гледна точка на човешкото познание, е създадено само чрез тях. Тогава човечеството би могло да има малко доверие в осъзнаването, което би възникнало с поговорката: „Като изстрел от пистолет, то току-що е създадено.“ Откакто съществува човешкото мислене и стремеж, хората са търсили истината. Трябва ли всички онези, които са предшествали въпросните изследователи на истината, да са търсили напразно, само за да бъдат хванати в заблуда?

Как можем да се държим по начин, подобаващ на достойно отношение, ако непрекъснато повтаряме как сме стигнали толкова славно далеч именно с нашата мъдрост? Теософията не поставя такива изисквания. Тя се стреми само древната мъдрост, която винаги е вливала в сърцата на онези, които са се стремили към истина и мъдрост, да бъде придадена в специална форма и облик; на това ще бъде дадена нова форма, съответстваща на настоящия живот. Следователно, част от

задачата на теософията е да разпита великите умове на миналото как техният стремеж се свързва с това, което ние изследваме днес чрез нашата духовна наука. Избираме този, който е постигнал нещо толкова значимо, Гьоте, и ако поставим до него някой, който е непознат днес и е такъв от дълго време, не непознат по име, а по това, което е искал и заповядал, Хегел, тогава днешните размисли могат да ни покажат как именно теософският живот ни прави възможно да оценим част от неразпознатото, защото теософията е инструмент за намиране и разпознаване на дълбини, които не биха били разкрити по никакъв друг начин. Ако първо се потопим в Гьоте, наистина не ни е трудно да открием в неговата природа онази основна черта на духовно-научната воля и знание, която се характеризира с това, че вижда невидимото на духовния свят във всичко видимо.

Във всичко видимо виждаме външната физиономия на духовното, външния израз на нещо свръхсетивно, точно както виждаме в човешкото лице израза на това, което живее в духа, в душата. Но не бива да гледаме на Гьоте както някои подмазвачи, казвайки, че Гьоте е имал в ума си това, за което копнее цялото човечество, но не е искал да го изрази с ясни думи, не е могъл да го изрази с напълно определени словесни форми и че се е стремиял да го изрази тук с по-мрачни, мъгляви чувства. Швабският Вишер, авторът на „Auch Einer“, вече е беснеел за това, че човек иска да намери кредото на Гьоте във факта, че Фауст говори на Гретхен:

Чувството е всичко;
името е звук и дим,
замъгляващ небесно сияние.

Колкото и вярно да беше това в разговора с Гретхен, то е също толкова невярно във всички останали отношения, защото не всеки, който има искрен стремеж, иска Гретхенска мъдрост, въпреки че в много случаи тя се търси само като Гретхенска мъдрост. Но у Гьоте нещо съвсем различно е било живо от младостта му, от детството му нататък. Ако го проследим назад до детството му, не откриваме никакво духовно-научно познание, но откриваме същото емоционално формиране на душата, цялостното отношение на теософски мислещ човек. Виждаме седемгодишното момче неудовлетворено от всякакви емоционални преживявания от всички външни религиозни форми, които се стичат към него от заобикалящата го среда; но той може смътно да усети и почувства по-висша духовна реалност. Той търси в ботаническата колекция на баща си всякакви растения, избира всякакви минерални предмети и ги поставя на пюпитр, който е неговият олтар. И още в детството си, в копнеещата си детска душа, той иска да принесе жертва на великия Бог на природата, както по-късно го нарича с ясни думи, когато извиква това, което се случва в света, иска да го доведе толкова мистериозно пред душата си. Взява малка пръчица тамян, поставя я отгоре и, като фокусира първите лъчи на утринното слънце, запалва свещта. По този начин той извършва жертвоприношението си със свещ, запалена от самите сили на природата. Още като момче той мисли за това,

което е скрито и омагьосано зад физиономията на природата. И това остава в душата му през целия му живот. Звучи ни прекрасно, когато чуем неговия прозаичен химн, който той изрича на писател като израз на това, което природата означава за него, скоро след пристигането му във Ваймар. Това е химнът „Природа“: Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея – неспособни да излезем от нея, нито пък да се потопим по-дълбоко в нея. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлича в цикъла на своя танц и продължава с нас, докато не се уморим и не паднем от прегръдките ѝ.

Или когато се сетим за великите думи: всичко е природа. Тя е измислила смъртта, за да има много живот. И така продължава. Самият Гьоте по-късно признава, че поемата е основана на идеята, че духът обитава всички природни процеси, точно както духът е в основата на всичко, което е лично. Той търси физиономията на духовния живот; чрез това го виждаме подтикнат да наблюдава природата в нейните взаимовръзки. Тук не можем да навлизаме в подробности за него като натуралист, но можем да посочим, че той отива отвъд това, което ще се превърне в негова специализирана област на изследване във всяко отношение. Навсякъде виждаме в него стремежа, който може да се види още през студентските му години, отделният природен обект да му предоставя информация за взаимовръзките в живота. За тази цел по-късно той учи във Ваймар; посещава лекциите на Лодер за костната структура, сравнителната анатомия и т.н. Той не иска да разглежда само фрагментираните части на природата; От това виждаме, че по време на италианското си пътешествие той е написал: „След всичко, което видях тук от растения и животни, бих искал да направя пътешествие до Индия, не за да изследвам нови неща, а да погледна старото по свой начин.“ Неговият начин на гледане на нещата обаче е да вижда писменост във всичко, която мистериозно изразява духовния живот зад него. Че Гьоте има това предвид, ни става особено ясно, когато видим как той подрежда целия живот под една гледна точка, под една перспектива. В Италия той получава първоначална представа какво може да означава гръцкото изкуство за неговия велик ум. Преди това той е обсъждал много неща с Хердер. Чрез мисленето на Спиноза той се е образовал до идеята за божествено-творческа същност зад явленията; но не е бил доволен от това. Искал е да разпознае божествено-духовна същност в самия човек. Той пише на приятелите си от Италия, докато стои пред произведението на изкуството, което му е дало тайната на гръцкото изкуство: Има необходимост, има Бог. Имам чувството, че гърците са действали по същите закони, по които работи природата, и аз съм по техните следи.

Следователно, изкуството е продължение на творческия процес на природата. Художникът трябва да се потопи в законите на света и след това да продължи делото на природата; това, което природата позволява да премине от свръхсетивното към чувственото на по-ниско ниво, художникът трябва да направи на по-високо ниво. В книгата си за Винкелман той казва:

Когато здравата природа на човека работи като цяло, когато той се чувства в света като във велико, красиво, достойно и ценно цяло, когато хармоничният комфорт му дава чиста, свободна наслада - тогава вселената, ако можеше да почувства себе си, би ликувала, сякаш е достигнала целта си и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие.

Така, за Гьоте, човешкият дух е това, което вече живее в строгата природа, в скалите и растенията, това, което се развива там чрез животното, става съзнателно за Гьоте в най-съкровено човешко същество, и когато човекът излива духа си във форми, тогава самият той създава като по-висша природа отвъд себе си. Но това е нещо, с което той се е родил, да вижда духа във всичко, което вижда, е било естествено за него, толкова естествено, че е могъл да се проведе важният разговор между Гьоте и Шилер след лекция на Бач в Йена. Шилер отбелязва по-късно, че винаги има нещо мрачно в това да се гледа на природата само в детайли и никога като цяло. Гьоте отговаря, че човек може да се процедира и по различен начин, може да се премине от цялото към частите и да се основава действителното наблюдение върху духовното. След това той рисува символичната картина на растение и казва за него, че то е първоначалното растение и съдържа всички останали в себе си; с него човек може да образува и измисля нови растения по всякакъв начин, от най-ниските до най-висшите растения. Шилер, който по това време не може да се издигне до такива висоти, скоро сам стига до този възглед. Но сега той отговори на Гьоте, че това, което е скицирал, не е преживяване, а идея. Гьоте изобщо не разбираше това, а по-скоро си мислеше, че ако е идея, значи я вижда с очите си. Тук два мирогледа стоят рязко противоположни един на друг. Шилер вярваше, че може да схване духовното само чрез абстракция; Гьоте – чрез съзерцаването на идеята с духовни очи. Гьоте беше наясно с факта, че духът живее във всичко, че творческите духове преобладават под чувственото, и Гьоте не само развива този мироглед по теоретичен начин, но и го вгражда в своите произведения, във всичко, което прави, по поетичен начин. Това е особено очевидно, когато се опитваме да схванем дълбочината на втората част на „Фауст“. По онова време този светоглед в никакъв случай не се е ограничавал до Гьоте или се е срещал само у малцина; по-скоро това е била интелектуална атмосфера, в която са живели най-добрите умове на Германия по това време, а Хегел също е израснал от тази интелектуална философия. Разбира се, за мнозина, които са чували само малко за Хегел, той е отхвърлен философ, един от големите носители на грешките на миналото. Когато хората се обръщат към велики умове, те се държат много странно. Има едно красиво произведение на руския учен Хволсон: „Хегел, Хекел и дванадесетата заповед“. В него е дадена добра характеристика по определен начин. Авторът е отличен физик; той е добър в извеждането на заключенията, които с право могат да бъдат извлечени от нашия съвременен светоглед. Неговата дванадесета заповед всъщност е много очевидна; но не е разбираана от мнозина. Тя гласи: „Никога не пишете нищо, за което не знаете нищо!“

Тези, които са добре запознати с интелектуалния живот, знаят, че Хволсон не разбира Хегел; така че той е перфектен пример за неговата заповед. Лесно е да се осмееш, когато нещо е извадено от контекста. Човек трябва да познава целия контекст. Хегел е ум, който е бил узрял, много узрял, но едва за първи път е проявявал себе си със собствените си идеи. Роден в Щутгарт още през 1770 г., той публикува първата си творба, която за повърхностните в духовните въпроси е може би в много отношения неразбираема днес, едва в напреднала възраст. Но тази творба би трябвало да бъде дълбоко значима за всеки, който иска да достигне висоти в духовния живот. Тя е „Феноменология на духа“. Тя трябва да ни се струва сякаш извира от духовния живот чрез външния му генезис.

Той показва, че е бил способен да пренебрегне нещата от външния свят с максимална концентрация. Необходима е била огромна интензивност на духовната сила, за да се напишат тези фини неща; последните страници са написани, докато оръдията гърмят в битката при Йена. Там е завършено това произведение, което е трябвало да ни въведе в духовния свят. И той винаги е отделял време; почти десетилетие по-късно е публикувана неговата „Логика“, а също така имаме енциклопедия и труд по юриспруденция от него. По-голямата част от неговите произведения са възникнали от лекциите му, изнесени от неговите студенти. Трудно е да се даде само една картина на смисъла и духа на учението на Хегел с няколко думи, но може би е възможно да се даде общ план. Имало е много подигравки, защото Хегел е искал да изгради целия свят, всичко обективно от духа, от идеята, защото първо не изгражда нищо друго освен понятия, нищо друго освен свят от идеи, които могат да бъдат проследени само чрез човешкия интелект; затова се казва, че той не е изследвал опита, а е искал да извлече всичко от духа, което човек може да преживее само по този начин, като изследва природата. Тук се крие най-голямата грешка в съденето на Хегел; напълно погрешно е да се каже, че Хегел е искал да измисли целия свят априори от главата си. Той е бил съвсем наясно, че реалността е разпръсната в пространството, но е знаел също, че зад тази обективна реалност има духовни връзки, които човекът схваща в образите на идеите. Какво можел да направи, за да види идеята в нещата? Той е изследвал света емпирично, но просто е виждал повече от другите. Природата също му е дала идеите отвъд грубото вещество, точно както е било с Гюте. Можели ли Гюте и Хегел да направят нещо, за да не могат другите да намерят тези идеи? Тези, които не могат да ги намерят, тогава вярват, че Хегел ги е измислил от главата си. Лихтенберг, великият немски хуморист, веднъж е говорил за книга и човек и е казал: Когато книга и човешка глава се сблъскат и звучи кухо, не винаги е вината на книгата. И когато човешката глава се сблъскат и природата и главата остане празна, защото не може да намери никакви идеи, това наистина не е вината на природата. Хегел си е поставил за задача да издигне това, което се разширява в пространството, в могъщата структура от идеи, която той нарича своя логика. Тази тъкан от идеи, за

която той образно казва, че е богът, който е бил преди сътворението на природата. Това е било повече от фигура за него. От абстрактно битие до абсолютно битие, човек има нещо пред себе си като творение. Той казва: Диамантената мрежа от понятия и идеи е нещо, в което са изтъкани нещата от природата. Тази мрежа се е превърнала в огледален образ за него, от който природата сякаш идва отново да го срещне. Той проследява природата през всичките ѝ етапи, за да покаже как идеята, творческата мисъл, живее във всичко. Той разглежда минералното, растителното и животинското царство, след това човешкото същество; той показва как човешкият дух постепенно става все по-съвършен, докато чрез разбиране и разум не се издигне до съзерцанието на духа във външния свят. Това е гигантска сграда, която се издига пред нас, дори и да е несъвършена в детайлите. Това е сграда, която всеки може да построи, и същевременно е добро обучение, тъй като едно понятие непременно произтича от другото и всяка концептуална маса трябва да се впише в това, което е създадено в идеите. Най-много подобна необходимост откриваме само там, където човешкият ум се задълбочава във връзките, предоставени от математиката. Ще дойде време, когато отново ще се издигнем до това значимо обучение на духа.

Когато се опитваме да усетим как духът и природата са съчетани у Гьоте и Хегел, не усещаме ли духа на теософското възприятие? Да, усещаме го. Само едно нещо ще липсва на духовния учен у Хегел, което той намира у Гьоте в думите на „Фауст“, който Гьоте нарича „Chorus mysticus“:

Всичко преходно

е само притча;

Неадекватното

тук се превръща в събитие;

Неописуемото

тук се случва;

Вечната женственост

ни привлича напред.

Нека вземем първите три реда. Виждаме природата такава, каквато възниква и изчезва в отделните си части; всичко, което трябва да премине през раждане и смърт, е притча за вечното, трансценденталното, за всичко, което стои зад него. Тук Хегел е сродна душа на Гьоте; той, философът, изразява същото интелектуално: „Всичко, което е преходно в природата, е притча за вечния свят на идеите.“ След това следва нещо, към което поетът би могъл да се стреми, но което е било загубено за философа:

Неадекватното,

тук се превръща в събитие;

неописуемото,

тук се случва.

Ако усетим правилно тези думи, ще забележим къде липсва чисто логическото обяснение на света на Хегел. Можем да приложим по-строгата дисциплина в това изкачване и към тази мрежа от понятия и идеи, която се крие зад преходното. Но в тази мрежа от идеи има нещо, което е неадекватно, но не може да се превърне в събитие само чрез интелектуално съзерцание. Хегел има предвид: В тази логическа структура имам пред себе си Бога, преди Той да е влязъл в Своята поява. Но ние трябва да почувстваме: Да, вие имате нещо от Бога, който би могъл да ви се яви като великия план на света, в който всичко е вписано. Но на тази мрежа от идеи липсва живот и Хегел е усещал това.

Философът, просто логикът, не може да проникне до свръхсетивния живот. Тук неговият ум, който е бил създаден главно за логика, не е могъл да проникне. Всяка идея е неадекватна, когато става въпрос за това да позволи на съдържанието да изтече. От царството на сенките реалността излъчва, когато животът стигне до структурата на идеите. Този живот може да бъде намерен само ако човек не се спира само на това, което е представено на неговия интелект, а трябва да поеме по пътя към етапите на висшето познание. Човек трябва да започне да оставя духа да живее в себе си. За това човек се нуждае от вид знание, което не живее само в рязко очертани понятия, а в това, което често споменавахме тук: в царството на образите и въображението, които представляват вид знание, което се стреми отвъд всяка концептуализация. Зад всички идеи се крие свят от творчески принципи, който е по-богат от всички идеи. Това е неадекватността, която никога не може да влезе в идеята, която трябва и може да бъде преживяна, ако се отиде отвъд идеята към образа, който поетът има, или към свръхсетивната реалност, към духовното. Ето защо поетът Гьоте е успял да се доближи до това, което е липсвало на Хегел. Във втората част на „Фауст“ Гьоте се доближава максимално до това, което днес наричаме теософски мироглед. Той се стреми не по-малко от това да включи в съдържанието на най-висшата духовна човешка култура това, което свързва човешките същества с великото духовно царство, което те са усещали като деца, търсели като възрастни и изразявали в приказката за зелената змия и красивата лилия. Той наистина иска да постави тези тайни пред душата си, тайни за духовните и чувствено-физическите аспекти на човешкото същество. Той се стреми да направи същото и във втората част на „Фауст“, но трябва да подходим към него с различни очи от тези, които обикновено използват учените. Трябва да приемем нещо, което ще се стори на някои от днешните тълкуватели на „Фауст“ доста безумно; но ще намерим потвърждение в това, което Гьоте казва на Екерман: „Работил съм по такъв начин, че онези, които искат нещо само за собственото си външно любопитство, ще си намерят своето, но за езотериците съм включил много тайни.“

Първо, Фауст е воден през малкия свят. След като е преминал през чувствено щастие и чувствено нещастие, виждаме как той трябва да бъде приет в кръг от идеи, където най-големите тайни за природата на света трябва да му станат ясни. Той е

въведен във великия свят. Фауст желае да се съедини с гъркинята Елена, която отдавна е починала. Тя трябва да се съедини с Фауст като физическа жена. За Фауст и Гьоте Елена означава нещо съвсем различно от това за повечето хора. За тях тя е представител на народа и творчеството, на които Гьоте се е възхищавал у гърците, за които той е казал, че са стигнали до дъното на тайната на цялото природно творчество и са загатнали за него в своите произведения на изкуството.

Но само ако сме добре подготвени, можем да изпитаме мистерията, че вечното, безсмъртното в човека може да дойде при нас в ново въплъщение; тук ни изправя нищо по-малко от загадката на въплъщението. Фауст се стреми към Елена – той я докосва, но в началото има експлозия, защото той все още не е вътрешно пречистен и първо трябва да схване тайните на въплъщението, които са показани на Фауст стъпка по стъпка. За Гьоте човешкото същество се състои и от физическото човешко същество, което представлява външната физичност на човешкото същество, това, което той има общо с всички околни минерали. След това има и втора връзка във възгледа на Гьоте: душата, астралното тяло, носителят на желанията и т.н. За Гьоте също духът е върховен, защото той е истинската вечна същност, която бърза от въплъщение във въплъщение, претърпявайки въплъщение след въплъщение. И Фауст трябва да изпита как духът, душата и тялото се обединяват, за да образуват този сетивен свят. Той първо трябва да разпознае къде е вечното, когато не е физически въплътено на земята. Вечното е в чисто духовна сфера. Следователно Фауст трябва да бъде отведен в духовния свят, в онова царство, където са „Майките“, първичните майки на всички духовни същества. Мефистофел стои до Фауст с ключа към царството на Майките, който той предава на Фауст. Това е, което Мефистофел може да направи; той може да опише външния свят, но не може да влезе в него. Той е представител на чисто интелектуалния човек; той дори описва царството като нищо. Следователно той е представител на реализма, на монизма. Човек трябва да достигне прага на духовния живот; най-строгата наука има ключа, но тя само отваря вратата. Тези, които имат само сетивния опит, все още ясно говорят думите на Мефисто, че в духовния свят няма нищо. Но Фауст отговаря това, на което би трябвало да се отговори и днес:

В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото.

И Фауст слиза в царството на майките и издига живия вечен дух на Елена, онзи, който преминава от въплъщение във въплъщение. Който следва и разбира описанието на „царството на майките“, ще разпознае познавача в Гьоте във всяка дума.

Потъни тогава! Бих могъл да кажа и: Станете!

В тази сфера е същото - нашите представи за пространството вече не са достатъчни. Майките седят на светещ триножник. Това е символичното внушение за това, което всъщност е вечно в човека, което е разделено на: Манас, Будхи, Аتما или духовно аз, жизнен дух и духовен човек. Този символ на триножника, заобиколен от вечно

творчески майки, изразява достатъчно на такова смислено място. Духът, който Фауст носи, трябва да бъде обгърнат от астралната и физическата обвивка и това се случва. Гьоте представя това, което стои между духа и физическото тяло в средата му, астралния свят, в Хомункулус. Това, което няма нищо общо с нищо във физическия свят, което е създадено отделно от духа на Елена, но което по-късно ще се свърже с него, това е астралното в човека, това, което обитава във физическото тяло в човека. Гьоте прави всичко, за да посочи, че в Хомункулус имаме астралното в човека. Ако астралното можеше да бъде отделено от физическото, тогава то би трябвало да бъде ясновидско - би трябвало да вижда ясновидски в астралния свят. Вече не е ясновидско във физическото тяло. И Гьоте представя хомункулуса като ясновидец. Щом се появи, той вижда това, което Фауст сънува; вижда целия свят от идеи на Фауст. И ако отидем по-нататък – не ни ли е казано ясно:

Не му липсват духовни качества,

но му липсват твърде осезаемите и практичните.

– все пак му липсва физическото. Хомункулусът е душа, която иска да се въплъти.

Във всяка изречена дума може да се разпознае мнението на Гьоте в посочената посока. Но думите на Гьоте трябва да се разбират и в правилния смисъл.

Ще бъде! Масите се раздвижват все по-ясно,

убеждението за истината, истината.

Това откриваме дори в коментарите върху „Фауст“: у Вагнер убеждението за истината е вълнуващо. Но това, което се има предвид, е, че астралната природа ражда по начин, който е над човешкото размножаване. Това е убеждение – като на „Свръхчовек“. Трудно е за хората да разберат Гьоте, където е езотеричен. Дори приживе той е трябвало да слуша хора, които винаги изтъкват какво е вложил в него от изобилието на младежката си природа и поетичното си чувство, за което човек не се нуждае от много, за да го разбере. Той се е отнасял добре с такива хора. В наследството му е намерена бележка:

Те хвалят Фауст

и какво още

в моите произведения

в тяхна полза.

Старият Мик и Мак

е много доволен;

Глутницата дрипави си мисли,

че вече не са те!

Те вярват и на духовния изследовател. Гьоте посочва във всичко, което иска да характеризира в Хомункулус, тази втора връзка на човешкото същество, че тази душа, преди да може да поеме духа, трябва да се обедини с всичко, което е в нисшите царства на природата. Виждаме как астралното преминава през всички царства на природата до човешкото същество. С Фауст, Мефисто и Хомункулус той ни води до класическата Валпургиева нощ. Това е важна глава, която ни казва какво

всъщност иска Хомункулус. В природата има съзидателни сили и Хомункулус иска да научи тайната как да структурира физическата обвивка около себе си като астрално същество, как да започне от минералното царство в най-нисшото царство и да слага обвивка след обвивка около себе си - до човешкото царство имате време. В прехода от минералното към растителното Гьоте намира красивия израз: „То grunnelt so“ (то grunts). След това е показано как той напредва по-нататък до мястото, където е готов да създаде физическа обвивка от елементите. Тогава се появява Ерос, любовта. Когато човек иска да излезе от духовното в чувственото, тогава, според великите тайни, духът, душата и тялото трябва да се обединят. Когато трите се обединят, тогава човешкото същество може да се яви пред нас по чувствен и духовен начин. Елена е послушна, вечният дух е излязъл от царството на майките. Хомункулус се е обградил със чувствена материя, съединил се е с духа, и Елена стои пред нас. Поетът не би могъл да изобрази въплъщението по друг начин. В третия акт е представена тайната на ставането.

Неадекватното, тук то се превръща в събитие,

Той казва накратко какво иска да изрази след това изследване. Там, където се изкачваме по висшия път на познанието към висши форми, там духът се показва като творещ, жив, там е поставен пред душата ни в жива форма. И виждаме какво трябва да има и духът, ако не иска да бъде просто призрак на вечни идеи – той трябва да има воля. Той предполага, че той не трябва да има само мисли и понятия. Неописуемото, което трябва да се направи, това е волята. Той ни изправя пред способност за познание, където усещаме най-съкровения източник на най-висшето познание, който тече в нас. Когато се отвърнем от всички чувствени и физически неща. Човек може да достигне това ниво и Фауст го е достигнал. Гьоте ни показва това символично, като кара Фауст да ослепее на най-висшето ниво, така че да не може да вижда физическото.

Но вътре свети ярка светлина.

Ние се намираме в делата на духовния свят:

Неописуемото, ето го, направено е,

това, което не може да се опише с думи от света на сетивата. Виждаме как живеят, логичен, волеви дух може да се влее в нас. И това опложда това, което се смята за женско в най-висшия смисъл, душата. Така разбираме какво има предвид Гьоте с последните думи на „Фауст“, когато знаем, че душата винаги е представена като нещо женско, което се нуждае от оплождане и което ни тегли към всичко, което се превръща в действие. Това е, което Гьоте иска да ни покаже.

Успях да дам само няколко груби щриха. Казаното за Хегел ще ви покаже, че Хегел е бил на пътя на теософията. Той е стигал докъдето е могъл. С огромна енергия е изследвал природата, е търсил и е намирал връзките. Гьоте, поетът, е стигнал още по-далеч. В своите поетични образи той се е стремил да разшири твърдите контури на концептуалните образи, това, което трябва да се превърне в мъдрост и наука в

живота, като улови живия дух. Така, чрез своя „Фауст“, Гьоте наистина е потвърдил, че за него е била дълбока истина, която е подчертавал в началото на своите научни писания, че виждаме външните неща на физическия свят, защото сетивата ни са създадени за външни сетивни неща. Външният образ се представя така, както са очите ни:

Ако окото не беше слънчево,
то никога не би могло да съзре слънцето;
ако в нас не беше Божията сила,
как бихме могли да съзерцаваме насладата!

Точно както физическото слънце се вижда през физическото око, така и духът е създателят на духовното око в човека и се вижда през духовното око в неговата ефективност. Тези думи са резултат от неговия мироглед. Така той разбира духа, който прониква в света, и така се е борил в силата си за осъзнаване, което само малцина намират. В самия край на живота си той казва на един от приятелите си: „Най-важното нещо, което съм написал, не е за големия свят, а за малцина, които могат да търсят същото по духовните пътища.“

Това, което е постигнал за малцина, трябва да стане общо достояние за мнозина. То не трябва да остане теоретичен мироглед, а трябва да обхване ума и волята. И така, именно онези, които подхождат към мирогледите на Гьоте и Хегел от духовно-научна гледна точка, трябва да стигнат до убеждението колко много теософия може да се открие и в двамата. Това убеждение е обобщено в думите на мъдреца:

Духовният свят не е затворен,
умът ти е затворен, сърцето ти е мъртво!
Стани, изкъпи се, ученик, неустрашим
земната гръд на разсъмване!

XXV. „Приказката“ на Гьоте (Езотерично „Тайното откровение на Гьоте“)

Вчера се постарях да покажа как материалът, който ще бъде представен тук относно най-съкровенията мнения и възгледи на Гьоте за развитието на човешката душа, не е произволно вплетен в неговите произведения, и по-специално в материала, с който ние сме особено заинтересовани, неговата приказка за зелената змия и красивата лилия, а се опитах да покажа как цялата основа, върху която да се гради, обяснението на тази приказка и по-съкровеният миоглед на Гьоте, може да се извлече от историческо разглеждане на живота на Гьоте, от историческо проследяване на най-важните импулси на идеите на Гьоте. Мога да кажа, че е направен опит да се установят основите на това, което днес ще бъде дадено в по-свободно развита форма по темата. Ако позволим на приказката, за която говорихме вчера, да изникне пред душата ни, тя изглежда напълно потопена в мистерия. И бихме искали да кажем, че или трябва да предположим, че Гьоте е искал да вложи много мистерия в тази приказка, както е вложил много мистерия във втората част на своя „Фауст“, според собствените си думи, или че бихме могли да разгледаме тази приказка – което е напълно невъзможно – като просто игра на въображението. Ако последното не беше вече изключено от целия начин на мислене на Гьоте, би трябвало да се каже, че подобно предположение е особено забранено от факта, че Гьоте е поставил тази приказка в края на разказа си „Разговори на немски емигранти“. Защото това е по същество същата идея, която открихме характерна за целия живот на Гьоте вчера и която живее и в тези „Разговори на немски емигранти“, написани през последното десетилетие на осемнадесети век. И от това, което непосредствено предхожда „приказката“, можем отново да разгадаем темата на тази приказка.

Представени са ни разговорите на хора, принудени да емигрират поради събития във френската си родина, които по най-разнообразни начини си спомнят за преживяното с тъга. Виждаме как цялата история стига до завършек, за да покаже през какво могат да преминат в уединението на душите си хора, които в известен смисъл са откъснати от обстоятелствата и обкръжението си; какво могат да спечелят хората в такава ситуация, като размишляват върху емоционалните си преживявания, чрез самонаблюдение. Трябва само да подчертаем няколко примера, за да покажем как Гьоте довежда всичко до завършек, как една душа, която се превръща в борец в себе си, която често се пита чрез различни подкани: Каква вина съм натрупала, как съм попречила на развитието на душата? Как такава душа се опитва да опознае себе си. Първо се запознаваме с италианска певица, която ще ни разкрие съдбата си в тази история, защото нейната съдба може да послужи за илюстрация на човешка душа, която в известен смисъл трябва да остане на повърхността на световното наблюдение. Човешка душа, която, макар и

внимателно да следи случващото се около нея, защото е принудена от обстоятелствата си, все още не е достатъчно зряла, за да прави разлика между това, което в известен смисъл може да се нарече случайност, и духовната необходимост на нещата. Тя все още не знае как трябва да бъдат свързани явленията на живота, за да можем да предположим наличието на дух и духовни закони в нашата среда. Тази италианска певица се е държала по такъв начин с един човек, че той се е разболял сериозно в резултат на нейното отблъскващо поведение и че всъщност умира заради нейното поведение. Така тя е призвана на смъртния му одър. Тя отказва да дойде на смъртния му одър. Той трябва да умре, без да я е видял. Сега, във времето след смъртта му, се случват много неща, които дават на една душа, която би трябвало да бъде характеризирана по същия начин като тази на италианската певица, нещо, за което да се замисли; толкова много за размисъл, че тя всъщност не знае какво да мисли за случващото се, което все още може да се разглежда като свързано с цялото ми поведение, с целия начин, по който се държах към мъртвеца по отношение на неговата съдба. След смъртта се случва нещо много странно. Тя чува всякакви шумове в стаите си, мебелите танцуват и дори е удряна по лицето от непозната, невидима ръка, така че наистина е уплашена от странността и ужаса на тези събития. Дали мъртвецът е някак си там, искайки да се утвърди заради начина, по който се държах с него?

Горната част на шкаф се отваря и по странен начин се разкрива, че точно в момента, в който горната част на шкафа се е отворила в тази стая, друг шкаф във Франция, изработен от същия дърводелец, е избухнал в пламъците си. Имайте предвид, приятели мои, никога не би ми хрумвало да се опитвам да обясня тези неща в светлината на духовен мироглед, нито да предполагам, че Гьоте е искал да изрази, че в подобни събития има нещо, което би могло да даде основание, доколкото ми пука, да се предположи за всякакви скрити духове или за тътен на мъртвите.

Гьоте просто искаше да покаже, че има определени души, които са толкова малко просветени, че не знаят какво да правят с такива странни събития, които не са достатъчно просветени, за да не кажат: тези неща са нищо; но те също не са достатъчно суеверни, за да кажат: мъртвецът със сигурност се раздвижва, но по-скоро такива, които, тъй като не са развити, могат да имат само неопределено чувство за такива неща. Виждаме как се справя душата във външния свят, в зависимост от етапа на нейното развитие, което Гьоте вече демонстрира, като насочва разказите в „Скърбите на немските емигранти“ в посока „приказки“. Той ни показва как човек е поставен в положението да лекува една дама от нейната чувственост, от нейната страст. Той предлага пътя да я накара да пости, да я води през аскетизъм, така да се каже, за да се потуши пламенната страст по този начин. Това е още един показател за това през какво може да премине една душа, за да изпита развитие. Продължете – и сега забележете как Гьоте наистина води въпроса

нагоре на етапи. Първо, той показва душа, която наистина рови в неяснотата в италианския певец; Той показва нещо вече по-реално в дамата, която току-що споменах: Наистина е така, че много хора достигат до пречистване на страстите си, до възходящо развитие на душата си чрез пост. Тук ние преминаваме от неопределеното към определеното, към реалността, и това е напълно така, когато се издигаме в реалността на развитието на човешката душа във физическия свят, както виждаме в третия разказ, разказан от Гьоте. Той показва как човек първоначално е донякъде безскрупулен и по този начин стои на подчинено ниво на развитие на душата, до степен, в която казва: Това, което принадлежи на баща ми, принадлежи и на мен. Практическият резултат от това е, че той извършва кражба на касата на баща си. Той расте, така да се каже, именно чрез това действие. Душата му се издига и той става, именно като прави това злодеяние, един вид морален център за цялото човечество, което след това се групира около него. Така, още в своите разкази, които водят до „приказката“, Гьоте ни показва как иска да изобрази развитието на душата, издигането на душата от определени подчинени етапи към по-високи етапи на познанието и миогледа.

Сега, както видяхме вчера, си имаме работа с душевни сили, представени от фигурите, съществата от „приказката“, и с играта на душевните сили, която постепенно се пречиства в хармония, дори в симфония от душевни сили, докато душата се издига все по-високо в делата, извършвани от фигурите и лицата от „приказката“. В случващото се в „Märchens“ си имаме работа с блуждаещи светлинки, които искат да бъдат прекарани от другата страна на реката на тази страна от лодкаря. Първоначално те са пълни със злато, но лодкаря не иска златото им като награда, защото реката ще бъде хвърлена в дива буря, ако златни монети паднат в нея. Вместо това той трябва да поиска плодове на земята: три глави лук, три артишока и три зелки. Блуждаещите светлинки имат способността да разтърсват злато около себе си и видяхме как те се сблъскват със змията, която наричат своя леля от хоризонталната линия, докато самите те са същества от вертикалната линия. Чрез поръсване със злато, те дават на змията нещо, което става плодотворно и полезно в нея, защото змията, свързвайки парчетата злато със собствената си субстанция, става вътрешно сияйна. Това, което не е могла да види преди и което има нещо общо с тайните на развитието на душата, че тя може да освети това в себе си.

Когато повече от двадесет години се опитвах да получа достъп до тази приказка по всякакъв възможен начин, това беше преди всичко освобождаваща мисъл в объркването от въпроси, които възникват от „приказката“, когато стана ясно, че преди всичко трябва да преследвам златото. Златото играе роля от най-разнообразен вид в тази приказка. Първо в блуждаещия огън. Блуждаещият огън го разпръсква наоколо; там то се проявява по определен начин като нещо, което можем да определим като несполучливо в определени отношения. В змията златото

става полезно. После отново в златния цар, който е направен изцяло от злато, след това го откриваме отново по стените на колибата, където живее старецът с лампата, и там блуждаещите огънчета го облизват и правят себе си по-дебели и по-плътни, като облизват златото от стените. И така, златото се появява няколко пъти и веднъж ни се посочва фактът, че това злато има нещо общо със силата на човешката душа, като се посочва към храма, който е първо под земята, а след това над нея, че златният цар представлява носителя на мъдростта. Това е нещо, което не е нужно да тълкуваме или обясняваме, но където можем да кажем: Тук самият Гьоте казва: златният цар се отнася до дарителя, носителя на мъдрост. Така че златото трябва да има нещо общо с мъдростта. Именно златото, като изпълва съществото на златния цар, го прави мъдро същество, което го кара да дарява дара на знанието. Познай Най-висшето!

— това се предава от златния цар на младежа и по този начин младежът се съживява. Следователно златото е нещо, което Дарителят на Мъдростта е способен да внуши на човека. Блуждаещите светлини, ако представляват душевна сила, трябва да представляват душевната сила, която е способна да приема мъдрост, защото те имат златото в себе си, душевната сила, която може и да отхвърля мъдростта. Научаваме как тази мъдрост може да се съхранява от факта, че по стените на този символ на мъдростта, златото, е било съхранявано дълго, дълго време, преди блуждаещите светлини да го оближат. Не можем да не кажем, тъй като знаем колко е основателно да виждаме душевни сили в отделните форми, че блуждаещите светлини представляват абстрактния разум, чистата сила на интелекта, който е способен да придобие известно количество мъдрост чрез това, което обикновено се нарича външна наука, това, което се нарича спекулация, външен опит. И сега разбираме и защо златото, мъдростта, играе такава роля в чистия интелект на блуждаещите огънове: човекът, който поглъща това, което е знанието, науката и мъдростта с чистия интелект, го поглъща преди всичко, за да има нещо лично с него, за да може да го използва лично. Можем да надникнем в душата на Гьоте и да разпознаем начина, по който той се е отнасял към нещо, когато осъзнаем как той често се е поздравявал, така да се каже, за това, че никога не е бил в позицията официално да представлява като учител науката, на която е посвещавал времето си толкова всеотдайно, че е успял да даде на света част от мъдростта си само когато е бил вътрешно подтикнат да го направи, не е бил призван да захвърли мъдростта, както човек захвърля дрехите, когато е предопределен да стане учител или абстрактен носител на мъдрост. По този начин Гьоте представя човешката мъдрост в Irrlichtern, която е развила едностранчив интелект и сила на разума, и е особеност, че – колкото и да се отрича – абстрактното знание, простото познание, особено когато то все повече се превръща в мъдрост – а абстрактното познание може да абсорбира огромни количества мъдрост – това води до суета, до желание да се борави с понятия

навсякъде. Говорим изцяло в духа на Гьоте, когато осъзнаваме защо все още измисляме такива мъдри мисли и мислим толкова умно: абстрактните понятия и идеи, които не са извлечени от дълбините, от богатството на живота, са неподходящи, за да ни доведат в крайна сметка до истинско общение с вечните загадки на битието. Където се нуждаем от нещо, което от вечните загадки на битието отива директно в сърцата ни, се нуждаем от нещо различно от абстрактни идеи и понятия, като продукти на простото познание. Когато стоим пред границата, която разделя двете сфери, сферата на чувствено-физическия свят, в която се чувстваме пренесени, и сферата на духовността, сферата на свръхсетивното, когато се чувстваме на тази граница, ние сме отблъснати от всички абстрактни понятия и идеи. Всъщност, тези абстрактни понятия и идеи не са способни да ни направят разбираемо дори това, което е най-близо до нас, защото ни отчуждават от това, което е най-близо до нас. Колко далеч е абстрактното нещо от схващането дори на най-ежедневните неща, които го заобикалят; затова е неспособно да се отдаде в своите понятия и идеи на онзи поток, към който сме привлечени, когато искаме да преминем в свръхсетивния свят. Защото понятията и идеите не са добри за това. Ако искате да стигнете до самия източник на живота, тогава той се изправя и не ни позволява да се доближим. Следователно, реката няма нужда от златото, което блуждаещите светлини са способни да дадат, и ни се казва, че никой от тях никога не се е изповяждал или излежавал присъда. Те са от вертикалната линия, докато старата баба е от хоризонталната линия. Това показва как човек се отдалечава от земята чрез абстрактни понятия и идеи и не може да достигне до основата на ежедневието, която би трябвало да разбира. Виждаме колко пластични са тези абстрактни фигури на блуждаещите светлини. Но дали идеите и понятията, дали философските обяснения при всички обстоятелства са това, което ни отделя от истинския източник на съществуване? Не, не са, ако човекът има способността да живее по такъв начин, че да съчетава собствените си жизнени сили с нещата. Не да излиза в царството на абстрактните понятия и идеи, а да се движи правилно в нещата, да се превърне в дух, както Фауст е станал такъв, когато е казал:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
за което Те помолих. Ти не напразно
обърна лицето Си към мен в огън.

Даде ми славната природа за царство,
силата да я усещам и да я наслаждавам.

Ти не само допускаш хладнокръвно смаяни посетители, давайки ми да надникна в дълбоките им гърди като в пазвата на приятел. Ти водиш редицата от живите пред мен и ме учиш на моите братя в тихия храст, във въздуха и водата.

Където човекът наистина влиза във вътрешно общение със съществата на природата, където не се отделя с всички сили на душата си от съществата на природата, там същите понятия, които го отчуждават от света, когато стават абстрактни, му служат да прониква все по-дълбоко и по-дълбоко в битието. Не бива,

така да се каже, да обръщаме нещата и да казваме: тъй като абстрактните понятия и идеи отчуждават абстрактното същество от истинската същност на нещата, понятията и идеите са като цяло безполезни. Не, напротив, където те попадат в душевната сила, която се издига, живее в и с нещата в определена общност, в такава душевна сила те са едновременно пълни със светлина. Следователно златото, което в известен смисъл е без благословия в блуждаещите светлини, се превръща в такава благословия, светлината в змията, която живее в пукнатините и има хоризонталната линия, се прилепва към земята. Ако човек се прилепва към земята, ако обича всички неща, ако се потапя в нещата, ако той, за да използваме много очерняната дума, „мистично“ се потапя в нещата, тогава ясните идеи му служат да го водят през тях. Следователно, можете също да видите – не знам колко от вас са имали подобно преживяване, но е възможно – че понякога схоластично представените философии изглеждат студени и трезви, но че същите идеи, когато идват при нас от прости примитивни хора, които живеят навън като събирачи на билки, корени или други подобни – и които обикновено са много заинтересовани от тайните на съществуването – до какви възвишени идеи понякога стигат такива хора, мистично свързани с природата. Ще видим как, в случая с примитивните хора, които са в общение с природата, идеите стават светещи, докато в случая с абстрактните хора са безполезни, трезви, мразовити. Така ние биваме отведени от блуждаещия блясък, който ни представя абстрактният интелект, към онази душевна сила, която е дълбоко вкоренена в нас и която има мистичния импулс да се потопи в нещата, така да се каже. Това ни е изобразено живо и нагледно, докато змията се движи през пукнатините: Човекът, всъщност, дори и да не се просветлява с понятия, да не живее в абстрактни идеи, се доближава до сърцевината на нещата, подобно на змията до подземен храм, където, тъй като не може да свети, тя първоначално възприема само чрез докосване на определени форми, които едва по-късно изследва на светлина. Човекът, когато има само оценка за тайнственото действие на силите на природата, стига до сърцевината на природата и може да изпита нещо от това, което живее в нещата около нас. Преживяваме това със змията, която ни показва как тя е представител на онези душевни сили в човека, които могат да живеят без идеи при определени обстоятелства, само че тогава не са осветени от светлината на знанието, но въпреки това с любов се задълбочават в нещата и стигат до известно разбиране на загадките на света. Когато равновесието се възстанови от факта, че идеите и понятията се абсорбират в тези мистични сили на нашата душа, тогава идва времето, когато човек, който е любящо настроен към нещата, открива и това, което преди това е усещал само от източниците на съществуването; че може да го освети и чрез собствената си вътрешна светлина. Да, той само бива воден по-дълбоко в него.

Може би си спомняте една важна поговорка на Гьоте, където той казва:

Ако окото не беше слънчево,
как бихме могли да съзрем светлината?

Ако силата Божия не живее в нас,
как бихме могли да бъдем пленени от божественото?

Където Гьоте веднага посочва как трябва да откликнем на окото на светлината, което е предназначено да освети тайните на природата, ако искаме то да заблести отново, отразявайки тайните на природата в себе си, така да се каже. Следователно, ние трябва да поемем подготовката за знание в себе си, както змията поглъща злато, тогава проникваме в това, което иначе остава тъмно, както човекът, когато вътрешно запазва чувството, отвореното сърце за духовното, вижда прозренията по-ясно, как едва тогава може да види и духовното в своята среда.

И така змията влиза в подземния храм. Тук Гьоте ни показва по чудесен начин, че има подземни места за живота на човешката душа. Човек може да характеризира такива неща, каквито Гьоте представя тук, само ако се впусне малко по-дълбоко в странните механизми на човешката душа в нейното развитие. Тогава може да се усети как нашата душа, преди да е способна да обясни нещата от външния свят и да докаже божествения живот и въткането на духа във всички неща, трябва да бъде вътрешно сигурна, че има такъв божествен източник, че има свръхсетивно зад всичко сетивно. Тя може да изпита сигурността на това свръхсетивно в себе си и въпреки това да не е в състояние да види това свръхсетивно да блести в цялата вселена. О, това е възвишена цел да съзрееш духа в неговата форма, тъй като той е творческият източник на всичко, което ни заобикаля във великия свят, тъй като всичко, което ни заобикаля във великия свят, извира от духа. За да направи това, човек първо трябва да развие най-висшите сили на душата в себе си.

Свръхсетивното, което спи скрито в нормалното човешко съзнание като висш Аз, първо трябва да бъде предизвикано от човека, за да се издигне до по-висшето ниво на развитие на своя дух. Човек може да усети, че нещо подобно съществува. Но след това човек стига и до друго осъзнаване: ако човек има някакво чувство за реалност, за истинско съществуване, той трябва да си каже: Мога да постигна крайната си цел само ако видя как всичко живее и е проникнато от духа, как духът е във всички неща. Но аз самият, както стоя в света със сетивното си тяло, така съм, така да се каже, кристализиран, роден от духа - от който се раждам, без моето участие, което в крайна сметка мога да постигна отново чрез най-висшето познание. По мистериозен начин, несъзнателен за себе си, аз съм дошъл от тази земя на свръхсетивното, в която искам да проникна отново чрез моето познание. Там е другият бряг, за който говори „приказката“, земята отвъд реката, където обитава красивата лилия, която представлява най-висшия мироглед и житейски възглед, която представлява душевната сила, до която човек може да се развие. Оттам идва мистериозното същество, лодкарят, който пренася блуждаещите светлинки от другата страна. Чрез истински сили човекът е пренесен в този свят,

където стои сякаш обграден от мрак – оттук и мистериозните думи, изречени от лодкара, който ни превежда от трансценденталния свят в земята от тази страна на реката, който може да преведе само съществата, но никого. По никакъв начин човек не може да се върне там, откъдето е дошъл, освен чрез раждане. Трябва да се поемат по други пътища.

Тогава блуждаещите светлини питат как могат да влязат в царството на красивата лилия, тоест как една единствена душевна сила може да се слее с хармонията на душевните сили по такъв начин, че да се издигне до най-висшето. Тогава змията предлага два начина: единият е този, който може да бъде даден от самия себе си, когато се остави да бъде пренесен от Змията по обяд, когато слънцето е в най-високата си точка. Блуждаещите светлини казват: „Това е време, когато не обичаме да пътуваме. Да, защо? Това е просто напълно отвъд разбирането на Абстрактния Любител, който иска да живее само в абстрактни идеи и понятия, който иска да постигне всичко само чрез комбинации и заключения, да направи прехода, представен от змията, чрез мистична преданост към нещата, чрез търсене на мистично общуване с нещата. Това мистично общуване също не винаги може да бъде постигнато.“ Спомням си, че един велик мистик от Александрийската школа призна в напреднала възраст, че е преживявал този велик момент само няколко пъти в живота си, когато душата се чувства узряла да се потопи толкова дълбоко, че духът на безкрайното да се пробуди и да настъпи онзи мистичен момент, в който Богът в гърдите бива преживяван от самото човешко същество. Това са моменти по обяд, когато слънцето на живота е в най-високата си точка, когато нещо подобно може да се преживее, а за тези, които винаги искат да са готови със своите абстрактни идеи, те казват: всеки, който някога има истински мисли, трябва да достигне най-високото ниво, за тях такива обедни часове на живота, които трябва да се разглеждат като благодат на земния живот, не са време за пътуване. За такива абстрактни мислители винаги трябва да има момент, за да разрешат загадките на света. Тогава змията посочва друг начин, по който могат да преминат, а именно през сянката на гиганта, това странно същество, което не може да направи нищо за себе си, не може да носи и най-малката тежест, дори вързоп ориз на рамо. Привечер, когато полумракът се разпростира, когато гигантът оставя сянката си да падне върху реката, която разделя чувственото от свръхчувственото, тогава и хората могат да преминат. Що за странно същество е този гигант? Ако искаме да разберем този гигант, трябва да имаме предвид, че Гьоте е бил добре запознат с онези сили на душата, които се намират, така да се каже, под прага на съзнанието. При нормалните хора тези сили се появяват само по време на сънища. Ако обаче говорим в духовно-научен смисъл, те принадлежат към подчинените ясновидски сили, които не се постигат чрез развитието на душата, а се срещат особено при примитивните души под формата на предчувствия, второ виждане и всичко, което е

свързано с душа, която все още не е напреднала много далеч, от което извира известно неконтролируемо и неконтролирано ясновидство.

Чрез такива ясновидски сили не може да се отрече, че човек може да получи някои идеи за свръхестествения свят и много хора днес все още предпочитат да дойдат в свръхестествения свят чрез такива идеи или чрез спиритуалистични образи, отколкото чрез развитие, чрез реалното издигане на душата в земята на свръхестественото. Това, което принадлежи към царството на подсъзнанието, към царството на душата, което не е осветено от това, което човек може да нарече ясен ум, това, което човек може да нарече светлина на прозрението, това, което човек може да нарече самоконтрол, това, което е също като подобно на сън знание в живота, ни е представено в този гигант. Всъщност човек не може истински да разпознае нищо чрез това подсъзнание, защото то е много слабо в сравнение с истинското знание, нещо, което не може да се контролира никъде, нещо, на което не може да се разчита, така да се каже.

Ако искате да олицетворите това подсъзнание, не бихте могли да се справите по-добре от човек, който не е способен да носи и най-малката тежест. Чрез такова подсъзнателно знание човекът – ако иска да го развие сам – не е в състояние да разпознае контролирано и най-малкото нещо, което стои на сигурна основа, което има тежест за нашия мироглед. Но сянката на това подсъзнание играе голяма роля в целия културен живот. О, това личи през всичко – и е необходима само една дума, за да се [характеризира] сянката, която за много човешки души всъщност води задоволително в сферата на свръхсетивното: думата „суеверие“. Ако безброй хора нямаха суеверие, което е сянката на подсъзнанието, което предпочита да действа не в светлината на ясните идеи, а в сумрака, те нямаше да имат представа за свръхсетивния свят, а за безброй хора днес суеверието все още е сянката на подсъзнанието, която ги води в сумрачните часове на душевния живот в сферата на свръхсетивното. Не е нужно дори да се изброяват различните проявления на суеверието в историята на цивилизацията; Човек трябва само да помисли как хората стигат до теософията, до духовната наука, която се стреми да ни предаде нещо от свръхсетивния свят, нещо, което могат да разберат само онези хора, които са готови да положат големи усилия, за да издигнат душата си по-високо. Ние искаме да се издигнем до висшите същества. Но мнозина се настаняват удобно, искат духовете да слязат при нас, вместо ние да се издигаме при тях. Те са щастливи, когато някъде се намери медиум, който от сферата на подсъзнанието свидетелства за съществуването на свръхсетивния свят. Не само низшите умове отдават почит на това, което процъфтява толкова изобилно като „спиритуализъм“, но дори и учените, които не искат да признаят, че душата може да бъде издигната до висините на духа чрез собственото си развитие. Не се казва, че нещата, които се случват, не са истина, но разграничаването между истина и заблуда е изключително трудно и само за посветените е възможно да се упражнява научен контрол.

Гьоте иска да посочи тази сянка на подсъзнанието, цялата тази необятна сфера, която се изплъзва на мъдрото самопознание и самоконтрол, тази сила на душата. Но той не я посочва като полемист – Гьоте никога не е бил полемист – той е наясно, че всяка сила на душата, на нейното ниво, дори ако трябва да бъде потисната на друго ниво, има своето значение, затова не казва: Пазете се от гиганта, а дори намира за полезно тук змията да даде съвет на заблуделите, че те сами трябва да бъдат преведени от сянката на гиганта привечер. Колкото и да е странно, този съвет се повтаря и днес, когато учените не искат да се захаят от теософията. Тогава идват добронамерени хора и казват: нека един спиритуалистически сеанс ви убеди в свръхсетивния свят, тогава ще бъдете въведени в него по правдоподобен начин. Но суеверието играе голяма роля в привличането на вниманието, в насочването на човешкия ум към свръхсетивния свят и трябва ясно да се разбере, че Гьоте, който е искал да представи цялото поле на душевните сили като в симфонична хармония, наистина е вярвал, тъй като това суеверие, когато не се изражда в диво суеверие, има своята основателна причина в душевните сили, които не всички идват с трезви, ясни понятия, а първо си казват: Можем да проникнем дълбоко, дълбоко в тайните на нещата - но бихме предпочели първо да ги обхванем с интуиции на техните тайни. Първо усещайте тези тайни, не намирайте веднага пътя си в острите контури! Тази интуитивна съдържаност по отношение на нещата е много важна, тъй като тя трябва да играе роля в целия живот и тъкане на нашето душевно развитие.

Гьоте искаше да покаже, че това, което е изразено толкова ясно във външната природа, е изразено по по-висш начин в силите на душата. Не искам да посочвам как Гьоте, ако не беше написал поема, драма, Вилхелм Майстер, Вертер, би бил блестяща личност за всички времена чрез своите научни открития. Че освен по-известните си научни открития, той е открил определен закон, който не е бил измислен или спекулиран от него, но който, както ще видим, е дълбоко вкоренен в самите неща, като лайтмотив във всички природни дела и който би могъл да се нарече закон за равновесие, и във всички външни природни неща. Че природата има определена степен на развитие за всяко същество, може да го промени от едната или другата страна и може да позволи от него да се изявят множество и разнообразие. Вижте жирафа! Природата е използвала определена степен на сили за дейността на жирафа, използвайки повече сила за развитието на предната част на тялото, врата, поради което задните крайници са закърнели! Вижте къртицата! Тук природата посвещава всичките си сили на тялото, поради което малките крачета остават закърнели. Гьоте показва как може да се разбере разликата във формата между дромедар и лъв и как различните органи се получават от прилагането на еднакви мерки в една посока един път и в друга посока друг път. Виждаме как една типична структура се изразява в своето разнообразие: в един случай долната челюст развива зъби; в друг долната челюст остава беззъба и се

развиват рога. Когато Гьоте формулира този закон, естествено е било сметнато, че това е поговорка на поет, който не разбира нищо от естествените науки, който е лаик, дилетант. Но през 1830 г. във Френската камара, по време на спора си с Кювие, френски натуралист обръща внимание на този закон под името „баланс на органите“. Бъдещето ще има много да каже за този „баланс на органите“, защото той води дълбоко във формалните свойства на различните образувания. Гьоте прилага този закон и към духовния живот. Той разпознава, че в душата има и такова нещо, което изразява индивида на по-високо ниво в индивидуалните душевни сили, така че казва: Има човешки същества, които развиват специалното качество, представено от блуждаещите светлинки. Те представляват блуждаещи светлинки в самия живот, лъжепророци, които не могат да правят нищо друго, освен да съобщават наученото на другите и да изливат златото си. Други хора, които могат да поставят мистична светлина в природата, като змиите, които се потапят в природата. Накратко, Гьоте иска да покаже как, като цяло, в нормалния живот във външния свят, душите се представят по такъв начин, че развиват едностранчиви сили. Как човек може да достигне по-високо ниво на познание, като вътрешно представи типа на човешката душа, баланс, правилно взаимодействие на всички душевни сили, свързани с най-трезвената душевна сила, чувството за предчувствие. Не както прави суеверието, което се губи в предчувствие и позволява силата на интелигентността да бъде поробена от предчувствието за природата на нещата. От една страна, Гьоте показва как човек може да стане едностранчив, но също така показва как, ако иска да постигне висше познание, трябва да се стреми към този връх, който е символизиран от красивата лилия, вътрешния хармоничен баланс и взаимодействието на индивидуалните душевни сили.

Сега знаем, че змията, след като е получила, така да се каже, вътрешното сияние вътре, влиза в подземния храм. Сега тя може да различи между онези духовни светове, които се приближават до човека, които трябва да го вдъхновяват, които могат да дадат сила, и онези, които човешката душа трябва правилно да притежава в себе си, ако иска да се издигне до по-висше съществуване. В човешката душа има определени сили, които тя трябва да притежава, ако иска да се издигне до по-високо ниво. Но ако човек иска да постигне това по-висше ниво, без да е намерил правилния път в точното време чрез вдъхновението на тези световни сили, ако иска да схване преждевременно най-висшето, което може да се постигне в познанието и миогледа, тогава този миоглед е нещо, което може да го убие, обърка и парализира в душата му. Следователно, младежът, който иска да се съедини с лилията, преди да е узряла, първо ще бъде парализиран, да, убит. Тоест, Гьоте е изразил живо това, което някога е изразил в кратка поговорка:

Всичко, което освобождава умовете ни, без да ни дава контрол над себе си, е покваряващо.

Съществува високо ниво на човешко развитие, чрез което човешката душа може да расте заедно с плодовете на всяко знание. То стои пред нас като далечна

перспектива. Нашият стремеж трябва да бъде насочен към съзряване, към оформяне на себе си по такъв начин, че да сме в правилното настроение, в правилното вътрешно състояние и да не приемаме най-висшето по незрял начин. Така че младежът е убит първи и трябва да бъде воден първо чрез даряването с душевни сили, представени от царете. Преди да може да се свърже с красивата лилия, змията го отвежда при тримата царе. Смесени разговори обграждат тези царе като тайни. Златният цар е свръхсетивната сила, която може да се разпали в душата ни, която дава правилната мъдрост, така че силата на мъдростта да хармонизира с другите душевни сили. Сребърният цар представлява благочестието. А за Гьоте благочестието означава нещо съвсем различно от обичайния смисъл.

Тези, които познават Гьоте, знаят също, че за него култът към красотата и изкуството са били тясно свързани с религиозното чувство; следователно красотата е това, което винаги го кара да се чувства благочестив, така че за него царят на мъдростта е представен от златото. Царят, надарен с душевната сила, която поражда религия чрез красотата, е сребърният. Но това, което трябва да проникне в нашите волеви импулси, това, което иска да ни проникне в подредния живот на душата като сила на волята, е представено от медния цар.

Душевните ни сили трябва да бъдат под наш пълен контрол, за да можем да ги различаваме, за да виждаме света по правилния начин, пълен с мъдрост, и чувствата ни да не ни играят номера. Че животът на чувствата не е победен от живота на мъдростта, а животът на мъдростта от своя страна от живота на волята и обратно, а че трите душевни сили възникват отделно, посочени във висшия душевен живот. Що се отнася до четвъртия цар, може да се каже, че всяко човешко същество има мъдрост, благочестие и воля в себе си, но те са смесени по хаотичен начин, като злато, сребро и руда. Тогава за душата започва по-висша епоха на развитие, когато това хаотично смесване на душевните сили престава и човекът дори не е тласкан от импулс на волята, в един момент чувствата му бягат с него, друг път е воден само от мъдростта. Не, когато нехаотичното, както се случва чрез четвъртия цар, се смеси, когато човек ясно раздели в себе си сферата на душевната сила, тази на мъдростта, тази на чувството за красота, тази на религиозното настроение, тази, която е пропита с добрата воля да прави добро, така че да владее над тази сфера и да не бъде воден от нея, тогава той ще стигне до онзи момент във времето, когато може да каже: Време е, трябва да предприема нещо друго. Душа, която е водена неподготвена пред сферата на мъдростта, красотата и силата, едва ли би видяла нещо от тези неща.

Човекът с лампата представлява душевна сила, която в известен смисъл подготвя хората за мъдрост, красота и сила. Особеността на тази лампа е, че тя може да свети само там, където вече има друга светлина. Какъв вид светлина идва от лампата на стареца? Същата светлина, светлината на религиозния мироглед, която трябва да предшества действителното мъдро познание, излъчва се от сърцата ни, дори ако все

още не сме проникнали в нещата. Това е светлина, която може да свети само там, където вече присъства друга светлина. Религиите могат да произведат вяра само там, където възникват чрез тази или онази подготовка или където са адаптирани към това, което хората чувстват при климата, определени културни епохи и т.н. Следователно там змията, която иска да проникне чрез чиста вътрешна мистична душевна сила към мъдрост, благочестие, мощ, трябва да срещне царете, душевните сили, със светлината на вярата, която води душата към висше познание, която подготвя душата. Така Гьоте показва как трябва да настъпи подходящият момент. Как първо трябва да бъде водена от светлината на вярата и как тогава, когато душата се е подготвила, водена от светлината на вярата, може да се издигне до епоха, в която е преживяла много неща. Как може да стигне до прякото разбиране на душевната сила в нейната отделеност, както и в нейното хармонично взаимодействие. Показано е как човек може да се подготви тук, на физическия план, от тази страна на реката. Как от другата страна, ако човек преждевременно се свърже с висините на човешкия емоционален живот, той претърпява щети в душата си, така да се каже, загива.

А сега странната фигура на жената на стареца с лампата. Тази жена, която ни е описана като твърде човешка, която е избрана от блуждаещите светлилки да плаща с плодове на земята - тя представлява примитивната човешка природа, която не може да се издигне до знание, но когато е свързана с човека с лампата, със светлината, тя може да повярва. На какво е способна светлината на вярата? Тя може да превърне камъните в злато, дървото в сребро, мъртвите животни в скъпоценни камъни. Всичко това се характеризира с факта, че черният като лампа мопс, който е излял златото, което блуждаещите светлилки са отърсили, се превръща в скъпоценни камъни от лампата на стареца. Това показва силата на вярата, тази напълно прекрасна сила на вярата, това развитие на висшето знание. Или как тя е способна да ни покаже всички неща по такъв начин, че те наистина да представят своите божествени аспекти по определен начин. Че показват какво е в тях, дори преди да са достигнали свръхсетивното в тях чрез знание. Мъртвите камъни показват: това, което е надарено с мъдрост, се превръща в злато от светлината на тази лампа. Това означава, че вярата е способна вече да усеща в нещата това, което мъдростта по-късно разпознава в пълна светлина, и как всички неща не са такива, каквито ни се струват в сетивния свят, а че имат по-дълбока страна. Това е символично показано от това как светлината на вярата в лампата на стареца преобразява всички неща. Човекът, ако остане в здравата си природа, не може да достигне до науката, до знанието, тогава той всъщност има нещо в себе си, което е много по-свързано с мистериозните сили, които стоят на границата на свръхсетивното. В сравнение с човека, който е стигнал до абстрактната наука и лесно се превръща в съмняващ се и скептик. Как губи опора, става несигурен, нервен към всяко знание. Колко сигурна е някаква изначална примитивна природа, представена от тази старица, която е

толкова във връзка с природата, която може да даде това, което блуждаещите светлинки не могат да дадат. Такива хора имат изначално чувство, чрез което осъзнават връзките с безкрайното, божественото, което живее и се вплита в цялата природа като свръхестествено. Ето защо, когато учени хора със своите съмнения идват при някои оригинални хора, се появява онази състрадателна усмивка, която казва: Колкото и да си умен, колкото и да знаеш за природата с познанията си, ние знаем това, което ти не знаеш; определени знания ни свързват с това, от което самите ние произлизаме. Жената може да плати, което блуждаещите огньове не могат.

Човешкото същество трябва да постигне не само емоционална сигурност. То е свързано със свръхсетивна сфера, както е представено от управлението на храма с царете, където има не само вътрешно, мистично чувство за сигурност, но и човекът трябва да се издигне, за да бъде наистина въведен в сферата на свръхсетивното, да види духовния живот и дейност. Храмът трябва да бъде пренесен от подземния в надземния. Самият храм на познанието трябва да се издигне над граничната линия, над реката между свръхсетивния и чувствения свят. И е възможно душа, която е работила върху себе си по този начин, е изкачила етапите на развитие, да има тези свещени обедни моменти на живот по определен начин в ръцете си, да може да премине през тях в духовния и оттам в чувствения свят. Да може да привлече вниманието към това как Божествено-Духовното царува, когато се покаже събитие от външна природа, и да посочи отново чистото Божествено-Духовно, което е в свръхсетивната сфера, така че да се постигне, че не само изящни, особено облагодетелствани духове могат да прекосят реката. Това трябва да се постигне чрез духовната наука в съвременната култура. Гьоте е пророк на теософията в своята „Приказка“, тъй като показва, че не само облагодетелстваните мистични натури, които имат вроден мистицизъм, имат обедни моменти от живота, когато могат да прекосят реката и да открият царството на свръхсетивното в яркото слънце на живота, но че има развитие на душата, което всеки може да преживее. Всяка душа, естествено, дори и да е трудоемка и изпълнена с отречение, може да се скита напред-назад, от и към трансценденталното царство, когато се е случило това, което е мистерията на вярата.

„Колко тайни знаеш?“ – „Три“, отговори старецът. „Коя е най-важната?“, попита сребърният крал. „Разкритата“, отговори старецът.

Това изказване [за разкритата тайна] често се среща у Гьоте, защото Гьоте, както всички истински мистици, е бил на мнение, че няма нищо духовно, което да не се преживява външно, материално, по някакъв начин, че навсякъде могат да се намерят връзки между материалното и духовното. Въпросът е само да се намери правилната точка, правилното място във вселената, където духовното се изразява външно, физиогномично. Тайната, очевидно! Не толкова как да се търси духовното по заобиколен начин, колкото да се свърже с нещата, като змията. И човек намира

път към духовното чрез общуване с материалния свят. Разкритата тайна е тази, която може да се намери навсякъде и към която принадлежи само определена зрялост на душата. Трите тайни не са нищо друго освен как мъдростта, красотата, благочестието и добродетелта трябва да живеят в нас, а не поотделно. Характерно е, че е необходима четвърта, която старецът не може да знае. Но той може да знае, че е време да я каже! Какво шепне змията в ухото на стареца? Че е готова да се пожертва, че е готова да пожертва собственото си тяло, само за да построи мост над реката от това, което възниква от нея.

Великата тайна на жертвоприношението на нисшите душевни сили, което трябва да бъде единственият път към висшето аз: Искам да жертвам всичко, което е свързано с нисшите същности на природата, което съм търсил, покорявайки се на законите на света. Тези, които нямат това умиране и ставане, остават само мрачен гост на тъмната земя.

Първо, човек трябва да премине през всичко, което го води до събитията и фактите на природата, за да може след това да предложи на света това, което е придобил и преживял с по-нисшия си аз като чувствено същество, и да се възнесе.

Якоб Бьоме е изразил тази мистерия по прекрасен начин:

Който не умре, преди да умре,
ще загине, когато умре.

Този, който влиза в свръхсетивния свят през портата на смъртта, без да е убил нисшите сили на душата, без да е умрял за нисшия си аз, преди да премине през физическата порта на смъртта, не би се подготвил в това въплъщение да види истинското духовно същество преди смъртта!

Душата се спасява от разруха в нисшия аз, когато стане като змията, която не просто остава в цепнатините, а се жертва. Това означава, че в нас има сила на душата, която може да се свърже с всички природни същества. Тази сила обаче първо трябва да бъде пожертвана в името на висшето познание, така че първо трябва да бъде пожертвано всичко, което е нисш егоизъм, целият този низък егоизъм, за да се постигне висша свобода. Така това, което първо ни е довело в царството на самия този свят, се превръща в път към отвъдното. Ние се издигаме в свръхсетивния свят само над това, което сме пожертвали. Блуждаещите светлинки са способни само да отключат портата. Те имат ключовете. Науката има ключовете, както Мефистофел има ключовете за царството на майките; той може да отключи, но не и да ни въведе в истинските тайни. Можем да разпознаем стойността на науките, да оценим интелигентното и абстрактното в човешкия живот, защото то ни води до портата. Но тогава висшите душевни сили трябва да започнат, ако искаме да бъдем допуснати в храма. Така виждаме как тези блуждаещи светлинки всъщност изпълняват ролята си докрай и как Гьоте, в развитието на своята приказна поезия, улавя смисъла на душевните сили до последния детайл. „Приказката“ е такава, че с този вид обяснение всяка дума, всяко изречение е доказателство, че в

приказката се внася по-дълбок смисъл. Чрез ефекта на лампата къщата на стареца е облицована със злато. Какво остава от религията, от различните религии? Традиция! Нека се опитаме да си представим цялото нещо конкретно в нашия културен процес. Нека отидем в библиотеките си и да потърсим в историческите трудове за тази и онази религия. Колко от златото е съхранено там, колко е осветено от светлината на лампата, как идват абстракциите, облизвайки златото, събирайки историята на религиите от книгите и създавайки нови от стари книги. Дори когато мъдростта се превръща в история, съхранена в библиотеките, блуждаещите светлини могат да се хранят с нея; те дори се разхождат, пълни с ерудиция, с това, което идва първо от тези източници. Това по-малко се съгласява с мопса, естественото същество, необразования, който умира от тази мъдрост и първо трябва да бъде съживен. Първо, чрез светлината на лампата, той се превръща в скъпоценни камъни и може да се превърне от скъпоценен камък чрез контакт с лилията. Лилията може да съживи всичко, което е преминало през смъртта, което е претърпяло това – това, което няма това умиране и ставане – светъл гост трябва да е станал това на тази земя. Този, който желае да изтърпи докосването на лилията, трябва да е преминал през смъртта на нисшия си аз.

Така младият мъж става готов да влезе в контакт с красивата лилия едва след като бъде убит. Той може да влезе в Храма на Мъдростта едва след като змията се е пожертвала. Когато всичко това се случи, младият мъж може да бъде отведен до храма. Когато жертвоприношението е извършено, душата е отведена нагоре от подземното си съществуване до осъзнаването, че всичко е проникнато и преплетено от духа. Тогава храмът е отведен отдолу нагоре и човешкото същество е надарено с това, което индивидуалните душевни сили могат да му дадат. Мъдростта му дава това, което е изразено в изречението на златния цар:

Разпознай Най-висшето.

Символът е дъбовият венец. Сребърният крал му дава скиптъра и казва:

Храни овцете

като знак за дарбата му със силата на благочестието. Царят на медта му подава меча и щита и му казва:

Дръжте меча си от лявата си страна, а дясната си ръка свободна.

Дясната добродетел не е агресивна в подхода си, но стои здраво и твърдо на краката си и когато става въпрос за човешко достойнство и човешка съдба, тя е готова да ги защитава и да работи в света с човешка любов и благотворно човешко действие. Сега младият човек се съединява с красивата лилия. Индивидуалните сили на душата са озарени от истинската любов. Но душата може да почувства това само когато се е издигнала над обикновената любов, когато е погълната от любов към духовното. Мъдростта, красотата, благочестието, добродетелта, те развиват и насърчават развитието на душата. Любовта не само трябва да расте, тя ободрява, оформя и хармонизира всичко. Тя издига душата с едно стъпало нагоре. Там

виждаме как човешкото същество, когато се възнася, когато се озовава в този храм, където може да изпита знание, как вижда, но сега в свят страхопочитание, как малкият храм в големия храм вижда най-висшето, тайната на тайните, самото човешко същество, как преминава като духовно същество от духовния свят към колибата на, където човекът е поставен като малък свят, като малък храм в по-големия храм, показвайки толкова красиво, когато душата се изкачва до стъпалата на висшето познание, тогава тя достига тайните на света чрез мъдрост, благочестие и добродетел. Това, което Гьоте толкова красиво е чувствал като спинозианската любов към Бога, развитието на най-висшите сили на душата, стига до загадките, тайните на света, но като най-висшата от тайните, която виждаме отново само като малък храм във великото, тайната на самия човек и неговата връзка с божественото същество. Гигантът идва последен, също опипвайки се, и след това се превръща в часовниковата стрелка на времето. Нашето знание става духовно, то се разсейва, когато се издигаме в душевния си живот, а това, което е външен материализъм, е съзнанието за онези закони, които действат механично. Гигантът по същество представлява подсъзнанието, всичко, което идва от силите на душата, които също действат в подсъзнанието. Това може да остане в човек само когато погледне нагоре към това, което е най-висше за нашата вътрешност, как времената следват едно след друго, какъв е външният ритъм на времето. Това има своето крайно оправдание и простото механично познание има оправдание там. Човек би искал да каже: Гьоте може би е имал предвид, когато е измислил тази идея за гиганта, който най-накрая се превръща в часовниковата стрелка на света, какво суеверие е било направено с изкуството на числата, с различните структури в пространството, това, което е само суеверна сянка на по-голямо знание, останало от старите времена на старите миогледи. Но едно нещо остава оправдано: да се използва това, което е било разпознато, за да се образува един вид хронометър за процесите, които обграждат хората.

Така, в известен смисъл, откриваме всичко, което Гьоте е смятал за необходимо за развитието на душевните сили, преведено в живи образи. Ако искате да се издигнете до най-висшето, тогава трябва да развиете душевните сили по такъв начин, че те да могат да бъдат изразени само символично в богати, смислени образи. Тогава ще се доближите до това, което Гьоте е искал да каже, когато се опитате да вникнете в тези образи от цялостния миоглед на Гьоте. Но трябва да сте наясно, че това, което се съдържа в приказката, е безкрайно по-богато, отколкото казах, и че всичко това всъщност е само предположение за това, в което приказката на Гьоте трябва да се търси и усеща. Но може би е възможно да се добие представа за вътрешното богатство и величие, от които Гьоте е творил с такава неизмерима продуктивна сила. Колко е прав той, когато казва, че истинското, красивото, истински художественото може да бъде само израз на общата истина, която прониква в света и която хората могат да разпознаят. И това е било и това, което е

живяло в Гьоте като убеждение, което го е водило от стъпка на стъпка в неспокойно търсене; това е, което ни привлича към Гьоте, така да се каже. Гьоте е от онези умове, които работят като най-великите.

Веднъж в живота си четеш произведение на Гьоте. Мислиш си, че си го разбрал. След пет години го четеш отново и осъзнаваш: Тогава не го разбирах, а едва сега. После отново, след пет години, и осъзнаваш колко много си открил, което не си могъл да видиш преди, защото не си бил достатъчно зрял. Едва сега, след като сам си преживял толкова много, едва сега можеш да разбереш произведението. Пет години по-късно го четеш отново и тогава може би си толкова щастлив, че си казваш: Тогава не го разбираше; трябва, можеш да почакаш, докато станеш все по-зрял и по-зрял, за да бъдеш напълно удовлетворен, докато все повече и повече се вглеждаш в него. Това чувство се изпитва само от най-изящните умове в развитието на човечеството. В такива хора виждаме водачите на човешката култура. Човек получава представа за безкрайността на съдържанието на душата, като може да прониква все по-дълбоко в нея. Тогава го причислява към онези духове, за които, обобщавайки днешните размисли, можем да кажем:

Като звезди, блестящи
в небето на вечното битие,
са духовете, изпратени от Бога.

Нека всички човешки души в царството на ставането на земята
успеят да видят техните пламъци от светлина!

XXVI. Духовното значение на „Фауст“

Уважаеми участници!

В края на лятото на 1831 г. – тоест, [не съвсем] година преди смъртта на Гьоте – великият поет запечатал пакет. Съдържанието на този пакет трябвало да остане недокоснато до смъртта му.

Това, което Гьоте запечата по онова време, беше заключението на великото му житейско дело, втората част на неговия „Фауст“, както ни е представена днес. И думите, които Гьоте каза на един от приятелите си, когато завърши това велико поетично произведение, звучат многозначително. Той каза: „Делото на живота ми вече е завършено и по принцип няма значение какво правя сега и дали изобщо правя нещо.“

Това е особено чувство, което трябва да се прокрадне в душата ни, когато видим как една такава личност достига висотата на живота и едновременно с това е в здрача на живота, и когато такава чувство преминава през душата на тази личност. Това твърдение на Гьоте предполага, че нашият поет чувства нещо дълбоко вътрешно завършено в делото на живота си: той чувства, така да се каже, че е довел до край и до цел нещо, върху което е работил дълго, дълго време – не години, а десетилетия! И когато вземем предвид, че делото, в което е вложил най-висшите си идеали и възгледи за живота, е завършено, тогава трябва да отдадем много особено значение на такова дело – на такъв богат, смислен живот, който може да говори за себе си с такава вътрешна хармония и със съзнанието, че е достигнал цел [че е дал на света това, което е имал да даде, това е дълбокият смисъл]. Да е дал на човечеството най-доброто, което може да се каже! [С този велик поет можем да разберем как неговото творчество расте с развитието, ставайки все по-богато и по-богато.]

Можем да добием представа какво означава това, ако се върнем в живота на поета, във времето, когато той, през септември 1783 г., в Илменау, издълбава в [дървена стена] думите:

Над всички хълмове
цари мир,
във всички върхове на дърветата
едва усещаш
дъх;
малките птички мълчат в гората.
Само почакай, скоро
и ти ще си починеш.

Дори ако трябва да разбираме подобно стихотворение въз основа на ситуацията и може би да помним, че то се е родило в такъв момент на вдъхновение, какъвто е имал Гьоте – беше вечер – от вечерното настроение, все пак можем да кажем, че тези думи, толкова пълни със смисъл, са написани от настроението на Гьоте по

онова време, от онова настроение на тежки тревоги на вътрешния живот, когато тежки загадки са тежели на душата му.

Беше в края на живота му, когато се върна на мястото, където беше написал тези думи. Той ги препрочете в напреднала възраст и със сълзи на емоция се върна към това младежко настроение. Какво се крие между два такива момента в живота на Гьоте! Какво в крайна сметка се крие в живота на Гьоте между времето, когато той започва да влага цялата си жажда за знания като копнеж за идеалите на живота в младежките [първи части на] „Фауст“, и момента малко преди смъртта му, който слага край на това произведение! О, много е странно, че можем да проследим няколко стъпки в това произведение на поета, където то ни показва как то расте и расте заедно с личността на поета. Дори когато пристига във Ваймар в [средата на] седемдесетте си години, той носи със себе си определени части от своя „Фауст“. Това е първата форма, в която той изразява своите житейски идеали и загадки. Тази версия дълго време не е била достъпна в печат – тя е запазена до деветнадесети век, когато е намерена в имението на ваймарска придворна дама. Преоткрит при отварянето на архивите, „Фауст“ е отпечатан като фрагмент през 1790 г. [Оттогава нататък „Фауст“ се разраства все повече и повече.]

Днес моята задача е да характеризирам това могъщо стихотворение отвън и по този начин да създам условията за утрешната лекция, която ще се задълбочи в дълбоките тайни. Много се говори за неразбираемостта на втората част. В отговор на това бих искал просто да повдигна въпроса: Вярвате ли, че личност като Гьоте в края на живота си е толкова лесна за разбиране, колкото е била в по-ранните си години? Не трябва ли по-скоро да се стремим да проникнем с всички сили в това, което е имал да каже в напреднала възраст?

Имаме три версии на Фауст: първа, младежкият Фауст, който се нарича първа част. Тя ни е достъпна в ръкописа, намерен във Ваймарското имение на гореспоменатата придворна дама. Втората версия датира от 1790 г. А третата се появява през 1808 г. Това е формата, в която първата част на „Фауст“ ни е достъпна сега. Оттогава до 20-те години на XIX век Гьоте не е мислил да продължи своя „Фауст“. [Ще видим какви са били причините за това.] За Гьоте проблемът е бил твърде голям, за да го доведе просто до край. Едва през 1820 г., когато е в разцвета на силите си, поетът отново се заема с произведението и го завършва с енергия и сила в последната година от живота си. О, в Гьоте имаме човек, който вече е изправен пред най-големите житейски проблеми в младостта си, но същевременно личност, която от десетилетие на десетилетие е успявала да погледне в собствената си душа и да каже: Сега си направил една крачка напред.

И когато видим колко високо над нас стои тази вечно стремяща се личност, не трябва ли да се вдъхновим да следваме стъпките, които той е предприел между първата и втората част на своя „Фауст“? [Наистина, има огромна разлика между етапите на първата част на „Фауст“ и между първата и втората част.] Ако първо

разгледаме фигурата, която е могла да бъде отпечатана през 1775 г., ще видим лично произведение, в което са включени най-съкровениите копнежи и стремежи на Гьоте. Всичко, което Гьоте е изпитвал по отношение на мистерия и дълбоко преживяване, е излято в това произведение.

След това откриваме онзи „Фрагмент“, който за първи път привлече вниманието ни през 1790 г. Там откриваме забележителна разлика в сравнение с първия: Гьоте вече е по-спокоен. Това, което за първи път ни идва като личност с индивидуален щрих и нюанс, е по-издигнато в безличното и спокойно. Чувстваме повече, че обсъжданото засяга не само Гьоте в младостта му, но и всички нас в по-голяма или по-малка степен.

И ако след това разгледаме фигурата от 1808 г., ще открием, че той [„Фауст“] се е преместил повече от човешкото към свръхчовешкото, в сфера, където небесните сили се борят за човека и човекът е поставен в борбата между доброто и злото – изразено по-специално в „Пролог в небето“. В първата част виждаме стремежа на душата на Гьоте да участва като човешко същество, но през 1808 г. го виждаме поставен в цялото човечество, неговата перспектива се разширява от човешкото-лично до грандиозна картина на света.

Но във вътрешния характер откриваме, че първата част съдържа нещо, което самият Гьоте, в ерата на живота, усеща като нещо лично и неясно, а не като нещо общочовешко. Тези, които се задълбочават в нея, намират в нея нещо теоретично: начинът, по който човек говори, когато е изправен пред непознати за него неща, за които има само предчувствие. Втората част – колкото и странно да звучи това с оглед на обичайните ни предубеждения – е реалистично произведение, произтичащо от най-фундаменталните преживявания, след като той е могъл да каже за себе си, че е стигнал до задоволително решение на всички житейски въпроси. [В това отношение втората част е издигната още по-високо над личното ниво].

Следователно, ако го разбираме правилно, „Фауст“ ни изпълва със същото удовлетворение, както всички литературни произведения, за които можем да кажем: тук една артистична индивидуалност се е борила да говори на всички хора, на вътрешен мир, на вътрешна хармония.

Как Гьоте е позволил на съдържанието на „Фауст“ да изтече от най-съкровенията му същност, може да ни помогне да разберем защо първата част е по-теоретична, а втората по-реалистична в начина, по който разказва преживяванията на Гьоте. Ако искаме да открием Гьоте в неговия „Фауст“, трябва да осъзнаем, че целта се е съдържала в неговия характер още от детството. Ето защо е толкова важно, че седемгодишният Гьоте още като момче се е чувствал неудовлетворен [от това, което му е казвала средата му] относно великите основи на живота. Разбира се, тогава той не може да го изрази, само да го усети и усети; но той чувства в посока, която по-късно е успял да представи в такива остри контури. И така откриваме, че един ден той търси израз за чувствата си към божественото: Взима пюпитр и поставя върху

него всичко, което може да намери от природни продукти в колекцията на баща си. Той е издигнал нещо като олтар за себе си и чрез продуктите на природата позволява на създателя, творческия дух зад всичко това, да му говори. Защото седемгодишното момче е възнамерявало да направи жертва на бога, когото е търсило. И върху нея поставя малка пръчица тамян, взема горяща чаша, събира лъчите на изгряващото слънце с горящата чаша и запалва малката пръчица тамян. Той е принесъл жертва на своя бог при самия източник на природата. [Това е посоката на душата на Гьоте, неговият стремеж към източниците на живота.] В мемоарите си самият той казва, че като момче е искал да принесе жертва на божеството. Този порив е останал в душата му и е бил изразен във всичките му по-късни начинания.

Така го виждаме, когато е трябвало да учи право като студент в Лайпциг, зает главно с това, което може да вземе от естествените науки на времето; и във всички други науки и познания за живота той се оглежда, точно както се е оглеждал в края на шейсетте години [на XVII век] във всяко знание. Но той не търси [индивидуални прозрения], както някой иначе [като млад студент] би търсил при ограниченията на обстоятелствата. Той се е стремил да проправи път към прозрения от всякакъв вид; той се е стремил [към общо познание за духовния източник на човечеството], след това към това, което тогава се е изразявало абстрактно, в трезви, сухи наблюдения на външни житейски впечатления, което е търсел да свърже с най-съкровените копнежи и нужди на душата си: прозренията трябва да му донесат просветление за загадките на живота. Знанията на времето не са били подходящи за тази цел. Всичко, което му идваше в главата, беше свързано у Гьоте с неговите индивидуални търсения, с всички въпроси, които възникваха у него за безкрайното. И животът му, дори в младостта му, беше такъв, че да го насочва към духовното и вечното. Но това, което беше толкова подходящо да задълбочи целия му живот от младостта нататък, се изрази особено в различни събития от живота му.

Тук ще бъдат споменати само две от тях: По време на тежко заболяване той се чувстваше близо до смъртта. Да, смъртта стоеше до леглото му в ранната му младост. Това събитие в живота му го докосна от преходността на всички външни фактори и душата му също беше насочена навън към преследването на безсмъртието.

Всеки, който следи живота на Гьоте по това време, ще види как това събитие е задълбочило живота му. Той е бил подготвен да срещне много специални [интелектуални кръгове] във Франкфурт. И личности, които в най-видния смисъл на думата насочват душата към изследване [загадките на живота], духа и източниците на съществуване, които са се измъкнали от традиционните настроения на религията, които питат: Къде са границите на нашето познание? Колко трябва да оставим на чистите религиозни традиции и колко на собственото си прозрение? [Тези, които не питат за границите на познанието, за границите на науката и откровението], не са

се чувствали като у дома си сред онези, които са били приятели на Гьоте по това време.

Междувременно, различно настроение преобладаваше сред онези, сред които стоеше искрената госпожица фон Клетенберг, която Гьоте по-късно увековечи в своите „Изповеди на една красива душа“. В този кръг хората си казваха: В човешката душа има нещо, което може да се развие, което може да узрее все по-високо и по-високо. Човек не винаги е достатъчно зрял, за да разпознае най-висшето, но в душата му дремят сили, които може да развие [които могат да бъдат извадени наяве, ако човек се стреми и работи върху себе си. Тогава човек придобива вътрешни духовни сили, които иначе не присъстват в душата]. И това, което не може да постигне, колкото и човешки да се опитва, може да постигне, ако развие сили, които не могат да бъдат постигнати в обикновения живот.

Съдържанието на този приятелски кръг беше развитието на душата; защото те бяха убедени, че в душата има нещо, което остава несъзнателно, или да кажем подсъзнателно, в обикновения живот. [В обикновения живот хората не се интересуват от тайнствените сили, които са там.] Ако човек живее така, че се посвещава само на сетивното възприятие и обработва това сетивно възприятие само с интелекта, той не се доближава до източниците на живота, той подминава скритите сили на душата, които може да развива и върху които може да работи. А когато човек е довел себе си до по-високо ниво на развитие, тогава той прониква по-дълбоко в това, което е скрито зад предметите. Тогава духовното, вечното, нетленното идва да го посрещне. Такова беше настроението на тези приятели. Така че можете да видите, че тези хора са имали различно отношение към въпроса за безсмъртието на човешката душа, отколкото много хора в живота си, където често се въздържат от търсене на прозрение за това, което е вечно в природата или в изкуството, или го оставят на традиционните предания. Не беше така с тези приятели. Те си казаха: Има нещо безсмъртно там в природата и има сили, които са в човешката организация, както са там в природата. Това, което е преходно и се проявява като преходно отвън, е преходно и вътре в човешкото същество. И ако виждаме силите си само с това преходно, тогава безсмъртното никога няма да се разкрие. Но в скритите дълбини на душата се крият по-дълбоки сили на човешкото същество, сили, които са покрити сякаш с воал, защото човешкото същество дава само част от външните сетивни възприятия и ума, който ги съчетава. Чрез такива сили, които са пречистени и които дават обективно познание [за вечното] [по същия начин, както интелектът го дава за сетивния свят], ние трябва да пречистим сетивата и да се опитаме да ги разсеем от преходното. Това са си казвали те: Когато се свързва с вечното в собствената си душа, тогава стоя духовно лице в лице с безсмъртното, тогава съм го извадил от себе си, тогава нищо не може да отнеме сигурността на безсмъртието, тогава съм свързан с духа в собствената си гръд,

който идва от Божия Дух, точно както сетивните неща идват от външната принадлежност и хармония.

Гьоте чувстваше дълбока връзка с тези души. Но в тези души имаше много неясно. Това, което сега обясних с определени думи, беше изразено от тях по-скоро под формата на интуиции, на неизказани чувства на душата; изразено беше по-скоро в определени душевни жестове, отколкото в рязко очертани прозрения.

Именно в това общество се е зародил младият Гьоте. И това общество е имало известно предпочитание към определен вид писане, произлизащо от едно средновековно знание, което вече е отминало. Писания, които изразяват начина, по който човек се стреми да се доближи до великите тайни на човешката природа. Гьоте също се е докоснал до тези писания и можем да видим какво е било основното настроение на сърцето му, когато го видим да търси в тези средновековни писания с непрестанна жажда за знания, за да намери средства за развиване на скритите сили на душата си, които накрая биха довели до познанието на безсмъртното. Едно такова произведение е това на Валентин Базилий и Теофраст Парацелз [„Opus macrocabalisticum et theosophicum“ на Уелинг, но особено „Aurea catena Homeri“ на Кирхвегер], което самият той нарича кабалистично-теософско.

Какво съдържат тези писания, че човек с модерно отношение по онова време би се задълбочил в такива писания, сякаш съвременен хекелианец или друг съвременен образован човек би се занимавал със странните писания на Елифас Леви? [Ако един обикновен човек се задълбочи в тях по онова време, той би сметнал тези писания за чиста глупост, полет на фантазията.] И точно така е било в онези дни: съвременният човек би почувствал, че това са чисти глупости, че само фантазъм може да се посвети на такива неща. Човек може да разбере това отношение, тогава и сега. От определена гледна точка, то може да се разпознае като оправдано отношение. Не е нужно да се изненадваме, че някой, който не е достатъчно напреднал в развитието на душата си, може да види в него само чисти глупости. Гьоте е намерил в него повече от обикновени глупости. Но част от него беше чиста глупост. То все още принадлежи на времето преди изобретяването на печатането, когато всичко все още се е писало на ръка; на времето, когато науката все още не е била обогатена от това, което са учили Галилей и Кеплер. В онези дни хората са се стремели да разберат природата по съвсем различен начин. Ако искаме да характеризираме начина, по който хората са искали да се доближат до източника във времето преди великите постижения на естествената наука, трябва да кажем, че преди това време хората са се стремели да влязат в природата и света с всичко, което е било в душата им, да влязат в природата и света с всичко в душата си, не само с интелекта си; но и да пречистят волята и чувството си по такъв начин, че да разпознават обективно и с чувството си, по същия начин, по който математическото знание търси. [Нещо, което днешният човек трудно може да си представи. По същия

начин желанието може да се превърне в сила на познанието. Но за това човек трябва да го промени; трябва да работи върху него; трябва да го пречисти и очисти от всички егоистични чувства. По същия начин волята може да бъде издигната до сила на познанието. Но за това човек не трябва да оставя чувството, усещането и желанието такива, каквито са – той трябва да работи върху тях!]

Кръгът от приятели около Гьоте знаеше как да работи върху това. Докато умът може да бъде оставен такъв, какъвто е, защото той вече е такъв, какъвто може да бъде оставен, [човек трябва да преобрази чувството, емоцията, волята и желанието, така че те да се превърнат в сили на познанието]. Само чрез тази работа може да се извлекат скритите способности на душата, които дават на човека познание за вечното. Интелектът, който удобно е оставен на мира, може да осигури само просветление за преходното. Този вид познание чрез волята и чувствата е било по-пренебрегвано [в сравнение с интелектуалното познание по онова време], дори в младостта на Гьоте. От друга страна, това, което е било придобито чрез външно сетивно възприятие и интелекта, е преобладавало, както е и днес. Но Гьоте е знаел границите на сетивно-интелектуалното познание. [Така че той не е могъл наистина да се ориентира в тези писания, които, тъй като са били написани от закъснели, които вече нямат собствени знания, съдържат много глупости.] Душата му е получавала храна от тези книги, въпреки че не е можел да ги разбере. Те съдържаха много чисти глупости, но всеки, който можеше да види отвъд това, което се криеше по-дълбоко в тези писания, можеше да почувства, че в тях дреме знание. И това е, което Гьоте чувстваше: осъзнаването, което не цели да приеме света такъв, какъвто е, а да развие душата, да я оформи, да извади наяве силите, които спят в нея. (Сега той иска да развие способността да ги схване в себе си.)

В тези писания Гьоте е открил странни фигури, които само глупак може да намери за хубави днес. Но зад тези неща се крие нещо друго; ще спомена само един пример. В този текст, „Aurea catena Homeri“, който му е направил особено впечатление, ще откриете странна фигура: два дракона. Единият е оформен отгоре като полукръг. Той е пълен с живот и създава впечатление за добро същество. Отдолу, преплетен с него, е сбръчкан, изсъхнал дракон, който се явява като символ на злото. Двата са преплетени в кръг. Вътре в кръга са разположени два триъгълника: единият е обърнат нагоре, а в ъглите са знаците за отделните планети на нашата слънчева система.

Колко ли е била очарована душата на Гьоте от такъв знак, защото преживяването в душата във връзка с този знак не я оставя незасегната. Вътрешни душевни сили се раздвижиха, когато той погледна този знак: това, което иначе служеше само на човешките нужди, това, което е волята и желанието, се раздвижи като стремеж към познание. Той чувства нещо, което е необходимо за познаването на подобни писания.

Ако някой иска да каже: Разбира се, ако просто искате да говорите за безвкусните неща, показвате, че нямате познания за науката, като философията и другите науки. Това възражение може да се разбере, дори ако някой каже: Според нашите знания, ние би трябвало да видим какво е истината. Това, което тези фантастични неща изобразяват, не изобразява истината. Тези, които говорят по този начин, са напълно прави. Но те не знаят кое е важно! Важното е впечатлението, което тези образи правят върху душата; че те са точно тези, които изваждат наяве това, което иначе се крие дълбоко в душата, че имат творческа сила за душата. И Гьоте усети как този знак му въздейства: „Той засяга волята ви“, почувства той. Той черпи сили от душата ви, които се свързват с вселената. Той усети това. Но той усети и нещо друго, нещо ужасно за него по това време. Той се сблъска с всички тези неща, усети, че те могат да задействат нещо в душата, усети, че могат да действат - но не усети силата в себе си да може да позволи на това нещо да осъществи действие. Той само усети, че те крият нещо.

и не мога да разбера какво усещам там.

[Той усещаше в тях нещо като духа на света, но не можеше да го разбере чрез образованието си и предишния си живот.] За душата на Гьоте беше ужасно разтърсващо, когато усещаше нещо като връзки с висши душевни сили, усещаше какво може да изтече от тази „Aurea catena Homeri“ и въпреки това трябваше да си каже: Ти още не си зрял, не можеш да проникнеш в тайните на света, силите ти на познанието още не са узрели. Но той копнееше да следва такъв път на познанието. И така той стигна до други знаци, до символ, който представляваше не само великия свят, но и действието на духа на земята. Той се чувстваше по-близо до него, но все още не беше в състояние да извлече силите от земята. Сега усещаме как преживяното се вля във Фауст. Там той се фокусира върху заглавната страница на „Aurea catena Homeri“. Показва му как силите преминават от планета на планета, как вътрешната им връзка е обозначена с човешките желания, [привлича ги нагоре към доброто, надолу към злото], под формата на свити дракони, с триъгълници, единият връх на които е насочен нагоре. Няколко страници по-нататък той вижда картината, която показва „небесни сили, възходящи и низходящи“. Там той трябва да се обърне, защото не е чувствал силите си узрели, за да разбере това. Сега прочетете пасаж от „Фауст“ на Гьоте, който показва, че не можете да схванете нищо от обикновеното знание, от научното знание, нищо, което се преживява в дълбините на душата:

Ето ме сега, аз, бедният глупак, и съм мъдър както преди!

Такова беше настроението, когато Гьоте напусна Лайпциг.

Там той потърсил различен път във Франкфурт, както се изразява толкова красиво във „Фауст“. Той отворил книгата на Нострадамус и видял знака на макрокосмоса.

[Там той вижда действието на природата пред душата си, той вижда:]

Как всичко е вплетено в едно цяло,
едно в друго, работещо и живо!
Как небесните сили се издигат и слизат
И си подават златните кофи!
С криле, които ухаят на благословия
От небето през земята те проникват,
Хармонично отеквайки през вселената!

Това е красиво и прекрасно описание на това, което толкова е очаровало Гьоте. Така той изразява чувствата си, когато вижда знака на първия дух. След това се обръща към знака, който се отнася само до процесите, протичащи на земята. Вижда знака на земния дух. Отново той го очарова. Преди това е усещал раздвижването на силите, които иначе се изразяват като интерес и чувство към обектите. Тези сили сега трябва да се развият в знака на земния дух по такъв начин, че да се превърнат в сили на познанието. Опитайте се да си представите силите, които стават въпрос, като сили на познанието за душата; първо обективните сили на ума, силите на мисленето. Те са леснодостъпни. Но след това силите на чувството и възприятието, които могат да бъдат пречистени само по описания начин и могат да бъдат събудени от знаците, които извикат духовния свят. Сега Гьоте беше отключил такъв знак и сега чувстваше, че все още не е узрял за него. Той не се чувстваше узрял и за да разбере силите на възприятието, които се свързват само със земята. Не е узрял! Сега нещо се надига в душата му. Но отначало само ужас и страх, които ни се отразяват там, където „Фауст“ се отвръща от земния дух, когото нарича „страшно лице“, и след това земният дух му казва:

Ти приличаш на духа, когото разбираш, не на мен!

Така прозренията на Гьоте са отразени в първата част на „Фауст“. Но Гьоте не е личност, която непременно може да остане „страшно свиващ се червей“; той е личност, която е достатъчно силна, за да се стреми напред. Какво си е казала тази личност? Тя не е говорила като други личности, които вярват, че са търсачи на знание и казват: Има граници на знанието. Лесно и удобно е да отхвърлим всичко това като глупост. Не! Гьоте си е казал: Все още не съм готов за това! Това е нещо, което можем да научим от Гьоте: той си е казал: „Все още не си готов; първо трябва да започнеш да работиш върху себе си, за да узрееш до това, което е възможно за душата.“ [Сега той е работил върху себе си, за да напредне.] За да постигне това, той се е потопил в живота, за да опознае живота, хората и науката във всичките ѝ аспекти. И виждаме това, когато след престоя си във Франкфурт той идва в Страсбург, оглежда се в природата, за да схване нещата, които той, като седемгодишно момче, е поставил на пюпитрата на баща си, за да опознае божествено-духовните сили на битието чрез тяхното познание. Но не само божествено-духовните сили на това, което се формира външно в природата, но и на човешкия живот и неговите многообразни форми. И сега вече можем да видим как той има благоприятната възможност да опознае всички възходи и падения на

човешката душа, човешката душа в нейната безкрайна доброта и любов – но и във всичките ѝ злонамерени, зловни и вредни качества, с всичките ѝ копнежи, мъки и жертви. [Той изпитва най-голямо удовлетворение, но и мъчителни съмнения, в душите на хората.] Там той среща великата личност на Хердер в Страсбург, личност, която се стреми през целия си живот да се доближи до източниците на живота, която също чувства, че силите на душата ѝ не са узрели. Ужасно настроение обзе душата на Хердер точно в този момент, когато въпреки титаничния си стремеж към знания, той губи смелост и си казва: [Не можеш да се стремиш по-високо].

Собствената неспособност е общочовешка неспособност. Хердер е бил близо до такива настроения, такива настроения са го завладели и са го накарали да се храни с начин на живот, който е суров и отхвърлящ – поносим само за душа като тази на Гьоте, която е доброжелателна. Гьоте е разпознал величието на душата на Хердер. И колкото и Хердер да го е омаловажавал, Гьоте е знаел, че е в присъствието на величие. А Гьоте е имал велика душа, достатъчно велик, за да не обръща внимание на маловажното, когато е изправен пред важното. Когато се е изкачил по стълбите на Gasthof zum Heiligen Geist и неочаквано е видял тази личност, която Хердер е представил по малко груб начин – с веещо се палто, кръстосани краища на палтото му в джобовете – Гьоте е усетил с един поглед, че тази личност е Хердер, и е казал: „Вие сте Хердер.“ От този момент нататък уважението му към него се увеличи.

Дълбоки идеи са живели в Хердер, както можем да ги открием например в неговия трактат „Идеи за философия на историята на човечеството“. Но всичко това не му е било достатъчно. Тогава Гьоте се запознава с един огромен стремеж, който е на ръба на колапса и е спукан от него. Но Гьоте вече е научил от друга личност неадекватността на обикновения ум: от своя приятел Мерк. За него дори най-добронамерената жена, майката на Гьоте, е казала: „Той никога не може да остави Мефисто у дома; той намира недостатъци във всичко.“ Гьоте вижда тези личности и вижда в тях нещо, което от своя страна е оказало значително въздействие върху душата му: че те са развили особено това, което самият той е имал в собствената си душа. Като в огледало той вижда душата си, самия себе си! Вижда интелекта, в който се прокрадват заблудата и суеверието на външния свят. Той се стреми да разбере духа на земята, за който говори във „Фауст“:

В потопа на живота, в бурята на действието
аз се носех нагоре и надолу,
преплитайки напред-назад!
Раждане и смърт,
вечно море,
променящо се тъкане,
сияен живот,
така че творя на бръмчащия стан на времето
и изработвам живата дреха на Божеството.

Той се беше опитал, подтикнат от вътрешен подтик, да схване духа и душата, които му говореха в силите на живота, в образите на „Aurea catena Homeri“. Но също така чувстваше, че все още не е готов да се издигне до тези висоти на ума. Сега осъзна защо: защото в него все още имаше твърде много чувствени интереси. Сега знаеше, че духът, на който все още твърде много приличаше, беше най-злият, духът на Мефисто.

Ти приличаш на духа, който разбираш,

Земният Дух можеше да говори, който виждаше Мефистофелеца в душата на Гьоте. Сега голяма част от идеята за „Фауст“ проличава у Гьоте: Защо човешките същества не могат, в обикновените си чувства и възприятия, да постигнат същия вид ясно прозрение, както в мисленето си? Защо желанието и възприятието не са толкова мощни, колкото силите на мисълта? Защото в нас действат сили, които не са самите ние, но които ни въздействат. Силите, които приемаме с действията и желанията си, според древната и новата духовна наука, са силите на Луцифер и те свеждат желанията ни до такова ниво, че те не могат да се превърнат в обективна сила на познание в този живот. Ето как работи Луцифер.

Но има и друг вид сила, която ни кара да действаме, а именно, че умовете ни получават истинско знание, когато насочваме възприятието си към този свят. Това са силите, които за първи път са били характеризирани от Заратустра като ариманически. Така ариманическите сили, които са пропити с желание и биха проникнали до макрокосмоса, действат в нас. [Те пречат на чувството да се превърне в сила на познанието по отношение на земята, точно както луциферическите духове пречат на желанието да се издигне до космическо знание.] Луциферическите същности действат в нас.

Гьоте е усетил какво замъглява човешкия поглед и води до грешка, това, което се нарича сили на Ариман. Защото Ариман е същото, което сме свикнали да наричаме Мефистофел, на името на този, който характеризира човешкото поведение като лъжа: от еврейски „Мефис“ е лъжец, а „тофел“ е разруха. Това означава същото, което Заратустра нарича Ариман. Но Мефисто не означава Луцифер. Той е силата, която кара човека да лъже, да вижда външния живот в измамни форми, а не в истината.

Всички тези сили действат там, където човек преминава през живота и е воден от интересите си да вижда живота в неговите измамни форми.

Гьоте, въпреки най-искрените си усилия, не можа да проникне до източниците на истината по това време, защото все още носеше твърде много от Мефистофел в себе си – Ти приличаш на Мефистофел, не на мен! И така [в „Urfaust“ веднага след земния дух] Мефисто се появява внезапно, сякаш изстрелян от пистолет. [Внезапно, защото Гьоте само усещаше контекста, не го разпознаваше ясно.] Друга дълбоко трогателна тайна на душата.

Така виждаме как Гьоте се излива във „Фауст“, така да се каже, какво преживява, как се опитва да изобрази как Мефисто го води да се наслаждава на такива застояли неща като в мазето на Ауербах, на много от външните аспекти на живота, които той трябва да нарече банални от по-висша гледна точка. Но този Мефисто го води и до нещо друго. Ако проследим Гьоте от Страсбург до времето, когато е издържал адвокатския изпит, малко по-късно, откриваме две качества, които сигурно са довели една дълбока и търсеща душа до странни конфликти. Първото идва при нас, когато го търсим като юрист. Той не е бил много добър в позитивното познаване на закона [знаеше само няколко правни параграфа]. Но когато ставаше въпрос за бързо схващане на някой случай и проникване в него за нула време, той е бил един от първите, все още възхищаван от експертите, които следват неговите процеси. [Той беше практичен човек, който бързо се ориентираше в практическия живот с ума си.] Той е доказателство срещу скандалното твърдение, че тези, които търсят достъп до духовния живот, трябва да са непрактични хора в живота. Гьоте е търсил достъп до духовните светове в най-висока степен и същевременно е бил изключително практичен човек в сравнение с всички онези, които са непрактични, защото са неталантливи. Някои млади поети смятат, че част от това да си погълнат от интелектуалния живот е да си непрактичен човек. Такива хора са талантливи само до определен момент. Никой никога не би оспорил специалния талант, който Гьоте е проявил при писането на своята „Ифигения“. На бюрото му са лежали списъците за набиране на новобранци. Докато новобранците са били набирани, той е написал стиховете за своята „Ифигения“ междувременно. Това е било цялостно човешко същество! Проникването в духовния свят никога не пречи на човек да намери пътя си към практическия свят. Гьоте се е чувствал практичен човек. Но той почувства и това: когато един ден се съветваше със себе си, трябваше да си каже нещо, което направи дълбоко впечатление в душата му. Има много, много неща, в които не си бил на висотата на живота си – и най-вече: ти си станал виновен! Самопознанието: Ти си станал виновен – пред лицето на такива случаи, каквито франкфуртският поет преживя в Зезенхайм, пред лицето на борбата на най-яроостните страсти, които се изправиха пред него там във Фридерике. Той знаеше също, че те не си пасват, че ще бъде парализиран във всичките си стремежи, ако беше потърсил връзка с нея. Но знаеше, че чрез начина, по който се държеше, се е превърнал в виновен, знаеше, че Мефисто го е водил; както ние сме водени от Мефисто, когато вместо да бъдем водени в ясни обстоятелства, сме водени в заблуда и измама.

Гьоте чувстваше напълно и в най-дълбокото си същество, защото схващаше всички тези въпроси в центъра им, че това в човешката душа, което ръководи всичко в човешката душа, че [тази мефистофелска сила] може да я отведе далеч, до съвсем различни самопризнания от това, което трябваше да облече с думи: Ти си станал виновен. Той знаеше, че когато тези мефистофелски сили нахлуят в стремежа към

знание, те могат да направят от човека шарлатанин пред лицето на по-висшия стремеж към знание! Там той стоеше с душата си пред нещо чудовишно; там той стоеше [пред огромна бездна], че си казваше: Трябва да отидеш отвъд това, което само умът може да изпита, трябва да призовеш силите на чувството и емоцията за знание, [тези, които Мефистофел сваля], но все още в теб живее нещо от Мефисто. Освен това в теб живее и друго „аз“. Едва сега той ясно разпозна фигура от шестнадесети век, която [е заинтересувала и уплашила толкова много хора], която е внушила страх и ужас у хората. Сега „Фауст“ от шестнадесети век му стана ясен. Как му стана ясен? Ние се вглеждаме дълбоко в психологическото себепознание на Гьоте, когато го изследваме. Гьоте си е казал, както много хора биха могли да кажат и днес: Човекът не може да не търси достъп до силите, които надхвърлят чувственото. Ето защо в нашето време, което прави толкова малко за най-дълбоките нужди на душата, имаме толкова много течения, които произтичат от такива хора, които търсят достъп до духовните течения, до духовните основи на душата. Първото нещо [което е необходимо], за да намери човек достъп [до духовния свят] без вреда, да пречисти и очисти душата си, е да се освободи от всичко, което сега се нарича, в смисъла на Гьоте, мефистофелски сили, от просто отричащите, критикуващи усилия [които са насочени само към нещата от външния свят]. Това не е лесно; самият Гьоте показва колко е трудно, като е обвързан с Мефисто като с дух, който съставлява част от душата му.

Ако човек се вслуша в този Мефисто в себе си, тогава той не казва на своите близки истината, а по-скоро това, към което го подтиква мефистофелският елемент, подсилен от луциферическия елемент, водещ до арогантност, амбиция, гордост, шарлатанство.

Наистина, една много тънка паяжина разделя шарлатана от истинския духовен изследовател. Това може да се види и днес. Теософията или други духовни движения възникват, защото отговарят на копнежа на нашия свят. Но не е лесно да станеш пратеник на духа.

Ако изследователят не е свободен от тези мефистофелски сили, тогава той не е истински изследовател, а шарлатанин, който подбужда суета в областта на познанието. — Тук наистина е необходим фин усет, за да се направи разлика между благородния стремеж към висше познание и шарлатанствата. И за този, който не прониква дълбоко в духовния живот, е трудно да различи шарлатана от духовния изследовател. Тази опасност съществува и в теософията. Не е лесно да се задоволят копнежите. Който иска да проникне в духовния свят, е в опасност да попадне в шарлатанства. Затова е твърде разбираемо, когато шарлатанинът и духовният изследовател са объркани. Упрекът на външния свят е твърде оправдан: „Човек не може да различи шарлатана от истинския духовен изследовател“. Това, което може да ни се изправи толкова живо в живота, се е изправило пред Гьоте в душата му. Мефистотелеецът ви доближава толкова близо в едно цяло, както е с Фауст, от

когото хората се страхуват, за когото може да се каже, че се е съединил с дявола, станал е жертва на силите, които водят до лъжи и измама. И сега в душата на Гьоте възникна въпросът: Как може човек да се спаси от опасността на шарлатанствата, за да не го повлече Мефисто в бездната? Така въпросът за Фауст се превърна в сърдечен въпрос за Гьоте.

Първото нещо, което човек трябва да си каже, когато в душата му възникне този въпрос, е: [Трябва да станеш прост и смирен]. Трябва да преминеш през нещо, където да търсиш индивидуалното нещо в себе си; от най-малкото преживяване, от най-малкото наблюдение, да откриеш божественото във всяко едно преживяване. Гьоте е тръгнал по този път. По този път го виждаме да се скита из Италия, скромно, смирено събирайки всички детайли. В незабележимия подбел той се стреми да изясни различните ефекти на растителните форми, [наблюдавайки разликата във външния му вид тук и другаде]. Виждаме го да бърза от картина на картина, от произведение на изкуството на произведение на изкуството, по един интимен, безкористен начин. Въпреки че е чел Спиноза у дома, за да се издигне, той не се спира на това, защото е смирен. [Той отива при произведенията на изкуството и си казва:] Когато ги гледам, знам, че древните са творили подобно на природата, като са издигали силите на по-високо ниво. В това има необходимост, има Бог. Той не се стреми да изгради светоглед набързо, от нещо на нещо, смирено търсейки най-малкото нещо, за да може скромно да търси божествено-духовното в най-малкото нещо. [Може би понякога ви е неудобно, когато някой, който говори за духовна наука, говори за детайли.] Човешкото търсене на знание не е достатъчно скромно, не иска да се движи от детайл към детайл, иска да върви право нагоре; човек би искал да обхване целия свят наведнъж с една дума. Например, в теософското движение се набляга на преминаването от детайл към детайл във всяка стъпка, така че понякога се казва: „Искам да отида директно до най-високите нива на Логоса“, въпреки че въпросният човек не разбира повече за Логоса от това, че думата „Логос“ е съставена от пет букви. (Преди всичко е необходима скромност; Гьоте е постигнал тази необходима скромност).

Гьоте се учи от детайл по детайл. Това е правил и Гьоте. По този начин той е постигнал чистотата и изтънчеността, които е имал, след като е бил по този път известно време, така че сега може да говори по различен начин за [срещата си с онези духовни сили като земния дух, от които преди това се е отвърнал, свит от ужас като „плах червей, свит от ужас“], за срещата си със земния дух, който преживява случващото се на земята. По това време той е трябвало да слуша: Ти приличаш на духа, който разбираш, не на мен!

Духът му се беше явил от огъня. И така, след като беше преминал от кътче на природата към кътче на природата чрез скромност, чрез благоразумно проучване, за да може да включи произведението, което е написал в Италия, във „Фауст“, сега

той се обърна към този дух на земята по различен начин, както е характеризирано в онзи красив монолог в „Гора и пещера“:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
затова поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огън.

Даде ми славната природа на царство,
сила да чувствам, да се наслаждавам. Не
студено удивляващо посещение, ти само
ми позволи да погледна в дълбоките ѝ гърди
Като в пазвата на приятел.

Ти водиш редицата от живите

Пред мен и ме учиш

да познавам братята ми В тихия храст, във въздуха и водата.

И когато бурята реве и скърца в гората,

Гигантският смърч събаря съседни клони

И смачква съседни стволоче,

И хълмът приглушава кухи гръмотевици,

Тогава ме водиш до безопасната пещера, покажи ми

Тогава мен самия и собствените ми гърди,

Тайни дълбоки чудеса се отварят.

Това беше напредъкът, който Гьоте беше постигнал чрез своите начинания. Сега, след като смирено следваше стъпките на природата стъпка по стъпка, той вече не се чувстваше като мързеливец на знанието и по-близо до духа, който преди го беше отхвърлял. Сега му беше позволено да погледне в душата си с различен вид удовлетворение и блаженство. Това, което някога се беше опитвал да схване с един полет, сега той беше разпознал в най-усърдното изучаване на детайлите. Той се беше възнесъл в смирение. Сега беше лице в лице с духа, който живее не само като земен дух във външния свят, но и в човешката душа. Това го отведе до сигурната пещера вътре, до себепознанието. Той беше придобил поглед върху природата, който сега наистина позволява на духа да разпознае природата:

Ти водиш редицата от живите

пред мен и ме учиш на моите братя

в тихия храст, във въздуха и водата.

Сега той се беше възнесъл – макар и винаги със силите, които бяха задвижили неговите франкфуртски стремежи тогава – но се беше възнесъл в смирение. И сега това, което живееше в собствената му душа, му се представи като вечното, безсмъртното. С това, което успя да свърже, след като разпозна този „дух на земята“ във външния свят, духът го поведе към себепознание. Сега той се почувства готов да намери в себе си силата, която преди това беше търсил чрез щурм. И така ние се учим от великия Гьоте как ние, заедно с него, трябва да узреем в дълбините, внимателно и смирено, и да кажем: Това не може да засегне душата ни сега, но тя иска търпеливо да чака и да я остави да узрее. Тези, които го правят, ще кажат:

Добре е, че си го направил и си отворил и много неща, защото това е трябвало първо да узрее в теб и след това да разцъфти. Можем да се учим от Гьоте: вяра в развитието на човешката душа, вяра в необходимостта от узряване, за да можем да вярваме в безсмъртието на вечното, [за да израснем постепенно в духовния свят]; В момента, когато открива пещера в душата си, в която се разкриват тайните на собственото му сърце, той не вярва, че е свършил, а се стреми все по-високо. И ще видим как „Фауст“, появил се във фрагментарна форма през 1790 г., ще се издига все по-високо.

По това време голяма част от преживяванията му са били само външни. Но все повече и повече той се е свързвал с преживяванията на вътрешната душа: прониквал е в мистичното. [След като Гьоте е видял живия земен дух във външния свят, той е открил и вътрешната си сила: „И дълбоките шахти на моя собствен дух се отварят“ - Гьоте от 1790 г. се стреми все по-дълбоко и по-дълбоко. Смирено и скромно той поглежда нагоре.] Така той е започнал да усеща интензивно в най-дълбоката си душа: Има нещо безсмъртно и човешката душа може да го разпознае, защото може да разпознае в себе си това, което е безсмъртно. Това е заветът, който той оставя след себе си, запечатан, в завършването на своя „Фауст“; който е изразен в последните думи:

Всичко преходно е само притча.

XXVII. Тайните в „Фауст“ на Гьоте

Малко преди завършването на втората част на своя „Фауст“, Гьоте казал на верния си Екерман, че е положил големи грижи това произведение, по-специално, да отговаря на театралните и художествените стандарти, така че тези, които просто искат да му се насладят със сетивата си, да получат стойност за парите си. А самият Гьоте добавя, че онези, които са посветени в тайните, наистина ще открият по-дълбокия смисъл зад тези образи.

Но всичко е чувствено и, замислено за театъра, ще привлече вниманието на всички. И това е всичко, което исках. Стига само тълпата от зрители да се наслади на вида; в същото време посветеният няма да пропусне висшия смисъл, както е в случая с „Вълшебната флейта“ и други неща.

Това, уважаема публика, може да е индикация за това колко оправдано е да се търсят по-дълбоки тайни в това най-зряло произведение на Гьоте. И самият той знаеше, че не всеки би могъл лесно да успее да разбере тези дълбоки тайни. За друг път той каза на Екерман:

Ще ти доверя нещо, което ще ти помогне по много начини и ще ти бъде от полза до края на живота ти. Моите произведения не могат да станат популярни; всеки, който мисли или се стреми към това, греши. Те не са написани за масите, а само за отделни хора, които искат и търсят нещо подобно и които се движат в подобни посоки.

Обаче, по пътя, който характеризирахме тук вчера, по който самият Гьоте трябваше да се изкачва от десетилетие на десетилетие до определено човешко съвършенство, само малцина могат да следват; и ако всеки трябваше да извърви този дълъг път на живот в духа, тогава разбирателите на втората част на „Фауст“ наистина щяха да бъдат малко. Но чрез теософията, която се стреми да проникне в дълбините на живота, съществува възможността душата първо да призове най-съкровениите си сили, за да види духовно това, което може да види със сетивата. Когато човек проникне в резултатите от духовното изследване, той със сигурност достига до по-бързо разбиране на това, което имат да кажат личности с толкова богато съдържание като Гьоте.

Вчера видяхме как Гьоте се издигна до съвършенство, както етапите на това ни се показват в неговия „Фауст“. Посочихме също, че първата част на „Фауст“ всъщност е публикувана в завършен вид едва през 1808 г. Посочихме колко лично, индивидуално произведение е бил „Фауст“ в началото и как той става все по-безличен, говорейки все повече за въпроси на човешката душа, които са повече или по-малко значими за всяко човешко същество.

По този начин Гьоте изважда своя „Фауст“ от тесните рамки на индивида и го въвлича в борбата на обективните сили на света. Ето защо той трябва да организира това, което познавате като „Пролог в небето“. Там не само вътрешните сили на душата, но и обективните световни духове, които са зад световите, започват своята борба за душата на Фауст. Там [Гьоте ни показва колко дълбоко е проникнал в

разбирането, че това е грешка], когато човекът се възприема като отделно същество; как това е илюзия. Нашият пръст не прави това. Той би си казал: в момента, в който бъда отрязан, вече не съм пръст. Ако искаше да се поддаде на същата заблуда като човешкото същество, той би се разпаднал. Би се разпаднал, ако можеше да се разхожда по тялото ни – отрязан. Човек може да се разхожда по земята, ето защо се поддава на заблудата, че е отделно същество. Само ако се беше посветил с цялата си душа на факта, че вече не може да живее физически само на няколко мили над земята, той нямаше да се отдаде на тази заблуда, щеше да почувства как силите не само на физическия, но и на духовния свят играят в собствената му душа. За Гьоте това се случваше видимо от десетилетие на десетилетие. Така силите на човешката душа прераснаха в световни сили. И в поезията си той ни показва представителите на добрите духове, противопоставящи се на представителите на злите духове. И на него, на Гьоте, му се струва, че човекът не е просто „страшно свиващ се червей“, а някой, който разбира как от хилядолетие на хилядолетие човешките дела преминават през процеса на земизиране и завладяват отделния човек. Оттук и чудното сходство със стария библейски летопис, където Бог казва на Мефистофел: „Познаваш ли Фауст?“ – Мефистофел: „Лекарят?“ – Господ казва: „Слугата ми“, както го намираме отново в старозаветната книга Йов, където Сатана се явява пред Господа и Господ го пита:

Погрижил ли си се за слугата ми Йов?

[Сега ни се струва, че във Фауст не ни се явява просто някакво човешко същество; сега Гьоте ни се явява като някой, който разбира как, от етап на етап, човешките дела преминават през еволюцията на света.] Така, с узряването на Гьоте, „Фауст“ постепенно се превръща в световна поема. Той може да стане такъв само защото Гьоте, чрез собственото си развитие, е успявал все повече и повече да преживява във вътрешния си живот как силите, които е усещал тогава във Франкфурт, могат наистина да бъдат там, развивайки се от дълбините на душата. В неспокойния си стремеж той най-накрая ги изважда от себе си. И така той знае, че човек може да погледне в свръхсетивния свят, че има духовни очи, както има сетивни очи, че има духовни уши, както има сетивни уши.

Още през 1808 г. той говори като човек, знаещ за всички неща, които все още са му били затворени, когато за първи път е застанал пред Земния Дух: Той говори като човек, знаещ за феномена, който питагорейската школа разпознава под името „музика на сферите“. [Там основите на душата се явяват на човека като хармонии. Това не е музика, но е нещо, което може да се сравни с нея, нещо реално, което става вдъхновение за душата.]

Когато душата извлича от дълбините това, което спи там, вътрешните тонове ѝ се явяват като хармонии, като нещо, което се чува с духовни уши.

Това е, което се изразява във вдъхновението. Тогава човекът усеща какво е тази духовна музика. Тогава той вече не гледа през външното зрение и не се възхищава

на появата на светлина, а тогава душата усеща, че нещо зад нея е вдъхновено. Това е, което Гьоте изразява в пролога:

Слънцето звучи по стария начин.

И нека онези, които вярват, че стоят на почвата на реалистичната естетика, кажат: поетът си позволява такива образи. Поет като Гьоте, който дава само това, което е преживял, не пише глупости, както във външния реалистичен смисъл, когато говори за звучащото слънце. Той говори за него само когато го е преживял като нещо духовно и реално, когато знае, че такова звучене съществува за човека, който навлиза във висшите сфери на битието. Затова той се придържа към този образ, когато позволява на Фауст да се издигне до истинско прозрение за основите на този свят (след импулсивността и греха на първата част). Когато Фауст, в началото на втората част, трябва да погледне по-дълбоко в духовния свят, четем думите:

Чуй! Чуй бурята на часовете!

За ушите на духа

Новият ден вече се ражда.

Скални порти скърцат и тракат,

колелата на Феб се търкалят и тракат,

Светлината носи могъщ рев!

Тя тръби, тя тръби,

Очи мигат и уши са изумени,

нечутите не чуват.

Гьоте вече представя своя Фауст като някой, който се вслушва в по-дълбоката същност на нещата. И Гьоте наистина изразява, че иска да каже, че „Фауст“ се е възнесъл от гледната точка, където е копнееел за тези неща, но не е могъл да ги схване. Там той е бил сигурен само в едно:

Духовният свят не е затворен;

едно чувство е затворено, сърцето ти е мъртво!

Стани, изкъпи се, ученик, неustraшим,

земната гръд в зората!

Но „плахо свитият червей“ тогава далеч не е окъпал „земната гръд в утринната зора“.

Във втората част виждаме как Фауст се пробужда; и колко чудесно е описано това, как се къпе в зората, как откровението идва при него от самата основа на нещата! Такава е вътрешната художествена последователност на Гьоте в продължението на неговия „Фауст“. И Фауст сега трябва да бъде въведен във великия свят, да се научи да разпознава в него всичко, което идва от мефистофелската сила. Тъй като човекът е част от цялата човешка същност, силата, която - както характеризирахме - се прокрадва в човешката душа и я пронизва с измама и лъжи, също ще се прояви [не само там, където човекът е сам със себе си, но и там, където] човек твори, без да се е издигнал над обикновеността на съществуването. Следователно Фауст трябва да

бъде отведен от малкия свят до императорския двор, трябва да бъде отведен до мястото, където се решават съдбите на великия свят за неговото време. Трябва да се покаже как силата на Мефисто също води от грешка към грешка там.

Следователно Фауст се появява с Мефисто в императорския двор. Той се намесва в световноисторическите събития. С изящен хумор и именно поради тази причина Гьоте описва сцената с ръката на Мефисто при изобретяването на книжните пари. В историята на литературата едва ли някога е било описвано с толкова деликатен хумор как тези сили се намесват в световната история. В нея има и този Мефисто. Хората често са се подигравали на маскарада, който се разиграва във втората част. Ако човек можеше да отдели време да интерпретира всяка отделна фигура от съзнанието на Гьоте, би видял как всяка мисъл се реализира до най-малкия детайл и всяка от тях би ни показала начина, по който силите играят ролята на всичко. [Те ни показват отражението на мефистофелската сила.] Това може да се покаже по осезаемо реалистичен начин. Ето защо Гьоте го показва в една маска. Там Гьоте показва как действат мефистофелските сили. Той иска да стигне още по-далеч, показвайки как Фауст и Мефисто се свързват помежду си, като се движат напред, събуждайки все повече и повече от спящите сили на душата си. Той иска да покаже в двора, че в маските се появява не само външно чувственото [но и древното, непринадлежащо към чувственото настояще]: човек иска да види древните фигури на Парис и Елена. Там сме изведени от царство, което принадлежи на чувственото настояще, в нещо, което не е в настоящето по никакъв начин.

Но Гьоте показва много ясно, че има прозрение за условията на съществуване. Той знае, че в човешкия живот има не само нещо преходно, но и нещо вечно, и че нещо от това, което е живяло като човешко същество във времена, които са толкова стари, колкото е възможно да бъде, присъства в света: че духът може да се намери в духовния свят. И в своята картина Гьоте иска да ни каже, че онези хора, които се свързват със собствената си вечност в душата, могат да проникнат в царството, което се намира отвъд това, което очите могат да видят и ушите могат да чуят. [Това духовно царство не е теоретично.] Това царство е преживяване за тези, които се подготвят по подходящ начин. [То е] много реално. И то е било там и за Гьоте, много присъстващо.

Тази сфера обаче се различава доста съществено за ученика от това, което очите могат да видят отвън. Нека първо посочим една разлика между двата свята: в нашия свят нещата се появяват с остри контури, така че имаме, така да се каже, доста време, за да добием представа как стоят нещата. Различно е, когато душата навлезе в духовния свят. Тогава пред нас се появява сфера, която ни показва същностите, които са там в непрекъсната трансформация. Точно както чувствата ни се променят от момент на момент в собствената ни душа, а страстите ни се променят от час на час, така и в духовния свят има непрекъсната трансформация.

Формиране, трансформация,
вечно забавление на вечния смисъл,
както го характеризира Гьоте. Той знае, че чувственото се ражда, кристализира от
духовния [свят], който се намира зад нашия свят. Той търси разбираем израз за
това, което душата вижда зад този сетивен свят. Той е намерил израза.
Веднъж беше чел у Плутарх. Чел за града, който бил владение на картагенците и
който Никий трябвало да отвоюва обратно за римляните. Затова картагенците го
сметнали за предател и той трябвало да бъде затворен. Както разказва Плутарх,
тогава той се държал сякаш е обладан; тичал по улиците, викайки: „Майките,
майките ме преследват!“ Тогава никой не смеел да го докосне. Изразът „Майките“
направил особено впечатление на древните. „Майките“ били богини, за които се
предполагало, че представляват онези сили на душата, които трябвало да водят в
духовния свят, да кристализират от него като кристал от матерната луга. Затова
Гьоте открил името и нарекъл това царство „царството на майките“.

Какво остава от Парис и Елена, след като земните им личности са потънали в
царството на разпадането? В царството на свръхсетивния свят, в царството на
Майките. Следователно, ако Фауст иска да изведе наяве това, което се изисква от
него, той трябва да изведе наяве безсмъртното и нетленното в Парис и Елена. За да
направи това, той трябва да слезе в царството на Майките. Той знае, че това
царство на майките съществува и че там може да намери безсмъртното в човешките
същества. Но как да стигне до там? Той все още не е прогонил всички
мефистофелски сили от себе си; затова Мефистофел трябва да му даде съвет как да
намери входа, как да стигне от външния свят до царството на майките. На своя етап
от развитието си Фауст все още не може да влезе в духовното царство, въпреки че
е сигурен в неговото съществуване. Мефисто принадлежи на духовния свят, но
всъщност не е външно видимо същество. Той властва в сетивния свят, но не му
принадлежи. Следователно, той има разбиране и дори ключ да отведе Фауст там; но
не знае как изглежда там. Където той управлява, няма разбиране за свръхсетивния
свят. Мефисто е силата, която ни представя външния свят като илюзия: Той
управлява в реалистичния свят. [Тази мефистофелска сила управлява и днес в
материалистичното мислене. Заблудата, че материалният свят е единственият
истински, е влияние на Мефисто, който пречи на душата да разпознае царството на
свръхестественото. Следователно реализмът е възможен само ако Мефисто
управлява в душата. И той може да стигне само дотам, докъдето може да стигне
външният материален човек. Но той предоставя ключа към свръхестествения свят,
но може да стигне само до портата. [По този начин човек може да стигне далеч през
външната наука, до портата на свръхсетивния свят, но не може да влезе през нея.]
Тъй като няма усет за свръхсетивните сили, Мефисто само предава ключа. Това
позволява на Фауст да влезе в царството на майките. За всеки, който преживява
царството, което е зад нашия сетивен свят, това е подходящо представяне.

И сега се разгръща диалогът между Фауст и Мефистофел, който показва докъде Гьоте е успял да проникне във връзката между чувствения и свръхсетивния свят. Мефисто описва царството на майките, където са вечните същества на Парис и Елена, по такъв начин, че казва: Можеш да плуваш през морето, колкото искаш, виждаш слънцето, луната и звездите да се движат; но когато влезеш в царството, в което сега искаш да влезеш, не виждаш нищо, пространството ти се струва празно, времето ти се струва празно. Мефистофел не вижда нищо в царството на майките, както материализмът не вижда нищо там, където е свръхестественият свят. Но Фауст отговаря на Мефистофел, както винаги духовният изследовател прави на материалиста:

В твоята нищожност се надявам да намеря всичко.

Така двете застават един срещу друг: вечният въпрос за материализма и онзи светоглед, който се стреми да проникне в свръхсетивното – формулирани в този диалог. Фауст дори предполага, че именно защото Мефисто е силата, която характеризирахме вчера, той трябва да води и до лъжи и измами по отношение на свръхсетивния свят, и затова Гьоте кара Фауст да каже на Мефисто:

Говориш като първият от всички мистагози,
който някога е мамил верни неوفити,
само че обратното.

Показах колко лесно човек се заплита в заблуди и лъжи, когато навлиза в духовния свят, докато е все още в прегръдката на Мефисто, как човек става шарлатанин вместо духовен изследовател. Колко оправдан е тогава страхът, където шарлатанинът е близо до духовния изследовател. Фауст го нарича „мистагог“, защото терминът, използван за водача на Елевзинските мистерии, е правилно използван за шарлатана, който, без да е извършил пътуването, иска да посочи пътя към духовния свят. [Това е шарлатанинството, което е отделено от най-благородното духовно изследване само от тънка паяжина.] Така Фауст нарича мистагога, който говори за заблуда от духовните сили, които не може да разпознае – само че обратното, ти говориш, казва той на Мефисто. Докато те говорят за многото неща, които са видели, ти говориш за нищо. Мефисто говори по обратния, лъжлив начин към духовния свят, точно както онези измамни мистагози. Той говори за него като за нищо; те фантазират за някакъв духовен свят.

Гьоте се изразява толкова точно, защото говори от най-съкровеното си преживяване. Но затова той ни показва и какво е необходимо, за да проникнем в този свят. Човек може, разбира се, ако проникне недостойно – ако все още не е прогонил от душата си всичко, което действа като егоизъм и пристрастие – наистина може да види много неща в духовния свят и да проникне, както Фауст сега прониква; но Гьоте иска да изясни, че все още не е вътрешно узрял, иска да покаже колко труден е пътът да се освободи душата от всички мефистофелски влияния, иска да покаже как егоистичните страсти все още преобладават у Фауст.

За да бъде достоен, човек се нуждае от душа, напълно очистена от егоизма. У Фауст личната страст все още се утвърждава. Той иска да притежава Елена за себе си; но в този момент привидението се превръща в опасност за него. Дори съзнанието му се помрачава – фигурата [на Елена] изчезва в царството на майките.

Фауст трябва да търси друг начин да се освободи от мефистофелските сили, трябва да развие душата си по такъв начин, че да не иска да завладее духовния свят с двоен поход [както в първата част]. [И дори не с една-единствена стъпка, както сега е влязъл в духовното майчино царство, не му е позволено да влезе там.] Той трябва да го завладее в бавен вътрешен душевен живот, така че да следва стъпка по стъпка вътрешните духовни условия. Ако наистина иска да отиде при Елена, тогава първо сам трябва да постигне пълно познание за това как човек може да се издигне отново, след като е слязъл, и трябва да се вгледа в тайните на това как човек наистина възниква. [Той трябва да се вгледа в онези процеси, които съпътстват навлизането на човека в живота.]

Тук теософията показва, че е оправдано да се представи човекът като тройно същество. [Как човекът се състои от три тела: физическо тяло, душевно тяло и духовно тяло. Този, който наистина гледа в духовния свят с достойнство, вижда как тези три части на човека са съчетани.] И там, на първо място, се представя това, което можем да видим с очите си и да чуем с ушите си: неговата физичност. След това се показва душата му. След това духовната наука структурира по-нагоре и по-нагоре. Днес се интересуваме само от духа; така че тези три: тяло, душа, дух. Тези три са тук заедно. Но всеки, който гледа в духовния свят, трябва да знае как са структурирани от свръхсетивното, тези три. Само когато се покаже как безсмъртният дух на Елена се съединява с душа и се осъществява връзката от душата към тялото, само тогава Фауст може да се приближи до Елена, която се завръща в човечеството, [тогава той е достоен за духовния свят]. И от това човек може да види – защото духовното изследване му показва, но това, което Гьоте е знаел: гледната точка за превъплъщението на най-съкровено човешко същество.

Може да изглежда доста странно, когато хората днес говорят с увереност за факта, че Гьоте е имал идеята за превъплъщение. Но наистина е така, че това, което живее в нас, се връща не веднъж, а често и често. Постепенно нашето време се приближава до това, което някога ще бъде най-голямо удовлетворение за нашето време, това, което ще даде най-голямо удовлетворение [където тази идея, която ще даде на хората най-голямо успокоение, ще им се яви като истина, където ще стане популярна. Истините идват само постепенно]. По времето на Гьоте хората е трябвало да заключват такива истини дълбоко в душите си, поради тази и друга причина: защото са знаели колко безкрайно многолика и двусмислена е истината [веднага щом се приближим до духовния свят] и как човешките думи са толкова лесно подходящи да представят тази истина с твърде остри очертания.

Следователно Гьоте не е могъл да не изрази с намеци това, което е живяло в

дълбините на душата му. Той го е изразил във втората част на „Фауст“. В своите „Години на калфата на Вилхелм Майстер“ той също така изразява какво е най-съкровено същество на човека, повторната поява, за да бъде полезен на правнуците си в този свят:

[...] надяваме се, че такава ентелехия,

тоест, най-съкровено същество на човека,

няма да напусне изцяло нашата слънчева система, но когато достигне нейните граници, ще копнее да се завърне, за да окаже отново влияние върху земния живот и благополучие в полза на нашите правнуци].

Той го казва с голяма важност, но крие най-дълбокото си убеждение, защото хората все още не са били готови за [тази идея, която постепенно и последователно ще се появи и от естествената наука].

Той изрази тази идея поетично във втората част на „Фауст“. Той показва, че има част от човешкото същество, която трябва да се присъедини или да бъде добавена към физическата част, за да постави целия човек в сетивния свят: че има душа. И той беше запознат с термина за това, който стои между духа и тялото. Старата терминология го разпознаваше. В средновековната литература това се е наричало „малкият човек“ в големия човек, същото като това, което се нарича „пуруша“ в индийската литература, малкото същество, което прониква в човешкото същество в безброй личности. Това е душата, а не все още духът. Следователно, този, който все още не се е издигнал до духа, може да проникне и до тази душа. [За да скрие символично това, Гьоте използва Вагнер, който алчно копае за съкровища и е щастлив, когато намери земни червеи, намерете хомункулуса.

Гьоте говори много точно, много по-точно, отколкото хората са свикнали да четат.

Трябва изрично да се отбележи, че [с хомункулуса] не става дума за нещо, което принадлежи на сетивния свят, а по-скоро за нещо, което е добавено към него.

Затова той измисля специален образ за създаването на хомункулуса. Всяко възникване се нарича творение. Тук той самият измисля дума [както вече е направил във „Фауст“ за човека, който се стреми отвъд себе си в сцената на земния дух, думата „свръхчовек“ (Übermensch)]: „Überzeugung“ (Über-zeugung) и под Über-zeugung разбира това, което се простира отвъд обикновения човек. За това е сцената с Вагнер. Прочетете пасаж:

Ще бъде! Масите се раздвижват все по-ясно,
убеждението за истината, истината.

[Прочетете какво обикновено се пише по този въпрос в коментарите.] Гьоте е искал да посочи, че сътворението на душата е убеждение. Такива писания, които възникват от вдъхновение, трябва да се четат внимателно; те издържат на проверка.

[И така, сега имаме душата.] Хелена трябва да се яви на Фауст на земята. Фауст иска тя да бъде негова на земята. В Хомункулуса имаме само душата на Хелена. Тази душа първо трябва да се съедини с тялото, преди духът да може да влезе. Сега е показано как физическото се съхранява в душата. За тази цел хомункулусът трябва да бъде насочен в свят, където е известно как душата може да бъде инкорпорирана.

[Не му липсват духовни качества,

— В духовен план се използва по тривиален, подобен на душата начин.

Но се използва твърде много по осезаем, ефикасен начин. Засега само стъклото му придава тежест, но той би искал да бъде по-въплътено.

Той трябва да се въплъти, като поеме по естествения път на развитието на човека; развивайки се в смисъла на мъдростта, преподавана от Талес, например. Това го води до Протей. Той трябва да бъде обучен и воден там, където елементите преобладават, за да могат те да се интегрират в душата му. [Той трябва да бъде воден в класическата Валпургиева нощ, където елементите преобладават, за да може душата му да се интегрира в тях.] Талес го съветва

да започне творението отначало

— да премине през него — и съветва хомункулуса да започне с минералното царство, след което да продължи през растителното царство. [Ето как той стига първо до Анаксагор. След това се стреми да класифицира законите на растителното царство.] Гьоте намира израз за преминаване през растителното царство:

То така ръмжи.

Това описва преминаването на душата през растителния елемент;

Докато стигнеш до човека, имаш време,

казва се. [От самото начало, през царствата на природата, хомункулусът трябва да въплъти себе си.]

Целият процес, който се случва във Валпургиева нощ, е вливането на физическото тяло в душата, така че накрая да имаме пред себе си връзката между душата и тялото. Душата или хомункулусът се характеризира по такъв начин, че когато Фауст, [все още парализиран от Елена], лежи в леглото, той сънува. Хомункулусът може да надникне в съня на „Фауст“ и да опише събитията. [Тъй като той все още принадлежи към душевния свят, той може да го види.] Всяка дума във втората част на „Фауст“ може да бъде улика за душата да се слее с тялото. След като тази връзка се осъществи, духът, който е присъствал в предишните въплъщения, може да бъде абсорбиран. [В края на второто действие душата е свързана с тялото.] В третото действие ни се явява прераждането на Елена [след като Фауст е разпознал в пълни подробности как тялото, душата и духът са свързани]. Сега Фауст я има пред себе си, както може да я има пред себе си като външно човешко същество.

В същото време обаче, това стихотворение ни показва как душевните сили на Фауст все повече се раздвижват. [Когато могъщото събитие на прераждането се явява

пред него, така че той го разпознава, душевните му сили растат.] Характерно за такова стихотворение е, че наред с това, което се показва външно, едновременно има и вътрешно душевно преживяване. Чрез разпознаването и виждането, душевните му сили растат. Това, което се разгръща, се превръща в процес на развитие на душата му. Той постига мистичен напредък. Представен ни е огледален образ на това, което Фауст преживява в душата си.

От съюза между Фауст и Елена се ражда Евфорион, детето на Фауст и Елена. Целта е да се покаже как душата на Фауст е встъпила в брак, така да се каже, с духовния свят. Чрез увеличаване на силите си, душата чувства нещо като духовен брак. И това, което тогава възниква в нея, ѝ се явява като образ на външния духовен свят. [Душата чувства свръхсетивното познание като дете на себе си с вселената. Така Евфорион е като образ на мистично вътрешно познание.]

Така ни се показва образ на духовния опит на самия Фауст. [И едновременно с това трябва да се посочи етапът, на който Фауст се намира сега]. Той все още не е достигнал етапа на човек, който може трайно да се държи за свръхсетивния си опит; той може само да улови някои проблясъци от духовния свят, след което трябва да се върне към обикновения външен живот. И това е опитът на развиващия се мистик. [В момент на празненство духовният свят се отваря пред него.] Той знае как слизането от духовните преживявания влияе на душата, познава онова настроение на душата, когато това, което е било знание, отново потъва и душата го призовава. Това е отразено в думите на Евфорион, който умира млад и извиква [от царството на сенките]:

Пусни ме в тъмното царство,
майко, не сам!

Това е настроението, което изпитва нашата душа: тя трябва да го чувства според своите прозрения, които отново са изчезнали.

По един прекрасен начин Гьоте описва в събитията това, което може да се яви като вътрешно душевно преживяване на човека, докато той напредва в духовния свят. Но Фауст трябва да отиде по-далеч, когато преживяното отново избледнява. [Душата трябва да си възвърне това, което някога е видяла.] Това се вижда от факта, че завесата и роклята на Елена остават за него, Фауст. Такава личност запазва само спомена за духовното преживяване. Фауст трябва да отиде по-нататък. И тези стъпки са напълно характеризирани от Гьоте. Първо, показва се колко е трудно – дори за някой, който е получил по-дълбоки прозрения в духовното – да се предпази от това, което все още действа в света като последни мефистофелски сили: Фауст става военен водач в [четвъртия] акт, за да извърши хуманно дело. Той все още не е толкова напреднал, че да може да поведе чисто духовни сили на бойното поле. Мефистофелецът все още се смесва с това, което го заобикаля. [Все още не е възможно да се види през какви сили водят Фауст в света.] Тук са представени доспехите от стари оръжейни. [Не само естественото, но и историята],

историческото се появява тук. Пътят, който човек трябва да извърви, за да узрее и да се изправи срещу природата, е дълъг. Когато съзерцава природата, силите на измамата могат да се намесят. [Да, може да се стигне много далеч с познания за природата и историята]. Мефистофелските сили се намесват в това, което е представено като броня. Ние не се изправяме срещу явленията с чисто знание, четвъртият акт също трябва да покаже това.

Фауст трябва да бъде пречистваан все повече и повече, за да може да се освободи от всичко, което все още се придържа към нашите желания за мефистофелска сила. Това е трудно. Фактът, че той не ги вижда, прави толкова трудно за човека да се освободи от тези сили. [Отново и отново към нас се приближават неща, в които е скрит Мефисто.] Фауст все още не вижда как елементите, които могат да доведат до измама, са смесени в действията на планинските хора. Докато не можем да видим в тези сили, не можем да се освободим от тях. Трябва да го доведем до точката, в която сме лице в лице с Мефисто в плът и кръв. Тогава той се появява във формата, в която е изобразен във всички религиозни документи, тогава се появява като изкусител. Тогава знаем какво има власт над нас. Така Мефисто трябва да се представи на Фауст като изкусител, трябва да излезе от безсъзнание в съзнание. Едва тогава Фауст знае какво е мефистофелска сила. Той трябва да се изправи срещу тази сила като изкусител. Гьоте също така посочва, че в хода на своето свръхсетивно развитие Фауст се изправя срещу Мефисто в образа на изкусителя, като му позволява да каже:

Но за да мога най-накрая да говоря съвсем разбираемо,

Не предпочете ли нещо на нашата повърхност?

В неизмерими простори ти пренебрегна

царствата на света и тяхната слава.

Но, ненаситен какъвто си,

Не почувства ли никакво желание?

Богатствата на света и техният блясък: В същия смисъл, както говори в Евангелията,

Гьоте кара Фауст да се изправи срещу изкусителя и да му бъдат предложени

славите на света. [Човек иска да ги притежава, докато мефистофелската сила има

власт в него.] Човекът трябва да се отрече от това, което са нещата. [Това също е

възможно само на етапи.] Фауст се научава да се отрича. Той е стигнал дотам, че

отхвърля тези слави [като непосредствени притежания; той ги приема като

феодално владение, не защото иска да ги притежава, а защото иска да ги направи

плодотворни]. Той иска парче земя, което може да спечели от морето; той иска

да стоиш на свободна земя със свободен народ,

иска да осъзнае:

Действието е всичко.

Той иска да работи безкористно, не за личните си притежания, не за собствения си

егоизъм. Това е отговорът, който дава на Мефисто, който му предлага

богатствата на света и неговата слава.

Той го отхвърля, дори под формата на малко парче земя.

Но [само една крачка по пътя към освобождаването от егоизма е направена и все още има нещо егоистично в него]. Той все още не може да се откаже от безпрепятствената гледка. Той все още иска това, което иска от морето, да изглежда свободно пред външния му поглед. Хижата на Филемон и Бавкида му пречи на тази свободна гледка. Това е знак, че той все още не е преодолял последния етап на егоизма. Но за да може Мефисто отново да направи такава грешка, [последният остатък от мефистофелската сила трябва да се намеси в него, така да се каже]: той е този, който изгаря колибата, принадлежаща на старите хора. Сега Фауст се сблъсква с нещо, което дори напредналият ученик знае от опит. [Той става жертва на последна опасност.] [Този, който може да се откаже от чувствените притежания, но все още да не пропусне гледката.] Нещата от външния свят не могат да му навредят; не вреда, не нужда, не вина. Той е освободен от оковите на тези неща. Но това, което последното напуска душата ни и което се вкопчава, докато последният остатък от егоизма не изчезне, е тревогата. Той няма да се отърве от нея, докато последният остатък от егоизма не изчезне. Тревога! Има много, много по-висша форма на нея, много, много по-божествена форма от тази, която срещаме в обикновения живот. Когато човек се мота и върти в леглото през нощта и не може да спи от тревога, [това е и знак, че не е влязъл в духовния свят, където би трябвало да бъде през нощта]. В символа се вижда: как не е допуснат в духовния свят, висшата сила на тревогата. Тревогата съществува, докато е окован към чувствения свят. Човек може да намери ключа и да блокира пътя си надолу от духовния свят към чувствения свят. Ако все още не се е отделил от всичко в чувствения свят, тогава тревогата се промъква в живота му. [Тя блокира достъпа му до духовния свят. И така се случва и с Фауст.] Тогава това показва също, че човекът все още има нещо, което трябва да преодолее в природата си. Гьоте изразява това, като прави Фауст физически сляп. Сега той вече не може да изрази този егоизъм, външно е ослепял. Но

вътре свети ярка светлина

– по-светъл. Сега Фауст е готов да влезе в духовния свят.

Тъй като Гьоте знаеше тези тайни, той произнесе думата при запечатването на пакета си, съдържащ втората част на „Фауст“, която съдържа завета на Гьоте за човечеството. Той беше доволен, защото можеше да си каже: Изразих способностите, които донесох със себе си в този живот, доколкото можех в това въплъщение. Той беше стигнал дотук. Тъй като повечето хора ще открият, че е трудно да разберат тази дума за вътрешното душевно ставане на човека, от физическото до духовното виждане и възможностите, през които душата трябва да премине, за да се издигне до такова духовно виждане, Гьоте трябваше да изобрази в картини това, което днес може да се изрази само с думи: това, което знаеше за тайните на битието, за свръхсетивните сили на душевния живот.

Сега той имаше толкова много от това, което желаше през Франкфуртския период. Но можеше да го представи на човечеството само в образи, защото знаеше колко малко думи са подходящи, за да го изразят. Защото първо хората трябваше да оформят думите си – както духовната наука се опитва да направи сега – за да изразят огромното съдържание на свръхсетивния свят.

Гьоте е бил наясно с вътрешния прогрес на душата. Той го е изразявал в образи. Ако разбираме правилно термина „мистично“, това преживяване на душата се нарича „мистичен живот“. И тъй като Гьоте изразява този мистичен живот в могъщия си завет към човечеството, той позволява на това, което може да предложи на човечеството, да избледнее в „Chorus mysticus“. Че душата има спящи сили в себе си, чрез които може да осъзнае вечното. За Гьоте това потвърждава поговорката, че всичко чувствено в света е образ, притча за безсмъртното. Това, което Гьоте е чувствал, че е трудно да се характеризират всеобхватните неща на душата с думи, той е искал да внуши, като изобрази в образи това, което хората не могат да схванат. Той представя това, което не може да се опише, а само да се види, като вътрешно дело на душата, по много реалистичен начин. Това, което може да се илюстрира за външните сетива, е направено тук във втората част на „Фауст“.

[Всичко, което е преходно, е само притча за безсмъртното, всичко чувствено само образ за свръхсетивното. Той е чувствал, че е трудно да се опишат тези трансцендентални явления в техните мимолетни движения с думи.] Това, което е недостатъчно за обикновения живот, той превърна в събитие във „Фауст“.

Душата е сигурна, че такова царство съществува и че може да се издигне нагоре. Тя чувства, че е нещо като женско начало, което позволява да бъде оплодено от духовните мъжки сили на вселената. Когато се обедини с всички такива творчески сили на вселената, тя се чувства като вечно женско начало по отношение на тези сили. Грях срещу великата природа на Гьоте е да се приемат профанни обяснения на това изречение. [Вечното женско начало на душата позволява да бъде оплодено от космическите сили в космически брак.] Това, което оплождането на вселената поражда, е женското начало, това иска да каже Гьоте. Това ни се представя само чрез преживявания, това, което самият той е преживял - това, което човек може да преживее в своите мистични преживявания. [Само когато сме разбрали и преживели напълно „Фауст“ на Гьоте, тези думи отекват мощно в ушите ни.] „Фауст“ на Гьоте завършва с мистичния хор, изобразяващ това преживяване. [Това, което човек може да постигне в мистичното си развитие чрез духовно изследване, е обобщено във великолепните изречения, които се отнасят за всяка стремяща се душа.

Всичко преходно е само притча. Неадекватното, тук се превръща в събитие; неопикуемото, тук се случва;

Вечната женственост ни привлича.

XXVIII. За „Пандора“

Днес ще чуем повече за драматичния фрагмент „Пандора“ на Гьоте. Ако исках да ви разкажа всичко, което трябва да се знае за него, щеше да ми се наложи да изнеса няколко лекции. [По-специално с това произведение на Гьоте ще е възможно да се направят само няколко забележки за това как поетът е преживял тази фигура на Пандора като живи сили в себе си.] Мога само леко да намекна за значението на отделните фигури, които поетът е усещал в себе си, така да се каже, като живи сили. Тези, които се потопят в драмата от тази гледна точка, ще получат представа, че не може да бъде другояче, освен въпросните сили да действат в самата душа на поета. В последната лекция видяхме как Гьоте противопостави по силен начин двете фигури на Прометей и Епиметей. [Творческите сили са били в предземното време, духовните сили, тези две фигури, както поетът ги е изобразил като човешки същества.] Още в отделните думи на драмата може дори да се усети, че творческите сили са живели в Гьоте. Духовните сили са заели мястото на човешките сили, така да се каже, каквито произхождат от предземния лунен период. Можете да си представите, че тези същества, Ангелоите, са преминали през своя етап на човечество при съвсем различни условия. За да преминат през етапа, през който ние преминаваме днес, са необходими условия, каквито сега преобладават на Земята. Те също така е трябвало да преминат през съвсем различно състояние на съзнание от това, което имаме сега. Но би било доста трудно да се опишат особените бури на съзнанието, през които са преминали онези същества, които са живели на старата луна и са завършили там своя етап на човешко развитие. [Това е била много особена форма на съзнание, която тези същества са имали като човешки същества на старата луна. По това време човекът е имал само смътно осъзнаване на образите. Тези същества, които тогава са били човешки същества, със сигурност са имали по-високо ниво на съзнание от нас и това наше настоящо съзнание не може да се сравни с предишното съзнание на луната. [Съзнанието на тези същества на старата луна е записано в съзнанието на съществата, които тогава са останали горе.] Това е било и осъзнаване на обекти, но на много по-високо ниво. Ако тези същества на старата луна са запазили съзнанието си и са го донесли със себе си в земните условия, те изобщо нямаше да могат да живеят там. Ето защо тези същества трябваше да се оттеглят в по-висша сфера, когато започна същинското развитие на Земята. Те трябваше да се откажат, така да се каже, от развитието на Земята. Ако не бяха направили това, те изобщо нямаше да могат да видят земните условия на Земята. Те щяха да изпитат само това, което все още присъстваше в тях като наследство от старите лунни условия. Нито пък щяха да могат да се намесят в хода на земните събития. Те дължат факта, че наистина са могли да се намесят, на обстоятелството, че са се отказали от плодовете на земното развитие и са останали на по-високо ниво. Съзнанието им се е променило радикално в рефлексивно

съзнание. Ако Елохимите не бяха останали горе, а бяха слезли на земята, те щяха да се превърнат в епиметееви природи. Човекът все още запазва част от това, в което се е превърнал на по-високо ниво. Тази част от неговото развитие се проявява навсякъде в живота му. Човекът е подложен, така да се каже, на трагедията да види неща впоследствие, които биха се развили по различен начин, ако беше успял да ги види предварително.

Отдавна е известно например, че Ибсен, който днес е почитан като велик поет, се е провалил на зрелостния си изпит. Това е само един случай на странно явление. Или просто трябва да се замислите над грандиозния пример с иронията на деня на университетските учители и ще видите, че този епиметеичен момент не е изолиран случай. Трябва ли учениците от гимназията да бъдат подкрепяни съчувствено или не? Тези професори признаха, че нямат начин да признаят дарованията на такива хора.

Този епиметеевски елемент е това, което хората са наследили от Елохимите. Но сега хората са завладели и другата страна, а именно възможността за възход повече или по-малко в далновидността, която получава импулси от това, което човек вече схваща като бъдеще. В училище този случай рядко се представя, както знаете от опит. Този Прометеевски момент можеше само бавно да се влее в нашето същество, а Епиметеевският постепенно изсъхва. [Чрез Прометеевския елемент сега имаме две течения. Едното, което бавно изсъхва, Епиметеевското, и едно, което бавно се издига, Прометеевското.] В предишната способност обаче хората днес все още не са стигнали много далеч. Но тези две интелектуални течения са от съществено значение за нас. [Като пример за това как това бавно възходящо течение ще се оформи в човечеството, е показано как днес вече има неща, с които хората обективно могат да се сблъскат без лични емоции:] В науката слънчевите и лунните затъмнения могат да бъдат изчислени предварително. Следователно човекът е Прометеевски по отношение на математическите неща. Тук страстта мълчи и говори само истината. Следователно във всичко математическо е възможно далновидността. Математиката е ясното, недвусмислено и светло начало на Прометеевата стихия. Тя е трябвало да се развива с определено темпо и това е било постигнато благодарение на факта, че водачът на тази стихия не е слязъл на нашата земя твърде рано. По висша заповед той е трябвало да изчака, докато условията станат такива, че да може да слезе като Прометей. Прометей, за когото говори митът, е слязъл при хората твърде рано; следователно, по божествена заповед, той е бил окован към скалата. Той е знаел тайната, че след него ще дойде друг, който тогава ще бъде истинският Прометей. Прометей е знаел и тайната, че Зевс един ден ще бъде свален. Но Прометей, който постепенно позволява на импулса на далновидността да действа в човечеството, е Христос. (Христос е и този, който след това сваля Зевс.) Прометей пази тайната си от Зевс, който го е оковал към скала в Кавказ. (В настоящето двамата работят заедно.)

Така драмата на Гьоте е в центъра на всичко, което знаем за световното развитие. Единият елемент извежда човек напред, другият го свързва с това, което трябва да бъде изведено напред.

[Така че можем да кажем: Да], има същество, което се е спуснало при хората, което човек трябва да допуска все повече и повече да влиза в душата му, [това е Христос]. Само човек трябва да отдели време за това и винаги да помни какво все още може да дойде отгоре. Но друга част от човечеството ще отдели време, за да приеме Христос и ще го получи по-скоро като дар отгоре, където остават онези същества, които не са станали Епиметей. Така това, което на човешкото същество е позволено да приеме в себе си, трябва да се слее с това, което идва от по-висши сфери. С тези думи историята на Пандора приключва!

Така че виждате колко дълбоки са шахтите, от които трябва да извлечем чувствата, за да разберем подобна поезия. Само теософската школа на мисълта ни учи да разбираме правилно най-великите съкровища на човечеството. Но това движение ни показва също, че това, което наистина води напред, се намира при боговете в духовния свят, откъдето трябва да бъде извлечено, за да се свърже с това, което спи в човешката душа.

Това, което поетите ни носят, е дар отгоре и с него трябва да свържем това, което имаме в себе си. Поетът ни дава епиметееца, а ние от своя страна му носим прометееца от духовната наука. [Хората, които се заемат с теософията, ще станат прометееци. Епиметееци са тези, които искат да бъдат благословени отгоре. Прометееца трябва да е станал собственост на човечеството, ако след три хиляди години Майтрея Буда ще се появи на Земята.]

XXIX. Същността на егоизма („Вилхелм Майстер“ от Гьоте)

Никога не бива да бъркаме нещата с думи, особено с лозунги. Ако разбираме обогатяването на собственото аз като егоизъм, би трябвало да поставим егото в категория, към която то принадлежи. [Ако се стремим към обогатяване на собственото си аз, първо трябва да се справим с човешката природа и тук стигам първо до егото, което може да се утвърди по различни начини в трите човешки тела.] Често съм ви говорил за нашите четири тела. Егото вътре е просто друго име за аз-а. То прониква в трите тела със своята субстанциалност, утвърждавайки се в тях с различна степен на сила.

Що се отнася до физическото тяло, човек няма правомощия да обуздава това его, което се утвърждава в него по-силно, отколкото би трябвало. Не се получава. Защо прави това? Защото в някакъв момент от своето развитие човекът е преживял влияние през лемурийския период, луциферичното влияние. Човекът е проникнат от луциферическите същности. Това се утвърждава и в трите сфери на тялото. [По-късно човекът ще успее да действа и върху трите тела; сега успява да действа само върху астралното си тяло, върху своите желания и страсти.] Знаете, че човекът е все по-способен да преработва телата. Днес той има това в ръцете си с астралното тяло. По-трудно е с етерното тяло. А с физическото тяло [той изобщо няма влияние], но това е в далечното бъдеще. Това ще стане възможно само чрез окултното развитие на дихателния процес [при който той развива „Атма“ в себе си, което се случва чрез специално дишане]. Частта от етерното тяло, която преработваме [развива „Будхи“ в себе си и сега, когато може да действа върху астралното си тяло, развива „Манас“]. Тези влияния са трансформации на различните тела. Влиянието, което се е осъществявало по това време чрез сатанински същества, е обозначено като „змия“ и чрез това влияние върху човека, Азът на човека е бил доведен до по-силна активност. Ако днес Азът се утвърждава по-силно във физическото тяло, отколкото би бил без сатанинското влияние в лемурийското време – змия в Рая – тогава човекът не може да направи нищо. Луцифер довежда Аза до по-интензивен ефект във физическото тяло. Първото нещо, което се е случило в резултат на това, е смъртта. Смъртта е пряко следствие от засиленото Аз. [И смъртта вече няма да настъпи, когато влиянието на луциферическите същества бъде преодоляно.] Какво би станало без Луцифер? Трябва само да опишем какъв би бил човекът. Той би остарял, но би започнал да омеква мускулите и костите си чрез силите на душата, да отделя части, постепенно да изпотява материални части. По този начин би могъл да привлича друга материя и да възстановява тялото. Ще има трансформация, която би се случила съзнателно, полезен процес. [Той все още не е в състояние да направи това и затова настъпва смъртта, да разтвори материята.] Смъртта е настъпила поради уплътняването на костната система. [Нямаше да има

болести, ако силата на егото не действаше толкова силно.] Тази неспособност да се разтвори собствената материя, това е смъртта. Когато земята достигне края на своето развитие, тя ще претърпи метаморфоза. Сега е различно заради втвърдяването от Луцифер. Чрез неговото влияние идват болестите. Човекът няма влияние върху това в момента. В процесите, които би трябвало да се случват, като разтваряне и съставяне, а сега не се случват по този начин, преобладава причината за болестите. Дневното мислене е непрекъснато разтваряне на вещества в мозъка. [През нощта разтворените части се сглобяват отново от духовния свят.] Нощта е там, за да изпраща сили от духовния свят. [По някакъв начин трябва да има баланс в разграждането и изграждането.] В момента, в който не толкова се изгражда през нощта, колкото се разтваря през деня, болестта е налице. Болестта може да възникне само защото в организма има егото, което се напруга твърде силно. Сега, в етерното тяло, как е активността [чрез твърде силно действащо егото]? Тя се утвърждава чрез възможността за грешка, от една страна, и за лъжа, от друга. Човекът е подвластен на грешки, защото егото работи твърде много в етерното тяло, не в хармония с външния свят. А сега, а лъжата? Когато лъжем, тази мисъл-форма се формира като реален факт и в духовния свят възниква това, което наричаме експлозия във физическия свят. Ако азът не се слееше в етерното тяло, човекът щеше да знае, че това, което не е в съответствие с истината, с реалността, причинява разрушение, експлозия. Трябва да приемем това в нашата карма, разрушавайки житейския си път, докато не го балансираме отново. Лъжецът разрушава в кармата си толкова, колкото бомбените експлозии във физическия свят. Лъжите и грешките са причинени от твърде силното утвърждаване на егото в етерното тяло.

Астралното тяло е изпълнено с това, което се нарича егоизъм и егоизъм, защото Азът надхвърля мярката за самоутвърждаване. Трябва да сме наясно с това, когато изучаваме егоизма в астралното тяло. Астралното тяло се състои от чувствително тяло и чувствителна душа. Трябва да разграничим това точно. Чувственото тяло е от астрална природа, но е изградено отвън по време на лунния период. Сега, в чувствителното тяло, субстанцията на чувствителната душа се секретира на подсъзнателно ниво. Какво е чувствителното тяло, това е съвсем наред с хората. Следователно, те имат способността правилно да възприемат заобикалящата ги среда. Шопенхауер [само запазва идеята]: светът като идея. [Той казва:] Без око няма светлина. Но е вярно също, че без светлина няма око. Това е така, защото физическата светлина е изцяло залята с астрална светлина и това е, което окото е развило [от човешкото същество]. Така че астралът е този, който изважда и след това издълбава астралното в човешкото същество.

[Първо, астралните сетива се развиват чрез притока на астрална субстанция.] Ето как ние влизаме в хармония с външния свят. Ако имаме само сетивното тяло, щяхме да бъдем бездушни същества, [щяхме да виждаме с око], но без радост;

[външният свят щеше да се отразява само в нас]. Но сега имаме и сетивната душа в допълнение. В сетивното тяло „Азът“ ще може да бъде малко по-силен, отколкото правилната мярка би била без влиянието на Луцифер. [Влиянието на Луциферическите същности се утвърждава в сетивната душа; то не достига до сетивното тяло.] Това има ефект върху сетивната душа. Тогава възниква раздорът. Това е егоизъм. Когато Азът свива силите на сетивната душа твърде силно, тогава възниква егоизъм. Сетивното тяло също приема красиви впечатления, но сетивната душа не може да им се радва. Светът дава цветовете. Сетивната душа трябва да се излее в това, което сетивното тяло дава. Този, който намери възможността да излезе от себе си дотолкова, че да прегърне света, укрепва своето его. Този егоизъм е здравословен, защото е богат на съдържание. Всички същества трябва да правят това.

Когато розата се украси, тя украсява и градината.

Шилер казва:

Търсиш ли най-висшето, най-великото? Растението може да те научи. Какво е то без воля, бъди ти желаещият – това е!

Ангелус Силезиус:

Розата няма „защо“,

тя цъфти, защото цъфти;

не обръща внимание на себе си,

не пита дали е видяна.

Човекът, който развива собствените си способности колкото е възможно повече, ще служи най-много на своите ближни. Да не оставяме нито една от вътрешните си сили неразвита ни води до спасение. [Но в стремежа си да развиваме силите си колкото е възможно повече] съществува опасност да изпаднем в разрушителен егоизъм, но без това човешките същества не биха могли да развият никаква свобода. И така, за някои егоизъм може да доведе до късмет, докато за други може да доведе до бедствие. Растенията са възпрепятствани да растат безкрайно. Когато един цвят е най-красив, той е разкрил собствената си същност. В момента, в който има опасност да се подчертае неговото его, да се развие неговата индивидуалност, прашецът пристига и цветът трябва да се слее с кълна и да умре. Този закон важи до известна степен и за човешките същества. Когато създадат хармония между чувствителната душа и чувствителното тяло, те също така изпитват, че в момента, в който се втвърдят и не се излеят в света, те увяхват. Има хора, които създават хармония между това, което се влива в душата, и това, което тя преживява. Тогава те са хармонични. Това трябва да е целта на образованието. Но хората, в които Азът е твърде активен в сетивната душа, без баланс във външния живот, където притокът и оттокът не са в хармония, тези хора се опустошават. Те не могат да усетят нищо, дори пред произведение на изкуството. Това е тайната на това, което се случва в егоизма. Хората трябва да намерят начин да се разпалят от впечатленията на

природата, [да се научат да усещат нещо, когато се сблъскват с произведения на изкуството]. Лекарят трябва да се постави на мястото на това, което душата изпитва; [вътрешно чувство трябва да проникне дори във външните движения, например при гимнастика]. Той трябва да може да се радва на заобикалящата го среда; това е духовен човек.

В други области трябва да установим тази хармония, например в познанието за себе си. Трябва да намерим хармония в познанието си за себе си. „Познай себе си“ често е погрешно разбирано. Да съгласуваме истинското си аз с познанието за света е себепознание и е част от образованието на човешкото същество, за да постигне това себепознание, което е безкористно; да постигне оправдано безкористно, така че егото да може отново да се излее в света. Само не се мрънкайте! Това ни закоравява. Самопознанието е нещо, което ни води до разцвет. В противен случай ние увяхваме като неподходящи, като бледи завистливи хора. Ако търсим Бога само в себе си, ние се поставяме в раздор със света. Ако го търсим в познанието за света, [работим навън], тогава има възстановително равновесие в нашите волеви импулси. Това е важен закон по отношение на това, което искаме. Защото нищо не работи, докато е вътре в нас, а само когато излиза от нас. Тогава работи за наша полза, когато [отвън] ни срещне в огледалото. Това са най-добрите възможни дела: да се изложи на света стореното. Те са ободряващите. [Човек може да обогати егото си, стига развитието на собственото му его да го ободрява.] Най-добрите дела на егоиста, извършени заради самия него, не му помагат. В момента, в който егоизмът надхвърли определена степен, той задушаваша душата. Мнозина са неудовлетворени и опустошени; много егоисти живеят в увяхване. Егоизмът, превишавайки целта си, се обръща срещу самия егоист. Когато човек премине границата в развитието на егото си, той става опустошен. Егоистът живее в увяхване. Това би било по-очевидно, ако човекът не живееше във външно общество. Ние сме взаимосвързани, ние, човешките същества, и затова егоистът не носи сам последиците от своя егоизъм; някой друг също трябва да ги носи. За самия егоист това се изразява само в карма.

„Вилхелм Майстер“ разглежда проблема на егоиста. Какво иска Вилхелм Майстер? Нищо друго, освен да направи своята индивидуалност възможно най-богата и съвършена. Ето защо той напуска професията си в полза на професията, в която очаква най-голяма свобода, за да може всичко да му въздейства отвън. Гьоте показва докъде го е довела грешката на Вилхелм Майстер. Той е знаел, че има духовен закон. Самият Гьоте е наричал човечеството велика личност и т.н. Той е казвал: Вилхелм Майстер е доста беден човек. Но в човека има водеща сила, която винаги го води да постъпва правилно. Това е великият закон на кармата, който не ни позволява да правим глупави неща, без да ни кара да правим разумни неща в следващия живот. Остро е критикувано, че Гьоте позволява тайното ръководство да бъде забелязано. Никой не може да види в друг човек повече, отколкото е той или

тя. Така съвременните биографи изобразяват Гьоте като филистер – [Енгел е гротескен, скандален тълкувател на Гьоте]. През 1780 г. Гьоте става член на масонската ложа „Херцогиня Амали“ – символ на духовно лидерство. Най-доброто обяснение на „Хамлет“ е във „Вилхелм Майстер“. В „Изповеди на една красива душа“ Сузана фон Клетенберг се разкрива – почти дума по дума – като отражение на своето развитие. По време на болестта си Макария се е замисляла, доколкото е възможно, в себе си, но вътрешната ѝ природа е търсила отново външния свят в собственото си вътрешно същество, е намирала контакт с божествени същества в собствената си природа и се е наслаждавала на този предмистичен живот. Тя е достигнала високо ниво. Здравата ѝ природа е надхвърлила това и е стигнала до въпроса [чрез важно събитие]: Бог само вътре ли е? Тогава погледът ѝ се е насочил към Палестина, към християнството. Христос е станал човек, е преминал през всичко до смъртта. Когато е разбрала това напълно, е казала: „Във всяко цвете божеството се разкрива отвътре на света.“ Сега тя живее със събитието на Голгота. Сузана фон Клетенберг е дала на Гьоте значителен тласък за вътрешното му развитие. Той никога не е спирал.

„Годините на чиракуване“ са завършени под критиката на Шилер. „Годините на пътуване“ са създадени при особени обстоятелства. Оказва се, че наборщият печата по-бързо, отколкото Гьоте може да пише; и в началото той помага с неща, които е написал по-рано: „Свети Йосиф“, „50-годишният мъж“, „Мелузина“ и други. Накрая не може да се справи, затова го дава на Екерман за редакция. Така се появява „Wanderjahre“. Но трябва да се има предвид, че всичко, което Гьоте е написал, е изпълнено с най-висша мъдрост [и е кратък откъс от неговото собствено развитие]. Всяко едно от тях означава етап в неговото собствено развитие, етап в развитието на Гьоте. Така животът тече като композиция, стига да е възприета по правилния начин и да може да повлияе на индивидуалността. Много е произлязло от развитието на Гьоте. Вземете „Педагогическата провинция“: момчетата имат три жеста. [Знаци на] прозрение за ефекта на символите. [Има три религиозни нива.] Най-добрата от трите религиозни категории: [жест нагоре, надолу, към себеподобните символизира истинско благоговение към най-висшите, към тези под нас и към себеподобните.] Нагоре, Гьоте нарича първата посока благоговение, втората към себеподобните, след това благоговение надолу. Това, което е под нас, също е дошло от Бога. След това имаме благоговение към религията, защото божественото е слязло. Докато ученикът се потапя в това, което показва жестът, жестът трябва да се привлече в душата му. Момчетата са облечени различно. Защо? За да развият своята индивидуалност, те сами трябва да избират цветовете. Заключение показва как азът се разширява, за да обгърне целия свят у Макарие, която гледа навътре в законите на звездите – тя има астроном до себе си – и прави измерванията си от слънчевата система. Безкористно знание, което се абсорбира в света – където Гьоте фино описва целия интуитивен живот на такива ясновидски

същества. В края на „Вилхелм Майстер“ в Макарие е описан окултният поглед върху света, защото Гьоте иска да опише разгръщането на аз-а.

Така, във „Вилхелм Майстер“, Гьоте показва как Аз-ът се издига от етап на етап, ставайки все по-богат, докато Аз-ът се разраства в световния проблем. За да не доведе човешкото същество до смърт, черупката трябва да се разкъса. Творбата е истинска и автентична.

XXX. Мисията на изкуството (Омир, Есхил, Данте, Шекспир, Гьоте)

Изкуството е нещо, което изглежда съществено или несъществено за живота на различните хора, в зависимост от техния темперамент и житейски опит. Колко различни са били гледните точки в миналото: Платон е изготвил този мощен план за държавно изкуство, но е виждал поетите и художниците като ненужни в целия организъм. Шилер е виждал изкуството като възвисяване за човечеството.

Какво казва изкуството за истинските сили на живота? Теософията оставя нещата да говорят сами за себе си и пита: Какво ни е показало изкуството в различните епохи на света? Първо трябва да се опитаме да се ориентираме в скици. Теософията е нещо съвсем ново в тази си форма. Тя се основава изцяло на определена предпоставка, на предпоставката, че свръхсетивният духовен свят може да бъде изследван. В човешката душа има сили, които могат да бъдат развити чрез пробуждане на душевните сили за духовно виждане. Това е също толкова факт, колкото и да се научим да виждаме след операция за слепота.

В миналото изкуството не е изглеждало по същия начин, както днес. То се е променило много през вековете и хилядолетията. Днес това често не се взема предвид. Древните гърци не са били същите като нас. По онова време те са били много по-близо до състоянието на душата в духовния свят, което се крие зад физическия. В праисторически времена е имало безброй хора, които чрез своите природни дарби са били способни да виждат в духовния свят. Това е било свързано с факта, че тогава хората са били различни, отколкото са днес, както по себе си, така и в чувствата си. Днес хората трябва да развиват същите качества във външния си живот, както другите. Всичко, което са правили праисторическите хора, е било повлияно от свръхсетивния свят. Те са виждали например духовната сила зад камъка и растението. Сега, този, който е духовно развит, който вижда в него, знае, че в него има духовна закономерност и че това, което се случва във физическия свят, е отражение на духовните процеси. За древните гърци е било съвсем ясно, че когато нещо се случва във физическия свят, причината за него се крие в отвъдното. За древните гърци е имало едно много специално събитие: те са преминали към съвсем различен начин на живот. Това, което днес наричаме интелектуален културен живот, не е съществувало тогава. Те са били същества, които са се развили от ясновидство. Те са имали различни ясновидски способности. Някои изключителни личности, това, което сега наричаме гении, са били тези, които са познавали духовния свят. Тези, които са трансформирали висшия си ясновидски дар в действие, са били майсторите на героичната епоха. Това ясновидство е било факт тогава. Днес геният не е обвързан с наследственост, но тогава е бил обвързан с кръв. Имало е много специфични семейства, които са успели да придобият това ясновидско лидерство. Героите и владетелите са били хора, които са имали

инстинктивна връзка със свръхсетивния свят. Те не са имали нужда да мислят какво да правят, те са действали според инстинктите си, според желанията си. Те са ги следвали без рационално обмисляне. Това е била значителната промяна, това чувство се е превърнало в интелектуална култура. Такъв грък може би е чувствал в по-късни времена: Нашите предци са действали по директния импулс на душата си, но сега такова качество вече не се наследява. Гърците изразявали това чрез образи: боговете са ни отнели този дар на ясновидството и са го донесли в Мала Азия, в жреческата държава на Мала Азия, като са отвели най-красивата гъркиня, Елена, съпругата на Менелай, като представителка на ясновидството, в Троя, жреческата държава на Мала Азия. Елена е друга дума за Селена – луна. Смятало се е, че служението на слънцето е заменило старата лунна култура. Ахил, Агамемнон, Менелай са били смятани за принадлежащи към ерата на луната. Омир свързва това събитие със своята „Илиада“.

Илиада започва: *Singe, o Muse, mir vom Zorn des Achilles. Von Leidenschaften sollte gesungen werden, um auf die Zeit hinzuweisen, die der Verstandeskultur voranging.* Жената като представител на ясновидството е изгубена по два начина. Борбата е за това, което е било изгубено, това, което е било забранено за жреческата държава „Троя“. Омир описва втория начин, по който забраната се вдига, когато бурята се надига, и тя се успокоява едва когато Ифигения е принесена в жертва в [Авлида]. Гръцката легенда ни показва замяната на културата на ясновидството с културата на разума. Одисей е носител на съвременната култура на разума – дървен кон, като конят е символ на разума. Той представлява прехода към нея.

Посейдон, богът на морето, е защитник на древността. Атина е мъдрост, а също и символ на разума. Атина напътства Одисей към дома. Тук се описва съдбата на народите, а хората са използвани само за да я илюстрират. Поетът разглежда великите световни събития и използва изкуството, за да даде отговори на тях. Платон, от друга страна, е на мнение, че значение имат тези, които живеят, а не тези, които идват след това и разказват историята. Той свързва жреческата поезия в преобладаващата епоха с въздишането към боговете. Тази поезия е първата, която размишлява върху живота; преди това подобно съзерцание не е съществувало. Есхил е все още изцяло погълнат от съзерцанието на свръхсетивния свят. „Евмениди“ и „Окован Прометей“ показват как свръхсетивният свят прераства в чувствения.

Все повече хора се впускат в културата на разума и сега стигаме до тринадесети век, когато Данте пише своята „Божествена комедия“. Какво ни представя той? Свят на свръхсетивното битие. Цялата философия на Тома Аквински и Алберт Велики е живяла в Данте. Данте е бил мъдрец, преди да напише тази поема. Свръхсетивното видение е било пред душата му. Той е бил воден през ада, през чистилището, душата му се е скитала из рая. Тогава човекът осъзнава своята индивидуалност. Той се пита за връзката си с околната среда. Това означава прогрес за човечеството.

Гьоте казва, защото Гьоте е усетил това като нещо мощно: Каква висока благодарност трябва да се изкаже на този, който ни донесе този свят толкова свежо!

Отново прескачаме няколко века и стигаме до шестнадесети-седемнадесети век, до Шекспир. Човечеството е било различно. То е постигнало напредък във физическо-сензитивната реалност. Как е творил Шекспир? За кого, преди всичко? Той не е творил за тези, които са задавали тона в образованието. Той е писал за по-нисшите класи и е създавал драмите си в едно напълно изоставено общество. Образованите никога не биха стигнали там, излагали се на срам и подигравки. Тези, които са задавали тона по това време, са били напълно погълнати от физическия свят, но по-нисшите класи все още са запазили възприемчивост. Шекспир приема човека такъв, какъвто е в неговите действия, неговите съдби. Импулсите на неговите герои са се разигравали във физическия свят, но това е създавало само образ. Той е описвал само индивидуални съдби. Ако Шекспир беше живял векове, би могъл да отдели много повече такива индивидуални съдби и да напише много повече такива драми. Най-великият поет, Гьоте, не би могъл да създаде втора драма като „Фауст“. „Фауст“ е това, което надхвърля отделното човешко същество. До Шекспир човекът стои на почвата на сетивния свят. Гьоте се издига над него и се стреми да свърже отново рая и ада. Фауст описва това, което не е съдбата на индивида.

Търсенето и изразяването на задачата на поезията от Шилер могат да бъдат открити в неговите „Писма за естетическото възпитание на човека“. Той пита: Как човешкото същество се издига от ежедневието към по-висшето, свръхсетивното?

Където и да създаде едно-единствено произведение на изкуството, винаги има откъсване на човека от самия него.

По този начин изкуството се движи в крак с развитието на човека. Гьоте води от сетивния свят към свръхсетивния. Копнежът по свръхсетивния свят ни е ясно показан в края на „Фауст“. Двадесети век ще ни донесе завещанието на Гьоте. В духовната наука човечеството трябва да поеме това, за което копнее изкуството. Сега изкуството трябва да поведе човечеството към свръхсетивното. Изкуството е тайно проявление на законите на света.

Духовната наука ще бъде изпълнение на копнежа, който Гьоте изразява в края на „Фауст“ в „Мистичния хор“:

Всичко преходно
е само притча.
Неадекватното,
ето го и се случва;
неописуемото,
ето го и се танцува.
Вечната женственост
ни привлича.

XXXI. Мисията на истината

Уважаеми участници!

Ако днес трябва да говорим за стойността и значението на истината за развитието на човешката душа, тогава за някои може да възникне старият въпрос: Какво е истината изобщо? Може ли човек да говори по някакъв начин за това какво всъщност е истината? И ако човек не може да отговори на този въпрос, как тогава е възможно да определи нещо за стойността и значението на истината за човешката душа? Въпреки това, в никакъв случай не е така, че човек не може да прави разлика между приближаването към истината и отдалечаването от нея. Това, което Лесинг всъщност е искал да изрази в известната си поговорка за истината, е наистина валидно: Ако Бог ми протегнеше дясната и лявата си ръка и в дясната си ръка държеше чистата, пълна истина; а в лявата си ръка държеше вечния стремеж към истината, тогава бих казал: Отче, дай ми това, което държиш в лявата си ръка, вечния стремеж към истината; защото чистата, пълна истина е, в края на краищата, само за теб.

Вярно е, че човек може да има вечен стремеж само към чистата, пълна истина; но би било грешка, ако поради това човек се върне към погрешното схващане, че не може да прави разлика между това, което съответства повече и това, което съответства по-малко на идеала за истина.

Нека си представим, не толкова чрез теоретична дискусия, колкото чрез пример, как наистина има осезаема разлика, така да се каже, между това, което може да се нарече истина, и това, което може да се каже, че е отдалечило човека от истината. Изобщо не е вярно, че всеки може да има своя собствена гледна точка относно истината, че човек не може да различи дали това, което някой твърди от негова гледна точка, се доближава до истината или се отдалечава от нея. В този контекст можем да си припомним думите на един наскоро починал американски мултимиллионер, който, наред с други неща, освен професията си, която със сигурност беше по-доходоносна от гледна точка на милионите му, се е занимавал с това да стигне до истината за определени неща чрез мисъл. В своите афоризми той прави забележително изказване за ценността на човешките същества: никой човек на света не е незаменим; всъщност, не може да се говори дори за специална ценност на индивида. Ако аз – както каза той – сега оставя работата си, много други ще се намерят, които ще я продължат оттам, откъдето съм я оставил. Ако се оттегля от това, което съм правил досега, лесно ще бъда заменен и когато умра – така грубо каза той – железниците ще работят както преди, дивидентите ще се печелят както преди. Накратко, нищо особено в света няма да се е променило с напускането на един човек. И след това добавя – и това е важно –: Същото е с всяко човешко същество.

Нека сравним тази така наречена истина, която мултимилионерът е изразил от своя гледна точка, за стойността и значението на човека в света, с подобно изказване на остроумния немски историк на изкуството Херман Грим, който е казал това по онова време. Когато Трайчке умира, Грим казва за неговото дело и значение: Когато човек като Трайчке си отиде, едва тогава осъзнаваме какво всъщност е означавал той за всички, които са имали досег с него. Трайчке е един от онези хора – както казва Грим – които, когато спрат да работят, не могат да намерят наследник за делото си. Той кара човек да осъзнае, че отделните хора са незаменими в своята стойност и значение.

Те са различни, тези две твърдения за стойността и значението на един човек: едното от американския милионер, другото от одухотворения немски историк на изкуството Херман Грим. Бих искал да добавя: Грим не е добавил това, което американският милионер е добавил: Така е с всяко човешко същество! Две гледни точки, би могло да се каже, ако човек иска да съди лекомислено, в смисъл, че истината може да приеме специална форма за всеки човек. Две гледни точки, би могло да се каже, за стойността и значението на човешкото същество.

Сега, кое е по-вярно? Ако разгледате двете твърдения малко, ще забележите огромна разлика между тях. Просто трябва да ги разгледате според определени характеристики, които днес обикновено не се разглеждат. Каква е гледната точка на милионера? Просто от гледна точка на собствената му личност. Той обмисля какво би станало с работата, която е вършил до определен момент; той съди изцяло от себе си и стига до заключението, че работата, от която се отказва, може да бъде поета от някой друг във всеки един момент и следователно тя трябва да е еднаква за всички. Тук пред нас се изправя една много лична гледна точка, която гледа само на себе си, за да стигне до истината за стойността и значението на човешкото същество. И Херман Грим, той не съди нищо за себе си в този случай, а за друга личност. Той съди по такъв начин, че напълно пренебрегва себе си и е, така да се каже, обзет от нещо, което е извън него като същество. И точно така той стига до преценката на случая, не прави обща преценка от този отделен случай, а просто приема случая такъв, какъвто е. Достатъчно е да разгледаме разликата между двете гледни точки, за да видим какво е характерно във всеки случай. В единия случай стойността и значението на човешкото същество се преценяват съвсем субективно, съвсем лично, съвсем от собственото его; в другия случай егото изобщо не е замесено. И ако наистина разгледаме и двете твърдения, кой би могъл да не почувства, че този, който съди безлично, който пренебрегва себе си, позволява си да бъде обзет, така да се каже, от обективното, има повече да каже за стойността и значението на човешкото същество, отколкото този, който съди съвсем субективно, съвсем лично! Това трябва да е естественото чувство на всеки. Подобно сравнение показва, че никога не трябва да казваме: гледната точка е просто гледна точка; но че има начин да се подходи към истината, действително да се стигне до нея в

определени отношения, ако се опитаме да проумеем истината, като подходим безлично. Или не чувстваме, че в определени отношения, както казва Херман Грим, всеки човек е незаменим? Не само великите хора са незаменими. Може ли гледната точка на американския милионер да е приложима, когато човек се замисли колко незаменима е майката за много деца например? Може ли човек да каже, че нещо може да запълни тази празнина, за да я замести? О, човек ще го почувства веднага щом заеме гледната точка, че има приближаване до истината, дори ако може да има само вечен стремеж към чистата, пълна истина.

Така че именно с онези неща, които имат такава ценност за човешката душа, е важно понякога да ги изследваме по един много интимен и задълбочен начин. И с това, което сме спечелили от простия пример за лична и безлична преценка, ние вече сме спечелили много именно за характеризирането на истината.

В лекцията за мисията на гнева излязохме от предположението, че това, което всъщност е природата на човешката душа, това, което можем да наречем нейната душевна природа, за разлика от човешкото тяло, се състои от три части: сетивната душа, която е, така да се каже, най-нисшият от членовете на човешката душа, разумната или емоционалната душа, която образува второто звено на човешкото същество вътре в нас, и съзнателната душа, която е третото звено. И вече характеризирахме, че тази сетивна душа е звено в човешкото същество, в което откриваме желание, инстинкти, страсти и т.н. В края на краищата, ние самите разгледахме част от тази сетивна душа, като посочихме елемента на гнева и неговия ефект върху сетивната душа, и видяхме как Азът присъства в тази сетивна душа по притъпен начин, тъй като все още е обзет от страсти, импулси, инстинкти и т.н.

Ако се издигнем до следващото по-високо ниво на човешката душа, до душата на ума или чувството, тогава Азът става по-ясен и по-сияен, а Азът се превръща в сила в човешкото същество, която може да възприема и разбира себе си. Как всъщност душата на ума или чувството се освобождава от сетивната душа? Човешкото същество стои във връзка с външния свят. Този външен свят прави своите впечатления върху човешкото същество; той му дава богатия свят на цветове и светлина, на звуци, на топлина и студ, накратко, всичко, което възприемаме чрез сетивата си. Когато доведем душата си във връзка с външния свят чрез неговите органи, тогава в нашата сетивна душа възникват радост и наслада, страдание и болка и т.н. във връзка с това, което възприемаме отвън в света на цветовете, в света, пропит от звук, в света на вкуса и обонянието и т.н. чрез нашите възприятия. Всичко, което е свързано с нашите възприятия в нашата сетивна душа, нашите желания и инстинкти, съставлява, така да се каже, най-нисшият от членовете на душата и в него живее, все още несъзнавайки себе си, човешкият Аз, този център на човешкото същество. Но в този най-нисък край на душата живеят и афектите, страстите, импулсите и желанията. Човекът се оставя лесно да бъде увлечен от тях;

неговото е все още не е господар на гнева, раздразнението, досадата; то се оставя да бъде увлечено от похотта и страданието, от импулсите и желанията, потопено е в тях, не е диригент, действащ по отношение на тези импулси и желания. Можем да кажем, че Азът живее там долу, мързелувайки в бурното море на сетивната душа; но това, което наричаме ум или чувстваща душа, не може да бъде разграничено от това бурно море на сетивната душа, това, което наричаме ум или чувстваща душа, освен ако човешкото същество не се потопи толкова дълбоко в себе си, че да се свърже във вътрешния си живот с това, което е преживял във външния свят. Ние получаваме директни впечатления от този външен свят. Ние ги носим далеч от взаимодействието си с външния свят. Тогава сме сами със себе си. Там претегляме една радост спрямо друга, там се размишляваме над болката си, опитваме се да я преодолеем или да се потопим още по-дълбоко в нея. Там разширяваме в себе си това, което сме получили от външни впечатления. Това, което душата натрупва в себе си, не би могло да бъде обработено от нея, ако „аз“-ът не беше направил нещо с полученото, ако „аз“-ът не беше работил в тази душа. Стимулите отвън могат да дойдат без егото; човек трябва само да се изправи пред външния свят, светът му въздейства. Като в огледало, външният свят поражда удоволствие и страдание, желания и инстинкти и т.н. в сетивната душа; но едва когато се отдръпнем от този външен свят и се съберем, когато преработим инстинктите и желанията си, когато формираме цяло във въображението си, тогава казваме: Ние си проправяме път през егото от сетивната душа към разумната душа, тогава се интернализираме в себе си, след това обработваме това, което сме получили отвън. И тази вътрешна работа е съдържанието на ума или емоционалната душа. И едва тогава, когато сме способни да свържем това, което сме изградили, с външния свят, когато сме формирали сфера от вътрешни преживявания чрез вътрешния си живот, когато сме развили сума от удоволствие и радост в душата си, която наричаме „красива“, например, и след това прилагаме всичко това към външния свят; когато стигнем до разпознаването на нещо във външния свят като добро, красиво, истинско чрез понятията, които сме формирали, тогава казваме, че сме постигнали познание за външния свят. Там ние се изкачваме нагоре към схващането на външния свят, до познаващото, познаващо човешко същество: там развиваме съзнателната душа. Това първоначално е най-високото ниво на човешката душа. Така сетивната душа ни води отвън навътре, ние живеем в себе си чрез ума или емоционалната душа и отново намираме пътя да схванем света чрез знание и разбиране чрез нашата съзнателна душа.

В сетивната душа сме се сблъскали с елемента на гнева и в този гняв сме открили един от подготвителите за развитието на Аза и душата. Човек, който все още не е достатъчно зрял, за да си изгради мнение за това кое е истинско, справедливо и добро, като изпада в праведен гняв при вида на някаква лъжа, някаква несправедливост, някакво зло, заема позиция по отношение на този външен свят.

Гневът, така да се каже, ще му покаже: Това не е в съгласие с теб, [това е раздор, препятствие] и във вътрешното му същество се събужда това, което се нарича егото, което се противопоставя на външния свят. Където сме разпалени от гняв към нещо, което не можем да признаем, там се пробужда егото. [И [гневът] развива това в прехода и издигането в интелектуалната и емоционалната душа чрез постоянно интернализиране извън развиващата се душа.] Така че, ако гневът е нещо, което човек трябва да преодолее, за да се развие, можем почти да кажем за гнева: Той има своята ценност, тъй като може да бъде преодолян; Ако гневът е достигнал пълното си значение за човек едва когато се е трансформирал в любов и нежност, можем да кажем, че най-важното за ума или душата е, че той ни се представя като елемент, който в най-добрия смисъл води до развитие на двете страни на егото, споменати вчера. Ако човешкото егото трябва да се развива по подходящ начин, това трябва да се случи по такъв начин, че, от една страна, да става все по-пълноценно. Само като развие богат живот на идеи и мисли, богат живот на чувства, емоции и воля в себе си [и по този начин укрепи силите на егото си в себе си], само по този начин той ще може да обхване голяма част от света, от една страна – а от друга страна, егото ще може да се превърне в силна отправна точка за работа навън. Колкото повече се развива неговата индивидуалност, толкова повече – можем да кажем – струва човек в света като човешко същество. Но вече посочихме, че това „аз“ е нож с две остриета, че от друга страна това „аз“, само като се стреми да стане по-богато и по-пълноценно в себе си, може да се затвори в себе си; че именно като иска да живее само в себе си, то затваря вратата към външния свят и по този начин обеднява. Ако, от една страна, човек иска да стане възможно най-независим и силен, тогава той трябва да избягва обедняването си чрез затваряне от външния свят, като едновременно с това култивира и втория аспект на себе си, безкористността, сливането с външния свят.

Къде е елементът в човешкото развитие, който по самата си природа отдава справедливост на тези две страни на Аза? Няма нищо друго, което да отдава справедливост и на двете страни на Аза толкова, колкото истината. Истината е нещо, което, ако трябва да ни се яви в най-висшата си форма, можем да намерим само в най-съкровенията част на нашия Аз. Само това, което сме разпознали като такова чрез самия наш Аз, може да се счита за истина за нас. Следователно, истината за егото трябва да се намери в най-съкровенията част на човешкото егото. Можем да кажем: Чрез аз-а се намира истината за човешкото същество. Когато човекът разбере този характер на истината, тогава той ще каже: Именно чрез работата за истината егото става по-силно в своята индивидуалност във вътрешната си сила; защото истината се постига само когато егото трябва да положи усилия, защото истината може да се намери само в дълбините на егото.

Оттук идва и особеността на истината: не ни е нужно нищо повече от работата на собственото ни егото, ако искаме истината да има някаква стойност за нас. Вярно е,

че в случая с днешния човек почти няма истини освен най-простите, които приемат за него такава форма, че егото наистина може да решава чрез себе си. Това са най-простите аритметични истини. След като сме решили за себе си, че три по три е девет, а не десет, тогава това решение, взето в най-съкровено святилище на нашето его, е достатъчно, за да знаем, че това е истина. И дори ако милиони хора кажат, че три по три е десет, ние пак бихме решили, че три по три е девет. Това важи за математическите истини, защото те са ясни и, така да се каже, ни се представят директно в своята простота. Следователно, когато преодоляваме тази простота чрез страстите, които се утвърждават в сетивната душа, чрез Аз-а, който се издига нагоре в разумната душа, той трябва да преодолее другите афекти по същия начин, както преодолява гнева. Защото само като се изгонят инстинктите, желанията, импулсите и страстите, които са в душата, това, което човек преживява в душата, може да стане истина. Където хората не са съгласни относно истината, където не всеки намира едни и същи истини в душата си, именно импулсите, желанията, страстите им пречат, така да се каже, наистина да видят обстоятелствата на истината прозрачно, ярко и ясно. Страстите не могат да имат думата в прости математически истини. Ако например възникнат страсти относно прозрачността на математическите истини, тогава много домакини със сигурност биха искали, ако вземат три пъти по три марки на пазара, това да направи десет марки; защото страстите говорят в полза на това, но простотата и прозрачността на математическите истини не позволяват на страстите и желанията да възникнат. В този случай - по всеки въпрос изобщо, където сме успели да заглушим страстите и желанията, ние също ясно виждаме обстоятелствата на истината. Във всички неща, в които все още не сме успели да заглушим страстите и желанията, ние все още не сме способни да решим сериозно истината. Но когато сме успели да определим една истина, тогава егото в най-съкровено святилище е съдията на истината. Следователно егото трябва да се чувства в своята власт, когато решава за истината, когато я придобива.

И отново: след като сме придобили истината за нещо, можем да кажем: тази истина, макар и придобита по най-личен начин, е най-безличната от всички; защото можем да намерим една и съща истина във всички души. Когато сме намерили една истина, тя ще приеме същата форма в милиони хора, които също са я намерили. Така ще можем да общуваме с целия свят за истината. Така истината е най-личната и следователно е най-безличната. Тя води най-дълбоко в нас, защото там трябва да се реши, и ни води отново навън, защото се прилага независимо от нашия произвол. Следователно истината е елементът в живота на душата, който има най-важната мисия по отношение на този живот на душата. От една страна, тя възпитава аз-а към независимост – защото аз-ът е съдията на истината – и от друга страна, тя възпитава аз-а към безкористност, като истината обединява този аз с всичко в нашата среда, където истината изобщо трябва да се говори. Двете страни на

двуострия меч се обучават най-добре чрез истината и така егото става силно, за да бъде изведено от бурната активност на сетивната душа, където все още се лута в безсъзнание; така то става достатъчно силно, за да бъде изведено в душата на ума или емоцията, и същевременно е подготвено да бъде изведено в съзнателната душа, откъдето отново излиза, за да схване околната среда, да схване света безкористно. По този начин ние характеризирахме истината като най-важния и съществен елемент в развитието на Аз-а, в работата на Аз-а върху трите душевни члена - сетивната душа, умствената или емоционалната душа и съзнателната душа. Ето защо истината е толкова мощен възпитател на егото, защото тя работи и от двете страни. Просто трябва да я приемем сериозно. Само тези, които наистина се стремят към истината в себе си и се стремят само към истината, които позволяват само на истината да определя вътрешния им свят от идеи, могат да се надяват, че тази истина ще изпълни тази подразбираща се мисия за тях. Един велик английски поет правилно казва за истината, намеквайки за нейната крехкост, намеквайки за високите изисквания, които тя отправя към нас: „На този, който предпочита всичко пред истината, тази богиня не се предава.“ Тези, които поставят християнството си над истината, скоро ще осъзнаят, че поставят своята конкретна деноминация над християнството. Но тези, които поставят своята конкретна деноминация над християнството, скоро ще осъзнаят, че поставят своята секта над своята деноминация. А тези, които поставят своята секта над своята деноминация, скоро ще осъзнаят, че поставят личните си капризи дори над ученията на своята секта. Така казва поетът Колридж. Истината се разкрива само на онзи, който от своя страна е готов да ѝ се отдаде изцяло. Но сега ние срещаме тази истина в себе си в двойна форма. Азът утвърждава двете си страни, които характеризирахме, доста добре във връзка с тази истина. Ако искаме да характеризираме тези две страни на Аза, тогава трябва да представим на душата си начина, по който истината се представя на Аза от света.

Ние гледаме в света. Световните явления се представят на нашите сетива, тоест на нашата сетивна душа. Тези, които искат да формират понятия, идеи и образи за света, но не искат да вярват, че този свят е изграден от понятия, идеи и образи, могат също така да признаят, че е възможно да се загребе вода от чаша, която не съдържа вода. Колкото и безсмислено да е да се твърди това, все пак е вярно, че можем да черпим от свят, в който няма идеи или понятия, и да създадем в умовете си това, което след това имаме в душите си: идеи и понятия за света. Свят, който не е изграден според идеи, който не е пропит с мъдрост, никога не би могъл да предизвика отражение в човешката душа, което да представя понятията и идеите за този свят като вътрешно преживяване. Защото какви биха били нашите понятия и идеи, чрез които законите на света трябва да бъдат преживени в нас, каква би била цялата наука, ако светът не е изграден според идеи? Цялата наука би била фантазия, блян; защото науката е сбор от идеи и понятия. Ако нямаше идеи и

понятия, с други думи, ако нямаше мъдрост в света, ако светът не беше преплетен и проникнат от мъдрост, тогава нашата мъдрост би била глупост; защото би била чиста фантазия, чиста грешка. Бихме си представили нещо в душата си като картина на света, която е конструирана съвсем произволно. Има смисъл да се създаде образ на света с помощта на понятия и идеи само ако се приеме, че тези понятия и идеи присъстват в света и че самите неща, които се представят на сетивата ни, възникват и растат от мъдростта на света, от мъдростта, която тече и се лее през света. Затова си казваме: Зад този свят, който възприемаме чрез сетивата си, който чувстваме и желаем чрез нашата сетивна душа, зад този свят е мъдростта. И ние се стремим да се приближим до тази мъдрост, като се издигаме в душата си до това, което нашата разумна душа вътрешно ни разкрива като истина. Мъдростта е там, в света; мъдростта си проправя път в нашата собствена душа, докато се издигаме към разумната и съзнателната душа. Но когато се отнасяме към тази мъдрост в света, трябва да кажем: О, тази мъдрост е вградена в света, включена в него. Ние, човешките същества, стоим, така да се каже, като закъснели наблюдатели по отношение на този свят и изследваме мъдростта, която е вложена в него. [Голяма част от нашия стремеж към придобиване на знания се състои в усвояване на това, което пулсира и живее през света като мъдрост.] Ако позволим на мъдростта, която тече през света, да блести в нас като истина, тогава ние наистина сме тези, които идват след това. И ако погледнем развитието на човечеството, [то ни показва как с всичките си дела и изобретения човекът не достига мъдростта, вече постигната от околната среда с нейната мъдрост]. Така че можем да кажем: По-внимателният поглед върху човешкото развитие скоро ни показва как човекът, така да се каже, стои зад мъдростта на света със своята истина. Човек може да види това, като погледне историческото развитие на човечеството. В учебниците може да се прочете как хората постепенно са стигнали до производството на това, което наричаме хартия, от определени вещества. Чрез човешката мъдрост хората са се научили да произвеждат хартия. Точно както човекът прави хартия от определени вещества, така се прави и хартията на осиното гнездо – защото осиното гнездо се състои от хартия. Осиното гнездо показва изкуството да се прави хартия, която присъства в природата като мъдрост в продължение на безброй векове и която човекът, в своето историческо развитие, е открил впоследствие. По този начин човекът е истински мислител на това, което е било помислено отвън. Голяма част от нашия стремеж към придобиване на знания се състои в размисъл върху мъдростта на света, в усвояване в себе си на това, което пулсира и живее чрез света като мъдрост. Като се отнасяме към света по такъв начин, че позволяваме на неговата мъдрост да блести в нас, ние чувстваме, именно в най-съкровения същност на нашето аз, че се укрепваме, че се отнасяме към света с веществото, което е отвън, като духовно вещество. Ставаме по-силни, когато мъдростта на света блести в нашето „аз“ като истина. Тази истина, която отразява мъдростта на света,

съответства идеално на едната страна на нашето его, а именно страната, която можем да наречем безкористна страна. В края на краищата, всичко, което мислим за света, е там без нашето его, то е било там много преди да можем да го мислим. Схващайки мъдростта на света, ние преживяваме нещо, което е извън нашето его. Ние изливаме нашето „аз“ в света, така да се каже: ние сме напълно световни, ние сме напълно отдадени на света, напълно безкористни, като съживяваме мъдростта на света в себе си. По този начин ние правим себе си безкористни, като напълно се отдаваме, обективно се отдаваме на мъдростта на света, която, като светлина на истината, трябва да блести в нас самите. Това е едната страна на истината. че се отнасяме към света чрез субстанцията, която е отвън, като духовна субстанция. Ние ставаме по-силни, когато мъдростта на света блести в нашето аз като истина. Тази истина, която отразява мъдростта на света, съответства перфектно на едната страна на нашето его, а именно страната, която можем да наречем безкористна страна. В края на краищата, всичко, което мислим за света, е там без нашето его, то е било там много преди да можем да го мислим. Схващайки мъдростта на света, ние преживяваме нещо, което е извън нашето его. Ние изливаме нашето аз навън в света, така да се каже: ние сме напълно свят, ние сме напълно отдадени на света, напълно безкористни, като съживяваме мъдростта на света в себе си. По този начин ние правим себе си безкористни, като напълно се отдаваме, обективно се отдаваме на мъдростта на света, която, като светлината на истината, трябва да блести в нас самите. Това е едната страна на истината. че се отнасяме към света чрез субстанцията, която е отвън, като духовна субстанция. Ние ставаме по-силни, когато мъдростта на света блести в нашето аз като истина. Тази истина, която отразява мъдростта на света, съответства перфектно на едната страна на нашето его, а именно страната, която можем да наречем безкористна страна. В края на краищата, всичко, което мислим за света, е там без нашето его, то е било там много преди да можем да го мислим. Схващайки мъдростта на света, ние преживяваме нещо, което е извън нашето его. Ние изливаме нашето аз навън в света, така да се каже: ние сме напълно свят, ние сме напълно отдадени на света, напълно безкористни, като съживяваме мъдростта на света в себе си. По този начин ние правим себе си безкористни, като напълно се отдаваме, обективно се отдаваме на мъдростта на света, която, като светлината на истината, трябва да блести в нас самите. Това е едната страна на истината.

Другата страна на истината ни идва, когато разглеждаме човешкия труд. Когато разглеждаме всички човешки идеи, които реализираме в най-малките и най-големите неща, независимо дали става дума за ежедневна идея или за идеята на изобретател, който изобретява машина например, ние имаме предвид звучния, продуктивен, творчески труд на човека. Първо имаме идеята, след това имаме това, което е външният израз на тази идея или следствието от идеята. Виждаме какво възниква в нас, това, което все още не е било помислено в света, извиращо от

нашето аз. Виждаме как най-съкровено то ни същество се появява в ежедневните ни дейности, в дейностите, които можем да опишем като реализация на великите идеи на изобретателите. Първо е мисълта, ние не размишляваме върху мисълта, сетивното явление не е там първо, мисълта е там първо, в което сетивното явление идва при нас чрез нашето собствено действие, ние сме предумишлениците и ние сме тези, които, след нашата предварителна мисъл, навлизат в света творчески; там усещаме как нашето аз се засилва от другата страна; там усещаме как е изтекла същността на нашето Аз, усещаме това, което можем да наречем наша индивидуалност; чрез което ставаме способни да видим осъзнато това, което Азът преживява за първи път отвън, в обкръжението на нашето съществуване. Там усещаме онази страна на Аза, където не се сливаме с нещо, което съществува без Аза, а напротив, там усещаме вътрешната си дейност, нашата индивидуалност. [Нашето Аз е в нашите дела, нашите трудове, точно както е работило и първо в нашите мисли.] Като човек, който мисли напред, Азът наистина култивира своята индивидуалност; като човек, който мисли назад, Азът наистина култивира своята безкористност. И в тези два компонента на целия вътрешен живот, истината в нашата работа и стремеж в света ни се изправя като отразена истина и като обмислена истина.

Сега се питаме: Има ли посредничество между тези две страни? Точно както животът се приближава до човешкото същество, така и двете страни на неговото егo се приближават една към друга, но все пак разделят компонентите на истината. Истината наистина е великият възпитател и на двете страни, но начинът, по който егoто усвоява тази истина, въвежда разделение. Има ли нещо, където двете страни на истината се изправят срещу нас в света? [Но ако има такива истини, които са съществували преди, преди егoто, и егoто ги схваща независимо от външния свят, след което ги осъзнава в света, това е истина, която можем да разпознаем като истина на себелюбието и едновременно с това на безкористността.] Ако има такива истини, които, от една страна, могат да бъдат замислени преди всяка чувствена реалност и въпреки това се осъзнават не в машини и ежедневни дейности; а ако приложим истината независимо от външния свят и след това я видим осъзната в този външен свят; ако истината, която ни се представя като предварителна мисъл, може едновременно да се покаже, че е формирана изцяло според модела на постулираната истина: Такава истина би била тази, която по-специално култивира и двете страни на аз-а. Съществуват ли такива истини? Именно такива истини теософията или духовната наука се стреми да предостави на съвременното човечество.

Нека се опитаме да изясним това с пример. Вече беше посочено, че задача на теософията е да представи твърдението: това, което е душевно-духовно, възниква само от това, което е душевно-духовно, точно както Реди, в друга област, за първи път представи твърдението: това, което е живото, възниква само от това, което е

живото. Видяхме, че това твърдение следва от това, което наричаме осъзнаване на повтарящите се животи на човека на земята. Начинът, по който духовното изследване разкрива, че най-съкровената сърцевина на човешкото същество се превъплъщава, не се постига чрез логически заключения, а е непосредствена реализация на ясновидското съзнание. Точно както човек с физически очи вижда цвят и светлина, така и човек, който е развил вътрешните, скрити сили на човешката душа, възприема същността на човешкото същество, която можем да наречем безсмъртна, която живее в човека и се представя на ясновидското съзнание, която идва от предишни въплъщения и която отива в бъдещи въплъщения. Така, чрез свръхсетивното познание, ние имаме концепцията за превъплъщението на човешката същност. И така, духовният изследовател идва и казва: Чрез моите изследвания установих, че човешкото същество претърпява превъплъщения; той описва превъплъщението, концептуализира го по същия начин, по който съвременната естествена наука концептуализира сетивното възприятие и интелектуалните придобивки. С тези понятия той се представя на хората. Такова знание не може да бъде намерено чрез външно възприятие; то трябва да бъде намерено чрез свръхсетивното зрение, чрез развитието на онези органи, които наричаме духовни очи и уши. Но когато бъде намерено, то може да бъде осмисляно, осмисляно и да му бъдат дадени форми, които наричаме форми на истината. Така че, пред нас е истина, която се изразява по начин, който не е възможен чрез външно възприятие. Имаме предварително замислена идея, за разлика от външното възприятие. Точно както мисълта, както идеята за машината живее в ума на изобретателя, без той да я вижда външно, така и мисълта за повторното въплъщение живее в резултат на изследване в духовния свят, тя живее в ума на духовния изследовател, но след това посланието излиза в света, тогава можем да погледнем външния свят и да кажем: Виждаме как [например, едно дете] от първия ден на човешкото същество [постепенно] се развива от неясните, размазани черти на лицето в отчетливи форми, [във фиксирана физиономия], която дреме в тъмен фон на съществуването. Там виждаме как се развиват определените форми. И си казваме: Според това, което ни казва духовният изследовател, можем лесно да разберем това. Това, което е пренесено от предишни въплъщения, е ядрото на човешкото същество, [което живее отново в детето и идва от предишен живот], което разработва това, което е било неопределено, в определени форми. Ние гледаме на цялото развитие и казваме: Когато гледаме живота и изпитваме живота, тогава самият този живот в своите проявления ни показва истината на това, което казва духовният изследовател; и само пристрастието може да замъгли погледа на човек до такава степен, че той да не намери истината във външния сетивен вид на това, което духовният изследовател сваля като предварително замислена идея от висшите светове. Така духовният изследовател сваля своите истини от висшите светове и ги излага на външно възприятие. Това, което ни се

изправя във външния свят, ни предлага доказателства за истините от висшите светове, тъй като тогава разбираме външния свят. Ние проникваме под нещата с това, което им донасяме като истини. Така това, което е било обмислено, се съгласува с външния свят, както идеята на изобретателя се съгласува с готовата машина. Така това, което иначе е отделно, се обединява в истините, които теософията представя. Там ние сякаш нямаме нищо зад себе си. Теософската истина не се намира като идеята за изобретател - създадена от нищото в известен смисъл - тя се намира чрез наблюдение в духовния свят. Но тя може да се приложи към външния сетивен свят. Тази теософска истина е едновременно пред-мисъл и последваща мисъл. Следователно, тя въздейства върху човешката душа по съвсем различен начин от всички останали истини, с които се сблъскваме. (Като поглъща тази истина, човек освобождава егото си.)

Потапяйки се в мъдростта на света, човек губи своето „аз“ и неговото „аз“ се превръща в нещо, което, така да се каже, все повече изтича навън; то обеднява от вътрешна сила. Като мисли напред в ежедневните си дейности, като изисква това, което е било обмислено напред, да бъде преведено във външната реалност, той иска да отпечата своето его върху външния свят, иска да вижда все повече и повече в обкръжението си това, което неговото „аз“ желае; иска да отпечата своето „аз“ върху обкръжението си. По този начин той е напълно погълнат от своята индивидуалност и е създал интерес да направи това „аз“, съвсем отделно от обкръжението, възможно най-силно. Можем да видим две възможности за възпитанието на „аз“-а. Едната е, че „аз“-ът става напълно рефлексивен, където е изцяло отдаден на външния свят, където е все повече и повече отдаден на външния свят, където не укрепва в силата си. Другата е, когато „аз“-ът не е просто изпълнен с идеи от външния свят, а трябва да бъде изпълнен от волята. В първия случай „аз“-ът може да се опустошава във волята. Можем да изпитаме, че такива хора, които възприемат обективната истина по най-съвестния начин, са със слаба воля. От друга страна, можем да наблюдаваме, че онези хора, които само искат да отпечата волята си върху обкръжението си, се затварят от случващото се във външния свят, от това, което би трябвало да събуди интереса им към изпълненото с мъдрост съдържание на света. Така виждаме, така да се каже, мислещото Аз, развито у онези хора, които се развиват по първия начин, и волевото Аз у онези, които се развиват по втория начин. Но можем да постигнем хармонично взаимодействие между мислещото Аз и волевото Аз, като позволим на духовно-научните истини да действат в нас. Тогава двете благотворни сили в Аза ще се пробудят. От една страна, Азът ще приеме в себе си цялото съдържание на света, от което се ражда, и ще се обогати вътрешно чрез това, което се излива в целия свят като негово духовно съдържание. От друга страна, той ще се събере в себе си, за да стане силен в себе си. Така егото няма да обеднее в нито едната посока, а ще стане силно и здраво и в двете. И това е здравословното качество на теософската истина: от една

страна, тя е толкова пълноценно осъзната, колкото и рефлексивната истина, а от друга страна, има същия ефект като рефлексивната истина. Следователно, тя е лечебна, защото от една страна, излива в нас цялата красота на света, а от друга страна, прави нашето ego толкова процъфтяващо и плодотворно, защото дава възможност на това, което расте в него, да намери своето отражение във външните явления. Чрез теософската истина ние развиваме нашето ego толкова много, защото истината е едновременно предварително обмислена и рефлектирана. Това е здравословният аспект на теософската истина. Докато бихме видели в човек, който е само рефлексивен човек, който иска само да проумее мъдростта на света, че той може, при определени обстоятелства, парализира себе си все повече и повече по отношение на воля и че вътрешната му слабост, че той се разболява вътрешно от липса на такава сила, бихме видели от друга страна, че този, който иска само да реализира волята си, става вътрешно обеднял, защото няма връзка със света. От друга страна, виждаме хармония, преобладаваща във всяко отношение у теософа. Мисълта става по-концентрирана, тъй като е обзета от увереността на реализацията. Накратко, прониквайки се с теософската истина, ego се превръща в точка на преминаване на мъдростта. Там волята е просветлена и от друга страна става истински център, като съчетава предварително обмислената истина с пост-медитираната истина по отношение на света. Човечеството постепенно ще осъзнае, че волята, която може да изглежда толкова суха и трезва за този, който просто иска тя да бъде приложена във външната реалност, се затопля до живи чувства, защото се среща с мъдростта на света; и отново, че тази мъдрост, която може да ни се струва толкова суха, когато просто размишляваме върху света, може да ни се струва индивидуална, когато се среща с живата воля в него. Мъдростта и волята трябва да се срещнат в него. Това е здравословната, жизнеутвърждаваща истина, че ние не само произвеждаме ум-душа - или емоционална душа - но и проникната от ума ум-душа и проникната от ума емоционална душа във висшите душевни членове, в ума-душа, чрез природата на Аза, тези две страни на приближаването към истината. Преди всичко, в по-ново време никой не е чувствал това толкова дълбоко, както човекът, за когото говорихме тук многократно преди, който е бил възможно най-близо до духовната наука, който е създал най-великите поетични произведения, както Гьоте. И едно произведение на по-късния, по-стар Гьоте би трябвало да служи като илюстрация на казаното днес. О, Гьоте е знаел ясно и отчетливо, че начинът, по който човек се изправя пред истината, зависи от това как се е развил в себе си. Че истината е просто нещо обективно убедително, никога не е било мисълта на Гьоте. Че истината просветлява човека толкова повече, колкото по-възприемчив е той, това е било неговото основно убеждение, което днес е малко разбирано. Хората идват и казват: О, отдавна сме отишли отвъд определен начин за разбиране на истината. Науката ни е довела дотам, че не можем да не се съмняваме, че в едно живо същество има нещо духовно. [Науката е изгонила напълно от нас вярата, че

зад всяко материално нещо трябва да се търси нещо духовно. Тя е изгонила вярата ни в нещо като етерно тяло или жизнена сила, защото науката е близо до това да покаже как живата субстанция може да бъде съставена от външни химични компоненти. Не чувате ли навсякъде да ни казват: Не можем да разпознаем подобни фантазии като тези, представени от теософията, защото нашият идеал е да произвеждаме протеин, тоест нещо живо, от мъртва материя в лаборатория. Може ли тук да се зададе контравъпрос? След цялото развитие на човека, може ли това, което той очаква за състава на едно живото същество, да реши нещо? Може ли това да реши нещо за неговите вярвания за духа на света? Ако искате да помислите, можете да намерите външно доказателство, че нищо не се решава за вярата в духа чрез нещо като очакването, че един ден протеинът може да бъде произведен химически в лаборатория. Едното изобщо не налага другото, това може да се докаже исторически. Попитайте в какво друго са вярвали хората в миналото, например в по-ранни векове, през Средновековието, те не само са вярвали, че ще успеят да синтезират протеин от въглерод, водород, азот и т.н., но са вярвали и в нещо съвсем различно. Представете си изреченията във „Фауст“ на Гьоте, където Вагнер стои пред приготвянето на хомункулуса; способността да се направи това е била вяра, която е съществувала през Средновековието. Хората вярвали, че могат да създадат нещо, което е малко човешко същество, от външни вещества чрез различните процеси, които извършвали в лабораторията. Обаче, тази вяра, че могат да създадат човешко същество от външни вещества, не е накарала тези хора да отричат духа. Следователно, отричането на духа днес не произтича от принудата на обективни факти, а от неспособността [да се схване духът] да се издигне в собствената си душа до начина на мислене, който вижда условията за изповядване на духа. Човек трябва да вземе предвид и такива неща, тогава човек ще разбере какво е означавало, че само онзи, който може да работи в субстанцията на душата, както външният натуралист работи във външната субстанция, може да схване живота на душата.

И Гьоте беше човек, който можеше да прозре дълбоко в идеите, които представихме днес. Преди всичко, той осъзнаваше контраста между рефлексивната и дорефлексивната истина. И той красиво изрази този контраст в едно прекрасно малко стихотворение, своята „Пандора“.

Тази „Пандора“ е написана през 1807 г.; много глупости са написани за нея. Хората са казвали: Това е късно произведение на Гьоте, в което Гьоте представя всякакви понятия чрез символи. В издание на Гьоте, от много хвален немски учен, можете да прочетете думите: Е, какво ни казва това, освен че можем да си изградим представа за себе си, че човекът представлява това, което мисли за себе си? Гьоте би си благодарил, че е представил на света това, което е „сформирал от себе си“. Самият Гьоте може би някога се е изразявал по начин, който не е бил учтив, но е бил ясен относно преценката на хората за късните му произведения.

Всеки, който вземе [Пандора] в ръка [и я остави да потъне], внимателно и без предразсъдъци, ще разпознае едно от тях. О, няма много произведения, в които съдържанието е оценено по толкова прекрасен начин, в съответствие със стила. Именно това в това произведение може да се нарече лека артистична ръка. Прочетете „Пандора“ и ако я пропитете с чувството си за стил, ще се възхитите на лекотата, с която всичко е оформено, за да отговаря на въпросния човек и ситуация, независимо дали в стихотворната структура или в речта. Единият говори в тази стихотворна форма, другият в различен, по-леко плавен стил. Всичко е лесно в тази „Пандора“. Именно в това се разкрива величието на Гьоте, който трябва да остави от това произведение фрагмент. Дори при един Гьоте такова мощно художествено постижение, каквото е видно в „Пандора“, е възможно само за мигове. Дори за Гьоте то е било достатъчно само за началото на Пандора; но след това той се е изгубил, защото е бил твърде малък, за да продължи делото с величието, което го е вдъхновило като художник, когато е създал началото. Но това не бива да ни възпира да признаем величието, което се крие в Пандора.

Гьоте беше много ясен относно хората, които казват: Да, това, което Гьоте е написал в младостта си, може да се приеме, всичко е пълно с поетична оригиналност; но това, което Гьоте е алегоризирал в напреднала възраст, никой разумен човек не може да разбере. Това е било така още приживе на Гьоте – не по отношение на Фауст, а на другите му произведения от по-късните години – самият Гьоте в никакъв случай не е ценял най-високо първата част на „Фауст“, която е толкова възхищавана. Той знаеше какво е вложил в нея, за да се развива все по-високо и по-високо; знаеше в себе си колко по-късните му произведения стоят над по-ранните му. И затова казва нещо неучтиво, но ясно:

Те хвалят Фауст
И какво друго
в моите произведения реве
в тяхна полза.
Старият Мик и Мак
е много доволен;
Глътка парцали и кости си мисли,
че вече няма да бъде!

Тази преценка е оправдана пред лицето на филистерските критици на Гьоте, които правят Гьоте това, което самите те са – поне нещо добро излиза от това!

Напоследък нашата публика е залята с такива интерпретатори на Гьоте. [Нека разгледаме по-отблизо произведението в контекста на днешната ни тема:]

„Пандора“ съдържа в голям мащаб проблема за рефлексия и далновиден човек – [Епиметей принадлежи към първия, Прометей към втория]. Зевс искал да отнеме съществуването на развиващото се човечество. Под управлението на Зевс човечеството би било обречено. Прометей се изправя срещу Зевс. Според легендата той носи на човека огън, език и писменост. По този начин той е този,

който дава възможност на хората да излязат от състоянието, в което са били преди, където егото е таилося притъпено в сетивната душа. Човекът е трябвало да развива все повече и повече своя Аз. Правилно наблюдение е, че всичко, свързано с огъня, например, е по някакъв начин свързано с човешката преднамереност.

Пътешественици описвали как в райони, където били запалили огън, маймуните например идвали и се стопляли, но никога не им хрумвало сами да разпалят огъня; тоест, тези животни от най-висшите видове не са способни да си представят бъдещето. Тези висши животни, които са най-близо до хората, със сигурност са усещали приятната топлина на огъня; може би са усещали и някаква мисъл в смътна форма, но все още не са я обмисляли до степен да поддържат огъня чрез добавяне на дърва, камо ли да мислят за по-нататъшни практически приложения. Именно защото човекът е овладял стихията на огъня, той е успял да направи егото си отправна точка за мислене напред [и по този начин постепенно да издига егото си на по-високо ниво във все по-голяма степен].

Така в своята „Пандора“ Гьоте ни представя двамата братя, Епиметей и Прометей. Ето го единият брат: Епиметей. Името му вече показва, че той е съзерцателят; той е отдаден на това, което е запечатано в света като мъдрост, на онези мисли, които могат да блесват като истина в човешката душа. Той не е готов да мисли напред; в душата си сънува истинния сън на света, който е последваща мисъл, зачената зад мъдростта на света като истина. Такъв е Епиметей. Прометей, от друга страна, е отдаден на другата едностранчивост; той не иска да има нищо общо с отражението на мъдростта. Той иска само да знае за това, което възниква в душата на самия човек, за да го осъзнае.

Истинското честване на истинския мъж е делото

— така казва Прометей. [Той е човек на действието и ето как се явява пред нас като напредничав мислител.] Така виждаме двете противоположности: Епиметей, мислителът, и Прометей, напредничавият мислител. Гьоте изразява това в своята „Пандора“ още в пейзажа. От едната страна имаме жилището на Прометей.

Виждаме, че всичко, което е построено там, е създадено от човешки труд. Макар и грубо, виждаме, че никъде не носи характера на природата, не изобразява нищо отвън в природата; не виждаме копие на природна красота, то е грубо и грубо, но като човешко произведение стои пред нас. За разлика от това, това, което е от страната на Епиметей като негово жилище, ни идва като сцена, съставена от красивите творения на природата, от части от природата и продължава в един прекрасен пейзаж. В него виждаме размисъл върху природата и акта на заселване по такъв начин, че човек живее според това, което е илюстрирано отвън. Епиметей и Прометей ни се явяват като пълни противоположности в стремежа си към истината.

В гръцката сага ни се разказва, че Зевс искал да си отмъсти за постъпката на Прометей. [Чрез Хефест, Зевс поръчал да се създаде образ на жена по изкусен,

артистично красив начин] – Пандора – [която той вдъхнал живот]. Тя трябвало да донесе на хората дарове от света на Зевс. [След слизането си на земята, Прометей отхвърля божественото същество, но Епиметей я приема и прави красивата богиня своя жена.] Сагата разказва как Пандора, жената, създадена от боговете, отваря кутията [която Зевс ѝ е дал] и как благата, които всъщност правят хората нещастни, излитат навън. В нея остава само едно благо: надеждата. Така виждаме, че в сагата Пандора също има нещо общо с това, което принадлежи на човешкия род от миналото. От бъдещето, мислещото човечество има само надежда от Пандора. Това, което друго има, това, което хората могат да използват, за да се справят, е предадено от миналото.

Тази Пандора се появява и у Гьоте като съпруга на Епиметей. Но ние виждаме много ясно, че Гьоте взема това, което е външно действие, и го издига в духовен свят. Виждаме отразяващата душа на Епиметей и я виждаме свързана с Пандора, тоест, в тази душа на Епиметей живее това, което е разпространено в света като мъдрост, върху която се отразява като в сън. Характеризирането на Епиметей, който сънува мъдростта, която не е нищо друго освен самата Пандора, когато е персонифицирана, е прекрасно. Той се чувства неудовлетворен и слаб, а след това, в по-нататъшния ход на драмата, Гьоте кара брат си Прометей да се изправи срещу Епиметей. Там Епиметей възторжено говори за [обичаната, но и изчезналата, божествена] Пандора, за вседарената Пандора. Гьоте ни показва, че чрез тази фигура светската мъдрост му е осветена, но светската мъдрост, каквато е схваната от човека в размисъл. Каква е тази отразена истина? Тя е абстрактна, нетворческа, непродуктивна. Представете си, че бихме могли да съчетаем в душата си всички знания за целия свят; но това знание би било непродуктивно, ако беше само отразено. Точно както съпругата на Епиметей, точно както Пандора, е надарена със светската мъдрост, но е непродуктивна. Прометей, който няма усет за тази Пандора, се изправя срещу Епиметей; докато Епиметей се възхищава на великолепната коса на Пандора, на това колко красиво се движи кракът ѝ – Прометей казва: О, знам как е направена. [Знам как Пандора е била направена от Хефест, ковача, и как е била съживена от Зевс. Той мисли само за произхода на богинята, а не за красотата на това, което е възникнало, което е било създадено, и така Пандора, която иначе е непродуктивна, му дава тласък за продуктивност. И това е, което може да произлезе от това като реакция в него.] В случая на Пандора това е нещо механично сглобено, нещо, което не може да бъде приложено на практика; нещо, срещу което той отстоява думите си:

Истинският празник на истинския мъж е делото!

Сега Гьоте показва как Елпора и Епимелея, Надеждата и Прозрението, са възникнали от брака между Епиметей и Пандора. [При заминаването си Пандора взела една от дъщерите си, Елпора, със себе си при боговете и оставила Епимелея, избрана от Епиметей, при баща си.] Тези две дъщери показват различни страни от

природата на Епиметей, [особено последната в частност]. Надеждата, [Елпора], е това, което само размисълът може да защити по отношение на бъдещето. Този, който е далновиден човек, вижда това, което е мислил, да се осъществява в действителност; този, който е размишляващ човек, може да каже: Очаквам това или онова да се случи в бъдеще; защото това, което трябва да се случи, не идва от самия него. От друга страна, е Епимелея, другата дъщеря, която защитава миналото. Прометей също има потомък, Филерос; този, който произлиза от този Аз-човек Прометей, е действителният пазител на човешкото Аз-същество. Но още в сина виждаме пълната едностранчивост на чистото егоизъм. Той вече не иска да твори. Той вече не иска да твори. Той не може да издържи в полезна, различна, мислеща дейност. Това не издържа, защото едностранчивият стремеж към себе си не се допълва от мъдрост. В Прометей този стремеж към себе си все още присъства по такъв начин, че прониква в цялото същество на Прометей. В сина той се проявява по такъв начин, че показва едновременно и вредната си страна. Синът е не само създател, но и наслаждаващ се на това, което е там. По този начин той предизвиква конфликт. В съпътстващата я ярост той дори ранява в бой тази, която защитава съществуващото, [неговата любима] Епимелея, дъщеря на Епиметей.

Така в тази Гьотеова драма се изправят една срещу друга силите на човешката душа, рефлексивните и мислещите сили. [И така тези сили се борят помежду си. Но с това не се постига нищо; защото душевните сили само се увеличават и подсилват взаимно чрез хармонично взаимодействие. Само по този начин истината може да изпълни своята мисия в човека.]

И както отделните личности действат в драмата, така се случва и в душата. И както човек може да постигне хармония между двете сили на душата чрез духовната наука, така виждаме и в драмата, след като зората се появява за първи път, възвестявайки мир между различните личности, тоест сили на душата, накрая слънцето изгрява, тоест отделните личности или сили на душата се помиряват. Гьоте иска да покаже, че мисленето и размишлението върху истината трябва да работят заедно, че само чрез това хармонично сливане истината може да изпълни истинската си мисия. Прометей и Епиметей трябва да работят заедно в човека; това е великата и мощна основна идея на „Пандора“ на Гьоте.

Гьоте ни показва как в крайна сметка, чрез взаимодействието на двете течения, се осъществява истинското човешко спасение. И Гьоте ни показва също как това, което е изобразил тук, е за него зрял резултат от развитието. Гьоте се обръща назад към времето, когато е развил прометеевата природа в себе си само едностранчиво. През 1774 г. Гьоте, който със сигурност вече е бил надарен с всички заложби на Гьоте, но все още незряло млад, изразява тази едностранчива прометеева истина като свое убеждение в своя „Прометей“ по онова време и тя се стича към нас там. И

ако днес намираме известно самодоволство, посочвайки този млад „Прометей“, сякаш ни дава целия Гьоте, тогава трябва да кажем: това е само едностранчив израз на самия Гьоте. Гьоте не се е спрял да мисли напред; той е добавил мисленето на своето зряло знание, своето размишление. Не, не само преднамереността, не само това, което отхвърля всяка мъдрост, не само предварителното мислене, което отхвърля всяко размишление, а само сливането на двете може да установи мисията на истината.

Че Гьоте в младостта си е заемал едностранчива гледна точка, можем да заключим и от нещо друго. Той не помни думите в първата част на „Фауст“, където Фауст се заема да преведе Библията. Там виждаме как Фауст подхожда към Библията и иска да замени правилната дума „В началото бе словото“ с друга: „В началото бе делото“. Това е, което той иска да допринесе за Библията повече като млад човек; това не е било окончателното мнение на Гьоте. Хората трябва да спрат да виждат целия Гьоте в това. В младостта си Гьоте вероятно е култивирал тази прометеева гледна точка, но по-късно ясно показва как е напреднал отвъд нея, как по-късно разбира, че освен гореспоменатото дело, за да се развиват хората здравословно, трябва да се случи и словото, тоест отражението на мъдростта, отпечатана от духовете на света. Затова в своята „Пандора“ Гьоте добавя от своята цялост, разширявайки младежката си гледна точка:

От небето

благословено слизат словото и делото на Сенкерт,
слиза дар, несънуван преди.

Тоест, той има предвид немислимото от самия него в миналото, когато все още е вярвал, че трябва да поправи Евангелието от Йоан на това място, за да замени пасаж „В началото бе словото“ с „В началото бе делото“. За Гьоте делото се превръща в думата, която изразява характера на това, което е било замислено преди това. Думата се превръща в другото, в просветляващата мъдрост на света. Ето защо Гьоте казва в „Пандора“:

Това, което чувствате долу, е наше желание;

това, което можете да дадете, знаем.

Вие, титаните, правите велики начала; но

да водите към вечното добро, вечната красота

е дело на боговете; нека бъде така.

Така Гьоте допълва по правилен, хармоничен начин своята младежка Прометеева гледна точка с гледната точка на Епиметей, показвайки ни какво трябва да бъде отношението и лоялността към истинската философия. По този начин примерът на Гьоте ни показва мисията на истината в нашите собствени човешки сърца.

Днес вие разпознахте истината като възпитател на човешкото същество. Видяхте, че истината е нещо най-лично и същевременно нещо безлично; нещо, което прави човешкото същество Аз-човешко същество и нещо, което от своя страна обединява Аз-а с всички останали същества. Видяхте, че егото е толкова силно от двете си

страни, че все още изразява своя безкористен характер в Епиметеевия елемент на истината и своя егоистичен характер в Прометеевия елемент от другата страна; и видяхте, че е възможно да се постигне хармония между двете в духовно-научната истина, която обхваща двете, водеща волята нагоре към мъдростта, водеща мъдростта надолу и позволявайки ѝ да бъде видяна като светлина, за да освети самата воля.

Така виждаме, че истината, макар и да отстъпва на силното човешко его в междинен етап, въпреки това изпълнява великата мисия в своето усъвършенстване, оформяйки егото все по-високо и по-високо. Истината има тази мисия - да бъде най-великият възпитател на човешкото его, като същевременно води до силно вътрешно мислене в мисленето напред и до силно безкористие в размишленията. И така, истината е силата, която има най-силна мисия, която води егото от ниво на ниво, правейки душата все по-съвършена. И ние виждаме това от гледната точка, която самият Гьоте е възприел към истината, без да пренебрегва нито един поранен етап, добавяйки необходимия Епиметейски елемент към Прометейския елемент. И Гьоте е истински модел на човек, стремящ се към истината, именно там, където го подслушваме толкова интимно, където с готовност признаваме: именно защото виждаме, че е станал все по-зрял, можем да му подражаваме; той е велик, защото ни показва обнадеждаващите пътища в преследването на истината. И тогава ние усещаме този стремеж в себе си по такъв начин, че той ни изпълва със здрава сила, правейки ни по-силни и по-безкористни. Чувстваме, че в контраст с това замлъква изречението, което иска да каже, че истината зависи единствено от гледната точка.

Но след това отново се обръщаме към Гьоте и позволяваме на друго настроение да ни обхване. В цялата сериозност на стремежа към истината, никога не бива да изоставяме онзи друг лечебен елемент, който ни казва: Когато вярвате, че сте достигнали някакво ниво на истина, сте разпознали нещо, то е способно да ви каже и от другата страна: Вие също трябва вече да сте решили; трябва да си кажете за никаква истина, че тя може да бъде напълно безпогрешна, трябва да се стремите тя да се яви пред душата ви в още по-правдива форма, дори по отношение на това, което вече сте разпознали като истина. Когато чувстваме сериозност и достойнство в стремежа си към истина, ние също чувстваме сериозно, достойно чувство за хумор, което от друга страна така красиво коригира това, което гордостта би могла да ни внуши като чувство за истина. Тогава ние чувстваме и другото нещо, което Гьоте винаги е казвал, когато е бил в опасност да се вкопчи твърде здраво в едната истина: О, мисълта, която е била обмислена, може да бъде само илюзия, мисълта, която е била обмислена, може да бъде нещо, което не се окаже осъществимо. Да, нека почувстваме това и като коректив на нашата арогантност към истината, като натиск върху нашата сериозност, нашето достойнство в преследването на истината! Нека усетим думата на Гьоте

Наистина
съм нещастник.

Мечтите ми не са истина
и мислите ми се объркват.

Ако можем да усетим това, тогава ще можем да се справим с нашия възвишен идеал
за истина.

XXXII. Екзотеричен „Фауст“ на Гьоте

През август 1831 г. Гьоте запечатва втората част на своя „Фауст“ като свое духовно завещание към човечеството. Значението, което самият той отдава на това произведение, е видно от думите, отправени към Екерман: „Сега действително изпълних делото на живота си, дали ще направя това или онова в годините, които може би ми остават, вече няма значение.“ Копнежните мисли и интереси, които той влага в това житейско дело, се връщат към най-ранната младост на поета. Казват, че не всичко, което ще кажа за него днес, е в него, но то е работило и живяло в душата му в творческата му сила. През 1827 г. той казва, че във втория си „Фауст“ се е уверил, че свързаните с душата аспекти на външните образи, театралните аспекти, са такива, че могат да се харесат на външния, чувствен поглед, но че за тези с по-дълбоко прозрение езотеричното значение ще стане съвсем ясно. Именно предразположенията, настроенията, цялата конституция на душата му е това, от което се е появило това, което се е превърнало в образ, фигура във „Фауст“. Още от раждането си Гьоте е бил настроен към това, което може да се нарече проникване на човека в духовния свят. Да не остане с това, което външните сетива и свързаният с тях разум дават като знание и светска мъдрост, а да проникне през завесата на сетивния свят на наблюдението, на света на ума, до невидимите, свръхсетивни основи на съществуването!

Не можем да открием у младия Гьоте зрялата мъдрост, която е намерила своето място във втората част на „Фауст“; той е могъл да даде най-зрелите, най-дълбоките и задълбочени неща едва в края на живота си. За тези, които по-късно намират произведенията му за неразбираеми, като „Пандора“ или „Естествената дъщеря“, младият Гьоте се явява като наивен поет, изразил велики и силни неща в своите произведения, включително и в първата част на „Фауст“. Това е нещо, което силно трогва хората; във втората част той е вплел в нея странности и неразбираеми неща. След това хвалят Фауст.

И какво още

В моите произведения ревят

в тяхна полза,

Старият Мик и Мак

е много щастлив;

Това означава, че купчината парцали

вече няма да съществува!

Искаме да проследим как „Фауст“ е израснал от живота на Гьоте, как той винаги се е опитвал да проникне до духовните източници на външната природа. Още като момче той се е стремил да се доближи до това, което тогава е разбирал като великия Бог на природата, като духа, който управлява всички природни явления. Като седемгодишно момче той е взел пюпитр, е поставил върху него минерали, скали, растения от хербария на баща си, за да държи заедно царствата на

природата. — Това е изразявало чувство в настроението, представителите на това, което е природата. За седемгодишния Гьоте това е бил олтарът, на който е искал да направи жертвите си на великия бог на природата. Той е поставил малка тамянна пръчица и горяща чаша отгоре и е чакал изгряващото сутрешно слънце да събере лъчите му и да запали малката тамянна пръчица в жертвен огън пред великия бог на природата.

След това виждаме как душата му постепенно е узряла до настроението – след преместването от Франкфурт във Ваймар – което той ентусиазирано е изразил в прозаичния химн „Природа“. Тук той изразява благоговението си към духовната сфера с думите:

Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея – неспособни да излезем от нея и неспособни да се потопим по-дълбоко в нея. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлеча в цикъла на своя танц и продължава с нас, докато не се уморим и не паднем от прегръдката ѝ. Той знаеше, че е толкова слят с всичко превъзходно и всичко привидно деформирано в природата, че каза:

Дори най-неестествената е природата, дори най-непохватният филистарство има нещо от нейния гений.

И другият:

Тя е измислила смъртта, за да има много животи.

Какво се крие между тези две времена? Франкфурт и Ваймар. Как се е издигнал той до това, което откриваме в мощния лирически изблик в този прозаичен химн? От стъпка на стъпка, понякога в несъзнателен порив, той се е издигал в живота. В най-съкровено то си същество, отначало несъзнателно, той е чувствал неудържим, непобедим порив да знае, който не е могъл да бъде възпрепятстван от нищо и който е бил свързан с целия му живот във всеки момент, изливайки се сякаш в целия му живот, така че за него не може да има никаква теория, никакъв свят от идеи, без целият му свят от чувства и емоции да е импрегниран с кръвта на сърцето му. През студентските си години в Лайпциг той изучава естествени науки, въпреки че е предопределен за юриспруденция. В природата той вижда един вид писменост, в природния свят и природните факти, притчи, които изразяват, говорят като писменост, нещо, което царува като тайна във външната чувствена природа. Не чрез проблясъци на вдъхновение и фантазии той искаше да проникне в тайните на битието – той се роди за тихото ходене през света, което върви от стъпка на стъпка, от привидност към привидност. Той не искаше да схваща явленията на света с фантастична философия, дори ако външният живот, страстите често властват по-бурно и правят невидим, така да се каже, действителния, вътрешен, спокоен, сигурен стремеж – това винаги присъстваше в живота на Гьоте като дълбока основа. Сега, към края на престоя му в Лайпциг, се случи едно житейско събитие от най-сериозно естество, което неимоверно задълбочи търсенето му на знание: той се разболя опасно. Къде трябва да ни отведе знанието, ако искаме да бъде истинско

знание? То трябва да ни отведе дотам, където да проникнем в тайните на живота, сякаш водени през затворени порти, до онези порти, които самият живот заключва. Знанието, което би се отдръпнало от проблема на смъртта, не би могло да задоволи искрения стремеж на човешката душа. Преминаването на смъртта, което слага край на всичко, което живее в човешкия ум и може да бъде възприето с външните сетива, го изпълни със сериозността в търсенето на знание, което душата му изискваше. Във Франкфурт, където сега се завръща, други важни преживявания са силно повлияли на него и за които той ни дава намеци в автобиографията си „Dichtung und Wahrheit“. Той влиза в контакт с кръгове, характеризиращи се с искрения стремеж да свържат това, което живее като дух в нас самите, с великия дух на света. В центъра на тези кръгове, които се стремят от дълбините на душите си към дълбините на света, е Сузана фон Клетенберг. Той се обръща към изучаването на много странни произведения, например „Aurea Catena Homeris“. Някои от днешните интелектуалци биха намерили в тях само най-екстравагантните глупости. Гьоте не го намира. Той не намира информацията, която човек би намерил в книга по естествени науки, а по-скоро неща, които го засягат по такъв начин, че усеща как в душата му нахлуват сили, за които е трябвало да предположи, че иначе спят в човека. Той се чувства като спящ човек, роден спящ, по отношение на физическия свят, когато е опериран и очите му се отварят, така че сега може да възприема това, което преди това също е било налично, но не е било възприемаемо. В тези книги той намира символични мисли. Драконите, триъгълниците, знаците на планетите събудиха в него предчувствието, че душата ни може да стане като орган за духовните светове.

Той все още беше в това настроение, когато се премести в Страсбург. Първите картини с настроение на „Фауст“ произлязоха от това настроение. Така че това е част от душата му, от кръвта на сърцето му, когато виждаме Фауст в самото начало, как той е изучил всички науки - като Гьоте в Лайпциг - и след това, неудовлетворен от това, се опитва да проникне в свръхсетивния свят чрез специален метод на духовно изследване. Нострадамус, Знакът на световния макрокосмос. Сега той оставя Фауст да изпита, че душата му е все още твърде малка, за да развие в себе си чувство за великия свят. Той се стреми да предизвика в себе си настроението, с което може да проникне в това, което живее като духовно същество, отвъд земното съществуване. Той извиква земния дух. От отговора, който това му дава, В потока на живота, в бурята на действието, аз се нося нагоре и надолу, преплитам напред-назад! Раждане и гроб, вечно море, променящо се тъкане, сияен живот, ето как творя на бръмчащия стан на времето и изработвам живата дреха на божествеността. Ясно е, че земният дух е творческа, продуктивна сила, че животът се изразява в елементите на земното съществуване, но едно нещо липсва: в него няма страсти или желания – само раждане и смърт. Той, земният дух, се явява като същество, което изразява висшите, свободни от желания, пречистени сили на човешката

природа в своя характер. Важен закон на духовния свят е, че знанието не е независимо от моралното начинание. Знанието във висш смисъл може да бъде постигнато само когато душата ни се освободи от това, което е свързано с желания, афекти, наклонности, страсти. Страстите дремят в дълбините на душата, прониквайки в света на мисълта и знанието. Гьоте е знаел, че чистотата на земния дух е идеал, но е знаел и колко е трудно да се осъществи. Когато тогава земният дух извиква към Фауст:

Ти приличаш на духа, който разбираш, не на мен,
звучи като ехото на неговото собствено вътрешно същество, което е осъзнато колко е далеч от действителния дух на познанието.

Тялото също така пречи на своята материалност да разкрие чистите сили, които могат да се доближат до духа. Фауст чувства: Аз съм дразнен от това, което не виждам във външната си телесност, не от материалните сили, а от това, което е свръхсетивно в телесността. Въплъщението на това свръхсетивно във физическото е Мефистофел; това е духът, който той хваща засега. Всички сцени, в които той изобразява как този спътник и събрат се опитва да води Фауст през целия живот на чувствеността, произтичат от него, винаги опитвайки се да го издърпа надолу от областите на духовния живот в това, което човекът като дух и душа може да преживее само в тялото. Стъпка по стъпка Фауст се стреми да преодолее Мефистофел. Чрез развитието на собствената си душа той иска на всяка цена да проникне в духовния свят. Но не чрез изкуствени, бурни средства - спиритисти - а сериозно, парче по парче, [Гьоте] позволява на света да го въздейства, докато не види във всички детайли на природата нещо като символи, които изразяват мистериозния живот на природата. След всичко, което беше видял по отношение на минералите и растенията, той искаше да предприеме пътуване до Индия, за да разгледа откритието по свой начин, да го прочете отново със силите на духа, който вече беше станал негов. Привидност след привидност, факт след факт, той искаше да го остави да действа върху душата, така че чрез духовните очи и уши, развити за душата, духовните естествени причини за съществуване да изскочат от фактите. В Италия той изследва всичко, за да види дали може да бъде знак в големия космос. Когато вижда произведенията на изкуството, той, който преди това е бил последовател на теорията на Спиноза, пише:

Има необходимост, има Бог!

защото е чувствал, че зад изкуството стои духовна сила, че всяко отделно произведение на изкуството е буква и че буква по буква, произведение на изкуството по произведение на изкуството, те се съчетават, за да ни научат да четем какво, като дух, стои зад творческото човечество по отношение на изкуството.

Природата, растенията, животните, всичко, дори в минералния свят, не принадлежи на мъртвия материал, а на писмения знак за духа зад него.

Когато Фауст се обръща към земния дух:

Възвишен дух, ти ми даде, даде ми всичко,
затова поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огън
и т.н., сякаш искаше да каже: Сега имам различно отношение към възвишения дух,
който по онова време ме докосваше като предчувствие, което ме правеше
нещастен, защото не можех да го осъзная. Започвам да ви разбирам! Разликата
между прометеевския порив на младия Гьоте и всеобхватната мъдрост на стария
Гьоте се изразява във факта, че той не иска Фауст да преведе първата глава на
Евангелието от Йоан: „В началото бе Словото.“ За разлика от това, в „Пандора-1807“
той пише:

От небето слизат

Слово и дело, благославяйки се взаимно,
слиза дар, невъобразим преди.

Човекът е повече от това, което заключва в себе си, той е нещо, за което се борят
велики космически сили, сили на доброто и злото – пролог в небесата. Човешката
душа е театър на тяхната борба. Душевният свят е свят на духовни цветове и звуци:
новият ден вече се ражда за духовните уши, той тръби, той звучи, нечутото не чува
себе си.

XXXIII. Тайното откровение на Гьоте (езотерично)

Вчера се опитах да покажа как може да се извлече това, което ще бъде представено тук за най-съкровено и интимно мнение и възглед на Гьоте за развитието на човешката душа, и че нищо в неговите произведения и особено в неговата „Приказка за зелената змия и красивата лилия“ не е произволно, че нищо не е било произволно скрито в нея. Опитах се да покажа как цялата основа за обяснението на „приказката“ и светогледа на Гьоте може да се извлече от историческо разглеждане на живота на Гьоте, от историческото търсене на най-важните идеи и импулси на Гьоте. Направен е опит да се обоснове това, което ще се даде по темата днес, по по-свободно формулиран начин.

Ако си спомним приказката, която обсъждахме вчера, тя наистина ни се струва напълно потопена в мистерия и бихме могли да кажем: или трябва да предположим, че Гьоте е искал да вложи много, много тайни в тази приказка, както във „Фауст“, според собствените му думи, или че бихме могли да разглеждаме тази приказка като просто игра на въображението. Ако последното не беше вече изключено от целия начин на мислене и битие на Гьоте, би трябвало да се каже, че подобно предположение е особено забранено от факта, че Гьоте е поставил тази приказка в края на разказа си „Разговори на немски емигранти“. Защото това е същата мисъл, която е характерна за целия живот на Гьоте, която се крие и в разговорите му с немски емигранти, и от това, което непосредствено я предхожда, можем отново да вземем темата за тази приказка.

Представени са ни разговорите на хора, принудени да емигрират поради събития във френската им родина, които по най-разнообразни начини се обръщат назад към тъжните им преживявания. Цялата история е фокусирана върху това да покаже през какво могат да преминат хората, изкоренени от средата си, в резултат на това изкореняване, по отношение на самотата на душата; какво могат да спечелят хората в тази ситуация, като размишляват върху психологическите си преживявания, като наблюдават себе си. Можем само да подчертаем няколко примера, за да покажем как Гьоте е искал да съсредоточи всичко върху разкриването как душата, която иска да наблюдава себе си, която пита: Какъв вид вина съм натрупала, как съм блокирала пътищата към развитие? Първо, срещаме италианска певица, която ще ни разкрие съдбата си, защото в тази съдба пред нас се появява човешка душа, която трябва да се придържа към повърхността на светогледа, която, макар и да следи внимателно случващото се около нея, защото е принудена да го прави от процесите на живота, все още не е достатъчно зряла, за да прави разлика между това, което може да се нарече случайност, и духовната необходимост на нещата, душа, която не знае как трябва да бъдат свързани явленията на живота, ако приемем духа в околната среда. Тя се е държала с един човек по такъв начин, че той се е разболял сериозно в резултат на отблъскващото ѝ поведение и умира заради него. Тя е призована на

смъртното му легло, но отказва да дойде. Той умира, без да я е видял. След смъртта му се случват всякакви неща, които дават храна за размисъл на току-що описаната душа. „Как трябва да се държа към това?“, чуди се тя. След смъртта на мъжа се случва нещо много странно. Тя чува много странни неща в стаята, мебелите танцуват, невидима ръка я удря по лицето и винаги е принудена да се пита: Дали мъртвецът е някак си там, искайки да се утвърди, защото аз му отказах? Горната част на шкаф се пръска и в същия момент шкаф в собствения ѝ апартамент във Франция, направен от същия дърводелец, се възпламенява. Гьоте не иска да изрази, че в подобни събития има нещо, което би могло да доведе до предположението за скрити духове или за идването на мъртвите, а само иска да каже, че може да има такива духове, които тълкуват всякакви събития по такъв начин, че да не са достатъчно суеверни, за да кажат, че мъртвите със сигурност ръмжат; те само изпадат в неопределено чувство и не могат да го преодолеят. Гьоте иска да обърне внимание на това, което се случва с душите във външния свят според нивото им на развитие. След това той показва как човек стига до позицията да излекува дама от чувственост и страст; той поема по пътя на аскетизма. Това отново е индикация за това през какво може да премине душата, за да преживее развитие. След това Гьоте води нагоре на етапи. Първо душа, ровеща в тъмнината, после нещо по-реално в току-що описаната дама, защото мнозина достигат до прочистване на душата си чрез постене. Ние вече навлизаме повече в една реалност. И чрез третото от нещата, споменати от Гьоте, ние навлизаме напълно в реалността. Той показва как човек първоначално е донякъде безскрупулен, намира се в подчинено душевно развитие и казва: Това, което принадлежи на баща ми, принадлежи и на мен. Той извършва кражба. Тогава съвестта се пробужда, душата се издига и именно чрез несправедното деяние той се превръща в своеобразен морален център за всички хора около него. Той показва душевно развитие, което означава изкачване от подчинено ниво към по-високо ниво на познание и мироглед.

Имаме работа с душевни сили, представени от фигурите, съществата от „приказката“, и с играта на душевни сили, която трябва да бъде пречистена в хармония, в симфония от душевни сили в делата, които хората извършват. Първоначално се сблъскваме с блуждаещи светлинки, превозвани през реката от лодкар. Тези блуждаещи светлинки първоначално са пълни със злато, но лодкарят не иска златото им като награда, защото всичко би завършило с дива суматоха. Той много предпочита да има плодове на земята: три зелки, три артишока и три големи глави лук. Блуждаещите светлинки имат способността да създават златна мъгла около себе си. Те срещат змията, лелята на хоризонталната посока. За нея златото е плодородно и благотворно. Тя става вътрешно сияйна чрез златните монети. Сега може да освети това, което не е могла да види преди.

Когато преди повече от двадесет години се опитах да получа достъп до тази приказка по всякакъв възможен начин, това беше преди всичко възнаграждаща

мисъл в плетеницата от въпроси на „приказката“, когато стана ясно, че преди всичко човек трябва да следва златото. Златото играе роля по различни начини.

Блуждаещите огънове го разпръскват наоколо. Там то не е нещо благословено в определено отношение. В змията то става полезно. След това срещаме златото отново в златния крал, по стените на колибата на стареца с лампата; блуждаещите огънове го облизват, правейки се по-дебели. След като ни се посочи качеството на човешката душа, с което златото има нещо общо, когато ни се посочи, че златният крал представлява дарителя, носителя на мъдрост. Самият Гьоте ни казва: златният крал, в сравнение с другите, представлява дарителя на мъдрост. Така че златото трябва да има нещо общо с мъдростта. Златото е това, което прави краля мъдър, това, което му позволява да дарява младежа с мъдрост:

Разпознай Всевишния!

Златото е нещо, което дарителят на мъдростта е способен да внуши на човека.

Блуждаещият огън следователно трябва да представлява силите на душата, които са способни да приемат мъдрост и които могат също така да се отърсят от мъдростта. Трябва да се покаже как златото може да се съхранява; то се съхранява дълго, дълго време в стените на колибата. Няма да имаме друг избор, освен да видим душевните сили в отделните хора, защото знаем колко добре е обосновано то. Можем да опишем блуждаещите огънчета като абстрактния ум, абстрактното мислене, което е способно да придобие определено количество мъдрост. Сега разбираме и защо знанието в чистата сила на разума играе такава роля в блуждаещите огънчета. Тези, които поглъщат науката с голия си ум, я поглъщат, за да имат нещо лично в нея, за да могат да я използват лично.

Гьоте често се поздравява, че не е официално представял науката като учител. Той се поздравява, че е могъл да даде мъдростта си на света само когато е бил вътрешно принуден да го направи, вместо да бъде принуден да я отхвърли, както е необходимо, когато човек е предопределен да бъде учител или просто абстрактен разпространител на мъдрост. Гьоте представя такива хора като блуждаещи светлинки, които притежават абстрактно знание. Абстрактният интелект може да поеме огромно количество знания, но това води до суета. Изразено е и в смисъла на Гьоте: Колкото и умно да мислим, колкото и абстрактни понятия да имаме, стига да имаме идеи, които не са извлечени от дълбините на живота, те са неподходящи, за да ни отведат в крайна сметка в тайните на вечната загадка на съществуването. Където се нуждаем от нещо, което отива директно в сърцето на вечните идеи за съществуването, се нуждаем от нещо различно от абстрактни понятия. Когато стигнем до границата между физическия свят и сферата на духовността, ние сме отблъснати от всички абстрактни понятия и идеи. Всъщност всички тези абстрактни понятия и идеи дори не са способни да ни накарат да разберем, така да се каже, това, което е най-близо до нас. Колко далеч е абстракцията дори от най-обикновените неща, които ни заобикалят. Тя е неспособна да даде каквото и да

било на потока, през който трябва да преминем, ако искаме да влезем в свръхсетивния свят. А ако искаме да се приближим до самия източник на живота, тя се изправя, когато излезем само с интелигентност. Блуждаещите светлини са от вертикалната линия, докато змията е от хоризонталната линия. Това показва, че човекът, с абстрактни идеи, се отдалечава от земята, от земята на ежедневието. Виждаме колко живо се формират блуждаещите светлини. Но дали идеите и понятията, философските изложения, при всички обстоятелства са това, което ни отделя от истинския източник на съществуване? Не, не е това; защото ако човек има способността да живее по такъв начин, че да съчетава собствените си жизнени сили с нещата, че да не се издига в царството на абстрактните понятия и идеи, а да се движи тихо в нещата, такъв дух става, какъвто е Фауст, когато казва:

Възвишен Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Ти не напразно
обърна лицето си към мен в огъня.
Даде ми славната природа на царство,
силата да го усетя и да му се наслаждавам. Ти допускаш
само хладнокръвно смаяни посетители,
позволи ми да надникна в дълбоките им гърди,
като в пазвата на приятел,
ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.

Там, където човекът наистина влиза в общение с природата, същите понятия, които го отчуждават от света, когато се занимава с абстракции, му служат да проникне все по-дълбоко в битието. Не бива просто да се обърнем и да кажем: тъй като абстракционистът се дистанцира от реалността, понятията и идеите са безполезни като цяло. Ако в тях има душевна сила, която живее в и с нещата, тогава те едновременно се пълнят със светлина. Ето защо златото става такава благословия за змията, която живее в пукнатини и има хоризонтална посока и не се отчуждава. Когато човек обича нещата, когато мистично се потапя в тях, тогава идеите са светлината, която може да му помогне да премине. Следователно може да се изпита, че понякога схоластично представената философия изглежда мразовита и трезва. Но когато срещнем същите идеи у самотните любители на природата, у събирачите на билки и корени и т.н., виждаме как всъщност у змиите, у тези, които осъществяват контакт с нещата, идеите се пълнят със светлина, които са трезви в абстракциите. По този начин змията сочи към силата на душата, която има мистичния импулс да се потопи мистично в нещата навсякъде. Това е представено, когато змията се движи през пукнатините. Човекът, който не се движи в абстрактни неща, се доближава, подобно на змията, до подземния храм. Ако човек има усет за мистериозното действие на силите на природата, той стига до сърцето на природата; може да изпита нещо от това, което живее навън в природата в нещата,

дори и да няма идеи. Змията ни показва хората, които могат да живеят без идеи в извънредна ситуация, но които, като се потапят с любов в нещата, стигат до разбирането на загадките на света. Но когато се създаде равновесие, в което идеите и понятията се потапят в тези мистични душевни сили, тогава се случва човекът, който е с любов склонен към нещата, да може също да освети със собствена светлина това, което преди това е било само усещано от източниците на съществуване. Гьоте казва многозначително:

Ако окото не беше слънчево,

как бихме могли да съзрем светлината?

Ако божествената сила на Бог не живее в нас,

как бихме могли да бъдем пленени от божественото?

Той веднага посочва как трябва да откликнем на светлината на тайните на природата, ако искаме тези тайни на природата да заблестят отново. Човекът трябва да има вътрешно чувство, отворено сърце, трябва да е култивирал разпознаването на духовното. Само тогава може да види духовното и в своята среда. Тогава змията влиза в подземния храм. Такива подземни места съществуват за живота на душата. Тези неща могат да бъдат характеризирани само ако се разгледат малко по-подробно странните механизми на човешката душа в развитието. Може ли да се почувства, че преди душата да е способна да възприеме духа във външния свят, тя има вътрешната сигурност: Да, има първичен източник, от който всичко произтича? Тя може да има тази сигурност и все още да не може да вижда духа навсякъде. О, това е велика цел да виждаш духа навсякъде. [Чувство: Аз самият съм излязъл от духовното. За да направи това, човек трябва да се събуди.] Човекът първо трябва да развие най-висшите душевни сили в себе си. Първо трябва да предизвика в себе си свръхсетивното, което спи в обикновеното, нормално съзнание. Първо трябва да се издигне до по-високи нива на развитие. Първо, човешкото същество трябва да има представа, че нещо подобно съществува. След това той стига до друго осъзнаване: Мога да постигна крайната си цел само ако видя как цялото ми съществуване е пронизано от духа. Аз съм кристализиран, роден от духовното, от свръхсетивното, без да участвам в това раждане от свръхсетивното, което в крайна сметка мога да постигна чрез знание. По мистериозен начин се раждам от земята, до която мога да се върна отново само накрая. Това характеризира земята на красивата лилия, от която идва и човекът. Лодкарят я довежда. Човекът е доведен от тайни сили. Лодкарят, който довежда до този бряг, никога не трябва да връща никого обратно. Същият реален път, по който сме доведени от свръхсетивното чрез раждането, не може да бъде пътят, по който съзнателно се връщаме. Трябва да се поемат други пътища.

Тогава блуждаещите светлилки питат змията как могат да влязат в царството на красивата лилия, тоест как една-единствена душевна сила може да се издигне до най-висшето. Посочени са два начина: първо, когато змията прекоси реката по обяд.

Но блуждаещите светлини не обичат да пътуват там. Това е напълно отвъд обсега на Абстрактното Същество, което иска да живее изцяло в идеи и умозаклучения, да премине по начина, представен от змията, чрез преданост към нещата, чрез мистично общуване с нещата. Това мистично общуване не винаги може да бъде постигнато. Един велик мистик от Александрийската школа признава, че е постигнал само няколко момента, в които духът на безкрайното е влязъл в душата, където Богът в гърдите е преживяван от самото човешко същество. Това са моменти по обяд, когато слънцето на живота е в най-висшата си точка, когато нещо подобно може да бъде преживяно. За Абстракционистите, които си казват: Щом веднъж имаш правилното мислене, то трябва да води до най-висшето, такива обедни часове на живота, които човек трябва да чака като благодат на живота, не са часове, в които може да пътува; за тях това, което търсят, трябва да е постижимо по всяко време. Тогава змията им посочва, че сянката на гиганта, който е безсилен сам по себе си, ще падне отвъд реката и тогава те ще могат да я преминат. Ако искаме да разберем гиганта, трябва да имаме предвид, че Гьоте е бил добре запознат със силите на душата, които се намират под прага на съзнанието, които при нормалния човек се появяват само в сънищата, но които принадлежат към подчинените ясновидски сили. Това са сили, които не се придобиват чрез развитието на душата, а се появяват особено при примитивните души в интуиции, втори поглед, във всичко, което е свързано с по-малко напреднали души, от което произлиза примитивно ясновидство.

Чрез такива ясновидски сили човекът достига до някои представи за свръхсетивните светове. Много хора днес все още предпочитат да стигнат до свръхсетивния свят чрез такива интуиции или чрез спиритуалистични сенчести образи, отколкото чрез действителното развитие на душата. Всичко, което принадлежи към сферата на подсъзнанието, към сферата на душата, което не е осветено от ясно разбиране, от светлината на прозрението, на самоконтрола, всичко, което се изразява като подобно на сън знание, е представено от гиганта. Въсъщност, човек не може да разпознае нищо чрез това съзнание, защото то е много слабо в сравнение с истинското знание. То е нещо, което човек не може да контролира. То се олицетворява най-добре от човек, който не може да носи тежест, защото чрез това осъзнаване не може да се разпознае нищо, което има тежест за мироглед. Но сянката на това подсъзнание играе голяма роля в живота. Само една дума е необходима, за да се характеризира тази сянка: суеверие. Ако безброй хора нямаха суеверие, сенчестия образ на подсъзнанието, който действа в сумрака на знанието, те нямаше да имат представа за свръхсетивния свят. За безброй хора днес суеверието все още е сянката на подсъзнанието, която води към свръхсетивното. Трябва само да подчертая как хората могат да кажат, че теософията, духовната наука, е нещо, което могат да схванат само онези хора, които полагат много усилия, за да издигнат душата на по-високо ниво. Това е

неприятно нещо. Ако духовете искат да бъдат там за нас, те трябва да слязат при нас. Оттук идват всички изобилни суеверия в областта на съвременните суеверия, на които дори днес учените отдават почит, които категорично не искат да признаят, че душата може да стане част от духовното чрез развитие. Те са лесно достъпни за медиум, който може да им даде някакъв дар от духовния свят. Това не означава, че тези неща не могат да се основават на истината, но разграничението между грешка и истина е изключително трудно тук и е възможно само за посветените.

Гьоте иска да посочи тази сянка на подсъзнанието, тази сфера в човешката душа, но не като полемист, какъвто Гьоте никога не е бил. Гьоте е наясно, че всяка сила на душата има своето значение на своето ниво; той дори намира за полезно тук змията да дава съвети на блуждаещия огън. Но суеверието играе основна роля в привличането на вниманието и насочването на човешкия ум към свръхсетивния свят. Гьоте, който иска да изобрази целия спектър от душевните сили в тяхната симфонична хармония, показва как това суеверие има своята добра основа в душата, в силите, които не винаги измислят трезви, ясни понятия, а си казват: нещата са богати, ние просто искаме да усетим тайни засега, а не да ги очертаваме в остри контури. Това интуитивно чувство е нещо изключително важно, което трябва да играе роля в цялостното съзнание и живот на нашето душевно развитие. Това, което за Гьоте беше толкова ясно изразено във външната природа, се отразява в развитието на по-високо ниво.

Гьоте виждал определен закон във всяка природна дейност като лайтмотив. Това е закон за равновесие, че природата има определена мярка за всички неща и може да породи всички възможни същества от единството. Гьоте търсел закона в цялата природа, за да види в хармония всичко, което е въплътено едностранчиво във външния свят. Когато Гьоте произнесъл това изречение, той бил възприеман само като поет, аматьор. Изречението предизвикало вълнение едва когато Кювие, в спора си с Жофроа Сен Илер, също обърнал внимание на този закон. Гьоте, който живял с разбиране за природата, което виждало едностранчивост навсякъде и искало да обхване цялото, като хармонизира едностранчивото, също виждал нещо в душата, което искал да обедини чрез хармонизиране. Има хора, които представляват едностранчиви душевни сили. Лъжепророците, които искат да приложат мъдростта си навсякъде, са блуждаещите светлини; след това има змии и така нататък. Той искал да покаже, че човек може да достигне по-високи нива, като представлява типа човешко същество в себе си. Следователно, сетивното, което усеща свръхсетивното в сетивното, трябва да бъде свързано с абстрактния интелект. Не бива да се позволява трезвият интелект да бъде подчинен на сетивата, но и не бива да се набляга едностранчиво на абстрактните понятия и да се отказва да се разбере колко пълно със съдържание е това, което живее и се движи в нещата. Гьоте искаше да покаже как човек може да стане едностранчив, но как трябва да се стреми към красивата лилия, към вътрешната, уравновесена човешка душа.

След като змията е получила вътрешното сияние, тя влиза в храма. Силите, които трябва да вдъхновяват човешката душа, дават силите, които човек трябва да има в себе си, ако иска да се издигне до по-висше съществуване. Гьоте показва, че има определени сили на душата, които тя трябва да притежава, ако иска да се издигне до по-висши нива. Но ако човек иска да постигне по-висшите нива, без да е намерил правилния път в точното време чрез вдъхновение, чрез световните сили, тогава този мироглед е нещо, което може да го убие, да го обърка в душата му, да го парализира. Следователно, младежът, който не е зрял, ще бъде парализиран в началото или дори убит от пълното разобличаване. Така че, това, което иска да освободи ума, без да ни даде контрол над себе си, има убийствен ефект, казва Гьоте. Всички наши стремежи трябва да бъдат насочени към това да ни направят зрели, към това да ни оформят така, че душата да получи най-висшето в правилното настроение, в правилното състояние. Така младежът бива убит в началото. Той трябва да бъде подготвен чрез даряването на душевни сили от царете. Вече видяхме от златния цар, че той е духовната сила, която може да се разпали в душата и която дава мъдрост по правилния начин, когато е в хармония с другите душевни сили. Сребърният цар представлява благочестието. За Гьоте красотата и култът към изкуството са тясно свързани с благочестието. Красотата е това, което ни прави вътрешно благочестиви. Силата на душата, която ни привлича чрез чувствата ни към духовния свят, е представена от втория цар. Силата на душата на волята [да прави добро] е представена от медния цар.

Но тези душевни сили трябва да влязат в душата по такъв начин, че да можем да ги различим, да влязат в нас по правилния начин, да можем да ги овладеем, да ги разделим; живота на чувството от живота на мъдростта, а също и живота на волята от живота на чувството и живота на мъдростта. Тези сили, които по този начин се появяват отделно, обуславят висшия живот на мъдростта. Нисшият живот е представен от смесения цар. Всяко човешко същество има тези три душевни сили в себе си, но смесени. По-висша епоха в развитието на човечеството ще започне едва когато това хаотично смесване на душевните сили спре, когато те вече не са смесени по такъв хаотичен начин, както при четвъртия цар, а са ясно отделени една от друга, като областта на душевната сила е пропита с мъдрост, и тази е пропита с красота, и тази е пропита с волята за добро. Тогава идва времето, когато човек може да си каже: „Време е.“ Нещо друго трябва да предшества това. Душа, която е била водена неподготвена през мъдрост, красота и сила, едва ли би видяла нещо особено.

Друга душевна сила трябва да ни води, която е представена от човека с лампата. Лампата може да свети само там, където вече има светлина. Това е светлината на вярата, която излъчва от сърцата ни, дори ако все още не сме проникнали в нещата. Това е, което се внася като вяра в нещата. Това е светлина, която може да свети само там, където вече има друга светлина: религията може да генерира вяра само

там, където е адаптирана към това, което хората чувстват в определен климат, в определена културна епоха и т.н. Там змията, която иска да проникне до мъдрост, красота и сила чрез самата вътрешна душевна сила, трябва да срещне светлината на вярата, която подготвя душата. Така Гьоте показва, че трябва да настъпи подходящият момент, че първо душата трябва да бъде водена от светлината на вярата и че тогава можем да стигнем до директно разбиране на душевните сили в отделното си съществуване и в директно взаимодействие. От тази страна на реката човекът трябва да се подготви. От другата страна е показано как човек, ако се свърже с душевните сили неподготвен, уврежда душата си.

Странна фигура е жената на стареца с лампата, която е описана като човек, твърде човешки, суетна и така нататък, която е избрана да плати на лодкаря с плодовете на земята. Това е примитивна човешка природа, която има силата да бъде свързана със светлината на вярата. Показано ни е: че светлината, грееща от лампата на стареца, превръща камъните в злато, дървото в сребро, мъртвите животни в скъпоценни камъни. Мопсът се превръща в скъпоценен камък. Това показва силата на вярата, тази много чудна сила на вярата, о, как е способна да ни покаже всички неща по такъв начин, че те наистина да ни покажат своята божественост по определен начин, да ни покажат какво има в тях. Мъртвите камъни се превръщат в злато, показвайки се като надарени с мъдрост. Вярата вече усеща това в нещата, как всички неща не са такива, каквито ни се струват чрез сетивата. Това се показва от трансформацията чрез лампата. Човекът, когато остава в здравата си природа, когато не може да достигне до науката, има нещо в себе си, което води много повече до границата на свръхсетивното. Ученият се превръща в съмняващ се, скептик и човек се опитва да разбере как някаква сигурна изначална природа, представена от старата жена, е способна да дава факти на потока, както блуждаещите огньове не могат. Такива натури имат изначално чувство, което ги свързва със свръхсетивното, което впитва и живее във всичко; и човек може да види у такива хора как се появява състрадателна усмивка, когато учените говорят, казвайки: „Ние знаем нещо, което вие не можете да знаете, което ни обединява с това, от което сме създадени.“ Това се вижда от факта, че жената може да плати. Храмът трябва да бъде пренесен отдолу на земята нагоре в горното царство, трябва да се издигне над реката. И е възможно една душа да се е изкачила по стълбите по такъв начин, че да може да преживее, да усети обедните моменти на живота; така че това да се постигне чрез по-висше душевно развитие, че не само специални духове могат да прекосят реката. Това се постига в новата култура чрез духовната наука. И Гьоте се държи като пророк в новата култура, като посочва, че не само специални улове могат да намерят трансценденталното царство, но че има душевно развитие, което всеки може да претърпи; така че всеки да може да ходи напред-назад, когато се случи истинската тайна.

„Колко тайни знаеш?“ – „Три“, отговори старецът. „Коя е най-важната?“, попита сребърният крал. „Очевидната“, отговори старецът.

Изразът „разкритата тайна“ често се среща у Гьоте, защото, както всички истински мистици, той вярвал, че връзката между материалното и духовното е очевидна навсякъде; следователно не е толкова важно човекът да търси духовното по всевъзможни заобикалящи пътища, а наистина да се свърже с нещата, както змията се свързва с тях. Разкритата тайна и на трите е тази, която може да се намери навсякъде и която изисква само определена зрялост на душата. Трите тайни са просто следните: мъдрост, благочестие и добродетел. За това е необходима още четвърта, шепне змията в ухото на стареца; старецът не може да знае това. Но той може да знае, че е време. Какво казва змията сега? Че е готова да се жертва, за да бъде мост над реката. Ето ви цялата тайна на жертвоприношението на нисшите душевни сили. Можете да намерите тази жертва по-нататък в думите на Гьоте:

И докато нямаш това,
това умира и превръщане,
ти си само скучен гост
на тъмната земя.

Първо, човек трябва да премине през всичко, което го е водило през живота. Но това, което е придобил, това, което е преживял през нисшия душевен живот, той трябва да може да пожертва, за да се възнесе.

Якоб Бьоме, когото Гьоте познаваше много добре, изрази тази тайна по прекрасен начин:

Който не умре преди да умре, ще загине, когато умре.

Този, който навлезе в свръхсетивния свят, преди да е умрял за нисшия си аз, все още не би могъл в това си въплъщение да види правилно духовното след смъртта.

Който не умре, преди да умре, ще загине, ако умре.

Душата се предпазва от разруха в нисшия аз, казва Гьоте, когато става като змията, която се жертва, тоест в нас има душевна сила, която може да се свърже със силите на природата и която трябва да бъде жертвана: това, което, като нисш егоизъм, е необходимо за постигане на човешка свобода. Следователно, това, което ни е водило, се превръща в път към отвъдното. Влизаме в свръхсетивния свят чрез това, което сме пожертвали. Блуждаещите светлини вече са способни да отключат вратата на храма. Науката има ключа към царството на свръхсетивното, но не може да доведе до истинските тайни, защото води само до портата на храма, точно както Мефисто има само ключа към царството на майките, но сам не може да проникне в него. Така виждаме как блуждаещите светлини всъщност изпълняват докрай своята роля и как Гьоте улавя смисъла на развитието на душата във всеки отделен случай. Какво остава от религиозните вярвания? Традицията в нашите културни процеси. Отидете в библиотеките, проверете колко злато се съхранява там и вижте как абстракциите облизват златото и правят ново от старите книги, както е казал един библиотекар. Гьоте показва, че блуждаещите светлини могат да се хранят с това.

Колко учени се разхождат, пълни с това, което идва директно от тези източници. Мопсът умира от това, кара го да се чувства по-зле. Но той може да бъде съживен от лилията, тъй като е преминал през смъртта. Който иска да издържи контакт с лилията, първо трябва да е преминал през нисшата смърт. Младежът е готов да се съедини с красивата лилия едва когато е претърпял последното нещастие, е напълно мъртъв, е почувствал напълно ефекта от това, което се случва, когато човек се съедини със свръхсетивното, докато е още незрял. Змията се жертва, което има незабавен ефект върху детайлите на естественото съществуване. Когато всичко това се случи, младежът може да бъде отведен в храма. Тогава душата е водена нагоре до осъзнаването, че всичко е проникнато и оживено от духа. След това храмът се отвежда нагоре, душата е надарена с това, което води към свръхсетивното.

Мъдростта ѝ дава това, което се характеризира с:

Разпознай най-висшето

и в дъбовия венец; златният цар го дава. Сребърният цар казва:

Храни овцете,

в памет на благочестивия пастир,

Храни агънцата ми;

е израз на благочестие. Железният крал му дава меч и щит и казва:

Мечът отляво, десният свободен!

Стойте здраво и твърдо на краката си, когато става въпрос за защита на човешкото достойнство и човешкия достойнство, но не бъдете агресивни. Сега на младия човек е позволено да се свърже с лилията. Силите на душата могат да бъдат озарени с истина и любов, които душата намира само когато се свърже с духа. Младият човек чувства любовта, за която се казва последно: мъдрост, красота, благочестие и добродетел, те насърчават развитието на душата, любовта формира душата, хармонизира всичко. Когато човек се възнесе в храма, в който може да се преживее знанието, той идва, в свят страхопочитание, да види, като малък храм във великия храм, най-висшето, тайната на самия човек, който преминава от духовния свят в света на този свят. Хижата на лодкаря е поставена като малък свят във великия храм; когато душата напредва към висше познание, тогава тя достига това, което Гюте е чувствал като спинозийска любов към Бога, тя стига до загадките, до тайните на света. Но като най-висшата от мистериите, като това, което той от своя страна вижда като малък храм във великия, това е мистерията на съществуването на самия човек във връзка с божественото същество.

Гигантът идва последен и се превръща в нещо като часовникова стрелка, показваща времето. Нашето знание става духовно, освобождавайки се от всичко външно съзнание, докато се издигаме; всички сили, които работят механично, които са остатък от подсъзнанието. Всичко това може да остане само в едно, когато погледнем нагоре към това, което е най-външно за нашето вътрешно същество. Така чисто механичното, което все още не е издигнато до по-висше знание, има право да

съществува. Гьоте би могъл да има предвид всички суеверия, които са били практикувани с изкуството на числата и всички преобладаващи вярвания от старите мирогледи. Но едно нещо остава, за да се образува един вид хронометър за това, което знанието му дава. Така всичко се превръща в пластичен образ, чак до последния детайл, което Гьоте е смятал за закон на човешкото образование. Днес успях да обясня само основните характеристики, но ако прочетете „приказката“ с това предвид, ще откриете, че всяка страница, всъщност всяко полуизречение, може да бъде доказателство за нейната правилност. Човек може само да загатне за това символично, в богато символични образи. Трябва да сме наясно, че това, което се съдържа в „Приказката“ на Гьоте, е безкрайно по-богато от това, което би могло да се каже, и че всичко казано днес е само предложение как да търсим и чувстваме една символична приказка. Не е възможно да се даде повече от намек. Но може би сте добили представа за голямата и неизмерима продуктивна сила, с която Гьоте е творил, колко прав е бил, когато е казал, че само красотата и изкуството могат да бъдат израз на истината. Това е и убеждението, което е живяло у Гьоте и го е водило от етап на етап в неспокойно преследване. Но това е и това, което ни доведе толкова много до Гьоте. Гьоте е един от онези умове, които работят по начин, по който само най-великите умове могат. Четете произведение на Гьоте и си мислите, че сте го разбрали. Всеки път, когато го четете отново по-късно, вярвате, че най-накрая сте го разбрали правилно. Накрая си казвате: Все още не го разбирам, трябва да чакам, докато стана все по-зрял. Това е така само с най-изящните умове. Това ни уверява, че в Гьоте имаме някой, който принадлежи към водачите на човечеството. Така, обобщавайки това, което трябва да се характеризира тук, може да се каже за духа на Гьоте:

Те блестят като звезди
в небесата на вечното битие
Духовете, изпратени от Бога.
Нека всички човешки души успеят
в царството на земното съзряване
Да видят техните пламъци от светлина.

XXXIV. От Парацелз до Гьоте

В един прекрасен септемврийски ден тази година отидох на екскурзия до Цюрих. Тъй като денят беше свободен, реших да отида в Мария-Айнзиделн, което е било важно място за поклонение в ранното Средновековие и се радва на чудесно местоположение. На този ден се е провеждало и така нареченото поклонническо пътешествие и тъй като се очакваше хубаво, слънчево време, можеше да се очаква изключително оживена атмосфера в Мария-Айнзиделн, както е добре известно. Искях също да направя поклонение, за което тук имаше възможност, затова взех карета до Дяволския мост, който се изкачва и слиза по хълмове, и след известно време се озовах там пред къща, построена наскоро на мястото на стара, исторически значима къща. Имаше плоча, която я идентифицираше като родно място на известния лекар и натуралист Филип Авреол Теофраст Бомбаст Парацелз фон Хоенхайм, роден тук през 1493 г. и починал през 1541 г. на четиридесет и осем години. Ако се задържите там малко, наистина усещате магията на природата, каквато можете да срещнете само в Алпите. Всички растения и животни там ви вдъхват чувство за интимност, език на най-интимното познаване на недокоснатата същност на природата. И сред тези силни впечатления от преплитането с външно очарователна природа, в мен изникна образът на младия Парацелз, който беше прекарал първите девет години от живота си в тази впечатляваща среда. В него имаме възприемчива личност, която още в детските си години е била отворена към изучаването на природата. Това момче притежаваше индивидуалност, която сякаш го подготвяше да подслушва много от тайните на природата на такова уникално място, дори и в началото само чрез догадки. Можем да си представим как момчето с копнеж е очаквало отсъстващия си баща, уважаван и зает лекар, с неговите въпроси, как често е придружавало баща си на кратки пътувания и колко много думи за пациентите, грижите за тях и заобикалящата ги природа са били разменени във въпроси и смислени обяснения. Когато момчето навършва девет години, семейството се премества във Филах в Каринтия, където то успява да продължи взаимодействието си с природата и баща си в още по-голяма степен. Сега ме последвайте мислено до една къща в източната част на Залцбург, където паметна плоча съобщава, че Теофраст Бомбастус Парацелз фон Хоенхайм е починал тук на 23 септември 1541 г. Може би ще ви дойде на ум легендата, свързана със смъртта му, според която лекарите, които били изключително враждебно настроени към него, наели някого да го хвърли от близкия хълм. Между споменатите години се е заключил един изключително особен живот и тази забележителна личност в началото на XV и XVI век се явява в развитието на човечеството като зората на определена епоха, която все още може да покаже духовния небесен хоризонт на всичко красиво и грандиозно. По принцип всичко, което може да се чуе от душата на Парацелз, е свидетелство за факта, че той е

поддържал непрекъсната и интимна връзка с природата и е разбирал света около себе си. Той е поддържал тези силни взаимоотношения по време на обширните си пътешествия по света, в районите на родината си, из Германия, Франция, Испания, Португалия, Холандия, Дания, Швеция, Русия, Турция, навсякъде бързо разбирайки и чувствайки се у дома си с това, което му се е представяло в най-разнообразни форми като тайната на съществуването. Така той е събрал богата съкровищница от знания и мъдрост по време на пътуванията си и как е изследвал света по свой собствен начин, ни става още по-ясно, когато си представим как е преживявал впечатленията, които е донесъл със себе си оттам и от младостта си в Базелския университет, особено когато вземем предвид как е било провеждано университетското обучение по това време и как е било с научните изследвания и медицинските знания в частност. Старите писания на Гален и Авицена са били използвани като основа навсякъде, а учените мъже от университетите от онова време са изнасяли своеобразни коментари върху тези древни писатели на латински език.

Парацелз им казал: Вие говорите за книги, вие сте далеч от всичко, което природата ни говори в мощни откровения, когато ние само отваряме портите на душата си за нея, и той напуснал този официален учебен център от онова време. Някои го наричали скитник тогава и го наричат такъв и днес, но той бил скитник само отвън и само защото вярвал, че ако искаш да научиш тайните на света, трябва да отидеш при духовните същества, които живеят в същия този свят. Той искал да използва ясновидските си сили на душата, за да научи как живее природата в своето творение, да подслушва тайните на света във всички страни, през които пътувал. Не от книги, а от великата книга на природата, той искал да прелиства отделните страници на същата, както казвал, докато пътува от място на място. Парацелз вярвал, че зад чувственото се крие духовното и че това, което е външно възприемаемо, е само проявление на духовното. Великото, всеобхватно духовно има различни чувствени форми в растенията, животните и хората в различните страни и климати, въпреки че духовното е единно. Той търсеше духовното в неговото многообразие, като скрит аромат или прикрита светлина. За него беше ясно също, че външната форма на настоящия живот, включително тази на типовете човечество и отделните народи, в техните здрави и болни състояния, също принадлежи към тези многообразия. Той си представяше болестта като нещо мистериозно, но с различен характер в Германия, Унгария, Италия и т.н. Искаше да опознае какво му идва на ум, когато се сблъсква директно с природата, за да установи благотворна наука медицина. Когато видим Парацелз, поставен в многообразния свят, разпознаваме как е открил специални сили във великата книга на природата и в душата си и това, което е казал, според неговите изследвания и преживявания, придобива почти личен характер. Той разви много уникално състояние на духа в резултат на специалната си връзка с природата. Без това да

води до арогантност, той казваше, че чувства сили, които говорят в и чрез него, които е чувствал сякаш не като собствен произвол и логика, а сякаш природата говори директно в и чрез него. Само някой, който е способен да схване подобна връзка, в която Парацелз се е чувствал напълно естествено и спокойно, ще може да разбере как не е могъл да се отнася към колегите си и техните книги по различен начин, отколкото всъщност се е случвало, тъй като не му е изглеждало, че те се стремят към истинско знание, когато е казал: „Този, който иска да учи и практикува истинска фармакология, не трябва да ходи при старите автори, не при Гален и Авицена, не в Болоня, Париж и т.н., не при тези, не там, а да ме следва; защото моя е монархията!“ Той е бил толкова здраво стъпил в себе си, а мотото му е било: „Никой не трябва да бъде слуга на друг; може да остане сам за себе си.“ Така виждаме Парацелз като честна, непокорна личност сред съвременниците си, като човек, в когото се е появила ясновидска сила, който е знаел как природата живее в своето творение, как се изразява в здравето и болното състояние на човека. Но също толкова неудобно, колкото се чувствал като студент, така се чувствал и като професор и градски лекар в Базел. Въпреки че бил известен с пътуванията и уменията си и въпреки че можел да помогне там, където всички други се провалили, колегите му го смятали горе-долу за скитник, който се е скитал със съмнителни хора, и въпреки че е трябвало да се държи различно като учител в служба и достойнство, той останал същият дори в университетския си живот. Така че не се разбирал и с колегите си; дори когато го следваме в пътуванията му, как извършва известни лечения на бедни, на принцове и уважавани хора и е мамен от тях за хонорара си, както и на най-високите нива. Той станал известен, наред с други неща, с това, че излекувал човек, когото можем да считаме за предшественик на епохата на печатарството, а именно Дезидерий Еразъм Ротердамски, който като достоверен учен изразил преценка, пълна с уважение и благоговение, към Парацелз. В Базел се случило странно и знаменателно събитие: Парацелз излекувал каноник от Лихтенфелс от тежка и болезнена болест и определил такса от сто талера за лечението. Страдащият взел лекарствата, предписани от Парацелз, три пъти и след това оздравял. Той обаче не искал да плати сумата за такава проста, според него, услуга. Тогава Парацелз се разгневил доста и изпратил бележки из целия град. Градският съвет обаче му казал, че ако след подобни обиди към високопочитания каноник не напусне града до половин час, ще бъде хвърлен в затвора. Затова Парацелз избягал от града под прикритието на тъмнината. Както толкова често се е сблъсквал с обкръжението си, така се е случвало и с колегите му, тъй като е лекувал според други аспекти. Освен това, те са приемали много лошо, че той е споделял връзките, които са му били очевидни, които е подслушвал като тайни на природата и сега е прилагал към лечението и грижите за болните, съвсем безсрамно, които е свързвал и е свързвал, не са вярвали, че трябва да ги изразява по-добре на латински език с неговите остри, абстрактни контури, а

вместо това са използвали живия немски език с неговата голяма гъвкавост и фини нюанси. Колегите му не са разбирали как неговите знания, които са били недостъпни за тях, са били преплетени с безброй непредсказуеми неща, как е успявал да представи това на немски, противно на обичая на учените училища, на своите слушатели и по този начин да се осмели да намали достойнството на университета според остарелия си възглед. По време на скитанията му те са се опитвали да очернят името му навсякъде. Учените са го предизвиквали на латински диспути, които той е приемал, но в които, в случай на технически различия, е викал на немски, като по този начин е давал ярка картина на връзката между него и неговите съвременници. Разбираемо е, че почти всички са се отнасяли към такъв човек по най-враждебен начин, а също и че животът му е можел да бъде само кратък в такава изтощителна борба. Със своите всеобхватни и проникновени познания той не е бил в състояние да се адаптира към външните навици на колегите си в своята област и да носи старомодната роба, в която са се появявали в университета по това време, така че са казвали за него: „Нашият колега Парацелз беше видян да се разхожда в робата на каруцар.“ Онези, които са чувствали, че не са му съперни по знания и способности и които той открито е презирал заради научния им маскарад, могат да бъдат разбрани като хора, изпитващи дълбока омраза към него и оттам произлиза легендата, която се е образувала в края на живота му: че е бил умишлено раздразнен до смърт или дори хвърлен от планината близо до Залцбург. Така виждаме неговия портрет, пронизан от дълбоките следи от умствен труд и браздите на страданието, които са причинили противниците му. За да се доближим до духовния живот на този човек, трябва да се опитаме да отговорим на въпроса как Парацелз всъщност си е представял заобикалящата го природа, от която се е нуждаел за медицинската си наука, и човешката природа по свой индивидуален начин; колко своеобразна е била неговата духовна концепция. Той първоначално установява следните гледни точки: Човек трябва да може да разбере целия голям свят, макрокосмоса, в неговото проявление и да разбере как човекът, като микрокосмос, е разположен в него като отделен детайл, как въздухът се отнася към белите дробове, светлината към окото, как същото работи отвън и отвътре в човека. Всичко, което има ефект отвън, откриваме и в човека със своите закони. Следователно, трябва да търсим какво може да направи човек здрав или болен в макрокосмоса, особено като член на планетата Земя като голям организъм, в който човекът представлява звено. След това той казва: Въпреки че човек може да бъде интегриран във веригата на природните явления, той все пак е самостоятелно същество. Силите на цялата природа са концентрирани в човека, но не могат лесно да го доведат до откъсване от външните сили и същества на природата. Това е така, защото, казва Парацелз, човекът има в себе си жив архитект, „архей“, който буквално го откъсва от цялата природа и му придава собствена уникална конфигурация.

Парацелз искал да изследва какво човек абсорбира от външни влияния, за да ги преработи в себе си и е довел тези елементарни прозрения до най-висш израз. Това е най-важното нещо за него, но не се говори много за него. Когато човек яде хляб и плодове, например, казва той, „архейт“ ги превръща в човека в плът, в различните вещества на органите, като вътрешен алхимик, и в зависимост от това как се случва това, външните вещества стават здравословни, полезни телесни вещества или отрова. След това той изследвал тази трансформация, несъзнателното изкуство на това същество, и разглеждал определен вид болест от тази гледна точка.

Той установи третия закон: това, което е интегрирано по този начин, е организирано от много групи отделни органи и е независимо. Човешкото същество е цял един малък свят, микрокосмос по образ и подобие на макрокосмоса. Следователно той стигна до заключението, че там, в космическите условия на големите планетарни тела, има нещо, което съответства на микрокосмоса на човешкото същество. Например, начинът, по който слънцето и луната се свързват помежду си, е начинът, по който сърцето се свързва вътрешно с мозъка; така че трябва да се изучат и двете в тяхната уникалност и взаимни взаимовръзки и да се пренесат върху човешкото същество в тяхната ефективност, а по същия начин да се трансформират Сатурн и Юпитер в техните движения, размери и светлинни условия в черния дроб и далака на човешкото същество, като техен микрокосмически образ. По този начин той конструира вътрешно небе от органите на човешкото същество като образ на външното звездно небе. Той мислел за динамично диференцираните енергии в човешкото същество по този начин, като не смятал нищо за отделно, а всичко за оживено взаимодействие. Интересно е да се види как той защитава това, което му се струвало като ефект на вътрешна небесна система, не като грубо взаимодействие на храната, която приемаме, а с груб език: „О, те не разбират нищо, онези, които вярват, че храната, която приемаме вътрешно, според химичната им конституция, така да се каже, само в продължение на техните външни химични сили; защото това би било почти същото като да разглеждаме растението като ефект на тор, в сравнение с живата конфигурация на органите, активни в човешкото същество. Така виждаме как взаимодействащите органи му изглеждат като динамиката на сложен часовников механизъм, а Парацелз казва: Човекът следователно може да бъде „обиден“, в зависимост от това какъв вътрешен алхимик подготвя духовното или недуховното, с нормално или аномално взаимодействие на органите, дори без външни причини!“

Четвърто, Парацелз казва като основен принцип: душата се разболява от собствените си страсти и емоционални сътресения, като впоследствие се засяга и организъмът.

Накрая, като пета гледна точка: пълнотата на науката медицина му се дава от факта, че човекът в болестта си трябва да се разглежда като някой, който страда от своята

съдба - карма - от нещо, което се извисява над него духовно, което се намесва в духовния микрокосмос от духовния макрокосмос, така че първият да е изцяло под влиянието на втория.

Така Парацелз съчетавал широкообхватни знания с най-голямо доверие в духовните и умствените сили на човешкото същество, но също и с най-широко доверие в духовните сили на великия свят, който е в основата на организацията на човешкото същество. Затова той казвал, че чрез ума откриваме Бог зад природните събития, чрез вярата откриваме Христос и чрез въображението откриваме Светия Дух. Той имал дълбока душа, сърцето му било пропито с най-съкровена набожност. Виждаме най-съществената част от неговото ясновидско виждане в неговото благочестие, от което произлизало всичко, което съпътствало делата му като лекар. Следователно е разбираемо, че той е описвал любовта и надеждата като своите две най-важни лекарства и естеството на неговото медицинско лечение непременно се е очертавало за него от това, когато е правил всичко с пълна любов и преданост, което е било възможно според неговите пет гледни точки, и в знанието за тези връзки се е надявал, че неговото лекарство ще има лечебния ефект, който е виждал интуитивно. Той е живял напълно с болестта и състоянията на своите пациенти като цяло. Той гледал ясновидски според своите пет аспекта, какво е действало отвън в човека, какво е направил „вътрешният алхимик“ върху него. Това, което след това е проникнало от великия дух на цялата природа към болния човек, не се е отразявало обратно към него абстрактно, а по такъв начин, че е текло отново надолу от болния към него и се е концентрирало в него до това, което е трябвало да предпише като лекарство. Следователно можем да разберем как Парацелз е бил дълбоко убеден, че медицинската му работа е непрекъснато производство като художник. Той е насочвал веществата отвъд природата, за да се превърнат в ефективни лекарства, като ги е формирал и комбинирал за тази цел. Висшата природа в природата е била неговото изкуство, неговото намерение и неговата алхимия; той е създавал произведения на изкуството във връзка с природата. В Парацелз нещо ни напомня за думите на Гьоте:

Когато здравата природа на човека функционира като цяло, когато той се чувства част от едно велико, красиво, достойно и ценно цяло в света, когато хармоничният комфорт му дава чисто, свободно удоволствие – тогава вселената, ако можеше да се чувства, би ликувала, сякаш е достигнала целта си, и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие.

Няма по-точен начин да се опише този ясновидец, отколкото чрез тези думи!

И ако обърнем погледа си от Парацелз към Гьоте през вековете, тогава, въпреки всички различия, духът на Гьоте има много общо с този на Парацелз. Виждаме, че като малко момче Гьоте се е поставил в природата, когато на седемгодишна възраст е взел пюпитр, украсил го е с всякакви минерали от колекцията на баща си, с растения и черупки, увенчал е цялото нещо с малка тамянна пръчица и след това е чакал слънцето да изгрее. Събрал е лъчите в горяща чаша, запалил е тамянната

пръчица с нея и по този начин е принесъл жертва на великия, всемогъщ Бог пред олтара му. Ако разгледаме мотивите, поради които младият Гьоте е действал по този начин, тогава усещаме как той, подобно на Парацелз, се е чувствал най-тясно свързан с природата. Парацелз е казвал за себе си, като за грубо селско момче, че е изпращан от къщата при всяко време и че не е израснал в меки легла на смокини и пшеничен хляб, а на кисело мляко и едър овесен хляб.

У Гьоте откриваме рядко нарушавана хармония, винаги бързо възстановена, също и в неговия поглед към природата, което е видно по много начини в работата му като научен изследовател по време на пътуването му до Италия, където той, подобно на Парацелз, пътува из страната, наблюдавайки проникателно и пише у дома за подбела, например, който, наред с други неща, особено привлича вниманието му, тъй като се развива по различни начини след промяна на климата и слънцето, местоположението, вида на почвата и т.н. Той вижда появата на разнообразието от единството, както е искал по-специално да демонстрира с първичното растение, от което е развил разнообразието на растителните природни феномени. Той също така пише, че би искал да пътува по-далеч до Индия, не за да открие нещо ново, а за да следва природата в нейното постоянно променящо се разнообразие.

По този начин в Гьоте се пробуди нещо, което може да се открие по много начини във фигурата на Парацелз. И когато Гьоте въплъти главния си герой във Фауст, в това се вплетоха много черти, които навеждат на мисълта, че когато е замислял „Фауст“, Гьоте е бил под влиянието на образа на Парацелз, въпреки голямата разлика между „Фауст“ и историческия Парацелз, починал преди края на четиридесетте години от живота си, но дотогава носещ вътрешно хармонично уединение като съкровище в душата си, което е придобил от интимното си общуване с природата. Само кратък живот на този сам по себе си рядко щастлив дух, резултатите от изследванията му и професионалната му дейност са свързани с вечните причини на природата.

Фауст започва там, където свършва Парацелз, но с голямо съмнение във всичките си обширни познания, Фауст се стреми в годините на живота си да достигне до това, което Парацелз вече не е достигнал.

Гьоте беше развил Фауст до степен, в която беше достигнал етапа на развитие на душата, който Парацелз имаше, когато проникна в същността на природата, когато Фауст избухна в думите:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Ти не обърна
напразно лицето Си към мен в огън.

Даде ми славното царство на природата
и силата да го усещам и да му се наслаждавам. Ти
допускаш само студени, удивени посетители,
давайки ми да погледна в дълбоката ѝ гръд,
като в пазвата на приятел.

Ти прокара редицата от живи
пред мен и ме научи на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.

По този начин той е бил свързан с живота и действието на природата, но въпреки това изследванията на Фауст са били различни от тези на Парацелз; защото Гьоте ни показва, че прозренията на Фауст не винаги се получават в пряк контакт с природата, както е при Парацелз, а остават ограничени в сферата на душевните сили.

Следователно, в Мефистофел, без подобна конфронтация с явленията на природата, Гьоте донася конфронтация на душата, така че душата не се вижда в природата, а само в душата.

И все пак, можем да видим силна връзка между Фауст и Парацелз, когато последният оставя Библията настрана за дълго време и се отвръща от нея, точно както Парацелз прави от учените трудове на Гален и Авицена. И двамата се доверяват на собствените си сили, за да намерят своя път. Така чувстваме, че Гьоте често вижда Парацелз на заден план и до известна степен го вижда през Фауст.

Например в сцената, където Фауст излиза в пролетния пейзаж с Вагнер и разказва:

Баща ми беше мрачен човек на честта,
който по свой начин размишляваше дълго и усилено
за природата и нейните свещени кръгове
с причудливо усилие;
който, в компанията на адепти,
се заключваше в черната кухня
и според безкрайни рецепти
вареше враждебното.

След това един червен лъв, смел ухажор,
беше оженен в хладката баня на лилията
и след това двамата бяха измъчвани с открити пламъци
от една брачна стая в друга.

Човек би могъл почти да си представи Парацелз да разговаря с баща си. Или когато четем как Фауст се бори да „преведе Новия завет на любимия си немски“, на езика, който извира от душата му, точно както Парацелз не иска да изрази мъдростта на природата, която е разгадал, на чуждия латински, а само на немски. Но никъде във Фауст борбата с околната природа в посока на нейното познание не се проявява така, както при Парацелз, а в първата част с морални, във втората част с духовни, духовни сили - Хомункулус.

Това, което Фауст искаше да постигне, беше нещо естествено за Парацелз, който мислеше и действаше напълно безкористно. Едва накрая, след егоистичен живот, когато ослепява в напреднала възраст, Фауст постига безкористност, когато „ярка светлина свети вътре“, когато става мистик, когато получава прозрение за най-съкровено същество, което Парацелз е откривал през целия си живот като

елементарен чувстващ дух от външната природа. Парацелз е зората в началото на XV към XVI век, ясно видима за всички. Във Фауст можем да я търсим само вътре в себе си, като душата действаща сила.

Защо Гьоте успя да опише Фауст по този начин? Защото нещо особено се случи в развитието на човечеството между живота на Парацелз и зачеването на Фауст, което мощно промени по-ранните условия и ги насочи в нови канали. Това, което Коперник и Кеплер откриха, Парацелз вече не преживя. Той беше само зората на една наука, която тогава беше навлязла в утринната зора от чувственото в свръхчувственото. Парацелз проникна през феноменалната страна на природата към духа, но чрез Коперник и хората, работещи в неговия дух, човечеството беше въведено в ерата на интелектуалността, на мисленето, което не иска да проникне през завесата, за да обясни света на сетивата в смисъла на по-ранни времена, а търси удовлетворение в познанието на душата. Следователно беше неизбежно да бъде избран духовен подход като основа за творчеството на Гьотевия Фауст, точно както Коперник, Кеплер, Джордано Бруно и Галилей са работили по същия начин. Като мистик Парацелз си присвои същите знания, които Фауст придоби чрез пряко наблюдение на природата. „Фауст“ на Гьоте показва как съвременният човек зависи от вътрешния живот на душата. По същия начин духовната наука търси в дълбините на душата онова, което може да доведе от преходното към безкрайното вечно. След Парацелз настъпва нова ера, която казва, че ако се обърнем към несетивното, ще получим правилно разбиране за нашата световна система. И така Гьоте представя своя Фауст като представител на този възглед, издигнал се на по-високо ниво. Духовната наука напредва по този път, който води от царството на душата към тайните на природата. Точно както Джордано Бруно е пробил синия небосклон на осмата сфера, така и духовната наука сега пробива границите на раждането и смъртта, като разкрива душата като безкрайно същество, което се простира отвъд пространството и времето. Така Гьоте изглежда като някой, който ни показва началото на правилния път, като ни представя образ във Фауст, към който ни води споменът за Парацелз, за да можем да го разберем още повече.

Така отделните човешки същества са поставени в контекста на по-нататъшното развитие на света и затова и днес човекът трябва отново да проправи път, за да може да намери хармонизирането на душевните си сили в своите прозрения, отвъд Парацелз и Фауст. Въз основа на такива взаимоотношения човек все по-дълбоко усеща вътрешната близост между Парацелз и Гьоте, особено в думите на последния: Когато здравата природа на човека функционира като цяло, когато той се чувства част от едно велико, красиво, достойно и ценно цяло в света, когато хармоничният комфорт му дава чисто, свободно удоволствие – тогава вселената, ако можеше да се чувства, би ликувала, сякаш е достигнала целта си, и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие. В човека, като в микрокосмос, Гьоте, подобно на Парацелз, търси и вижда цялостното устройство на големия свят, макрокосмоса.

На връщане от родното място на Парацелз в Мария-Айнзиделн, човек е дълбоко разтърсен от пътуването през долината и хълмовете и по този начин осъзнава напълно сплъстения характер на Парацелз, а освен това споменът за Гьоте изплува отново, когато се приближава към поклонническата църква. Символично, духът на великия сякаш ми се прояви в малката на вид църква в Мария-Айнзиделн, веднага щом човек наистина позволи на интериора да въздейства върху себе си и оцени изискания интериор по свой начин. Гьоте веднъж стоеше в тази атмосферна стая, в тази малка, но голяма църква, която, подобно на микрокосмос в макрокосмоса, представяше и човека като образ на големия свят пред съзерцателния наблюдател. Усетих това в думите му и можех да си представя как Гьоте, на това място, където често е стоял Парацелз, е почувствал основното усещане за съответствието между макрокосмоса и микрокосмоса в човека, което става ясно изразено в самия него. Пътят от Парацелз до Гьоте ни показва това: двете гранични точки на този път, вечерната звезда и изгряващото слънце на новата епоха, сочат дълбоко сходство между душите на двамата мъже като жив протест срещу външното, недуховно, бездуховно разбиране на нещата, което Гьоте казва във „Фауст“ и което, което е показателно, Мефисто казва:

Който иска да разпознае и опише нещо живо,
първо се стреми да прогони духа,
после има частите в ръката си,
за съжаление, липсва само духовната връзка.
Encheiresin naturae е това, което химията нарича,
подиграва се на себе си и не знае как.

Това също е присъщо на характера на Парацелз като жив протест срещу пренебрегването на цялото при разглеждане на частите. Вместо заключителните думи, Гьоте е написал в по-ранната версия на „Фауст“:

Той се прави на магаре и не знае как.

Парацелз и Гьоте осъждат подобен възглед за природата; и двамата са вдъхновени от противоположната тенденция, която, в съответствие с думите на Мефисто, може да се преведе като:

Който иска да стигне до дъното на нещо живо,
трябва да се стреми да проумее духа в дълбините!
И когато държи частите в ръката си,
той вижда светлината на духа
като единственото спасение в духовната връзка
, която държи заедно това, което иначе не би разпознало себе си
и тайните на вселената.

XXXV. От Парацелз до Гьоте

Уважаеми участници!

Гледната точка, от която ще говоря тази вечер по молба на някои местни приятели на теософския или духовно-научния мироглед, в никакъв случай не е популярна в света и призната в по-широки кръгове. С изключение на малцина, сравнително малко наши съвременници, които от задълбочени познания и дълго изучаване на темата са придобили изключително ефективно убеждение в посоката на разглеждания мироглед, с изключение на тези, тази гледна точка навсякъде се среща с противопоставяне, съмнение и неразбиране. И всеки, който говори за такава тема за първи път на определено място, разбира се, не си прави илюзии, че самото предложение за няколко забележки, които могат да бъдат направени в кратка лекция, може по някакъв начин да доведе до убеждение. Тази вечер се намирам в донякъде съмнителната позиция да трябва да цитирам различни неща от теософския мироглед, за които има достатъчно доказателства за тези, които се задълбочават в темата, но които не могат да бъдат цитирани тази вечер с всички необходими доказателства.

В съответствие с желанията на нашите местни приятели, занимаващи се с нашия мироглед, ще започнем с една фигура в духовното развитие на човечеството, която до известна степен би трябвало да представлява интерес за тази част от света, в която се намираме, защото е живяла тук, в този град, дълго време. След това ще преминем към една личност, която, както всеки трябва да признае, е оказала дълбоко влияние върху интелектуалния живот на нашето време – Гьоте. Не че трябва да се покаже, че само в мирогледа на Парацелз и Гьоте може да се намери потвърждение за това, което може да произлезе от духовната наука, а че в тях вече са дадени фигури, които именно в своята борба и стремеж показват, че това, което духовната наука или теософията иска, е било копнежирано и стремяно от онези, които с наближаването на съвременното духовно развитие и нашето настояще са се опитвали по свой начин да тълкуват знаците на времето и нуждите на човешката душа.

Но преди да можем да се свържем с духовното значение на Парацелз и Гьоте и пътя, който развитието е изминало от Парацелз до Гьоте, първо трябва да характеризираме гледната точка на теософията, каквато тя ни се представя в днешния свят. Теософията или духовната наука в никакъв случай не бива да се бърка с каквато и да е религия. Тя няма намерение да се намесва във външните религиозни обреди, нито да формира собствена религия или секта. Подобно нещо е далеч от нейния ум, защото източниците ѝ са такива, че по никакъв начин не могат да навредят на религиозните вярвания или убеждения.

От друга страна, характеризираната тема намира своите опоненти именно сред онези, които вярват, че стоят здраво на почвата на естествената наука, което се

оценява и от духовните изследователи. Величието на духовно-научния възглед е, че по отношение на начина си на мислене той стои изцяло на почвата на научното мислене; но, изхождайки от това научно мислене, той иска да доведе до най-висшите области на съществуването, които човешката душа копнее да познае. Тя копнее за това, защото човек се нуждае от възгледи за висши светове, ако иска да бъде сигурен в работата си във външния видим свят, в който трябва да работи. Именно в света на духовното, в този свят, който може да се нарече и свръхсетивен свят, теософията или духовната наука трябва да води. В същото време това показва, скъпи дами и господа, какво трябва да създаде огромен брой опоненти за вас в настоящето време, защото дори днес тихо мислещите първи учени признават, че това, което се постига чрез средствата на обикновената наука, не може да предостави никаква информация за висшите сили и същности, които проникват и пронизват този свят. Така често се признава, че в основата на нашия сетивен свят стои духовен свят. Но дори и такива здравомислещи хора на днешния ден да не искат да се поставят на нивото на онези хора, които, водени от материалистично мислене, искат да кажат: Човекът знае, че нищо не е реално освен това, което ни заобикаля, те все пак често стоят на позицията, че казват: Може би зад нашия сетивен свят съществува свръхсетивен свят - но силите на човешкото познание са толкова ограничени, че човек трябва да спре пред този духовен свят.

Че съществува духовен свят, към който човек принадлежи с душата си и с това, което живее духовно в него, точно както човек принадлежи на външния свят с физическите си сили, е нещо, което трябва да бъде оповестено отново на света чрез духовната наука. Второто е, че човек може да проникне в този свят със същите средства, както в естествената наука. Ще бъде добре, тъй като времето ни е ограничено, сега да обърнем внимание на това как човекът, по пътя на естествената наука и нейното мислене, може да погледне нагоре в духовния свят. Естествената наука прониква в това, което иска да изследва, чрез наблюдение, но тя прониква и чрез експеримент. Изследването чрез наблюдение, но също и чрез експеримент, са средствата на духовната наука. И тук трябва да се подчертае, че духовната наука трябва да се постави съвсем честно и искрено на почвата на една Гьотеова поговорка, която е предвидила метода на нашата наука:

Тайнствена в светлия ден

Природата не може да бъде ограбена от завесата,
и това, което тя може да не разкрие на ума ти,
не можеш да го насилиш с лостове и винтове.

Какво всъщност означава подобна поговорка? Тя означава, че можем да проникнем във външния свят на нещата и в силите, на които те се основават, с всички инструменти, които са създадени в света. И ако пренебрегнем новите инструменти на естествената наука, ние вече знаем, че в елементарната област светът на безкрайно малките е изследван чрез микроскоп, а безкрайно големият свят,

макрокосмосът, чрез телескопа. По този начин човек прониква в света на нещата, но не може да проникне в света на духа. Само духът на човека може да проникне в света на духа и може да има само един инструмент: самият дух на човека.

Сега е така, че това, което този дух представлява в човека, има определени граници, че само определени неща могат да бъдат схванати, които са обвързани с интелекта. Можете да прочетете за това, което може само да бъде докоснато тук и което означава повече от всяка сила и всички богатства, че човек може да бъде воден по-нататък, че може да проникне в напълно различни светове, в моето писание: „Как да постигнем познание за висшите светове“.

Точно както се прави в лабораторията, както в клиниката, така и не може да се направи човешката душа годна да проникне в свръхсетивния свят. Това може да се направи само чрез чисто духовни процеси. Човек разбира целия смисъл на този духовен процес, когато осъзнае следния пример, който показва, че човек може да бъде много умен в мисленето, по начина, по който това се прави с методите на естествената наука.

Ако имате вода, знаете, че тази вода може да бъде разбрана, ако я разделите на две части: водород и кислород. Знаете това. Но за да изследвате какво е водород и какво е кислород, трябва да го разделите, кислорода или водорода, и след това да го разгледате самостоятелно.

Умът и душата сега са в човешкото същество, такова каквото е то в света, свързани с цялото тяло, като кислород и водород с вода. Нашата душа и дух възприемат само външния свят чрез сетивата, чрез ума, в цветове, звуци, миризми и вкусове. Човек си създава картина, като открива законите на природата. Всичко, което достига до духовното и душата, достига до него по същия начин, както кислородът, когато е съединен с водород във вода. Но ако искаме да го изследваме, трябва да го отделим от физическото, точно както трябва да отделим кислорода от водорода, когато искаме да го изследваме. Сега има средства за отделяне на това духовно-умствено: медитация, концентрация. Всички те са средства, чрез които в душата се постига нещо подобно на това, което химикът постига, когато разгражда водата на кислород и водород.

За да характеризираме това, ще видим какво изпълва хората между будност и сън по отношение на волеви импулси, надежди и тревоги. Всичко това, което ни изпълва, така че ако се вгледаме по-внимателно, ще открием [и ще видим], че не е там без външна причина. Знаем, че когато видим червените рози, ние тогава се придържаме към образа, тъй като човек не е създал самия образ в душата. Така откриваме и законите на природата чрез ума си. Когато погледнем нашите надежди, както и нашите желания и страсти, ние ги откриваме стимулирани от външни фактори. Как можем да кажем, че сме придобили това чрез собствената си воля? Знаем как се случва чрез външни влияния, чрез непознати дълбини на нашия душевен живот. Нашата болка, нашата радост, нашето страдание и нашето желание

са подготвени от външния свят без нашата намеса. Не сме поставили преживяванията в душата в центъра на душата. Това е, което духовният изследовател трябва да предприеме. Когато духовният изследовател внесе такива идеи, които сам е създал, в душата си чрез чиста вътрешна воля, ние казваме „символи“. Например, нека си представим светлината, излъчвана от някакво космическо тяло. Но ние си представяме тази светлина като тяло на духовно същество, което също има тяло от светлина, точно както ние имаме тяло от плът. Ако ми кажете, че това е грешка, бих искал да отбележа, че когато използваме такива образи като духовни инструменти, ние по никакъв начин не се поддаваме на илюзията, че по този начин получаваме представа за външния свят. Когато се дават такива образи, те не са предназначени да бъдат истина в смисъл, в който обичайните ни образи за външния свят са истина; те имат функцията да служат като факти на душата. Човек се нуждае от безкрайно търпение и енергия, за да стигне до такива образи, защото трябва да отхвърли всички мисли, които се отнасят до външния сетивен свят. Той трябва да стане такъв, какъвто е човекът в сън. Когато всички външни впечатления са безмълвни и умът също е безмълвен, докато човекът е обграден от тъмнина и несъзнателен, човекът, който посвещава години и години на вътрешни упражнения – веднага щом имаме собствена представа за моралното съдържание – ще се окаже такъв, какъвто е в сън по отношение на външния свят и останалата част от душевния живот. Само че несъзнаваното не е там. Там възникват сили. Сега знаем, че душата е духовно същество, което може да си даде съдържание. Душата не стига до там в баналности, както в мистицизма. Чрез същите усилия за съзерцание, каквито човек полага външно с помощта на физически инструменти, душата стига до вътрешно преживяване на себе си. Там тя стига до преживяване, което е толкова свободно от телесност, от материалност, колкото кислородът е свободен от водород, когато са химически разделени. Трудно е да се повярва в това от самото начало. Но не е по-трудно от вярата в ново научно откритие да се повярва, че човек осъзнава, че има духовни очи и духовни уши. Първоначално откритие, което може да се постигне по този път, е, че човек осъзнава какво всъщност се случва, когато заспим през нощта. Духовната наука ни казва, че това, което остава в леглото, е общото между човека и растителния свят – външна телесност, но че от тази телесност излиза вътрешно духовно-душевно ядро на битието. Това духовно-душевно ядро на битието не е във физическото същество на човека от момента на заспиване до момента на събуждане, а в неговия собствен свят. Човекът просто не е в състояние да възприеме това. Но то се възприема, когато човешкото същество е придобило духовни очи и уши. Тогава човек знае, че е в свят, в който духовните факти се случват точно както в нашия сетивен свят. Всяка нощ природата разделя това, което духовният изследовател е получил като съзнание, само че човекът не го знае. Сега излиза наяве един важен резултат от духовната наука: че чрез духовната наука може да се докаже нещо, което великите

умове винаги са подозирали, което обаче се смята за мечта в най-широките кръгове, но което ще си проправи път през световната култура, както много други неща, преживели много противоречия в света. Бих искал да обърна внимание на нещо подобно. Не толкова отдавна човечеството вярваше, че нисши животни, малки нисши животни, могат да се развият от обикновена нежива материя, безжизнена материя. Дори се вярваше, че червеите могат да се развият от речна кал. И допреди няколко века в книги, които се смятаха за научни, можеше да се намери как са се развили животните тук.

Велико дело е било на италианския натуралист Франческо Реди да посочи на хората, че нищо не може да се развие от нежива материя, а само живи същества могат да се развият от живи същества. Всъщност в тази речна кал е имало жив зародиш, произхождащ от живи същества. Човекът, който е разпознал това и пръв го е изразил, едва е избегнал съдбата на Джордано Бруно.

Съвременната духовна наука трябва да приложи това твърдение: „Живите същества произлизат само от живи същества“ към човека, но след това трябва да стигне и до доказателства, които стоят също толкова високо над твърдението „Живите същества произлизат само от живи същества“, колкото човекът стои над всички живи същества, защото при човека си имаме работа с индивид, докато всички останали живи същества се представят в групи и видове. В наше време е съвсем естествено да говорим за духовното и душевното по същия начин, както Франческо Реди прави за живото; да кажем: Ако човек се ражда с определени наклонности и способности, и дори с определена съдба, и хората след това си мислят, че това се основава само на наследственост, това се основава само на неточно наблюдение, точно както е било основано на неточно наблюдение, че хората са вярвали, че червеите могат да се развият от речна кал.

Духовните изследвания показват, както е демонстрирал Лесинг, че с порастването на човешкото същество, чертите му стават все по-отчетливи, способностите му стават все по-отчетливи, а душата и духовното се изразяват все повече. Тогава можем да кажем, че то не е наследено само от баща и майка, дядо и баба, но трябва да го проследим до духовното и душевното, което е осмивано в настоящето, но което ще се утвърди по същия начин, както изречението: „Живите същества могат да възникнат само от живи същества“. Това, което се ражда с нас, което ни оформя от раждането или от зачеването, идва от предишен живот на земята, а това, което сега носим в себе си като наша духовна и душевна същност, е нещо, което ще продължи да живее в духовния свят, когато преминем през портата на смъртта, за да образува отново тяло в по-късен живот на земята. В съответствие с естествените науки на нашето време, духовните изследвания стигат до гледната точка за различните земни животи, до доктрината за прераждането, осъждана като лудост, и до доктрината за кармата, която казва, че това, което преживяваме, какво сме и как се изправяме пред света, може да бъде следствие от това, което сме правили,

преживели и чувствали в предишни земни животи. Че това, което правим, преживяваме и чувстваме сега, ще бъде причина за това, което ще правим, преживяваме и чувстваме в по-късен живот на земята.

Така духовният изследовател разделя живота си между това, което е между раждането и смъртта, и новото раждане, и в това той е духовно същество. Човек постига независимост, отличителността на човешкото същество, само чрез духовната наука, когато отдели духа. Точно както човек може да разпознае кислорода, докато е свързан с водорода във водата, толкова малко може да разпознае духа, докато е свързан с тялото. Когато е отделен от тялото, той може да бъде разпознат. Тогава човек също така разпознава, че той не може да бъде унищожен от тялото, че това го характеризира като нещо трайно, като нещо вечно. Когато виждаме тази духовна наука или теософия да се появява в днешно време, тя не бива да е нещо, което се свързва със старото, което може да се заимства оттук или оттам. Например, някои хора казват: Да, това духовно изследване с неговото учение за прераждането и кармата само носи нещо, което откриваме в будизма. Но можем да открием, че то се различава в най-важните и съществени аспекти от учението, което будизмът проповядва като учение за прераждането, нещо, което той разпознава отвътре чрез духа. Грешка е да се мисли, че то се основава на будизма; не, то стои на собствена основа. То стига до това, което иска да разпознае, чрез изследванията на онези, които превръщат собствената си душа в инструмент, който може да проникне в духовния свят.

Можем да видим как най-добрите ни умове, с всичките си копнежи, са се насочили към това, което духовната наука днес иска да откъсне като зрял плод от дървото на познанието. И така, ние насочваме погледа си към един ум, който разбираме, когато сме прекарвали дълго време в района, както аз успях да направя близо до Мария-Айнзиделн, и знаем, че този дух е видял бял свят, че това е родното място на този дух, че Парацелз е роден там през 1493 г. и е живял там до четиринадесетгодишна възраст. В този Парацелз откриваме забележителен дух. Той е толкова специален в душата, когато си в тази природа на Мария-Айнзиделн. Това, което ни заобикаля в природата, ни напомня как момчето е израснало в прекрасна среда в това, което по-късно ни изправя пред толкова силна конкуренция в духа му. И това събужда желанието в нас: Нека тези, които ще бъдат наши наследници, бъдат по-справедливи към нас, отколкото ние бяхме към нашите предци. Казваме толкова лекомислено: Да, всъщност Парацелз е имал много похвален стремеж, но това, което е извадил наяве, никой не може да го приеме сериозно днес, ние сме отишли отвъд това. Накратко, в един повече или по-малко завоалиран смисъл, не се казва нищо друго освен това, че такъв човек е капка. Само да бяха потомците по-справедливи към нас, защото това, което ботаникът знае сега, ще може да се характеризира по същия начин след няколко века, защото само късоглед човек ще може да каже, че това ще продължи цяла вечност.

Но Парацелз е индивидуалност, която се представя като странна за онези, които искат да проникнат във висшия свят, защото е бил по-мъдър и по-характерен израз на своето време, време, което изглежда странно именно във време, когато се представя като такава. Парацелз ни се струва сякаш от най-ранна младост е бил тясно свързан с всичко, което работи и живее в природата. Не можем да не приложим думите, казани от Гьоте към Парацелз:

Природо! Ние сме обгърнати и прегърнати от теб – неспособни да излезем от него и неспособни да се впуснем по-дълбоко в него. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлича в цикъла на своя танц и продължава с нас, докато не се уморим и не паднем от прегръдките ѝ. Тя вечно създава нови форми; това, което е там, никога не е било, това, което е било, не се връща – всичко е ново и въпреки това винаги едно и също.

По един прекрасен начин Гьоте почита това преплитане на хората с природата там. При Парацелз то е налице само в смисъла, че той вижда в духа си, не само с очите и ума си. И все пак е било така, че той не се е нуждаел от вида обучение на душата, което е описано днес. По-скоро е било негова природа да възприема духовните сили на природата, когато чува шумоленето на дърветата и усеща вятъра да се движи из стаята; никога не е възприемал изолирано това, което се намира в природата. Той е казвал: „Душата се изразява, както в човек, който не е просто направен от папие-маше.“ Така Парацелз виждал в природата не само външния вид, но и жестове за духовните същности, които присъстват в свръхсетивния свят и са активни в природата. Следователно, където и да се е сблъсквал с природен факт или природно същество, той е търсил духовното и подобното на душата. Той е бил предопределен за това от начина, по който е израснал. Затова по-късно винаги казвал, че се гордее с начина, по който е останал примитивен човек: Не съм израснал с пшеничен хляб и смокини като Захарните феи, аз съм израснал с ръжена каша и едър ръжен хляб. От тази тясна връзка с природата у Парацелз се е зародила вътрешна сигурност, връзка с духовния свят. Прекрасен е и животът, как момчето е вървяло през природата под ръка с баща си в Мария-Айнзиделн и колко много е научило още в най-ранните дни на детството си за тайните на природата.

И колко различно ни докосва, когато виждаме как човекът расте, чувствайки толкова силно това съвместно съществуване с природата, че се осмелява да се противопостави на заобикалящото го. Просто трябва да се поставим на мястото на науката от онова време. Фокусът не е бил върху фактите на природата, а по-скоро върху древните традиции, традиции, запазени в книги, които са били предавани. Хората са слушали какво казват другите, какво са учили Аристотел и Гален. Това, което ви разказвам сега, в никакъв случай не е просто легенда, за да покаже как са били нещата по онова време. Аристотел е вярвал и е проповядвал, че нервите на човешкото същество не произхождат от главата, а от сърцето. Галилей е имал приятел, който е бил учен. Той му е посочил, че това лесно може да се докаже върху труп, но приятелят му не е искал да го повярва. Затова Галилей го завел там и му

показал върху трупа, че нервите произлизат от мозъка, а тогава ученият господин му казал: „Може би е вярно, може би си прав, но когато видя природата и попитам Аристотел, съм по-склонен да вярвам на Аристотел.“

Ясно е колко огромни усилия е трябвало да бъдат положени, за да се върнем към източника на природата. Парацелз не е искал да учи от книги. Затова го виждаме да пътува през всички съседни страни: Англия, Франция, Унгария, Полша, Турция. Тези, които искат да знаят за света, не трябва да го оставят да дойде при тях, а да отидат там. Светът е като голям организъм: той прави човечеството здраво и болно. Но здравето във Франция е едно, здравето в Германия е друго. Парацелз е искал да чете във великата книга на природата. Затова не се е поколебал да чуе какво казват земеделците и овчарите, и дори какво казват мръсотниците. Той е знаел, че с елементарното си наблюдение могат да намерят нещо за истинско знание.

Не е изненадващо следователно, че този Парацелз, след като, така да се каже, беше оставил зад гърба си всички учени трудове, според които другите бяха обучавани, искаше да изрази наученото в словесни форми, дълбоко свързани с това, което природата му говореше. Той изразяваше това, което природата позволяваше да блести в душата му от своя дух: искаше да го оформи не на латински, както беше обичайно по онова време, а на майчиния си език. Именно това го доведе до такова рязко противоречие с науката на времето. Когато беше повикан в Базел, той не само преподаваше това, което самият той беше наблюдавал, но и се осмели да го преподава на немски. А когато се противопостави на други обичаи на времето, вече не беше толериран. Неговото прекрасно учение, така да се каже, му счупи врата. Той беше извършвал лечения, оценени от уважаващите хора на времето, почитани от Еразъм и други велики умове, но никога не се беше изправял пред пациентите си по такъв начин, че да получи такса. Той говореше за духовното и психическото състояние на хората. Той никога не виждаше само това, което е отвън. Той каза: „Моето основно лекарство е любовта. Потапям се в пациентите си с любов и чувство; и това, което беше в тялото, оживя в душата на Парацелз. Когато образът на вътрешната болест на човек се срещнеше със собствената душа на Парацелз, тогава образът на растението или минерала, който той трябваше да преработи, възникваше в душата му сякаш от само себе си. Ето защо той имаше своите големи и значителни успехи. Дори и в известен смисъл да можеше да бъде възприеман от хората като скитник, той беше голям благодетел на човечеството.“

Но това не попречило да се случи нещо подобно на следното. Един знатен благородник отишъл при Парацелз, за да бъде излекуван от него. Бил договорен хонорар от сто талера. Парацелз предписал лекарство. След като го взел три пъти, благородникът се възстановил. Но след това казал: „Да, щом съм се възстановил толкова бързо, то не струва и сто талера.“ И въпреки че Парацелз обикновено не отдавал особено значение на плащането, Парацелз изпаднал в ярост и отпечатал „зли бележки“, както се казвало по онова време, или както се казва днес: брошури.

Той ги разпространил. Тогава един приятел го посъветвал да избяга и той загубил работата си.

Но така обикновено е възприемал живота си. На пръв поглед историята за смъртта му може да е легенда, но лекарите го мразели толкова много, че не изглежда невероятно някой в Залцбург да го бутне надолу по склона и да го убие – през 1541 г. Тъй като Парацелз е бил много темпераментен човек и е представял с целия си ентузиазъм преживяването, може да се каже, че това има вътрешна истина, особено когато погледнем последната картина на Парацелз с набръчканото му лице, тогава имаме чувството: Той е срещнал трагичен край, защото това, което е живяло във величие в душата му, не е било съвместимо с дребнавостта на неговото време. Когато разгледаме как той е гледал на времената, можем да кажем: Той все още не е успял да проникне в учението за повтарящите се земни животи, но знае, че човекът, стоящ пред мен, не е същество, което се изчерпва с физическото си съществуване, а същество, което има вътрешна природа, е свързано с вътрешни невидими сили на свръхсетивния свят. Да, той е казал: Човекът може да бъде разпознат само ако бъде видян като тройно същество. Преди всичко, има човек, който може да бъде познат с физическия ум. Но над този физически свят има друг свят, който може да бъде видян само с очите на духа. Този човек е взет от астралния или звездния свят, както го е наричал още Парацелз. След това той допълнително разграничава най-висшето човешко същество, което принадлежи към чисто духовния свят. Там Парацелз е видял два други, вплетени в нашия сетивен свят, и човека, вплетен с тези два други, и е знаел, че човекът принадлежи към духовно-душевния свят.

И тогава Парацелз отново каза: Когато погледнем този човек, начинът, по който той мисли и разсъждава, наистина трябва да го представя като духовно-душевно същество. Когато видя как в организма му се прави избор относно храната, за Парацелз това беше знак, че между човека, който мисли и изследва, и този, който се представя в тялото, все още присъства още едно. Той говори за духовно тяло, което бива взето със себе си, когато човек преминава през портата на смъртта.

Парацелз нарича този вътрешен човек вътрешен алхимик, защото той трансформира веществата на природата, така че те да могат да станат градител на човешкото същество. И Парацелз е наясно, че не трябва да използва само външни средства, ако иска да лекува хората, но че свръхестествените сили действат, когато човек е здрав или болен. Затова той не само казва: „Човекът трябва да е преминал през природен тест, но е и благочестив човек.“ Той знае, че ако иска да лекува хората, трябва да проникне до най-дълбоките скрити причини за болестите. Затова, когато стоя пред болен човек, знам, че имам подготовка, но повече от всичко друго, ако мога да позволя на нещо да прелее в душата ми, това е моята надежда. Че в духовния ход на събитията това, което съм придобил като духовен опит, също може

да се влее, че силата на моята надежда, която ме пронизва напълно, може да се излее навън.

Има още много какво да се каже, но човек може да отклони поглед от Парацелз, за да го опознае по още един начин, в един по-късен, още по-пробуден дух, в Гьоте. И тук фигурата на Парацелз стои съвсем забележително до съзерцанието на Гьоте, сякаш Парацелз гледа през рамото на Гьоте, и особено когато човек се посвети на съзерцанието на житейското дело на Гьоте, „Фауст“. Забележително е, че по отношение на външните характеристики Фауст има известна прилика с Парацелз. Но това е разбираемо. Освен Фауст от шестнадесети век, Гьоте винаги е имал фигурата на Парацелз пред душата си. И както Парацелз някога е оставил настрана древния Гален, така четем и за този Фауст: Той остави Библията зад пейката за известно време и стана човек, който живее в света. Парацелз не остави Библията зад пейката, а се отвърна от старите медицински книги и искаше да придобие самостоятелни знания. И когато следваме Фауст, във всичко, както го описва Гьоте, как излиза със селяните и как те го помнят, как баща му го е учил като момче, образът на това момче Парацелз, държащо баща си за ръка, изниква в съзнанието ни. И човек има същия образ, който Гьоте е дал в разходката пред портата. Но едно нещо все още е много странно. Парацелз доживява до 48 години. Той преминава през портата на смъртта след живот, изпълнен с богата вътрешна същност, и ако е имал добро здраве, незасегнато от краткостта на времето си, той също ще трябва да каже: Ето те, стоиш сам; което е идеалът на „Фауст“. Не можем ли да си представим Фауст толкова стар, колкото Парацелз, когато умира? Няма нищо, което да ни попречи. Но докато Парацелз би стоял там чрез богатия си, скъпоценен, признателен вътрешен живот, чрез хармоничния баланс с всички копнежи на света, Фауст стои пред нас – приблизително на същата възраст, на която Парацелз стои на върха на висшето си удовлетворение и познание, Фауст стои пред нас в отчаяние. Парацелз не би могъл да стои там с думите:

„Сега, уви!, съм изучавал философия,
юриспруденция и медицина,
а за съжаление и теология
с голямо старание.“

Парацелз би казал: Слава Богу, че скоро избягах, когато трябваше да изуча всички тези неща, и отидох сред природата. Следователно той имаше различно отношение към великите неща на природата от Фауст. Никой не би казал за него:

Ти приличаш на духа, който разбираш, не на мен!

По-скоро той беше сроден на духа, който

В потоците на живота, в бурята на действието,

аз се носех нагоре и надолу,

преплитайки се напред-назад!

и от което Фауст се отвръща ужасено:

ужасно лице.

И така, Фауст стои, отчаян от това, което науката може да ни даде, но неспособен да намери това, което търси, предал се на магията. Разбира се, можем само да засегнем това, тъй като времето е от съществено значение.

Гьоте оставя своя Фауст да премине през всичко, което човек може да постигне чрез своето отклонение, той го оставя да премине през всички отклонения, през които човек преминава, когато не навлезе в духовния свят по правилния начин, и го представя по-специално в кухнята на вещиците. Изображеният във Фауст не достига по хармоничен начин до това, което Гьоте особено желаше в своя „Фауст“. Само Гьоте прониква все повече и повече, особено чрез италианските си пътешествия, все повече и повече в това, което природата му дава.

Величествени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Не обърна
лицето си към мен в огъня за нищо.

Ти ми даде великолепната природа за моето царство,
силата да я усетя и да я наслаждавам. Ти не
допускаш само студени, смаяни посетители,
дай ми да надникна в дълбоките им гърди,
като в пазвата на приятел.

Ти водиш редицата от живите
пред мен и ме учиш на моите братя
в тихия храст, във въздуха и водата.

Това преплитане с духа на природата е нещо, което Фауст притежава: но той все още не е достигнал до точката, в която може да разпознае духа в зряла форма. Следователно Гьоте трябва да изобрази разпознаването на висшия свят в характеризирания форма на кухнята на вещиците. Но ние продължаваме напред и виждаме как той — Фауст — пристига в императорския двор и как трябва да забавлява императора по всевъзможни начини и накрая да му доведе Елена от подземния свят. Виждаме как Гьоте го оставя да слезе в царството на майките, тоест в света на душата и духа. Но отначало той извежда само образа на Елена. Но с течение на времето той трябва да изведе не само образа, който наподобява духовната Елена, но и това, което тя всъщност е в духовния свят. Какво е необходимо за това? Да опознае правилната връзка между тяло, душа и дух, а именно физическото тяло, етерното и астралното тяло в духовно-научен смисъл. Точно както Фауст първоначално не успява да се задържи за Елена, а първо трябва да свърже тяло, душа и дух, така и тази душа първо трябва да бъде представена по такъв начин, че тялото да може да проникне в нея от едната страна, а духът - хомункулус - от другата. Гьоте използва тук странен образ, за който хората са изучавали много:

Не му липсват духовни качества,
но прекалено много осезаеми и практични.

И Талес го съветва:

Отдайте се на похвалното желание
да започнете творението отначало!
Бъдете готови за бързо действие!
Движете се според вечните норми,
през хиляда и една форми
и имате време до човешкото същество.

Че той - хомункулусът - ще стане човек, е ясно посочено. Освен това:

Ела с мен духовно във влажния простор,
там живееш еднакво по дължина и ширина,
можеш да се движиш тук както искаш;
само не се стреми към по-висши порядки.

Коментарите идват изцяло от текста, защото акцентът е върху думата „заповед“, сякаш се е стремил да получи заповед. Но въпросът е много прост. Както често се е случвало, Гьоте е говорил на своя франкфуртски немски и хората са го печатали по този начин, но би трябвало просто да се пише Orten: „Но не се стремете към по-високи места“. Когато пристига в класическата Валпургиева нощ, Хомункулусът, на когото не липсват духовни качества, е посъветван да премине през такива царства на природата, през това, което учи естествената наука, че човекът се развива през минералното, растителното и животинското царство до човешка телесност.

Трябва да започнете от самото дъно. Преминаването през зеленината на растителния свят е изобразено, за да характеризира какво преживява човек, когато достигне растителния етап, а Хомункулус казва:

Толкова изгръщаше.

И сега, за да стигнем до това, което се поражда в човека чрез любовта, преживяваме края на втори акт, където Хомункулус, който е напреднал дотолкова, че притежава силите на трите царства на природата в себе си – това ни се показва от алузията към елементите – е разбит в черупката на Галатея. След това, когато духовното се е въплътило по този начин чрез трите царства, това ни се явява като образ на Елена.

След това Гьоте показва по-нататък как се развива Фауст. Чудесно е как той демонстрира как Фауст стига до все по-дълбоко осъзнаване, което Гьоте показва като пълно едва в момента, когато очите му ослепяват. Отвън е мрак, но вътре светлината свети. Чрез преживяването на духовния свят той може да се освободи от външния свят. Той ни показва това с факта, че Фауст изпитва вътрешно виждане само когато външната светлина угасне. И все пак, Гьоте не бива да представя Фауст като Парацелз. Фауст изпада в нещастие: Той може да стигне до осъзнаването на духовната светлина само като умре за външната, като се превърне в съвсем различен човек. Парацелз е успял да поведе враговете си към смъртта.

Защо се е случила такава трансформация на човешките изследвания и форми на познание по пътя от Парацелз до Гьоте? Отговорът се дава от събитие, случило се

няколко години след като Парацелз е преминал през портите на смъртта и което е преживяно като важно събитие по пътя от Парацелз до Гьоте. Светът е запознат с Коперниковата система на света. Все още не е осъзнато какво означава това. Дотогава земята е била разглеждана като център, около който се движи небесният свод. Сега, чрез Николай Коперник, земята е взета изпод краката на хората, така да се каже. Не е имало по-голямо преобръщане в светогледа. Какъв е бил плодът на подобна промяна? Че отсега нататък такъв път на душата може да доведе до пряко познание за духовния свят. Досега едно върховно същество е осигурявало светоглед, който разпознава това, което е във физическото пространство, като единствено нещо и го представя така, сякаш сетивата го разпознават. Сетивният процес е представен като решаващ и решението на загадките на света е търсено във външни факти.

Парацелз сега се изправя пред света, невъзмутим от подобно материалистично решение на световните загадки, и придобива това, което може да разпознае чрез пряко наблюдение на природата. Но по негово време решението на световните загадки се е търсело по друг начин във външни факти и сетивни процеси. Но това означава, че силата да се насочиш към духовното в най-съкровената част на душата е била потисната за известно време в най-съкровената част на душата.

Фауст не може да намери никакво удовлетворение от копнежа си по духовния свят. Човешката душа е била обучавана на различни начини на мислене. Фауст се изправя пред духовната наука с отчаяние, защото първото нещо, което му се разкрива като дух, е: „Не ми говори така!“ – ето как Гьоте превръща Фауст в човек на осемнадесети век. Гьоте е трябвало да преживее във Фауст това, което той трябва да постигне в духовния свят. По този начин Гьоте характеризира и нашето непосредствено настояще, нашето време.

Гьоте превърна своя образ във Фауст в трагичен, казвайки: „В наше време човекът все още не е достигнал точката, в която може да проникне в духовния свят, без да загуби контекста на сетивния свят. Фауст е трябвало да загуби окото си.“

Духовната наука или теософията обаче има един вид изпълнение на това, което Гьоте характеризира като задача на модерното време, защото духовната наука иска да бъде баланс между това, което съвременната наука е донесла като факти, и това, което духът може да бъде като факт на духовния свят. Човекът се нуждае от това и не ни е нужно нищо повече като доказателство за това от правилно разбраната фигура на Фауст. Човекът се нуждае не само от своята теория за развитието на външните факти, но и от знание за това, което е носителят, създателят на външния свят. И така, освен закона на Франческо Реди, че живите същества могат да възникнат само от живи същества, има и друг: духовните и душевните сили в настоящия земен живот възникват от духовните и душевните сили в по-ранните земни животи.

По този начин, духовно-умствените аспекти ще се появят като съвсем легитимно продължение на естествената наука, сякаш превъплъщение на един Фауст. Фауст, който не е нужно да ослепява, но въпреки това има духовни очи и духовни уши, така че ще бъде както можем да прочетем у Гьоте:

Чуй! Чуй бурята на часовете!

Новият ден вече се ражда за ушите на духа.

Скални порти скърцат и тракат,

колелата на Феб се търкалят и тракат.

Какъв рев носи светлината!

Тя барабани, тя тръби,

окото мига и ухото е изумено,

нечувани неща не се чуват.

Така Парацелз се явява като личност, която все още откриваме в древността, където хората все още са имали старо наследство, където духовните сили на зрението са могли да черпят от духовния свят. Но дойде времето, когато духовните сили на душата бяха замъглени от външния материализъм. Сега сме във време, когато те ще се развият отново и науката ще бъде стоплена и просветлена от увереността, надеждата и изпълнението на всичко, към което се стремим в нашите мисли и медитации. Така науката ще стане много по-полезна, но духовната наука или теософията ще учи, че човекът, с най-съкровената си същност, принадлежи на духовния свят.

